

ERNEST KOLIQI

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΑΛΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΕΩΝ ΑΡΙΘ.

POETËT E MËDHEJ T' ITALIS

VËLLIM I PARË

Shtypshkroja «NIKAJ» Tiranë

1932

O. PASKAL

BK
K40L

POETËT E MËDHEJ T' ITALIS

ERNEST KOLIQI

POETËT E MËDHEJ T' ITALIS

Me një parathënjë nga At Gjergj Fishta

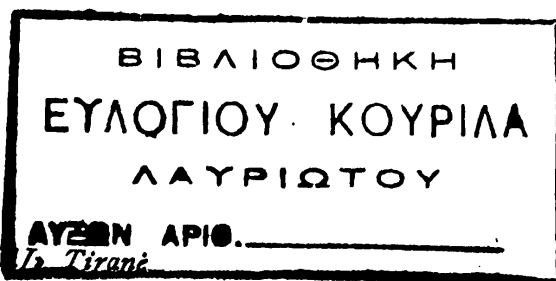
VËLLIM I PARË

DANTE

PETRARCA

ARIOSTO

T. TASSO

Shtypshkroja «NIK» Tiranë

1932

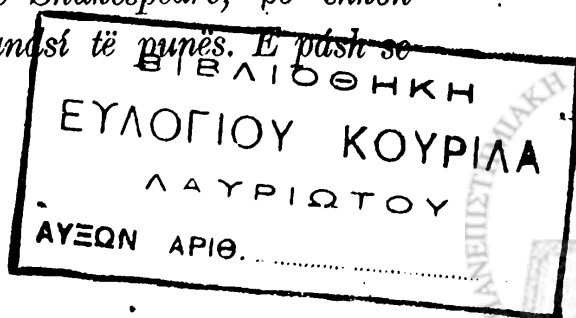

PARATHËNE

Ndollshe në Tiranë. Shkoj një ditë në Ministrinë të Punëve të Jashtme për një fjalë me Z. Reuf Ficon, atëherë zëvendës Ministri në Dikastër. E gjëjë se ishte këne i zënë me dikë tjetër, prandaj më duhej me pritë do kohë; edhe sherbtori më prinë e më çon në salon të pritjes.

Aty gjëjë tre vetë: një burrë të motnuem, me një fytyrë simitçije, e dy tjerë të ri. Zë vend më një "poltronë", edhe, për do kohë — si është zakoni — rrimë të katert me turëçka ngrefë e tue u hikë sive të shoshojit: a thue se ishim këne zënë ndonji herë njani me tjetrin, na, qi për të paren herë në jetë t' onë ishim tue u pá në at "Salon",.

Qatjë më vonë njani nder atë dy të rit bân zëmren gúr e then akullin, edhe më pvetë: "A jeni ju At Fishta,?" — Po, vetë, i pergjegja. — "Gymnazi i Zotëris s' Uej atjë në Shkoder a është klasik a po modern,?" — Jo, klasik, i a ktheva. — "E pra, vijoj djali, Shakespeare thotë, se klasikët nuk duhen gjë e se është krejt një kohë e djerrun studijimi i tyre; pse puna e vetem puna, si thotë Shakespeare, po ishte për ket jetë,.". Edhë kshatë, me fjalë të stereotipume e tash e më vonë tue zënë ëmnin e Shakespeare, po shkon tue e zgjatë fjalën mbi dobë e rëndësi të punës. E përsh se

edhë aj, si shumica e të rîvet, po dote me më shitë dije, prandej e laçë me folë, dér qi i sosi ato pak "qeshite,, të trûvet të veta, edhë la fjalën. — Njimend, djalë, i thaçë atëherë, a kishe me diejt me më diftue se në të cillin vend Shakespeare thotë, qi klasikët s' duhen gjâ e se vetem puna — biznes — do kqyrë në ket jetë? — Ulë sÿt e më thotë: "Jo, nuk e dij, pse un, me thânë të verteten, nuk e kam kndue kurr Shakespeare-n, veç se kshtû më ká pasë thânë Profesori në shkollë,,. — A din shka, lum djali, i tham atëherë: per n'e pásh mâ at Profesorin t' and, m' i u fal me shndet prej anes s' ême, e m' i thuei, se jeta e nierit nuk po perbâhej vetem prej "naftet,, "benzinet,, e "vojgurit,,: se nieri, posë barkut, po kishte trû, edhë po kishte zêmer: se nieri nuk do t' ishte as krejt trû as krejt zêmer, por dishka perbâ prej trûsh e zêmret, tue mos me harrue nji heri as barkun, si me thânë: do t' ishte pernjimend i gjytetnuem, në mndyrë qi mos të jët vetem "Dolari,, qi t' a bâj me dajtë se ásht nieri . . . ,, Nderkaq më lajmuen se po më pritte Z. Ministri, edhë un u çova e dola.

Desha me e çekë ktû ket epizod të vogel, sa per me u a permendë lexuesve punen, qi edhë ktû nder né po kishte asish qi flasin e shkruajn — medjë shum herë edhë n' êmen të "shkences moderne,, — se studijimi i klasikvet ásht kohë e djerrun, e se sidomos Poezija mâ fort se e dobijshme, ásht e damshme; e se prandej klasikët nuk duhet të msohen nder shkolla. Tash, nuk ásht e vertetë se ket fjalë e ká gjetë "shkenca moderne,, as se e ká thânë Shakespeare mâ i pari: kjo fjalë mâ së pari ká dalë prej pendet të mâ të madhit filozof të kohës jetike, Platonit, i cilli në mâ të çmue-shmen veper të veten, Mbi Republikë, lypë qi dér Homeri të mos u lîte në dorë të popullit, se lê mâ per tjerë auktorë

klasikë. Por, me gjithë kan kalue, të thuesh, dy mij e pesqind vjet se Platoni e pat dhanë gjyggjin per deké, si me thânë, të Homerit, Homeri gjallë se gjallë, i kerthnestë e plot njomisi jete nder vepra të veta, nja per nja si nder ato kohët e Platonit. S' ká Titan qi mund të dermojë Ilijaden e Odisén. Me sa vetem neper fuqi të natyrës mund të dermohet e të shuhet n' asgjasend materia, shkaktue e krijue prej nji fuqije në të pamatun má t' eper, aq mund të dermohet vepra artistike e nji geni, fuqija e mendes e e fantazis së cillit shkapercen vizen e zakonshme të rruzullit t' idenet të njerzvet tjerë. Geni krijon — krijon formen e materjes së vepers së vet — idealin — e tue kënë se forma ásht ajo qi percakton natyren e sendevet — dat esse rei — kshtú vepra pernjimend artistike e nji geni ásht verevertë nji krijesë — nji quid unicum — në Natyrë e qi nuk hân në rend të sendevet tjera; por ndollë mbrenda terthores së rruzullimit si hylli, per të cilin nuk dijm gjá si ásht a tek ásht, veç se e ndiejm ke na galldon shpirtin me dritë ferflluesë të veten, e na duket se dishkà aj ásht má nget Zotit se na e si me pasë në vedvedi dishkà të hyjnuem. Edhë veprat pernjimend artistike duket si me pasë dishkà të hyjnuem në vedvedi: aq e vertetë, sa Poetët e mdhej quhen edhë hynerë — divini —. Në të gjith kohen jetike pershtuesi “hyner,” — divino — i ká kënë dhânë vetem Platonit, e pse? pse, posë qi filozof má i madhi, ká kënë edhë Poetë i madh: nji send qi Filozofin e vet e ká frÿmzue me má t' amlin fllad poetik. Randsija e klasikvet e e klasiqizmit pra nuk hupë, pse njani a tjetri Profesor a kryetar chauffeur-ash thotë, se studijimi i klasikvet ásht kohë e djerrun.

A mund do të gëzote — po e zámë — Italia gjith

at randsí në botën e gjytetnueme, po mos të kishte monumentat e artit e të kulturës? . . . E pra monumentat e Artit, nen ç' do pikpame qi të mirren, a janë rrezultati i studijimit të klasikvet e të klasiqizmit, a se prodhimi i njëjé fuqije t' eper shpirtnore identike me at fuqín krijuese të klasikvet të ç' do kohe e të ç' do vendi. Mu Giacomo Leopardi thotë, se ká një identitet geni jo vetem ndermjet artistavet, por edhe ndermjet artistavet e dijetarvet pernjimend të mdhej: medjë disa parime të mdhà të Natyrës kan kënë zblue shê prej Poetvet; pse edhe një ferflim poetik pershkohet neper fletë t' atyne dijetarvet, qi mâ s' afermi kan shue edjen nder gurra të kjarta të së vertetes: si, bje fjala, Platoni, mbí të cillin u fol sypri. Prandej të gjitha komet e gjytetnueme nderojnë e, të thuesh, adhrojnë Poetët e Artistat e vet porsí t' ishin semi-zota, edhe poemet e veprat e tyne klasike i mbajnë si Biblia — libra shêjten, e me shum arsye; pse, posë qi nder to skjyrtohet si në një pasqyrë të kulluet shpirti, jeta, historija, kultura, aspiracionet etj. të komevet perkatës, dallitet edhe gjâja mâ e hyjnueshmja e sendevet njerzore, due me thânë, geni. E pse leximi e studijimi i vepravet klasike nihmon fort të trajtuemt e karakterit në moshë të ré, harmonizimin e idevet e të rendevet, shijen estetike per sende t' Artit, zhvillimin sa mâ të plotë e t' ardhshem të gjûhvet enë foshnje e të pazhdivillueme mirë si hah fjalët pershtatse si kah periudhat e bukura të shkrimit e të ligjiratës, pedagogjt qiten veprat e klasikve si landë msimi nder shkolla, e letrarët e vjefshem e komevet të ndryshem u vûn e, me shum mând e kujdes, perkthyen nder gjûhë të veta klasikët e huej.

Veç na, komi shqyptar, si nder të gjitha sendet kshtû edhe nen ket pikpame kemi mbetë mbrapa gjithkujë — e

jo gjithmonë për faj të huej — ke as klasikë t' onë s' kemi, as të huejt përktuhye s' i kemi shqyp. Kshtu që një zansë i joni, edhe mbasi të ketë mbarue sprovimet e maturitetit në ndonjënen ç' do shkollash së mesme t' ona, nuk është i zoti në një rreth intelektualsh me hî në bisedë mbi klasikë e letrarë të komevet të hueja; ke nuk i ka rë kurr me lexue ndonjë as i auktorësh të përktuhyem shqyp. Kta, posë se shenjon një gollë të madhe në leteraturë t' onë, mundet edhe me dalë të damshem për parime t' ona komtare; pse, për t' i bâm ballë kësajë nevojë të ndrydhshme, do të mundte ndokush me gjetë shkajk, që me çilë shkolla në vend t' onë me një gjuhë të huejen për gjuhë mësimi: punë që kishte me këne përnjimend e rrezikshme për në.

Veç shka se është të gjithë shpnesa, se letrarët shqiptarë kanë për t' a plotsue edhe ketë gollë në leteraturë t' onë. Fisi shqiptar ka një fuqi të çuditshme në vedvedë: mjaft që t' i mbushet mendja për një punë, se s' rri pa i dalë m' kryet, sado e vshtirë me pasë për të këne — si e vshtirë që është sugurisht puna e përktimit të klasikvet të huej në gjuhë shqype. Pse edhe, atë-ktu, ka fillue me u hî në krye intelektualve shqiptarë nevojat e ktyne përktimevet. Mesjë letrari i rë i joni e m' të cillin komi ka pse e pshtetë uz-dajen e vet për një zhvillim sa më të plotë të leteraturës komtare, Z. Ernest Koliqi, Profesuer në Gymnaz të Shtetit në Shkoder, kaloi — si i thonë — prej fjalve në punë, edhe sod po i paraqitet komit me një përktim mjaft të bashem copash të zgjedhuna prej kater klasikve më të mdhejtë të gjuhës italjane: Dante, Petrarca, Ariosto, Torquato Tasso.

Lavdi më i madhi, që nieri mundet me endë mbi kta kater klasikë t' Italis është ëmni i tyne. Ç' do fjalë tjetër, e tjerrun mbi nam të tyne, do t' ishte një pleonazm i pa

vend. Prandej nuk është kurrkund nevoja, qi kta të zihet në gojë randsija e ktyne perkthimevet në pikpame të modelevet originale, por vetem në pikpame të gjühës në të cillen janë perkthye —. Sa per sherbim të madh qi Z. Koliqi i bân çashtjes s' onë arsimore me kto perkthime, kta xieret kjaratas prej shka mbí ket punë u tha persypri.

Perkthimi i njëjé vepre klasike, mbas mendimit t' em, ká shum analogí me të ráme një zâni njëjé melodije me vegla të ndryshme muzikore. Ndryshimi ndermjet veglave muzikore shkaktohet së pari prej zânit, i cilli ndryshon mbas natyret të brumit, të gjatsís e gjânsís së zgavrrimit të vetë vegles muzikore: së dyti prej mjeteve të ndryshme neper të cillat vegla perbân shkallen muzikore, man kohen e ep ekspresjonin. Në të ráme pra të njëjé melodije një zâni neper vegla të ndryshme muzikore nderlikon zâni e mjetet neper të cillat perftohet nota: pse kto mjete, si u tha, mvarren prej natyret të brumit, të gjatsís e të zgavrruemit të vegels; por nota, koha e ekspresjoni nuk mund të ndrrojné, tue kënë se kto janë të shprehúnt e idés së muzikantit. Kshtú janë edhè gjühët e ndryshme në sý të perkthimit të ndonjëjé vepre klasike. Zâni i ndryshem i ktyne gjuhvet është fjala, e marrun në pikpame glotologike e mbas atij kuptimi të parë qi zakonisht i caktohet nder fjalorë të tyne perkatës; veglat e ndryshme neper të cillat gjúha perbân at thânjën e vet poetike e klasike, janë vjerrsha, frazeologija, n' e të rrallë tropat, transpozicjoni i fjalvet etr.; nota muzikore, është idea; koha, është stili; ekspresjoni, fisnikija e gjallnija e të shprehunit në të pershtatun me natyrë t' idévet.

Mas ksajé analogije, pra, fjala, qi është zâni i gjühës, e mjetet neper të cillat trajtohet elokucjoni poetik e klasik

e perbâhet, si me thânë, geni i ç' do gjûhe, edhë në per-
kthim të veprave klasike mund të ndrrojnë, në mndyrë qi
gjithmonë të mos i pergjigjet fjala fjalës, masa me masë
të vjerrshës, frazeologija frazeologís etr. pse kta i perkasin
genit ase natyrës së gjuhës në të cillen perkthehet, e nuk
kan kurrfarë mvarsije ase dependence me menden krijuese
t' auktorit klasik; ndersa idea, stili e fisnikija e gjallnija
e të shprehunit, tue kënë se burrojnë prej vetë shpirtit
t' auktorit, ato duen ruejtë, dér kû mund të bâhet, të pa ce-
nueme e ashtû si gjinden n' origjinal. Punë kjo pernjimend
e vshtirë. E mâ e vshtirë ká me u dukë, edhë, kúr të mi-
rret para sÿsh, se secilla gjûhë ká do fjalë e mndyrë të
thânunit aq të pershtatuna natyrës s' idévet e të ndiesivet
njerzore, sa mos me mûjtë kurrsesì të thuesh, me i per-
kthye në një tjetër gjûhë. Kallxohet per Goethe, se tue kënë
pasë vâ me perkthye germanisht at Korin e permendun të
Manzonit n' "Adelchi,":

Sparsa le trecce morbide

Sull' affannoso petto . . .

kah vên oroë gjith at bukurí e njomsí fjalësh e thânjesh
të pershtatuna subjektit të kângës, "Po e lâ, thotë, pse dru
se e prishi,,". Nji Goethe pra — nji kolos kajherë dron me
vâ dorë m' perkthim të ndonji kânge sidomos në vjerrsha!
— Me gjith kta nuk âsht punë qi s' bâhet. Anibal Caro
ká perkthye kaq bukur italisht Enejden e Virgilit, sa qi
Giacomo Leopardi thotë, se s' ká kurrnji të mbetë në vedi
per posë ksajë, qi perkthimit të vet i ká dhânë mâ gjallní
e jetë se ká vetë originali. Por duhet me zotnue mirë të
dyja gjûhët e mâ teper perkthyesi me pasë shkëndín poetike
në vedi: si âsht rasa me thânë per Z. Koliqin t' onë, i
cilli, posë se ká në vedi shkëndín poetike, zotnon edhë mâ

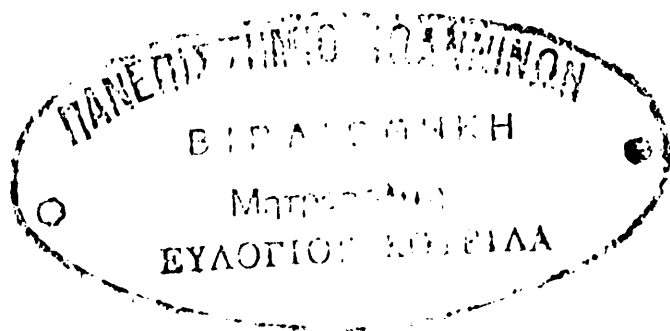

së miri gjûhen shqype e italishte, sikur diftojnë veprat qi dér m' sod ká botue.

Prandej me gjith arsye mund të thohet, se áisht pernji-mend një fat i bardhë per literatyren t' onë komtare, qi ky letrar i rí, i pajisun me të gjitha cillsít e lypuna per një perkthyes të mirë, i a ká hâ perkthimit të copavet të zgjedhuna prej veprave të kater klasikvet má të parë t' Italis; pse kshtú komi i jonë ká me pasë një idé mjaft të kjartë e të pershtatun mbi naltsín e ktyne kolosvet të literatyrës botnore. Perkthimet klasike thamë se janë fort të vshtira edhë nder gjûhë të mdhá europjane, të zhvillueme gjatë qinda e qinda vjetsh: shka nuk kan me kënë per gjûhë shqype, e cilla, si gjûhë letrare, të thuesh, ká lé dje? Por gjûha e paster, vjerrsha kumuese e skjyrtimi i kthellté i Z. Ernest Koliqit mbí shpirtin e noten karakteristike të secilles nder kto vepra, posë se po na bájne me shijue bukurí klasike dér m' sod krejt të reja per komin shqyptar, u rrefejnë një heri të huejve, se gjûha shqype ká aq pasuní fjalësh e áisht e ardhshme e plot gjallní e jetë, sa me mújtë me u perkthye në të klasikët e ç' do komi e ç' do kohe.

I lumté, pra, Z. Ernestit! — por me shart, qi të vijojë vepren kaq marë të fillueme.

A. GJERGJ FISHTA O. F. M.

S H Ë N I M

Ata qi njoftin gjuhën italishte edhe kanë shijue ndër origjinale vargjet qi këtu shofin të përkëthye-me, ndoshta do të mbesin të pakënaqun tue shfletue kët antologji, sepse në të nuk do të munden me gjetë at forcë shprehjeje, at magji kumbimi, at përsosje të mrekullueshme për të cilat këta katër klasikë spikasin në letërsin e vendit të tyre. Prandej, mbas një leximi të shpejtë sa me shue kureshtën, kanë për të këthye me shijue kët poezi në kronin e kulluet të saj. Por ata qi nuk janë në gjendje me i u afrue origjinaleve të larta, shpresojmë se do t' a presin me një ndiesi mirsije kët përkëthim, qi është bâmun ndoshta me zotësi të pakët, por me deshir të ndezun e me kujdes të madh. E nëpërmjet fjalve të gjuhës s' onë virgjin do të shofin tue vegue në largësi një botë të ndriçme, të flladitun prej një fryme të hyjnueshme, ku pësimet njerzore më të hovshme e të rrepta janë të harmonizueme në një shprehje të matun e të përpikëshme, plot gjallni lëvizjeje në qartësin më kristalore. Bukuri e kryeveprave, disa pjesë të cilave këtu paraqiten shqip, është

aqë e madhe sa edhe në përkëthimin mâ të vobektë besojmë se qet shkëndija. Si do qoftë, na jemi përpjekë me i ndëjë sa mâ besnikë mendimit t' auktorëve të naltë e me ruejtë sa mâ tepër qi mujshim karakteristikat e stilit të sejcilit prej tyne, tue u kujdesue njiherit me lânë të pacenueme trajtat e gjuhës s' onë edhe me shtî në përdorim fjalë shqipe të thjeshta, shumica e të cilave u nxorën nga fjalorët e Bashkimit e të Kristoforidhit, e të tjerat u morën nga shkrimtarët mâ të pastër të letërsís arbnore. Disa pjesë u përkëthyen me të njëjtin varg, me të njëjtit tubza, me të njëjtin rendim gjasëramjesh (rrimesh), do me thânë krejt me at trajtë qi kanë në gjuhen e tyne; disa tjera në prozë ritmike shqipe, për me ndjekun mâ për s' afërmi mendimin e tekstit,—veçse tue u orvatë me vendosje e kumbim e gërshetim të fjalvet me dhânë harmonín intime qi kanë vargjet origjinale.

Ky vëllim i parë, qi përfshîn katër Poetët mâ të mëdhej qi ka Italia, do të jët i ndjekun edhe prej dy tjerve: i dyti do të përmbajë copa të përkëthye nga Parini, Monti, Foscolo, Leopardi, Manzoni dhe i treti e i fundmi vjerrshat mâ të përmenduna të Carducci-t, të Pascoli-t e të D' Annunzio-s. Në kët mënyrë deshirojmë të japim një panoramë të përgjithëshme të poezís italjane e shpresojmë ngultas se tjerë shkrimtarë t' onë, ndoshta të nxitun nga kjo vepër e përvûjtë, do t' i përveshen një pune analoge për paraqitjen e poetëve mâ të spikatun të letërsive t' Europës.

Para se me e mbyllë kët shënim, e ndiejmë për

detyrë me i u falun nderit botnisht Ekselencës së Tij General Albert Parianit për mbështetjen bujare qi pat mirsín me na dhânun në botimin e kësaj ve-pre në trí vëllime, të cilen ai e deshiron të kryeme sa mâ parë e të paraqitun me një veshë tipografike sa mâ të mirë.

PËRKËTHYESI

Në përpilimin e të parit vëllim të kësaj antologjije e në komentimin e pjesëve të përkëthyeve u përdorën këta teksta :

Giuseppe Lipparini — I grandi autori della letteratura italiana vol. I. C. Signorelli, Milano.

Eugenio Donadoni — Breve storia della letteratura italiana dalle origini ai nostri giorni. C. Signorelli, Milano.

Giuseppe Finzi — Sommario di storia della letteratura italiana. G. Chiantore, Torino. 1921.

Dante Alighieri — La D. C. commentata da G. A. Cartazzini-Vandelli. U. Hoepli, Milano. 1925.

D. A. — La D. C. commentata da C. Steiner. G. B. Paravia & C. 1930.

D. A. — La D. C. col commento di L. Pietrobono. Vol. I. Inferno. Società Ed. Internazionale, Torino.

Dante — La Divine Comédie. Flammarion, Paris.

D. A. — La Vita Nuova e il Canzoniere per cura di M. Scherillo. II ed. U. Hoepli, Milano. 1921.

Francesco Petrarca — Rime. Commento Leopardi - Ambrosoli. G. Barbera, Firenze.

F. P. — Le Rime con l'interpretazione di G. Leopardi e con note inedite di E. Camerini. Casa Ed. Sonzogno, Milano.

F. P. — Le Rime di su gli originali commentate da G. Carducci e S. Ferrari. Sansoni, Firenze.

Ludovico Ariosto — Orlando Furioso con note del dott. G. B. Bolza. Barbera, Firenze. 1918.

L. A. — Orlando Furioso con annotaz. a ciascun canto e con notizie dell'autore per cura di Eugenio Camerini. Casa Ed. Sonzogno, Milano.

Torquato Tasso — Aminta - Favola boscareccia con introduzione e note di Angelo Solerti. - G. B. Paravia & C.

T. T. — La Gerusalemme con note di Pio Spagnotti. - Hoepli, Milano, 1918.

T. T. — La Gerusalemme — Pref. di G. Mazzoni, note di A. della Torre, Paravia.

T. T. — La Gerusalemme con commento di Sev. Ferrari, Sansoni. 1916.

T. T. — La Gerusalemme con note storiche, critiche e filologiche raccolte dal dott. G. B. Francesia. Lib. E. Intern., Torino. 1917.

DANTE ALIGHIERI

DANTE ALIGHIERI

JETA

Në këngën XV të Parrizit, ndërmjet atyne qi diqen tue luftue për besimin e Krishtit, Dante Alighieri takon hijen e njânit prej të parve të tij, atë të stërgjyshit Cacciaguida (shqyptò: Kaçaguida). Ky, qi jetoi në gjym-sën e parë të shekullit XII, mori për grue zojën Alighiera ardhun nga *lugina e Pudosa*, ndoshta nga Ferrara, edhe pat prej saj një djalë, Alighiero, i cili më vonë i dha mbiemnin shtëpis. Prej Alighierit lindi Belinçjoni; prej Belinçjonit, një Alighiero tjetër; e prej këtij dhe prej një grueje, Bella, së ciles nuk i dihet mbiemni, lindi Dante, në Florencë, në mëj të vjetit 1265.

Fminija e tij s' pat kurrnji ngjarje spikatëse edhe mori fund at ditë kur ai për të parën herë ndeshi në Beatricën, e cila i a zgjoi para kohe në shpirt dashunin, një at dashun qe ai përftoi në moshën nandëvjeçare e e ndjeku jo vetem gjatë kësaj jete, por edhe n' udhtim qe bëni në botën e përtejshme. Djalosh, zuni gramatikë e retorikë; mbandej u dha mbas studjimit të shtatë arteve të lira: të *Trivit* (gramatikë, djalektikë, retorikë) e të *Kuadrivit* (aritmetikë, geometri, muzikë, astronomi). Nuk i njofim emnat e mësuesve të tij; por sigurisht Brunetto Latini e ndihmoi me këshille e me vepra kur "hove hove," e mësonte "si njeriu amshohet.". Prej studjimeve të bëme mbi Virgjilin fitoi "stilin e bukur," e njofti edhe studjoi, si

ishte fare e natyrëshme, këngatarët endacakë (*trovatori*) të gjuhës *oc* si edhe poetët e tregimtarët e gjuhës *oil*.

Tetëmdhjetë vjeç, me 1283, ndeshi për të dytën herë në Beatricën, e n' at rasë ai shkroi tingëllimin e parë; e tjera tingëllime e balada (hartime poetike në gjasim të valleve) e këngë ai nisi me qitun për atë e për grá tjera.

Kujdeset e poezís nuk e ndaluen Alighierin në të kryemit e detyrve të veta si qytetar e ushtar; me 11 qershuer 1289 luftoi në kál kundra Aretinasve, në luftimin e Kampaldinit, ku anmiqt qenë thye e mujtun: e në gusht po t' atij vjeti ai u gjet në pushtimin e kësh-tjellit të Kapronës, qi i u muer me armë Pizanve.

Me 19 qershuer 1290, Beatricja diq. Ai e qau me pik-llim zëmre; por mbandej u tërhoq nga dashuniya e një grueje tjetër, „vasha e njerzishme„: mã vonë u zhyt në studjime filozofike, e u lëshue në një përdjerrje morale, e ndoshta edhe fetare, nga e cila e nxori një ditë prej ditësh mëndimi i Beatricës me „veprimin e mrekullueshëm“, qi ai këndoi pastaj në poemën e tij. Kah vjeti 1295, mori për grue Gjemmen e Manetto Donatit, prej së ciles pat dy djelm, Jakobin e Pjerin, edhe dy vajza, Antonjen e Beatricën. Ndërkaq ai kish nisun të marri pjesë aktive në politikën e Komunes (shteti florentin) e ishte shkrue n' Artin e Mjekve e të Barnatarve.

Nga Florenca, Gibelinët ishin qënë dëbue një herë e për gjithmonë, mbas rrëzimit të Mbretit Manfred në Benevento (1266); por Guelfët, zotnuesa të vendit, vazhdojshin për njehsim të tyne grindjet e idhnimet. Me 1300, kur Dante u zgjodh në priorat (priorët e arteve ishin gjashtë; kishin krejt sundimin e qytetit në dorë e rrijshin në fuqí vetem dy muej) qytetarët ishin dá në dy partína qi u luftojshin me rrebtësi: të Bardhët e të Zezët. Të parët u përpigshin për pamvarsín e Komunes së tyne; në sa të dytët ndiqshin, për të shtuemun fuqín vetjake, qellimet ambicioze të Papës Bonifatit VIII, i cili lakmonte zotnimin e qytetit. Dante, guelf i bardhë, kundrështoi në mënyrë të

préme intrigat e Papës; kështu qi, kur ky dergoi në Florencë Karlin nga Valois si paqtues, por me ngarkim qi të përdori forcën në mbështetje të Zezve, Pooti qe dëbue nga atdheu me dy dënime të njimbasnjishme të *podesta* - hit Konte de Gabrielli nga Gubjo (27 kallnduer e 10 Mars) e s' mujt me këthye mâ kurr.

Të mërguemit florentinë u bashkuen me Gibelinët qi ndodheshin gjithënjë të dëbuem, e u përpoqen në mënyra të ndryshme me këthye n' atdhë me forcën e armve. Dante së pari qe me ta; por mbandej u idhnue keqas me shokë edhe la „shoqnin e mbrapësht e të marrë” edhe u dá „partí në vete”, tue shtegtue nëpër tokë t' Italis me gjetë paq e proje, me shpresë të shofi rishtas ndo' i ditë Florencën e tij të dashun.

„Streha e banimi i tij i parë” qe me 1304 Verona, pranë shtëpis princore të Skalajve (*della Scala*); mâ vonë në Lunigjanë, ku me 1306 ai gëzoi mikpritjen bujare të markezve Malaspina. Mbandej shkoi në *Studio* të Bolonjes, ku pat qënë edhe në moshën djaloshare, si edhe n' Universitet të Parisit, ku ndëgjoi mjeshtrat mâ të përmendun të teologjis.

Ndërkaq po ndodhte një punë politike me randësi të madhe. Perandori i ri, Arrigu VII nga Lusemburgu (25 Nanduer 1308), lajmonte ardhjen e vet n' Itali, mbas sa e sa vjetëve qi paradhësit e tij kishin dezertue „lulishtën e Perandoris”. Dante pau në të lajmtarin e Hyjit qi do të kishte siellë n' Itali mbarshtrimin e paqin, qi do të kishte ngrehë rishtas në kâmbë Monarkin e Përgjithëshme si në kohën e Romakve të moçëm e do t' i kishte, edhe, gjetë mënyrë atij me këthye n' atdhë. Por shpresat nuk i u plotësuen. Arrigu zbriti n' Itali me 1310; por mbas tre muejve diste misteriozisht në Bonkonvento, në krahinën e Sjenës, pa i a pasë arrijtun qellimit, i kundrështuem rrebtas nga Florentinët, të cilët Dante e këshillonte paprâ me i ndeshkue, por pa dobí.

Mbas dekës s' Arrigut, Dante qe pranë Uguçonit të

Fagjoles në Lucca (shqyptò: Lukka) e në Pisa; kur ky pris trim thente në Montekatini (23 Gusht 1315) Florentinët, këta përsëriten dënimin për dekë t' Alighieri-t. Por në vjetin qi pasoi u shpall një amnistí, me anën e së ciles mund të këthejshin të mërguemit, veçse duhej qi ata të paraqiteshin si të penduemun, si fajtorë e bákëqijë. Sa me këtheje me këto sharte, Dante vendosi të rrije në mërgim.

Këthei në Verona, ku qe bujarisht i pritun prej Kangrande de la Skala (*Cangrande della Scala*), kaloi mbandej në Ravenna, qi sundohej prej Guido Novello (shqyptò: Novèlo) nga Polenta, vjerrshatar në gjuhë vulgare, i kulturuem e i njerzishëm, nip i asaj Françeske qi Dante kish këndue në Poem. Ravenna qe mareshta e fundme e Dantes; aty në hijen e halave të shugurueme e ndër-mjet kujtimeve të mëdhaja të historís së mbrame të Romës, ai ndërroi jetë në qetí, natën prej 13 në 14 Shtatuer të vjetit 1321.

GIUSEPPE LIPPARINI

(I grandi autori della letteratura italiana)

VEPRAT E DYTA

Dante shkroi në gjuhë italishte veprat: *Jeta e ré* (Vita Nuova), *Gostija* (Convivio), *Libri i kângëve* (Canzoniere ase Rime) edhe *Komedín*; në gjuhë latinishte shkroi traktatet *De Vulgari Eloquentia* e *De Monarchia*, mbandej një *Quaestio de Aqua et Terra*, disa *Epistulae* e dý egloga.

Jeta e ré (si me thánë „Jeta e moshës së ré“) ásht e përbáme me prozë e vjerrsha; i qe kushtue prej auktorit Guido Kavalkantit (*Cavalcanti*). Përmbledh tingëllime, kângë, një baladë edhe një tubzë të shkrueme për Beatriçen. Gati të gjitha vjerrshat janë të përsielluna me *dallime* (kështu i thrret Dante) në prozë, në të cilat poeti tregon ndodhít qi kishin shkaktue ato vjerrsha, tue na hà

në këtë mënyrë jetëshkrimin e vet nën një mbulojë shpirt-nije e mistiçizmi.

Beatrice është një engjull i râm prej qielli që do t'a laje shpejt këtë botë për me këthye në Parrizë. Ajo ishte e bija e Folko Portinarit, florentin i pasun e bâmirës i qytetit, edhe e martueme me një farë Simon De' Bardit: porse për Danten ajo është vasha ideale e frymsuesja e tij: ajo që një ditë ka me i ndejë përbrë në lumnin e Parrizit. Libërzi i Jetës së ré mund të dahet kështu:

I. Dashuni e rinis edhe vjerrsha mbi bukurin fizike të Beatrices;

II. Lavde të bukuris shpirtnore të Beatrices;

III. Deka e Beatrices e vjerrshat e dhimbëshme;

IV. Dashuni e vjerrsha për *vashën e njerzishme*;

V. Këthim në dashuni e në përnderim të kujtimit të Beatrices së dekun.

Sa për vlerën artistike të Jetës së ré mund të thuhet se me këtë vepër, për të parën herë në letërsin neolatine, bëhet një zbulim i thjeshtë e i njomë i jetës së përmbrendëshme të shpirtit e të ndiesinave të tija e se vjerrshat janë ndër sende më të kullueta e të shijëshme që ka letërsija lirike italjane.

Gostija (Convivio) do t'ishte e përbbame me katërmdhjetë këngë (që shembullejnë gjellët) e me katërmdhjetë traktate në prozë (që shembullejnë bukën) me komentimin e atyne këngëve, posë një traktati tjetër si parathënje. Na kanë mbetun ky i mbrâmi e tre ndër të tjerët.

Në prozë auktori merr rasë prej vjerrshave që vjen tue zhvillue për me folë mbi argumenta të ndryshëm filozofije, theologjije, morali, mbi çashtje astronomike etj.

Ë kjo është randsija më e madhe e kësaj vepre, mbasi me të Dante provoi se gjuha italishte, ende në formim, mujte me shprehë përftimet shkencore më të vishtirat, pa nevojën e latinishtes e të frëngishtes.

Libri i këngëve. Përmbledh vjerrsha të ndryshme. Disa prej atyne thirren vjerrshat e gurit (*della pietra*) e janë të

drejtueme një grueje që ishte për poetin e stoftë dhe e fortë si guri. Ka edhe vjerrsha didaktike e satirike.

De vulgari eloquentia. Traktat i pakryem mbi djalekte të ndryshme t' Italis (mbas Dantes katërm dhjetë djalekte) e mbi gjuhën e përbashkët, mbi "vulgarin e shkëlqyeshëm," që do të mësohej ndër vjerrsha të poetëve më në zë prej të gjitha krahinave t' Italis. Praktikisht, veç, edhe Dante përdori në themel djalektin e Florencës.

De Monarchia. Traktat politik i dëmun në tri pjesë në të cilat Dante zhvillon utopin e tij bujare përmbi auktoritetin civil e kishtar, të caktuem të dy prej Perëndis për lumnin e kësaj bote edhe të tjetrës. As Papa as perandori nuk do t'u përzihen njëri tjetrit ndër sendet e përkatëshme. Gëdi i këtyne dy pushteteve do të binte paqin mbi botë.

Quaestio de Aqua et Terra shtjellon një çashtje fizike mbas mendësis s' asaj kohe.

Epistulae-t janë *Letra* e ndër më të famshmet mund të kujtohen ata që Dante u drejtoi Arrigut VII, Kangrandit della Scala e një mikut florentin.

Eglòget janë vjerrsha alegorike mbas mënyrës së Virgjilit.

KOMEDIJA HYJNORE

GJENEZA E PËRMBRENDËSHME E KRONOLOGJIA E KOMEDIS

Me 1300, vjetin e Jubileut, do me thënë të pendesës e të shpërblimit e të më së përhapunes përdllesë hyjnore, poeti, i dalun jashta hollije mbas dashunish të tjera, i trishtuem prej ndeshjes së parë me mbrapështin e vulgaritetin e njerzve, ndien ndoshta mallin e mitunis, nevojën me këthye rishtas i kulluet, me jetue jo më mbas epsheve,

por mbas arsyes. E Beatricja, gjallë përherë në zëmrën e tij, i u paraqit atbotë si engjulli pajtuer i jetës morale, si zâni i Hyjit qi flet përmbrenda, për mos me thânë si hyjneshë ndriçuese. Nuk âsht e pamundun qi po n' at vjet, o në vjetin qi pasoi, poeti të kët fillue veprën e vet, me shkue mbas gojdhânës qi na dishmon se Dante shkroi përpara mërgimit shtatë kângët e para të Ferrit. Por ka përftime qi mbahen në shpirt gjithë jetën, e zhdrivillohen, caktohen, ndriçohen përherë mâ tepër, tue u shtue me përshtypje të jetës: si *Faust* i Goethe-s. Komediya, qi mugulloj e pacaktueme në kohnat e Jetës së Ré, fillue ndoshta dhjetë vjet mbas deket të së dashunes, në përftim zgjânohet, shëndërrohet me zmadhimin e përvojes e të dijes, me pjekëmenin e ndijes njerzore edhe të mendes së Dantes. Gjatë të gjithë vjetve të mërgimit Dante e punon poemën, në të cilin hjedh krejt vetveten, me mjerime, me idhní, me dalldisje, me njohuní të veta: poemën qi do t' ishte lavdiya e tij, fitorja e lumnimi. Ndoshta rreth vjetit 1308 Ferri ishte i mbaruem, në mos pastë qënë i përkryem; e rreth vjetit 1313 Burgatori. Me 1318, në komentimin qi u bân latinisht Dokumentave të dashunís, Françesku nga Barberino flet mbi dy kantiket e para (Ferrin e Burgatorin) si mbi dy sende të njoftuna. Parrízi qe vepër e vjetve të fundme e u përhap mbas dekës së poetit; me i besue Boccaccio-s (shqyptò: Bokkaçço) kishin humbun disá kângë, të cilat mbandej u gjeten si për mrekullí prej të birit Jakopo.

Kjo, për afras, gjeneza e mbrendëshme e poemit, e kronologjija e hartimit të tij, mbas studjimeve mâ të vona të bâme mbi kët problem shum të ndërlkuem. Veçse opinjoni mâ i pranuem, deri para pak vjetve, e qi mbahet në kâmbë gjithënji prej shum dantistave të përmendun, âsht se Komediya s' mund të jët veç fryti i vjetve të fundme e se Dante punoi rreth soje me zell të madh mbas dekës s' Arrigut VII, kur i mërguemi s' ushqei mâ shpresa e u shëmâng në botën e tij intime. Argumenti krye-

suer në mbështetje të kësaj hipoteze nxieret prej fjalve qi janë në Komedí mbi punë të ndodhuna përte' dekës s' Arrigut VII, edhe në Ferrë. Foscolo qyshkur kishte paraqitun hipotezën, qi sot ka gjetun mâ se një dalzotës se Dante s' i ka shkruar rrjesht, një mbas një, këngët e Komedís. Tue pasun mirë të ngulun ndër mend planin e saj, ai ka mujtë, mbas ngjarjeve qi e shtýjshin, me kapë në dorë rishtas pjesët e shkrueme, me i plotue, me i ndërrue. N' anë tjetër nuk pajtohet fort me psikologjin e Dantes e të çdo poeti të madh puna qi ai, mbassi të kishin kaluar shumë vjet prej ngjarjeve, të këthente mbi to me mende të ftofun e të shkruente faqe të ndezme e plot satirë. Do t' ishte marrí, për shembull, me mendue se invektiva e furishme kundra Italis në këngën e VI të Burgatorit, ku griset e lypet gjikimi mbi Albertin Tedeshk i cili e lën kombin në grindjet e tija, të jët qënë e shkrueme shumë mâ vonë, mbas dekës s' Arrigut VII, pasardhës i dytë i Albertit.

TITULLI I KOMEDIS

Ky, mbas gjase, është në lidhje jo me mbrendin dramatike të poemit as me punën qi kallzimi ka një mbarim të gëzueshëm; por me stilin. Prej *De Vulgari Eloquentia* dijmë se stil tragjik është për Danten stil i naltë sa s' ka, e i përshtatëshëm për hartime të mëdhaja, si kënga (*canzone*). *Komedí*, prandej, është një emen përvújtnije, në daç për stilin, në daç për mbrendin; e *komedí* quen Dante poemín e vet, ndërsa thret *trajjedí* Eneiden. Mbiemni *hyjnore* s' ka të bájë me landën fetare, por me përsosmenin artistike, e doli, edhe mbeti mbandej për gjithmonë, në shtypin e poemit qi u bâ në Venedik me 1525.

Këtu është vendi me shtue qi Komediya s' ka as mâ të voglën mungesë, edhe është sigurisht, si në tånësin e saj ashtu në hollsit mâ t' imta, e atillë si Dante e shkroi, porse mbetë dyshimi, si në veprat e tjera të tija, rreth

mënyrës së leximit të përpikëshëm të shumë e shumë vendeve.

Mbassi humbi autografi i poemit si edhe kopjet e rrjedhuna prej tij, përshkruetat udobisht kanë mujtun me ndërrue tekstin, sado pak, mbas qejfit të tyne. Ë mund të jemi të sigurtë se ata janë orvatun, përgjithësisht, m' e bâ këtë mâ të lehtë, do me thënë me i a përshtatë kuptimit a shijes së vet sidomos njato vende ku Dante âsht mâ i vishtir e mâ vetjak; e prandej, në disa vargje, qi këndohen shumë mënyrësh, ndoshta mënyra mâ pak e zakonshëme âsht ajo e Dantes.

SHPIRTI I POEMIT

Poemi âsht, në motivin e tij fillestar, historia e një mëkatnori qi kërkon të këthejë ke Hyji. Dante nuk qe i pari qi e shtjelloi një subjekt të tillë, i zakonshëm ndër shumë shkrimtarë mistikë, prej të cilve mjafton të përmendim Shën Pjer Damianin, Shën Bonaventurën e Shën Bernardin. Këthimi në Hyjin âsht çasi zotnuer, kriza tipike e përfunduese e historis së një shpirti të krishtënë; sepse shëjti âsht gjithmonë një njeri i këthyem a, nemosë, një qi ka kapërcye, për hir të Hyjit, shekullin. Por duhet shtue qi këthimi i Dantes nuk âsht vetem ai i një njeriu qi prej shekullit gjën strehë në Hyjin. Asketizma s' bân kurr qi të zhduket në Danten njeriu shoqnuer. Ai nuk don të naltësoje vetem veten në mbretin e Hyjit, por të gjithë njerzit. Ai beson në një shëndrrim të kishës së prishun, në një dukje hyjnore të shpejtë e t' afërme mbi dhë për të siellun rishtas jo vetem vërtytet e krishtëna, por edhe ato njerzore e qytetare, e, mbi të gjitha, drejtësin. Æsht një përfitim qi ka të bâjë me qellimin e sendeve, i cili në kohën e Dantes, e sidomos në disa rryma të nxehta spiritualiteti françeskan, do të gjënte shprehje në pritjen misterioze të një Reformatori për të cilin, si edhe

për ndërrim qi në gjithëshkafën ai do të kish siellun, ka lajmime profetike të shpeshta e shumë t' errta në poem.

Historija e këthimit të shpirtit ke Hyji alegorizohet në tregimin e një udhtimi të Dantes ndër mbretëria përtej vorrit, në mbretërinë e mëkatit qi është Ferri, të pendësës a të pastrimit nëpër ndeshkime, qi është Burgatori, të lumnis së shpirtit qi pushon në Hyjin, cak i fundëm i shqises e i vullnetit, qi është Parrizi. Përputhej kështu vepra e Dantes me letërsinë mbi jetën tjetër, me përshkrimin due me thënë t' udhtimeve në botën e përtejshme, qi tue fillue nga një vegim i cili njehej i Shën Palit, shtrihet deri në kohën e poetit. Veçse është për të pasun pak dyshim a e njofti a po jo mendja e naltë edhe fisnike e Dantes at letërsi trashamane auktorësh t' errshëm qi gabimisht qenë thirrë prijësa të tij. Për Ferrin, në daç për kah ana e strukturës, në daç për kah ana e shumë hollësive, e aty këtu kjo mund të thuhet edhe për Burgatorin, Dante shkoi mbas një shembulli shumë më të madh; mbas udhimit t' Enejës në Ferrë, në VI libër t' Eneides. Për disa karaktere e vende të Parrizit, ai përkujtoi andrrën e Shipjonit të Ciceronit. Aristotelin e pat para sysh në shohitjen e fajeve e të vërteteve. Por mirë u tha se Komedia Hyjnore s' ka burime. N' anë tjetër, - ndërsa qellimi i udhtarve të vjetër të kohës së mesme në botën e përtejshme ishte me bënë të njoftun me at trillim ndonji send t' atij caku t' amshuem e me nxitun besimtarët në një jetë pendese e flijimi, - Dante, me gjithë qi e ndien veten edhe ai, si ata udhtarë mistikë, njeri të përvujtun, qi Hyji pat mirsin me plotue me hirin e vet, prap se prap na paraqitet si një i zgjedhun prej Hyjit për t' i zbulue botës gjikimet e tija të pagabueshme dhe parimet e amshueme mbi të cilat do të mbështetet shndeti shpirtnuer e kohësuer i njerzve; ndien në vetvete frymsimin e parafolësve t' Izraelit, qi Hyji shuguronte kasneca e lajmtarë të vet, para popullit e mbretëve edhe para vetë priftëve; prandej nuk duhet qitë poshtë opinionin e atyne studjuesave të

Dantes, të cilët thonë se ai vetë është Reformatori i paralajmuem sa heresh në poem.

Gjithashtu ai gjyqtar, ai ndriçues, siell me vete në poem e jetës s' andejshme të gjithë realitetin e përvojën e tokës; të gjithë doktrinën e tij, sepse kjo ishte dije jete, si edhe të gjitha pasjonet, dashunit, mënít, kujtimet e shpresat e tija. Njeriu në Danten është shumë më i fortë e i gjallë se mistiku. Misticizma mbetë në Komedín parapan-dehja e poemit; është sikurse palci i landës së madhe e gjelbrore, qi shtrihet e hapet në një humanitet aqë të plotë e të ndryshëm sa ndoshta nuk u pa kurr n' asnjë vepër poezije.

E. DONADONI

(Breve Storia della Letteratura Italiana)

SKEMI I POEMIT

Komedija është e dâme në 100 kângë, e para e të cilave mund të njehet si parapoem, prandej mbesin 99 kângë; në 3 kantike: Ferri, Burgatori, Parrizi; edhe sejcila kângë është e shkrueme në treshe. Numri mistik 3, si shifet, zotnon ndërtesën e poemit. I cili nis me një kângë krejt alegorike: në midis të jetës së vet, në vjetin 1300, Dante ndien thirrjen e Hyjit: do me thânë kërkon të dali nga një pýll i eger (jeta e shregullueme). Trí bishtë (një panterë, një luâ, një ulkojë,) figura t' epsheve qi përkulin shpirtin: lakmija e mishit e e gjakut, dashunija e vetvetes edhe dashunija e të të mirave toksore, e kundrështojnë njerín, i cili është kah deshpërohet, kur qe i vjen në ndihmë, simbol i arsyes, Virgjili. Lajmon ky se do të vije një kohë në të cilën Lângoni, Reformatori, do t' a dëbojë ulkojën; por sa për tash nuk ka shpëtim kundër soje; e Virgjili i paraqitet si udhëhjekës njeriut nëpër Ferrë e Burgatuer. Vetem tue pá efektet e mëkatit edhe udhët e qortimit e të shpagimit, njeriu mund t' i dale qellimit m'u lirue nga e keqja.

Dante pranon me mirnjohje; por mbandej dridhet qi ka pranue. Si ka me mujtun ai, njeri i shkretë, me i qindrue dukjes së sendeve të përtejshme? As ai nuk e meriton baràtin me pá, i gjallë, mbretnít e të të dekunve; ai nuk është Eneja, qi ndër Elize ndieu tue parafolë madhnín e pasardhësve të tij, e qe këshillue në vazhdimin e vepres me pushtue Lacjon: ai nuk është Shën Pali, i cili në qiell gjeti ngushullim për fén e krishtëné të siellun rishtas prej tij në botë. Por kur merr vesht se Virgjili i është dergue në ndihmë prej Beatriçes (qi këtu përfaqëson at hir hyjnuer, pa të cilin jo vetem nuk është i mundun këthimi, por as vullneti e deshiri i tij), kur ndien se Beatriçja e deshiron qi ai t' a baje at udhtim, atëhere merr zëmër edhe ndjek prisin e vet.

Ferri është një humnerë e pamatun, qi bjen thik kah qandra e dheut, edhe është e mbyllun prej një qellzje të sipërfaqes toksore, në cipin e së ciles gjindet Jeruzalemi; Krishti, Shelbuesi, kish ardhun me ngadhjye mbi Ferrin; e Ferri rrin kështu, landorisht, nën Jeruzalemin. Humnera ka një treme (*vestibolo*) ku zbret shumica e njerzve, ata qi nuk vepruen as mirë as keq e nuk ndien se jeta është luftim për një idé. Ky paraferre shtrihet deri ke lumi Akeront, përtej të cilit është Lymbi, banesa e atyne qi diqen pa marrë pagzimin, por jo për faj të vet, e qi nuk mëkatnuen; aty janë edhe poetët e mëdhej të botës së lashtë, qi Dante gëzohet në vetvete tue i pá.

Mbandej fillon Ferri i njimendët. Mëkati është për Danten aqë mâ i randë, sa mâ tepër të kët dhunue shka njeriu ka të hyjnueshëm në vetvete: shpirtin arsyetues, si thojshin shkollat: ase shqisen e vullnesën. Mâ pak të randa janë mëkatet e shiseye e të pësimit: të cilat prandej janë të parat qi shtegtari shef të ndeshkueme, e pikëspari mëkatin e dashunís, mâ pak i randi mbas mendjes së Dantes. Mbas mëkatnorve të dashunís janë gryksorët, mbandej dorërrudhtit e dorëshpuemit, mbandej idhnakët, krenarët, prituesit e smirzezët. Mbrenda mureve

të hekurta të Dites, qi rrethojnë pjesën mâ të thellë të Ferrit, vuenjë erezjarkët, e mbandej, në tre rrathë konçentrikë, të rryeshmit kundër t' afërmve, si tyranët; ose kundër vetes, si vetvrasësit; apo kundër Hyjit si hyjshmuesit. Me vetvrasësit Dante vëndosë edhe shkapaderdhësit e gjâs së vet: nuk âsht ndryshim i madh ndërmjet të të marrunit të jetës vetes edhe të tretjes së mjeteve të gjallimit; e pranë hyjshmuesve ata qi dhunuen, me dashunina poshtnuese, ligjën e shëjtë të natyrës, e qi fyen artin qi âsht bîr i natyrës; do me thânë at orvatje qi nuk duhet të kapërcejë caqet qi natyra i vûni lakmís së fitimit. Në rrathin mâ poshtë janë njimtarët të dâmun në dhjetë vënde, qi poeti, jo pa qëllim satirik, thurret *bolgje* (valigje). Rrathi mâ i fundëm, i nândëti, âsht për artistat e mëkatit: për ata të poshtëm qi ndërgjegjja e krishtënë jo mâ pak se ajo kalorsiake njehte si të padêjë për çdo mëshirë: trathtarët; të dâmun edhe këta në disa vënde, si mbas trathtís qi kishin bâ a kundër farefisve apo miqve apo bâmirsve. Në fundin e humnerës, kapërthye nën të gjith peshën e dheut, del vigân prej barkut e përpjetë arkangjulli i rrëzuem nga Qielli, ati i krenís e i kryengritjes: Satáni. Ndër trí gojët e tija ai përtypë Juden trathtarin e Krishtit qi qe themelues i Kishës, e Brutin e Kasin, trathtarët e vrasësit e Çezarit, qi qe themelues i institutes së tjetër, për Danten njinji hyjnore, do me thânë të Perandorís.

Çdo rrath âsht i ruejtun nga një prej atyne hyjnive pagane, qi Krishtënimi njehte si djemën. Karonti âsht, si në Virgjilin, përbajtësi i vjetër e i ashpër i shpirtënve; Minosi, gjyqtari, âsht në të hýmit e rrathit t' atyne qi u dhanë mbas mishit e gjakut, do me thânë në fillesë të Ferrit: një bisht i gjatë e bân të përbindshëm; Çerberi, qëni trigrykësh ruen gryksorët; Pluti, hyji i pasunive, i shëndërruem n' ujk, ruen dorërrudhëtít; Furít shfaqen mbi muret e Dites; Minotauri, mâ tepër shtâzë se njeri rri ke e hýmja e rrathit të rryeshëmve; Gjerjoni, njeriu-gjar-

pën - fluturues, noton n' ajrin e thjermë të njimtarve. Vigâjt qi i u kërcnuen Jovit rrijnë të ngarkuem me prânga e të hutuem për qark rrathit të trathtarve. Nuk mungojnë harpijet në pyllin e vetvrasësve: Kentaurët okolle prronit të gjakut, ku vlojnë gjaksorët. E nuk mungojnë as djemënt e besimit të krishtënë: shum grumbullohen mbas mureve të Dites, për t' i a ndalue shtegtarve kalimin përtej; të tjerë duken si vegla torture në bolgjen e ndërmjetësave, si edhe n' atë të njimtarve e shpesh u shoqnohen, jo fort të pëlqyem, të dy poetënve. Dante i ka dhânë atyne dukën e mënershme të zakonshme; por i ka bâ qênje me një jetë morale t' ultë, veç me gjith këtë shum të gjallë.

Ndeshkimet, të ndryshme për çdo mëkat e farë mëkati, ndjekin at ligjë përgjegjeje me natyrën e fajit qi Dante vetë quejti ligja e *kontrapasit*. Përgjithësisht, ndeshkimet kanë analogí me mëkatin, e janë gati një figurim i ndieshëm i efekteve të tija; kështu ata qi u dhanë mbas mishit e gjakut janë të lëkundun nga një duhí e amshueme, qi ka veshtrimin e lëvizjes së pësimeve, prej të cilave qenë turbullue për së gjalli; simonjakët, të dhânun mbas pares e qi gabuen në çëmimin e sêndeve janë të ngulun krye-teposhtë në dhé: shkaktarët e shkandullíve e të shizmeve, qi sollën dasí a në familje, ase në qytet, apo në Kishë, do me thânë në shkado qi përbân një trup të vetëm, e kanë trupin të shkyem e të dâm. Veçse nuk âsht punë e udobët me zbulue gjith-herë në ndeshkime të ndryshme ligjën e kontrapasit edhe figurimin e mëkatis. Mjafton të thomi se ndeshkimet janë të sendërgjueme nga një hov idhnimi e nga fantazija mâ e rrebtë e 'mâ e fuqíshme.

Në çdo rrath Dante flet me një ase me disa prej të të dënuemve, të cilët janë të gjithë të breznís së tij apo, sido qi të jetë, janë të gjallë në kujtim e në ndërgjegje të tij. Vetëm kur gjindet ndërmjet të dorërrudhtve nuk flet me asnji: vesi i ka bâ të panjofshëm. Ligjëron shpesh

për sênde të tashme; e ato të ndodhuna mbas vjetit qi ai pandehë se âsht i vegimit, do me thânë mbas vjetit 1300, janë të përmënduna në trajtë parafoljesh a profetish; sepse, jo vetëm shpirtënt e Parrizit e të Burgatorit, por edhe ata të Ferrit Dante i bân të zotët me parapá kohën e ardhëshme. Âsht ky një mjet mjeshtruer qi e lëjon me përmbledhun në poem gjith historín e kohës së tij. Me mundë të madh shtegtari zbret prej njënit rrath në tjetrin, i udhëhjekun prej Virgjilit. Në çaset mâ të vish-tira, sikurse me kalue Akerontin apo me hÿ në Dite, ku bânë kundrështim djemënt, ndërhyñ një ndihmë e mreku-llueshme hyjnore. Dante kalon lumin e gjakut kaluer mbi një kentaur. Mbi shpinë të përbindshit Gjerjon zdirgjet ndër-mjet njëmtarve. Për me dalun nga Ferri ai i kacavaret Satánit të ngulun në mesin e dheut, e ngjitet nëpër një shpellë të ngushtë n' antipodet e Jeruzalemit, në detin A-tlantik. Udhtimi nëpër Ferrë ka ngjatun trí dit.

Krejt një kataklizëm ka përsjellun rrëzimin e Lucife-rrit. Dhénat qi ishin, n' emisferin juguer, të mënerueme nga të pámit e Përbindshit, u mshefen nën ujna, e iken, e dolen n' emisferin e ynë: të cilit i mjaftoi, për të qênë i prishun, të pámit e atij. Pjesa e dheut qi luejti vëndit nga rrëzimi i Luciferrit la at hepe, nëpër të cilën shteg-tarët ngjiten, e iku në drejtim të kundërt, edhe doli jashtë nga ujnât vetmtarë, tue trajtue një mal të naltë. Asht ma-li qi, mbas flijes së Krishtit, u bâ Burgatuer. Asnji prej njerzve nuk kishte arrijtun kurr deri ke aj; përveç Ulisit, kërkuesi i botës pa gjind, i cili, sa pau atë, u mbyt i përpîmun nga një duhí. Një engjull u prîn, shpirtënve qi janë caktue për t' u shelbuemun, nga gryka e Tibrit — auktoriteti i Kishës âsht i simbolizuem në kët caktim vên-di — deri atje. Mali ngrehet i naltë sa s' ká. Prej atij caku ku nuk ndihen mâ turbullimet atmosferike, fillon Bur-gatori i vërtetë rrethue me një múr. Në rrânxat e në pje-sën e parë të malit janë të shpërdámun shpirtënt e atyne qi diqen në hír të Hyjit, por nuk bânë pendesë; a pse

diqen nën peshën e mallkimit, a pse qenë të rrëmbyem papritmas nga një dekë e rrebtë, a pse qenë, natyrisht, të plogët. Në një lugje të lulëzueme rrijnë veçmas princat e botës, qi në tokë nuk ndienë detyrët e zyres së tyne.

Burgatori është i dâm në shtatë shkallë a logje, e në sejcilën shpaguhet një ndër të shtatë mëkatet kryesore: krenija, smira, idhnimi, plogtija, dorërrudhtija, gryksija dhe të dhânunit mbas mishit e gjakut. Ndashkimet nuk kanë aqë qellim ndeshkues sa qortues: do me thënë duen t'a shpërblejnë shpirtin nga prirjet kah e keqja, qi ai ka sjellun me vete prej botës, e me i dhënë rishtas lirin e vullnetit (ase t' arbitrit), si atëherë kur doli nga dora e Hyjit. Ndashkimet janë prandej dishiplina të ngurta, qi i kundrështojnë natyrës së mëkatit të ndeshkuem. Po qe se krenarët shkuen në këtë shekull me krye të ngrejtun, në të parën shkallë të malit me mëzi qi ecin të përkulun nën pesha kejët të mëdhaja. Smirzezët, qi deshtën me hapun sÿt tepër mbi lumnin e tjetërkuj, atje i kanë të qepun me një tel hekuri, e, të mbështetun në shkambijt e malit, mbajnë njëni tjetrin plot mëshirë, ata qi nuk njoften veçse mënin kundra t' afërmit. Prituesit, t' amët këtu në botë, janë të shtrënguemun, në Burgatuer, me ngá papushue. E shpesh edhe shpirtët këndojnë luta liturgjike: sepse luta, mbas mësimëve të Kishës, shkakton edhe përsjell pëndesën e zëmres. Por qi të jetë i plotë qellimi qortues i ndashkimit, ky është përherë i përsjellun nga një figurim i gjânë shembujsh, si të vërtyteve qi i rrijnë kundruell vesit qi do të shpaguhet, ashtu edhe të ndashkimeve qi ai ves meritoi në historí, apo në legendë, e cila për Danten është historí. Ai figurim shembujsh është i paraqitun me mjetet mâ të ndryshme: janë skulptura ndër shkambije e mbi truall, si në rrathin e krenarve, a zâne misterjoze qi kalojnë, si në rrathin e smirzezve, a vegime estatike, si n' atë t' idhnakve. Shembujt e vesit të ndeshkuem e të vërtytit të përllavduem janë marrë nga historija e shëjtë edhe nga ajo e moçmja: sepse për Dan-

ten bota greko-romake kishte arrijun përsosmenin njerzore. Shpirtënt munden të kalojnë nëpër rrathë të ndryshëm, si mbas llojit të mëkateve, me të cilat u përlyen në këtë shekull. Të pastruem, vetvetiu me një mënyrë të natyrshme shkepen nga mali, e ndërmjet këngësh lartusuese hareje ngjiten kah qielli. Maja, mbandej, e malit është Parrizi toksuer, banesa e njeriut të parë. Nuk është vishtir me kuptue pse poeti vëndosë mbi at maje Parrizin e tokës. Ajo është simboli i mitunís edhe i lumnís së shpirtit të krishtënë, epshtet e ulta të cilit janë të gjitha të shtrueme nëpërmjet të dishiplineve të pëndesës.

Dy shtegtarët kanë arrijun n' agim ke rrânxat e malit. I pret Katoni i bindueshëm, ai qi diq n' Utikë, për m' u ruejtun i lir nga ndëgjesa kundrejt Çezarit, e qi, n' alegorin guximtare të Dantes, don me pasë veshtrimin e asaj liri nga mëkati, a liri e arbitrit, qi i krishtëni do të fitojë me anën e pëndesës. Ai rojtar i ujdhesës së shugurueme detyron Danten m' e rrethue ballin me xûnktha: parafytyrim i përvûjtnís, ase të t' asgjâsuemit të njeriut në Hyjin, pa të cilin pëndesa nuk është e mundun. Krejt një ditë kalojnë shtegtarët në pjesën e parë të malit; e Danten e merr gjumi në lugjen e vogël të princave, mbassi qi pau gjarpnin tundues tue u vû në t' ikun prej dy engjujsh të derguem nga Marija. Në gjumë, Lucija, hiri hyjnuer, e bán nalt deri ke dera e Burgatorit: sepse, pa ndihmën prej së nalti, nuk i është e mundun njeriut, jo vetëm me përparue në pëndesë, por as me i a hý kësaj. Æsht mëngjesi i të së dytës ditë. Një engjull rrëfyes i shtie dy shtegtarët në rrathin e parë: veçse jo pa pasë shkrueme me majen e shpatës shtatë P mbi ballin e njeriut; sepse zgjidhja e mëkateve ka hjekun mëkatin aktual, jo prirjet kah mëkati, të shembullyeme nga ata shtatë P. Si të ngjitet Dante rrath në rrath, një tjetër engjull me një të ráme flatre do t' i a shlyejë një nga ata P; e njeriu do t' a ndiejë veten hov hov mâ të lehtë: edhe të të ngjitunit do t' i dali mâ i udobët. Ata thirren engjuj të përdllesës,

e këndojnë, sejcili, një prej lumnive të foluna prej Krishtit mbi mal. Dante përfshin me mënd, sa hyn në sejcilin rrath, shembujt e vërtytit të përlavduem, mbandej flet me një ase më tepër se një prej pëndestarve e kështu përfshin edhe shembujt e vesit të ndeshkuem. Prej rrathit të dorërrudhtëve e të dorëshpuemve e tutje, përsjell të dy shtegtarët edhe poeti latin Stazio : që Dante parafytyron se diq i krishtënë, për meritë sidomos të Virgjilit, tue interpretue si profetë të krishtënimit eglogen e katërt virgjiljane. Si arrin ke rrathi i fundëm, njeriu është i shtrënguem të kalojë nëpër zjarrmin që pastron ata të cilët u dhënë mbas mishit e gjakut : mëndimi që përtej do të shofë Beatriçen i epzëmer Dantes në provën e frigsueshme. E n'anën e andejshme, mbi majen e malit në zabelin hyjnuer të Parrizit të tokës, Dante ndeshë në një krijatyrë bukurije e paqe engjullore : Matelda ; as nuk dihet se kush është : ndoshta simboli i mitunís së njerzve të parë. Mbandej shef një vargim (proçesjon) shumë të ndërlikuem, në të cilin zotnon një qerr i çuditëshëm që perfaqëson Kishën, e cila, ndërmjetëse o hirit hyjnuer, pastron njerin prej mëkatit origjinar e me anën e pëndesës i falë rishtas pafajnín e Adamit.

Mbi at qerr zbret nga qielli, ngadhnjyese, Beatriçja, ndriçuesja e hyjnueshme, që pret Danten me fjalë ku dashunija më e zjarrtë është e përzieme me zilín më femnore. Virgjili, i dashuni at Virgjili, është zhdukun. Njeriu, i pënduem e me lot për faqe, është i zhytun në lumin Lete, i cili bân me harrue fajet e kryeme. Mbas kësaj, qerri mistik lidhet për një lëndë të madhe, lënda e jetës, për të cilën flitet në Gjenezë ; por këtu duket si të dojë me përfaqësue auktoritetin perandorak, kroni, mbas Dantes, i lumnís toksore të njerzve ; sikurse krejt Parrizi i tokës përfaqëson gjendjen e lumnís që natyra i ka caktue njeriut, e që ai do t' a kishte ruejtun po mos t' a kishin prishun epshtet. Mbandej qerri shëndërrohet në një varg të përbindshëm mënyrash, të cilat shënojnë historín e përjashtëme të Kishës, edhe prishjen në të cilën ajo ka arrij-

tun: mâ e madhja, ndëgjesa si shkarthe kundrejt shtëpis së Francës e shpërngulja e ndëjes papnore n' Avinjon; përfaqësue në zotnimin e një vigâni mbi një dashëse të tij. Beatricja, sikurse Virgjili para udhtimit nëpër Ferrë, paralajmon një Reformator, i mshefun nën numrin pesëqind e dhjetë e pesë, që duket sigla e Arrigut VII, perandori në të cilin Dante kishte shpresue aqë fort por kot. Shtegtari është mbandej i zhytun në lumin Eunoè, që zgjon në njerin kujtimin e gëzueshëm të veprave të mira bënë jetë. Tashmâ ai është krejt i pastër edhe i përgatitun m'u ngjitë në qiell. Burgatori ka mbarue.

Beatricja shikon në qiell (soditja teologjike, i së cilës ajo është këtu simbol, nuk mund të ketë veçse nga Zoti veprimtarin e vet) e Dante në shtëpinë e Beatricës: e, si rrufë, naltohet përpjetë mbas soje, tashti që asnjë prej epsheve nuk e rëndon mâ kah toka. Në sejcilin nga shtatë qiejt ngadhnejnë ata shpirtën që në jetë ndienë, tue e prirun kah e mira, nëdikimin e qiellit që tashti banojnë. Ai i Hânës është disë një paraparrizë; aty gëzojnë shpirtët e atyne të cilët pa dashun, por tue mos i kundrështue me një qëndresë heroike vullnetit të tjetërkuj, i u shmängen kushteve monastike. Edhe këta shpirtën veç janë të lum në një mënyrë të përsosun: sepse, sikur njëni prej tyne i difton poetit, lumni, qindron në të puqunit e vullnetit vetiak me atë të Hyjit: në këtë vërtyt t' eper dashunije. Shpirtët e Hânës, që nuk ngadhnyen mbi të gjitha ligështit toksore, kanë duka të lehta trupnash njerzorë; por ata të qiejve të tjerë kanë duka zjarrmi, edhe mâ tepër flakojnë sa mâ tepër dalllisen me dashuní. E janë në qiellin e Merkurit, shpirtët e atyne që vepruen të mirën, por me qellim që me fitue lavdí ndër njerz, mâ tepër se para Hyjit: në qiellin e Véneres, shpirtët që këtu në tokë qenë të mujtun nga dashunija. Në qiellin e Diellit ngadhnejnë teologët; shpirtët e mbretëve e të princave të drejtë në qiellin e Jovit; luftarët për fé të Krishtit n' atë të Martit; soditësat, o mistikët, në qiellin e Saturnit. Mbandej, në qiellin e hyj-

ve të palëvizëshëm, shtegtari shef triunfin e dritave të Krishtit e të Marijes: kapërcye përtej, ai do t' api përpara Pjetrit, Jakopit e Gjonit (në fund duket edhe Adami) një provim përkatës rreth vërtyteve teologale të fés, të shpresës e të dashunís, edhe mbas kësaj ndien prej Pjetrit invektivën mà të rrebtë qi është në krejt poemën kundra prishjes së papatit, edhe lajmin e një restaurate. Mâ nalt, në qiellin kristaluer, a të parin lvejtës, njeriu vren, në trajtë rrathësh konçentrikë, — ndër të cilët mà i shpejti është ai qi duhej t' ishte mà i kadalshmi, pse mà afër qandres (Hyjit), — shtatë vallet engjullore. Ngjitet mbandej në qiellin e dhjetët, n' Empir: një qiell metafizik, qi është jashta kohës e jashta hapësis, e në të cilin gjindet ndëja e vërtetë e Hyjnís, deshír i epër e i fundëm i Gjithëshkafes: prandej, gati si të donte m'u shkrimun me Atë, qielli kristaluer apo i pari lvejtës, rrotullon i shpejtë sa s' ka edhe i ep me të sjellun të vet lëvizje qiejve të nëntëshëm, përherë në mënyrë mà të pakët derisá humbet në tokë, e cila rri e paluejshme. Shqiset engjullore mbikëqyrin lëvizjet e qiejve të ndryshëm, edhe nëdikimet qi këta reshin mbi njerz, e qi nuk janë kurr t' atilla sa me asgjásue lirin e arbitrit. Por n' Empir është edhe Parrízi i vërtetë, Parrízi i soditësave. Të lumët duken të dámun, si tregon Beatriçja, ndër qiej të ndryshëm, për të dhënë një përfytyrim të shkallës s' aktiviteteve njerzore të cilat prej atyne qi janë praktike ngjiten deri ke ato qi janë soditëse; por shpirtënt të pajisun me cilsín e ubikuitetit, kanë të gjithë një vënd të vetin n' Empir; ku, jo mà drita, por duka njerzore me një bukurí të hyjnueshme, gëzojnë të pámit e Zotit. Ata janë aty të dám si në një anfitheatör; në një anë rrijnë shpirtënt e njerzve të drejtë të dhjatës së vjetër: në tjetrën shpirtënt e drejtë të mohes së krishtënë. Në kët anë ka disa vënde të shprazta (njáni është për Arrigun VII): shêj se nuk është larg caku i sêndeve. Dante shef nëpër një fluturim engjujsh Virgjinen; shef shêjtënt mà të mëdhej; e të hijshme kejët,

Evën. Edhe Beatriçja ka zânë ndêjsen e vet; e mâ i zjarrti ndër mistikë, Shën Bernardi, i paraqitet tashtì njeriut si udhëhjekës; sepse jo nëpër dritën e arsyes, por me anën e rrëmbimit, ka për t' i qênë e mundun me përkrye udhëtimin do me thânë me pá Zotin, e m' u nji përnjisue me të. Shën Bernardi i lutet përpara Virgjines qi t' i a bâje kët nderë të madhe njeriut; e mbandej njeriu — se si, as ai nuk din të tregojë — shef: shef në dritën hyjnore mysterin e Trinís, edhe atë të Mishnimit; e ndërsá, si geomètri qi kot kërkon katrorzimin e rrathit, përpiket e lodhë mânden për me depërtue n' ato mystere, nji rreze papritmas e ndriçon. Edhe këtu merr fund poemi i udhëtimit të shpirtit kah Hyji.

POEZIJA E DANTES

Prej vijave të ndërtimit landuer e alegorik të Komedís mund të shifet njisija e rëndimi i mrekullt i krejt organizmit të haptë. Veçse ajo njisí lëjon ndryshmënin mâ të madhe; ka vënd në të për shfaqjet e të gjitha fenomeneve të të qênunit, për të gjitha shkallët e jetës: prej djallit n' engjullin e në Hyjin; prej kriminelit në herojin e në shêjtin. Edhe me të vërtetë poemit të shuguruem i kanë dhânë dorë si qiella ashtu toka, si thotë Dante. Por poezija danteske qëndron sidomos në vërtetësin e shfaqjeve të botës së përjashtëme; e, mâ tepër, t' asaj bote psikologjike qi Danten e tërhjek mâ fort se e para. Dante ásht nji poet psikologjik, sikurse Shakespeare; e në qoftë se në vetjet e panjehuna të Komedís ai tëfaqë anat mâ të ndryshme të shpirtënve jo të zakonshëm, në vetvete si udhtar ndër mbretëna përte' vorrit e si njeri qi ndien hove hove frigën, mëshirën, përbuzjen, kureshtën, cudín, përfaqëson njerzimin mâ të zakonshëm e të përgjithëshëm; prandej mund të flasi për vete ndër njiqind kângë, pa na merzitë kurr; sepse ai kurr nuk merr asnji atitudë të shtëme, por na paraqitet me at humanitet të vërtetë qi

është, në fund, më i interesueshmi. Jo më pak i vërtetë, por më i naltë e i zgjedhun, është humaniteti i mjeshtrit Virgjilit; i cili nuk ngrehet kurr si mjeshhtë, në kuptimin skollastik të fjalës, por është si mbas rasave at i butë e qortues bujar e, sidomos në Burgatuer, melankonik në mënyrë të parrëfyeshme për arsye se s'është për të shpëtimi; e, nën dukën e një stoiku, zhgrehen në të pasjonet e njeriut. E po që se edhe për Komedin vlen ai parim i inspiratës, i cili përfitoi liriket e Jetës së Ré, poeti çpik edhe një tjetër ligjë estetike aty ku, në Ferrin e ultë, i uron vetes të gjëjë fjalë sa më t'ashpra për të piksue shemtimin e tmerëshëm t'atij vëndi. Æsht ligja e korrespondimit të përsosun ndërmjet përmbajtjes edhe trajtes: ligjë e thjeshtë që dëbon çdo retorikë, çdo konvencjonalizëm; të cilat vese stili s'kanë lánun kurrnji gjurmë në poezin danteske. Porse kjo nga një herë ka të mbetën e errsis së trajtes, e zbulon orvatjet e poetit, që s'ka arrijtun përherë me zbatue at parim, me i gjetun botës së vet një shprehje të mjaftueshme. Mbi vishtirsít e mëdhaja t'artit, shpesh flet poeti; sidomos në Parrizë, ku është i shtrënguem të rrëfeje gjána të parrëfyeshme, e ku prandej pëlqen në ndonji rasë më tepër heshtjen se fjalën.

Sepse me Danten lind vërevërte për të parën herë, në kohën moderne, ndërgjegjja estetike, ndiesija e artit edhe e vishtirsimeve e të gëzimeve të tija. E arti është sidomos „frë” ase përpjestim edhe euritmí e pjesve kundruell tånësis: e zotësi me ndrydhë shumë në pak, me caktue vegimin artistik në vijat më shprehse. Premija, shkurtija, forca, thjeshtësija janë, edhe ku poeti është i butë e i ambël, karakteristiket e nalta të stilit dantesk.

Ferri është kantika që ka bukurit ma të shpejta m'u kuptue; do me thënë kantika më njerzore; cila gjá është më njerzore se mëkati? E këtu lándá është më e shumë se ndër tjera kantike e caqet janë të njëjta; prandej tëfaqja fiton në veprimtarí shka humbë në hapësi. Në Burgatuer ka më pak forcë. Pëndestari është si një njeri i

përgjymsuem. Por ata pëndestarë, gjithënjë plot kujtime toksore, e të nxitun nga deshrimi i Hyjit, bâhen figure të mbushuna me një spiritualitet të lartë. Njëpër të tănë kantikën rrjedh një ndiesí elegjiake: e ndoshta gjinden në të bukurít mâ të njoma të poezís së Dantes. Përkundrazi Parrízi, në frymzimín e tij themeluer, âsht një lirikë e naltë sa s' bâhet mâ, një kângë ngadhnjimi e gazmëndi. Por pasjoni njerzuer âsht në të i fisnikuem kejët; ai jehon me zâne të tokës shum mâ tepër se me valle engjulllore; e hovi aty merr nga një herë të të folunit e mâ të së gjallës satirë. Në qiellin e empirit, në parrízin e soditësave poeti ka bâ mrekullína. Aty fjala njerzore ka arríjtun fuqín e saj mâ të madhe. Fantazija âsht bâ ekstazë.

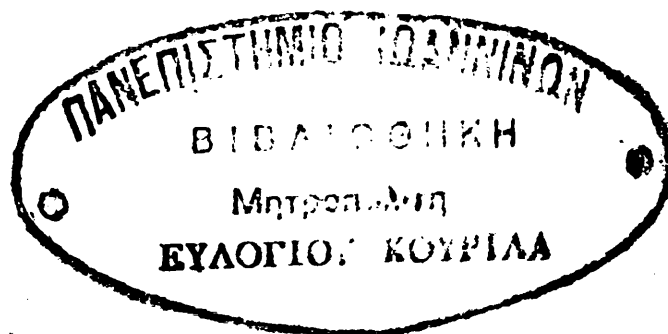
Çdo pjesë e Komedís s'âsht sigurisht baras e lume. Por një lexim i gjatë e dashunuer, një studjim i poemit të bân m' u bindë përherë mâ tepër për bukurít e tija, qi shpesh janë aqë mâ të thella sa mâ pak të dukëshme. Pranimi i publikut ka bâ një zgjedhje ndër njëqind kângët. Ndër copâ mâ të lexueme të Ferrit janë kânga e tretë, ku âsht të përftuemit heroik të jetës: luftë e detyrë; e pesta, o kânga e Françeskes, të një dashunije të madhe qi gjên ndeshkimin e vet në të qênun mâ e fortë se deka e se Ferrit; e dhjetëta, o e Farinates, figura mâ madhështore gibeline, qi don veç qytetin e lindjes mâ tepër se partín e vet; e tremdhjetëta, o e Pjer de la Vinjes, vetvrasësi „për shije përbuzjeje”; e nandëmdhjetëta, ase e papve simoniakë; e njizetepesta, o e vjedhsave; e njizetegjashta o e Ullisit, heroji i lundërtimit e i deshirit të njohunís; e tri-dhjetetreta, e Ugolinit, tragjedija e dashunís atnore. Kazela, Manfredi, Pia nga Siena janë figuret ma t'âmbra të Burgatorit (kângë II, III e V); Sordelo (kângë VI e VII) âsht ndër mâ zemer-mëdhajat. Ndër idhnakë, Mark Lombardi (kângë XVI) shqypton ngursisht besojmen morale e politike të Dantes. Mbushë me madhëni e me pasjon âsht dukja e qortimi i Beatríçes poetit (kângë XXX). Prej Parrízit âsht e lexueme kânga e Pikardës plot hír (kânga

III); panegjiriku i Shën Françeskut (kângë XI); e ato të mrekullueshmet ku Kaçaguida flet mbi Florencën e i paralajmon Dantes mërgimin edhe e trimnon me ndjekë të drejtën (kângë XV, XVI, XVII); invektiva e rrufëshme e Shën Pjetrit mbi papët e degjeneruem (kângë XXVII); edhe luta e zjarrtë Virgjines, në kângën e fundme.

E. DONADONI

(Breve Storia della Letteratura Italiana)

BEATRICE

Beatricja kalon nëpër qytet, e âmbël dhe e përvujtë; pershëndetja e saj ngjall në poetin ndiesi qi s' është i zoti të shprehin; ajo është një mrekull i gjallë qi mbush, këdo qi e soditë, me âmbëlsí, edhe e bân me dënësë prej mâllit qi zgjon në shpirt.

- 1 Aq' e njerzishme e aq' e hijshme gjanë
grueja e eme kur gjint ajo pershndetë,
sa qi gjuha, tu' u dridh', pa folun mbetë,
e sýt për m' e shikue guxim nuk kanë.
- 5 Ajo kalon, tue ndie lavde n' çdo anë,
e veshun n' përvujtní t' âmbël e t' qetë;
e duket një gjásend qi qilla vetë
na çoi me i tregue mrekull tokës tanë.
- 9 Këaq' e pëlqyeshme i gjan' kuj e soditë
qi, ndër sý, i ep zëmrës një âmbëlsí
qi kush nuk e provon nuk mund e dijë.
- 12 E thue sikur në buz't e saj shetitë
nji fillad i kândshëm, plot me dashuní,
qi shkon tu' i thánun shpirtit: - Psherëtijë.

(Nga «Jeta e Ré»)

6. *E veshun . . .*: pa u krenue për lavde qi ndëgjon. — 7. *Duket një gjásend*: një sënd i çuem prej qielle për me u ditue njerzye shka di me veprue Hyji. — 10. *Ndër*

sý . . .: nëpërmjet të sýve. Tue e pá, zëmra mbushet me âmbëlsí. — 14. *Psherëtijë*: fsháj thellësisht; nga malli dashunuer qi ajo zgjon në shpirt,

TINGËLLIM

Fantazija e Dantes ândrron qi atê bashkë me Guido-n e Lapin e me trî zojat e tyne t' i zênte si nji magji qi mbrênda nji anije, t' i çonte në hapëstin e në vetmín e detit ku mos të bâjnë tjetër veçse me folë gjithmonë mbi dashuní.

- 1 Kisha me dasht' qi tý, Lapin e mue,
Guido, t' na zênte si nji far' shortije
e t' na shtínte të treve n' nji anije
qi era t' çoj' npër dét kah t' duem me shkue ;
- 5 n' mnyr' qi mos t' mujte kurr me na ndalue
as koh' e keqe dh' as furí duhije,
por, tue jetue mbas qejfit t' on', t' na vije
ândja me ndêjun bashk' prore t' u shtue.
- 9 E zojën Vanna e zojën Lagja t' vënë,
me atê qi âsht n' numrin tridhjet' e çfaqun,
brij' nesh fuqít e magjistarit t' onë,
- 12 e aty me fol' mbi dashunín gjithmonë,
e sejcila prej tyne t' jet' e knaqun
sikur dhe na kujtoi kishim për t' qênë.

(Nga «Libri i Kángve»)

1-2. *Lapin e mue, Guido* : Guido Kavalkanti (Cavalcanti) Lapo Gjanni (Gianni), dy poetën t'âmbëlit stil të rí, miq të Dantes. — 2. *Shortije* : magjije. — 9. *Zojën Vanna* : e dashuna e Guidos. *Zojën Lagja* : e dashuna e Lapit. — 10. *Me atê* : e tridhjetëta grue e përmëndun në nji vjerrshë të Dantes, ku numrohen gjashtëdhjetë grát má të bukurat e

Florencës. Në ket vjerrshë Beatriçja ishte e nândëta ; ajo qi kishte vëndin e tridhjetës duket se ishte «la donna dello schermo» të Jetës së ré (kap. V) do me thánë grueja qi Dante i lënte me kujtue gjindes se dashunonte, më sa qi ajo ishte si mbuloja e dashunís së vertetë qi ai kishte për Beatriçën.

BALADË

*Poeti dergon kët baladë si lajmtare ke vasha e tij për me
i tregue mjerin qi e ka mbulue e i thotë se, po s' qe e zoja t' i
bije ndonji ngushullim prej saj, do t' a shifte krejt tue mbarue.*

- 1 Me petkun e 'i lajmtarje plot urti
shko ti, baladë ,aty ku due me t' çue,
shko ke ajo vasha e bukur pa u vonue
e thuej qi jeta e ime âsht tue u shkrî.
- 5 Fillò e thuej qi sýt e mij dikuer
për me i shikue fytyrën engjullore
vêjshin për rreth si nji kunor' deshiresh :
por tash qi pamja e saj sýve i u muer
- 9 po m' i fik' me mjerim Dekka mizore
sa i q' u rrethuene me 'i anak martiresh.
I shkreti un ! qi s' dij se ç' far' êndiresh
- 12 t' i u gjêj ; e do t' më shifish krejt t' mbaruem
mos mujsh ndoj ngushullim prej saj me m'prûem:
prandej po t' lus, baladë, me âmbëlsí.

(Nga «Libri i Kângue»)

7-10 *Vêjshin për rreth . . .* : ishin
të gëzueshëm e plot deshir udërsá qi

tash rrijnë në váj, kah më bahet si
me dekë pse nuk e shof vashën t'eme

KOMEDIJA HYJNORE

Ferrë, Kânga e parë.

Jeta e njeriut i gjason një udhëtimi. Në këtë këngën e parë të Komedis Hyjnore që është parathënja e të gjithë poemit, si kënga e dytë është parathënja e Ferrit, Dante tregon si në gjymsën e këtij udhëtimi kujtohet se ka humbur në një pyll t' errshëm. Del prej këtij pylli e gjindet ke rrëzën e një kodre. Me mëzi përshkon një bregore e fillon me i u ngjitur për-pjetjes: por tri bishë t' egra, një panterë, një luâ e një ulkojë, njëna mbas tjetrës, i a pëngojnë rrugën. Në fillim qindron, por mbandej, mbushë me tmerë, këthen dalë.

Kur që, më sa është tue hy rishtas në pyll, i duket një hije, Virgjili, që tue i lajmue ardhjen e një Lângoni, gjuetar i asaj ulkojë, e fton me e ndjekë nëpër Ferrë e Burgatuer për në dashtë me shpëtue prej atij rreziku. Në Parrizë do të ngjitet, po deshti, me një prës tjetër. Dante pranon, edhe nisën së bashku.

1. Në gjymsën e shtegtimit të jetës s' onë, mbassi që humba udhën e drejtë, u gjeta në një pyll t' errshëm.

I Në gjymsën . . . : Në mosshën e tridhjetepesë vjetve, sikur na difton në Gostin (IV. 23). Dante lindi në vjetin 1265 prandej veprimi i poemit ndodhë me 1300, në vjetin e Jubileut. Mbassi që humba . . . : Udhën e vërtetë, si e thretet më poshtë (treshe 4), Dante e kishte humbë pa u kujtue. Tash që këthen në vete e kërkon por nuk e gjën. U gjeta . . . : Një gjendjen e vet. Pylli përfytyron vesin e padijën, asë gjendjen e shpirtit të

Dantes e të gjithë njerzve në jetën e mëkatit. Na kallzon vetë Dante në Burg. XXIII, 93, kur i tregon një mikut si Virgjili e shpëtoi prej rrugës së mbrapshtë. *T' errshëm*: Mëkatnori, sado e madhe të jetë shkenca e tij njerzore, tue mos pasë lirin e Hyjit, nuk ka as dijen e vërtetë që vjen prej Atij; është i padijshëm. Kjo padituni është e shembullyeme n' errsin e pyllit. Edhe më t' errshëm kemi me gjetë Ferrin, kû mbretnon zoti i së keqes.

2. Ah sa vishtír âsht me tregue se ç'pýll i egër, i dëndun edhe i ashpër ishte ky qi vetëm tue e mëndue t' a përtrín frigën !
3. Aq' i idhun sa pak mâ tepër âsht deka; por-se me diftue të mirën qi aty gjeta, po tham sëndet të tjera qi pásh.
4. Un s' dij me kallzue mirë se si aty hýna kaqë ishem mbushë me gjumë n' at ças qi laçë udhën e vërtetë.
5. Por, si arríjta ke rrânxâ e një kodre, shi aty ku mbaronte ajo lugje qi zëmren me tmerë m'a kishte thekë,
6. shikova përpjetë e pásh bríjët e saja të veshuna me rrezet e planetit qi ndrejtas udhëhjek të tjerët nëpër të gjitha shtigjet.

2. *Ah sa vishtír . . .* : Kur me tregue âsht punë e vishtír, po shka do të jetë me gjallitun mbrëndë ! — 3. *Aq' i idhun . . .* : Mëkati âsht një dekë e përkohëshme e shpirtit; ndërmjet të tij prá e të dekës s' ka ndryshim tjetër përveç këtij : qi prej dekës âsht e përjashtueme edhe shpresa. *Të mirën . . .* : Virgjilin qi e libron prej pyllit. *Po tham . . .* : Me këto fjalë Dante cakton argumentin e kësaj kânge qi âsht me të vërtetë si parathânja e të gjithë veprës. — 4. *Un s' dij . . .* : Kurrkush s' di me tregue fillimin e gabimit, mbassi mëkati paraqitet me dukën tërhjekse të së mirës. *Mbushë me gjumë* : Alegorikisht gjumi shënjon

gjëndjen e një shpirti qi, dhânë mbas pëzimeve lândore, bjerr dalkadalë pámjën e qëllimit kryesuer e harron Hyjin tue ra mbandej në mëkat. — 5. *Një kodre* : Simbol i jetës së vërtetshëme e të lume. *Ajo lugje* : Prej kësaj fjale marrim vesht se pylli ishte në një luginë. *Qi zëmren etj . . .* : Si pëndimi, ashtu edhe tmera me të vërtetë e thekë zëmren d. m. th. e nxitë e e trazon, nuk e lën në paqë. — 6. *Pásh bríjët . . .* : Pylli, jeta e mëkatis me mjerína të veta, ishte i errshëm; jeta e lume e vërtetit, âsht e shëndritun prej rrezeve të diellit. *E planetit* : âsht dielli, qi përfytyron at prirje të natyrë.

7. Atbotë pak m' u paque friga e cila në fundin e zëmres më kishte ngjatun gjith at natë qi kalova n' at farë mjerimi.
8. E porsi njëj qi shpejt tue dënesë, i dalun nga pellgorja në breg, siellet e shikon ujin e rrezikshëm,
9. ashtu shpirti i em, qi gjithënji ikte, u këthye mbrapa me kundrue shtegun qi s' e kaloi kurr njeri i gjallë.
10. Kur më pushoi pak trupi i lodhun, kapa rishitas udhën nëpër bregore vetare, në mënyrë qi kâmba e ndalun ishte prorë mâ poshtë.

shme kah e mira, qi çon njeriu ke Zoti (Shif Burg. XIII, 16-21), ase Hyjin vetë qi shëndritë atë qi jeton mbas vërtetit. Gostí III. 12; Par. XXV, 54. *Qi ndrejtas . . .*: drita kryesore qi u shërben të gjithve e për të gjitha shtigjet; ase (me interpretim tjetër) e vërteta edhe e drejta hyjnore u prin të gjithve n' udhën e shëlbimit. — 7. *Gjith at natë*: at kohë qi kishte kalue në pyllin e errshëm me aqë zëzim e ngashrim në zëmër. — 8. *Pellgorja*: dët i kthellë. — 9. *Qi gjithënji ikte*: ai, të cilit i u thye anija, dalë në breg ka shpëue; por Dante, dalë prej gjumit të mëkatit, është larg endë prej shëlbimit; prandej shpirti i tij gjithënji ikte, me deshir, at rrezik qi kishte njoftë, por mbi të cilin endë s' kishte ngadhnyje. *Shtegun qi . . .*: pylli i jetës së mëkatit i cili s' ka lënë

kurr gjallë askënd qi hyni aty mbrëndë. S' mund të hÿhet në të paqënë shpirtnisht i dekun. — 10. *Bregore*: ajo pjesë udhe ndërmjet luginës e të përpjetjes. Shembullen at *languor naturae* qi ndjek mëkatin e qi s' na lën, sa të dalim prej së keqjeje, me ngá të ndrejtë e e të shkathët n' udhën e së mirës. *Në mënyrë qi kâmba . . .*: Ky është një ndër vargje qi u ka qitë mâ shum punë komentatorve. Mbas gjaset Dante do me na përshkrue mënyrën e ecjes s'atij qi shkon i lodhun, pa qejf e plot dysbim në për një përpjetje të lehtë. Moralisht do me thënë se mbrënda tij kishte luftë njeriu i vjetër i tërbjekun kah pylli i poshtëm, me njerin e ri qi donte m' u naltësue. Pse veshtrimi shpirtnuer i këtyne fjalve duket se është ky: kâmbët e shpirtit janë ndiesinat, e Dante na tregon se ndiesija mâ

11. Kur qe, gati në fillesë të përpjetjes, një panterë e lehtë dhe shumë e shpejtë, mbulue me një lëkurë lara-lara ;
12. e nuk m' u dante kurr s' ysh, mu m' a ndalonte aqë ecjen sa disa herë qësh tue u sjellë me këthye dalë.
13. Ishte koha e fillimit të mëngjesit, e dielli ngjitej nalt me njata hyj qi ishin me të kur dashunija hyjnore
14. s' pari u dha lëvizje atyne trupnave të bukur; kështu qi më shtynte mirë me shpresue për at bishë lëkurë-hijshme

e ulët e lakmís për të mirat tokso-re (kâmba e ndalun) ishte mâ e fortë se ndiesija e epër e lakmís për të mirat qiellore. — 11. *Kur qe . . .* : frigës së poetit, qi ecte kadalë e tue u ruejtë, i përgjegjet realiteti. Posâ nis me i hypë përpjetjes, veprimi i vërtetshem, i dalin para tri pëngime, të përfytyrueme në tri bishë t' egra. Intërpretët e poemit nuk bijnë në godi mbi vlerën simbolike të këtyne bishve. Na po ndjekim mëndimin e atyne qi shofin në to tri dispozitat, tri prirjet e jetës së mëkatit, pse mbi këto dispozita Dante themelon dallimin e të gjithë shpirtëve të Ferrit (shif Kângën XI). Kemi në to si një synthezë të gjithë të së keqes; të tânë Ferri pëngon këthimin e mëkatnorit. Kështu kjo kângë qi është preludi i të gjithë poemit, përkon mâ mirë me të. Për me ngadhnyje mbi tri bishët e egra Dan-

te tash shef tri pjesët e Ferrit qi u korrespondojnë, e atëherë ka me mujtë m' u ngjitetun pa pëngime të tjera, kah *mali andje-plotë*. *Një panterë*: për disa shembullen flligishtin; për në është petku i njimtis (i krâjës) prej kah vijnë fajet mâ të mëdhajat. Në Ferrë ky mëkat është i dënuem në pjesën e fundit të tij, d. m. th. në Malebolgje e në liqënin e Koçitit, në të tetëtin e të nândëtin rrath. Edhë Dante para se m' u ulë ndër këto rrathë përmëndë panterën, XVI, 106 etj. — 13. *Ishte koha . . .* : caktohet ora. *E dielli . . .* : caktohet moji. Dante është i mëndjes se Hyji krijoi botën në prendverë, sikur në prendverë qe Shpërblimi. Mbas komentatorve ishte dita 25 mars (ose 5 a 8 prill) 1300. *Ngjitej nalt . . .* : Dielli ishte në *hyllsín e Arietit*. *Dashunija* : Hyji krijoi për dashuni të njerzve. — 14. *Tru-*

15. ora e ditës edhe stina e âmbël; por jo aqë sa mos të më trëmbte të pámit e një luáni qi m' u duk :
16. ky gitej si të vinte kundra meje, me krye të ngrejtun e me û të pezmatueme, sa edhe ajri dukej i frigsuem :
17. e të një ulkoje qi me të gjitha deshrimet gjante e ngarkueme në thatësín e saj e qi shumë gjinde bâni me jetue në mjerim :
18. kjo m' a rândoi aqë fort shpirtin me tmerën

pnave të bukur : astrat e qiejve. — 15. *Ora e ditës* . . . : pantera e bân të këthejë mbrapa, por stina edhe ora e mëngjesit e shtýjnë me çue sýt kah qielli e m' u ndezë në dashuni të bukurínave t' amshueme e atëherë i lén në zëmër shpresa me ngadhnyje mbi at bishë me lëkurë të hijshme. *Por jo aqë* . . . : këto ngushillime veç nuk arrijtën me i a largue frigën qi i shtini dukja e një luáni, qi shembullen petkun e rrymës e mbas disave áshnt krenija e u pergjegjë tre rrathve të Ferrit kú janë dënue të rryeshmit. Rrymës áshnt má vishtir me i u shmángë se sherrís, prandej Dante qi pat tillue me shpresue për panterë, nis e desh-përohet para luánit. — 16. *Me krye* . . . : áshnt përshkrue mirë i rryeshmi qi do me bá dam edhe me duken e tij. — 17. *E të një ulkoje* : petku i pakuermenís të cilit má udobisht i lëshohet njeriu.

Për këtë rrathët e parë të Ferrit, kú áshnt i dënuem ky mëkat, janë má të populluem se pjesët tjera. Dorërrudhtija, qi e shumta e komentatorve shofin të përfytyrueme në këtë ulkojë, áshnt një pjesë e inkontinencës (pakuermenís). *E qi shumë gjinde* . . . : kemi këtu një përçudnim të së vërtetës fizike në shërbim të së vërtetës shpirtnore. Një ulkojë qi bân me jetue shumë gjinde në mjerim, me të gjitha cilsinat qi Virgjili kallzon má poshtë, qi ka dalë prej Ferrit etj., nuk áshnt një ulkojë. Prandej áshnt kot me gjetë një veshtrim në shprehjen literale. Shpirtnisht përkundra, në daç të kuptohet në të dorërrudhtija, si thonë má e shumta e komentatorve, në daç inkontinencia — qi e përfshín dorërrudhtin — si tháme na, veshtrimi áshnt i qartë: shumë njerz për lakmi sundimi e pasunije, kanë jetue e bâjnë me jetue njerz të tjerë ndër mjerime e ndër travajë. — 18. *Në*

qi shkaktonte me të pám sa un humba shpresën t'arríj në maje.

19. E sikur áshnt njáj qi ndjek me qejf fitimin por vjen dita qi bjerr e qán në ménden e vet edhe trishtohet
20. njashtu më báni të paqetësueshëm shtáza e cila, tue ardhë kah un, më shtýnte dalkadalë atje ku dielli nuk shëndritë.
21. Ndërsa un po rrëzoheshem në vënd t' ultë, m' u shfaq përpara nji njerí qi prej heshtjes së gjatë gitte zâ-marrun.
22. Kur pásh këtë në shkretín e madhe „Mëshirë për mue” i vikata, „kush do qi të jësh, ndo hije ndo njerí i vërtetë,,.

maje: të kodrës. — 19. *Njáj*: dorërrudhti qi do me fitue e me grumbullue. — 20. *Shtáza*: tash e mbrapa Dante s' flet veçse për ulkojën. *Atje ku . . .*: në pyllin e errshëm. — 21. *Rrëzoheshem*: T'u lunit nuk áshnt i shpejtë, por vëndi qi e pret áshnt fort i trishtueshem. *Nji njerí*: Virgjili. Dante nuk di a áshnt njeri me të vërtetë a po vetëm nji hije, kaq e pa caktueme áshnt në fillim fytyra qi i duket. Virgjili, i derguem prej Beatriçes në ndihmë të Dantes, áshnt simboli i auktoritetit perandorak, qi duhet t' i prijë njerzimit ke lumnija toksore; përfytyron edhe arsyen njerzore (Burg. XVIII, 46 etj.) ase Filosofín. Shum arsy e bánë Dantin me zgjedhë Virgjilin per prís nëpër mbret-

nít e pikllimit t' amshuem e të pëndesve te përkohëshme: në Kohën e Mesme Virgjili njehej dijetar i madh; kujtohej edhe si profetë i Krishtenimit (Burg. XXII, 64-73); mbandej Virgjili nuk qe vetëm kënduesi i të Shëtjes Perandori Romake por edhe i mbretnis së s' dekunve. *Gitte zâ-marrun*: në veshtrimin literal edhe ky pohim áshnt si ai i pyllit qi s' lën kënd gjallë e i ulkojës qi bán me jetue shum gjinde të mjerë. Këtu ka vlerë të plotë vetëm veshtrimi shpirtnuer: zâni i arsyes, kur mëkatnori nis m' u këthye, nuk ndihet mirë, duket i marrun e vetëm me kohë vjen tue u bân má i qartë e má i fortë. — 22. *Në shkretín e madhe*: njeriu áshnt gjithmonë vetëm ndër këto lufta të

23. Më përgjegji „Jo njeri, qësh njeri dikur ; e qenë lombardas print e mij dhe të dy Mântuen paten për atdhë.
24. Linda “sub Julio,, sado q' ishte vonë e jeto-va në Rromë nën Augustin zëmër-mirë në kohën e zotave kallpa e gënjeshtarë.
25. Qësh poet e këndova të birin e drejtë t' Ankizit qi erdhi nga Troja mbassi qi Ilijoni madhështuer qe djegë.
26. Por ti pse po këthehesh kah gjith ajo mörzi, pse nuk po i ngjitesh malit ândje-plotë qi âsht burim e arsye i çdo hareje?,,
27. “Pra ti qênke ai Virgjili, ai krue qi derdh një lum aqë të gjânë ligjirate?,, i u përgjegjia me ball të turpnuem.

ndergjegjjes. — 23. *Jo njeri*: mbassi persona njerzore trajtohet nga shpirti e nga trupi, shpirti i një të dekuni nuk âsht mâ njeri. *Lombardas*: Dante përdorë këtë émën qi në kohë të Virgjilit nuk njifej, e qi perfshinte një pjesë të madhe t'Italis s' epër. — 24. *Sub Julio*: në kohën e Jul Cezarit, por jo nën sundim të tij, qi erdh e u forcuc mbas vjetit 70 pr. Kr. në të cilin ai leu. *Sado . . .*: Cezari qe vrá në vjetin 44 pr. Kr. kur Virgjili ishte 26 vjetsh e ndoshta s' kishte pá endë Romën, e prandej s' mujt as me e njoftë as me e nderue. *Nën Augustin*: Virgjili diq në vjetin 19 pr. Kr. *Kallpa e gënjeshtarë*: Në Ko-

hën e Mesme zotat e pagájve të moçëm njeheshin çpikje djemësh. *Kallpa*: pse s' ishin Zota; gënjeshtarë: pse epshin përgjegjje të rrëshme me orakuj. — 25. *Të birin e drejtë . . .*: Eneja. *Ilijoni madhështuer*: Në Burg. XII, 61 të djegunit e Trojës âsht simbol i madhështis së ndeshkueme. — 26. *Kah gjith ajo mörzi*: pylli i egër. Virgjili e din, por don qi mëkatnori të pëndohet e t' a rrëfejë fajin. *Burim e arsye . . .*: i bân me rá në sý çëmimin e lumnis qi ka bjerre e ke e cila s' âsht i zoti të ngjitet. — 27. *Ai*: ai Virgjili i famshëm. Bindimi e largon frigën: pylli, bishët, të tâna janë harrue:

28. “O nderë e dritë e poetënve të tjerë, m’a njeh kujdesin e gjatë dhe dashurinë e madhe që më bënë me studjue vëllimin t’ând.
29. Ti je Mësuesi edhe Auktori i em, ti vetëm je ai prej të cilit nxora stilin e bukur që më dha aqë lavdi.
30. Shif egërsinën për shkak të cilës këtheva: më ndif t’iki prej saj, o njeri zâ-madh për urti, sepse ajo po m’i bân prialsat e dejt m’u dridhun”.
31. “Të lypet me bâ një udhtim tjetër,, përgjegji kur më pau tue lotue, “për në daç të shpëtojsh nga ky vënd i egër ;
32. sepse kjo shtazë, për shkak të cilës ti vrret,

s’shef veç Virgjilin. *Krue* . . . : flet për at pasunë e rrjedhësi fjale që ka Virgjili në të gjitha veprat e tija. *Me ball të turpnuem* : me turpin e një nxânsi para mësuesit. — 28. *Kujdesin* . . . : Dante vetë thotë (Ferrë, 114) se dinte Eneiden krejt përmëndsh. — 29. *Mësuesi* : i ka mësue mâ fort se ç’ do poet tjetër artin poetik. *Auktori* : shkrintari të cilit i shëllet ndër dyshime. Shif Gostin IV, 6. *Stilin e bukur* : stilin tragjik t’ Eneides, mbas dallimit të stileve në të naltë, të mesëm e të përvújhtë (d. m. th. stili i tragjedis, i komedis e i elegjis) që ndiqte Dante. Në De Vulg. El. II, 4, thotë se stili tragjik është stili i këngëve të tija alegorike, që zëhet prej poetënve të mëdhej, i pari i të cilve është Virgjili. Prandej këtu nuk flet për

«t’âmbilin stil të ri» atnën e të cilit i a njëf Guinizelli-t. Mund të kuptohet përgjithsisht edhe arti i shprehjes me lartësi fjale e me harmoni kumbimesh që i kishte fitue famë. — 30. *Egersinën* : ulkojën. *Prialsat e dejt* : d. m. th. të tânë përsônën, mbassi prialsat e dejt janë gjithkund në shtat të njeriut. *Prials* : puls (Fjal. Bashk.) — 31. *Udh-tim tjetër* : jo pse udhtimi që kishte nis Dante nuk ishte i mirë, por pse ishte i pënguem prej ulkojës. — 32. *S’lên kurrkënd* . . . : njeriu i prîmun vetëm prej instinktit, si ishte Dante pa prijen e arsyes, nuk mund të ngadhënjë mbi petkun e keq që i është ngjeshë me mëkat. Të tana këto cilsi t’ ulkojës janë jashta çdo realiteti e vlejné vetëm për me shprehë përfitim m-

- s' lën kurrkënd me kalue rrugës së saj, por gjithkuj i a ndalon shtegun dersá t' a shkyeje ;
33. dhe ka një natyrë aqë të mbrapësht e të praksueme sa qi kurr s' i shuehet llofi i unit e mbas haes deshiron të hajë mâ tepër se përpara.
34. Shum janë frymorët me të cilët përzehet e prap kanë m' u shtue deri sa të vijë Långoni qi ka m' e bâ të cofi me mundime.
35. Ky s' ka m' u ushqye as me tokë as me argjant por me dije, dashuní e vërtyt edhe Atdheu i tij ka për të qënë ndërmjet Feltres Feltres,
36. e ka për të qënë shpëtimi i kësaj Italijs të përvújtun për të cilën diq Kamila virgjin nga plagët dhe Turni e Eurjali e Nizi.
37. Ai ka për t' a dëbue prej çdo qyteti derisá

ral. — 33. *Llofi*: gryksi e teprueme (Fjal. Bashk.). — 34. *Shum janë* . . . : alegorikisht d. m. th. se pakuermenija bashkohet me shumë mëkate të tjera. *Långoni*: qën gjoje. Mbi këtë Långue shumë rragatje janë bâ prej Dantistve. Hypotheza mâ e gjashme është se Dante ka pasë në mënd një peranduer qi do të përtrinte auktoritetin perandorak, pa eaktue se kush do t' ishte e kur do të vinte. — 35. *Ky s' ka* . . . : Dante ka para sýsh vetëm veshtimin alegorik: d. m. th. s' ka për të

lakmue as pare as sundim tokësh. *Ndërmjet Feltres* . . . : dikush thotë ndërmjet Feltres e Montefeltros, dy qytete t' Italis s' epër; dikush e mërr feltren për cohë të keqe e kupton se Långoni do të jetë i një shtëpije të përvújtë e të vobekët; opinionet janë plot e të ndryshme. — 36. *Për të cilën*: a me i dalë zot a për me e pushtue. *Kamila* . . . : të gjitha vetje t' Eneides. Kamila mbretreshë e Volshejve, Turni mbret i Rutulve qi diqën tue luftue kundra Trojanve; Eurjali e Nizi, djelm

t' a két futun në ferrë prej kah e nxori smira.

38. Prandej un për të mirën t' ânde mëndoç e gjikoj qi ti të më ndiqish e qi un të bâhem udhëhjeksi i yt e do të hjeku këndeç nëpër një vënd t' amshuem ;
39. ku ké për të ndëgjue mun bërtimat e desh-prueme, ké për të pá shpirtënt e moçëm mbushë me dhimba, sejcili kah kërkon tue hukatun de-kën e dytë ;
40. e do të shifish atà qi janë të kënaqun në zjarrm, përse shpresojnë me arrijtun, kur t' u vije koha, ke gjindja e lume.
41. Ke e cila mbandej për në daç m'u ngjitë, një shpirt ka me qënë për këtë mâ i deç se un : me atë do të lâ kur un do të dahem teje ;
42. sepse perandori qi atje nalt mbretnon, mbassi un s' i u shtrova ligje të tija, nuk don qi në

të rij Trojan qi mbetën në luftë me Volshejt. — 37. *Smira* : smira e djallit, anmik i njerzimit. — 38. *Do të hjeku . . .* : do t' a shpëtoje nga pylli tue e udhëhjekun nëpër botë t' andejshme. — 39. *Ku ké . . .* : Ky është Ferri. *Hukatun* (me) : me bërtitë mënershëm. *Dekën e dytë* : mallkon dënimin e tyne qi thirret dekë e dytë prej Shkrimit Shëjt : ase thrassin dekën e shpirtit, këthimin n' asgjâ për me u ikë mundimeve. P'âmja e Ferrit d. m. th. alegorikisht se njeriu qi do m' u shelbuc do të

kundrojë pasojët e trishtueshme të së keqes e si kjo e përçudnon dhe e shtâznon për me zânë kështu me e pasun në mëni. — 40. *E do të shifish . . .* : shpirtënt e Burgatorit. Vizita e Burgatorit d. m. th. kundrimi i mjeteve me të cilat mëkatnori mund të librohët prej rrjedhimeve të mëkatit e me fitue rish-tas dignitetin e mitunin e bjerrun. *Te gjindja e lume* : në Parrizë. — 41. *Një shpirt* : Beatriçja, simbol i thelogjis ase i dritës së Revelatës. — 42. *Perandori* : Perendija. *Mbas-*

- qytetin e tij të shkohet me udhëhjekjen t' ëme.
43. Gjithkah mbretnon por atje mbân sundimin; aty është qyteti i tij dhe selija e naltë: oh i lumi ai qi për aty është zgjedhun!
44. E un atij: "Poet, pásh at Hý qi ti nuk njoftë, un po të lypi me i ikun kësaj së keqjeje qi mund të shtohet,
45. qi ti të më sjellish atje ku thae në mënyrë qi të shof derën e Shën Pjetrit edhe atà qi po i bân aqë të trishtuem,,.
46. Atëhere ai u nis e un i vojta mbrapa.

si . . .: tue qënë pagan, Virgjili nuk njofti Hyjin e vërtetë. —
43. Mbretnon . . .: sundimi i Hyjit zgjâhet mbi të tånë botën, por Perëndija mbretnon tue ndëjë në qiell.
Qyteti: Parrizi (Par. XXX, 130-132)

Selija: Throni i Hyjit. — *44. Kësaj së keqjeje*: jetën e mëkatit. *Qi mund të shtohet*: me dënimin e përgjithmonshëm. — *45. Derën e Shën Pjetrit*: qi është në Bargatuer (Purg. IX, 76 etj.) *Edhë atà. . .*: shpirtënt e Ferrit.

FRANÇESKA

Ferrë, V, vv. 73 - 142. — Në rrathin e dytë janë të dënuem mëkatnorët e dashunís. Sikur në jetën e tyne qenë rrëmbye prej duhís së furíshme të pësimit, ashtu tash një stuhí e rrëmbyeshme i hjedh si gjeth n' erë, e i sjell e i rrahë njánin kundra tjetrit. Shkojnë tuba tuba si zogjt.

Ndërmjet t' atyne shpirtënve Dante shef dy qi duken má të lehtë se shokët e qi i a vrasin sgnin pse era nuk i hjedh kundra shoqishojit, por i lën të bashkuem.

Atëherë Dante pyet Virgjilin për ta.

1. Un fillova: „Poet, kisha me dashtë
t' i u flas njabatyne t' dyve qi aq' letë
dukën s' bashku tue shkue n' kët duhí t' vrashtë”.
2. Atbot' ai mue: „Ti luti, kur t' i ketë
shtýmun kësaj kjo er' qi frýn gjithmonë,
për at dashní q' i rmben, e tash vijn' vetë”.

Treshe 1. *Njabatyne të dyve*: janë Françeska e bija e Guidos nga Polenta, sundues i Ravenna-s, edhë motër e atij Guidos qi priti bujarisht Danten në ditët e fundme të mergimit të tij, e Pál Malatesta, vllau i Gjançotto-s, sundues i Rimitit. Françeska u martue me Gjançotto-n kah vjeti 1275. Por ky ishte i shkjeptë, e i perçudun e grueja zú marak në kunatin e páshem Palin: të diktuem prej

Gjançotto-s, qenë mbyttë të dy. Por as deka as ndeshkimi s' kanë mujtë me i dá. Edhë aty në Ferrë kanë mbetë të bashkuem e të përqaftuem përgjithmonë. — 2. *Për at dashní etj.*: Virgjili din se shpirtënt e Ferrit, qi s' mund të pëndohen má, duen prap shka qe shkaku i humbjes së tyne, prandej i thotë Dantes me i thirrë këta dy n' emen t' asaj dashunije, e cila sikur i ka rrë-

3. Si morën me u afrue kah ana e jonë
u lshova 'i zâ: „O shpirtën të ngashruem,
cni e na flitni, n' qoft' se gjâ s' i u thonë„.
4. Porsi pullumba nga deshiri t' ftuem
ajrin e çajn' ka' e âmbëla folé
me fluturim të prém e me krah' t' çuem,
5. ashtu radhën e Didos lâne e né
na u avitën tue ardhun npër ajr t' zî:
kaq qe e fort' thirrja shi prej zëmres lé.
6. “O njeri plot me hír e me mirsí
qi shkon tue vrej't nëpër kët bân' mjerimit
né qi botën me gjak kem' kuq' e rî,
7. mik po t' na ishte mbreti i rruzollimit
do t' a lutshim Atê për paqën t' ânde
mbassi ndien dhim' për né qi humbme shqimit.
8. Na po ndëgjojm' shka me na thân' ju kânde,
po flasim shka me ndie u pëlqen jue
m' sa po pushon, si bâni, era e rânde.

mbye në tokë, tash i bân me vuejtë
për amshim. — 3. *Të ngashruem:*
të thekun, të trazuem në shpirt;
ngashrim: affanno (Fjal. Bashk.)
Në qoftë se gjâ s' i u thonë: në
qoftë se s' u thotë gjâ Perendija;
por poeti nuk i ep emen, në shêj
nderimi, n' asnji pjesë të Ferrit, ku
Hyji mbretnon me drejtësin e tij.
— 4. *Me fluturim etj.:* kështu
fluturojnë pullumbat kur ulën. —
5. *Radhën e Didos:* ndër grâ të fam-
shme të dënueme në Ferrë për kët

mëkat të mishit e të gjakut Dante
kishte pá përpara (shif vv. 61-62
të kësaj kânge) edhë Didon e cila
pat qënë themeluesja e Kartago-s
dhe e veja e Sikeut. Mbyti veten
kur e la Eneja qi ajo dashunonte;
radha e Didos prandej âsht ajo e
atync qi lanë jetën për dashuni. —
6. *Bânë mjerimit:* nëpër Ferrë.
Në qi botën etj.: né qi për dashu-
ni kemi ngjye botën me gjakun
t' onë. — 8. *Më sa po pushon etj.:*
Era, mbas gjase, pushon për një hír

9. Toka ku linda shtrihet t' u zgjatue
bregut detit ku lumi Po na zbritet
me gjith ndjeksit e vet për me pushue.
10. Dashnija qi vrik n' shpirt t' njerzishëm ngjitet
këtë shtyni at trup t' bukur t' adhurojë
qi m' qe hjek'; e prap mnyra e vrashme m' gitet.
11. Dashnija qi s' lën t' dashun pa bâ t' dojë
kaq fort kah ândja e ktij më ka tërhjekë
sa, si shef vet', as ktu nuk mundet t' m' lshojë.
12. Dashnija na çoi t' dy s' bashku me dekë.
Kaina e pret atë qi mbyt' na ká,,.
Fatin e tyne kshtu erdhën tue çekë.

të posaçëm të Hyjit, pse këtu si përgjith herë, Ferri pezullon ligjët e veta për ata shpirtën qi Provanija ka caktue të flasin me Danten. — 9. *Bregut etj.*: Bregut t' Adrijatikut. *Me gjith ndjeksit etj.*: me lumajt qi derdhen në të. *Per me pushue*: mbas një vrapi aq të gjatë! — 10. *Dashnija etj.*: teoria e shkollës, qi prej një vjerrshe të Burgatorit kje thirrë e «t' âmbilit stil të ri» ishte kjo: dashunija është një ndiesi e shpirtëve (zëmrave) të njerzishëm e bujarë. Kjo teori dashunore qe tëfaqë së pari prej Guido Guinizellit (1225-1276) poet bolonjz. Dante në *Jetën e ré* ka një tingëllim qi fillon: *Amor e cuor gentil sono una cosa*. Mbi këtë çashtje shif edhe Gostin IV, 16. *Klé: Palin. Prap mënyra etj.*: d. m. th. trathtisht e pa pasë kohë m' u pëndue. — 11. *Dashnija etj.*: qi bân

njerin e dashun të dashunojë doemos . . . Punë qi s' është fare e vërtetë, të thuesh absurde, por këtu, e folun prej Françeskës, asht krejt me vënd. *Kaq fort . . . sa . . . etj.*: asht brimë triumfit e grues dashunuese, me gjithse e dënueme, e përsëritun mâ poshtë (treshe 21): «ky, qi nga un s' do të dahet n'kurrnji mënyrë», por është edhe drejtësija e Zotit qi i do të bashkuem në ndeshkim, si qenë të bashkuem në faj. — 12. *Dashnija na çoi t' dy . . .*: Tregimi mbaron ngutëshëm. Dashunija, tue kalue caqet, bâhet mëkat edhe i çon drejt kalit deka, qi thohet e përbashkët pse e njikohëshme edhe e njillojshême. *Kaina*: pjesa e të nândëtit rrath të Ferrit, ku janë të dënuem trathtorët e farefisit. Aty do të mbarojë Gjançotto-ja. Kush flet në tănë këtë këngë është vetëm

13. Kur ndëgjova ata shpirtën keqas vrá
ula fytyrën edhe e mbajta aq' gjatë
deri sa mjeshtri m' tha: "N' ç' mëndim ke rá? „.
14. Kur i u përgjegja, zûna: "Ah krajatë!
sa mënd' e âmbël e sa shum deshirë
dergoi në shteg t' pikllueshëm kta dy t' ngratë„.
15. Mbandej fola prej tyne tuj u prirë
e fillova: "Françeska, mue lot dhime
psimet t' tuja prej sÿve jan' tue m' xirë.
16. Por m' thuej: n' kohën e t' âmblave pshërtime
si e prej shkahit Dashnija u ka dhânë
me i njoftun ju deshired plot dyshime? „
17. "S'ka idhnim mâ t'madh„ -- ajo nisi me thânë —
"se me kujtue kur t' jësh n' mjerim e n' vajë
kohën e lume; Mjeshtri e din q' âsht prânë.
18. Por n' daç me njoft' se si mâ t' parën rrajë
lishoi dashnija e jon' n' jetën qi kishim
m' lën qi tue t' a kallzuemun t' flas e t' qajë.

Françeska. Pali s' ban zâ. —
14. *Kur u përgjegja . . .*: d. m. th.
mbas një heshtimi tjetër të gjatë.
Dante kujton dashunit e veta e bje
në mëndim. *Ah krajatë*: Ah kob!
Ah mjerim! Krajata âsht një kob
apo mjerim i math. — 16. *Por
m' thuej*: me gjith se sjalët të tu-
ja po më turbullojnë, më kallxò . . .
Në kohën e t' âmblave etj.: kur
dashunija diftohej ndër jue vetëm

me dënësë e me pëshërtime e s'dij-
shi endë a u përgjegjej tjetri deshi-
reve plot dyshime q' ushqejshi në
zëmër. *Si e prej shkahit etj.*: prej
ç' farë ndeshtrashe e në ç' mënyrë.
— 17. *Mjeshtri*: Virgjili. — 18. *Si
mâ të parën rrajë etj.*: si zûni fillë. *Në
jetën qi kishim*: kur ishim gjallë. *Të
flas e të qajë*: të flas për me çue
në vënd deshirin t' ând, të qajë tue
kujtue kohën e lume.

19. Nji dit' për qeji tue lexue po rrishim
si Lançilotin e pat zân' maraku:
pa far' dyshimi dhe krejt vetëm ishim.
20. Ai lexim na la ftyrën pa pik' gjaku
e sa her' sÿt na i nxiti për m' u kqyrë:
por q' u mujtme nji vënd vetëm qe shkaku.
21. Kur na lexuem se e deshruemja ftyrë
u puth paprit' prej nji dashnori t' tillë,
ky, qi nga un s' do t' dahet n' kurrnji mnyrë,
22. të tân' tu' u dridhun n' goj' më puthi fillë.
Galeot kish qën' libri edh' ai qi e shkrojti.
Atdit' flet' tjera n' të nuk kemi sillë,,.

— 19. *Nji ditë etj.*: lexojshin nji rromanx të Tryezës së Rrumbullakët, ku tregohej dashunija e Lançilotit del Lago e të Mbreteshës Gjinevra, e shoqja e mbretit Artù. *E pat zân' maraku*: cakton cilën pjesë të rromanxët; lexojnë njato fletë ku tregohet lindja e dashunis në Lançilotin e si ajo e rrëmbei krejt. — 20. *Ai lexim etj.*: Dashunija qi prej atij leximi filloi me i a ndezë zëmrat Palit e Françeskës i shtÿni m'u këqyrë me deshirë e i turbulloi e i a mblodhi të tânë gjakun në zëmer qi i rrihte me hov. *Por q' u mujtme etj.*: qindrojnë deri këtu e edhë e mujnë dashunin, por nji vënd i kësaj historije është m' i fuqishem se vërteti i tyne. — 21. *Kur na etj.*:

kur lexuem se Gjinevra qe puthë prej Lançilotit. *Prej nji dashnori etj.*: lexuesat janë të mujtun jo aq prej kallximit sa prej bujaris së personave. Shembulli tërhjek. *Ky, qi nga un etj.*: është nji e britme pësimi, por është edhe njoftja e vëndimit të Hyjit qi desht me i bashkue në vuejtje, dishmitarë të mundimeve të njani tjetrit. — 22. Në rromanx Galeoti qe ndërmjetësi i Lançilotit e i Gjinevres. Për Palin e Françeskën Galeot qe libri e auktori i tij. *At ditë etj.*: me këto fjalë mëshehet vazhdimi i historis (s' dijmë a e gjatë a e shkurtë) t'asaj dashunije të fajshme. Mbasandej erdh prita, deka, ndeshkimi.

23. Ndërsá qi njâni shpirt kët na tregojti,
tjetri aq' fort qante saqi si një t' mekun
prej dhimbës s' madhe zëmren m'a kaptojti;
24. e rásh ashtu si bjen një trup i dekun.

— 23. *Njâni*: Françeska. *Tjetri*: Pali, qi tue mos pasë nevojë m'e zotnue veten për me folë i ep shkrim të lirë pikllimit të tij. Danten e kapë dhimbë aqë e madhe për këta dy të mjerë, për vete e për ligshin

njerzore përgjithsisht, sa qi i bjen të fikët e rrëzohet. — 24. *E rásh*: në tekstin origjinal ky varg ásh i përmendun për harmoni imitative. Jemi përpjekë me i a dhânë edhe shqip po at hov e at kumbim qi ka n' italishte.

PJER DE LA VINJA

Ferrë XIII, vv. 1-78. Në pjesën e dytë të rrathit të shtatët janë të ndeshkuem dhunuesit e vetvetes, d. m. th. vetëorasësit. Kur shpirti i tyne dahet prej trupit, plandoset në rrathin e shtatët të Ferrit e aty zën rrâjë e bâhet lândë. Harpijet ndërtojnë strofullin e tyne në kët pyll të madh të përbâm prej shpirtëve të vetëorasve, e shkyejnë me thoj gëmat e trupat, qi derdhin gjak e vikasin prej dhimbe.

Shpirti qi i flet këtu Dantes âsht i Pier de la Vinjes (Pier della Vigna) poet i famshëm e këshilltar i Federikut II përander; ky, tue u besue shpifjeve të disâ oborrtarve, e burgosi edhe ai mbyti veten në vjetin 1249.

1. Nesus endë s' kishte arrijtun në bregun tjetër, kur na hÿmë në një pyll ku s' ishte asnji shëj shtegu.
2. Jo gjeth të blerun, por me një ngjyrë të murrme; jo gëma të ndrejtë, por të shtrëmbët e nejça; pëmë s' kishte, por ferra me helm.

1. *Nesus*: âsht një kentaur (përbindsh me trup kali dhe gjoks e krye njeriu) qi me shokët e vet ruen, në pjesën e parë të rrathit të shtatët dhunuesit e fqinjit, të zhytun në Flegetonin, lum gjaku të vluem. Kentaurat rrijnë e ruejnë: posa një mëkatauer qet kryet jashta gjakut e zgjetojnë. Në mbarimin e

kângës së përparëshme Nesus flet me dy poetënt edhe i qet n' ânë tjetër të lumit mbi shpinë të tij, mbandej kalon vån rishtas e këthen në breg tjetër të Flegetonit. *Shëj shtegu*: pse kurrnji njeri i gjallë s' kishte shkelë endë n' at vënd. — 2. *Jo gjeth . . .*: kurrnji e mirë nuk do të jët në mbretnit e Ferrit.

3. Bishët e egra qi, ndërmjet Çeçinës e Kornetos, mënijne arat e punueme, s' kanë morriza mâ të shpeshtë e t' ashpër.
4. Aty Harpijet e shemtuet, qi dëbuen Trojant prej Strofadeve me paralajmimin e trishtueshëm të rrenimit t' ardhëshëm, bâjnë çerdhet e tyne.
5. Kanë flatra të gjâna, e qafa e fytyra njerzore, kâmbë me kthetra, e barkun e madh mbulue me pupla: lëshojnë ankime nëpër ato lândë të çudiçme.
6. E Mjeshtri i mirë: "Para se të hÿjsh mâ mbrênda,, filloi me thânë, "t' a dijshe se jë në rrathin e dytë edhe ké për të qënë në tê derisá
7. të shkelish në ranën e tmerëshme; prandej vre mirë; kështu do të shifish sênde të cilave ti s' kishe me u besue po bâna e t' i kallzova vetëm me fjalë,,.
8. Un ndëgjojshem, në çdo anë, tue kumbue gjimime e nuk shifshem njerzit prej të cilve delshin; në mënyrë qi, i turbulluem, u ndalova.

3. *Bishët* . . . : Thit e egjer e egërsinat tjera. *Ndërmjet* . . . : Ç'prej lumit Çeçina qi derdhet në Tirren afër Livornos e të qytetit të Kornetos, shtrihet *Maremma* e Toskanës, vënd kënetash e pyjesh, i dâmshtëm për shëndet. — 4. *Harpijet*: Qënsa prallzorë me fytyrë grueje e trup shpëndi. *Qi dëbuen* . . . : Në librin e

tretë t' Eneides, Virgjili tregon se Trojant qënë dëbue nga ishujt e Strofadeve, në detin Jonio, bâna e Harpijeve, qi erdhen e i a filliqen tryezat; edhé mbretnesha e tyne u pararoli Trojanve se úja një ditë do t' i bânte me perpî edhe tryezat e tyne. — 7. *Në ranën* . . . : Pjesa e tretë e këtij rrathi ká dënohen

9. Kujtoj se ai ka kujtue se un kujtojshem qi ajo morí zânesh, tue dalun nëpërmjet atyne cûngave, vînte nga do gjind qi mshefeshin prej nesh.
10. Prandej më tha Mjeshtri: "Po theve ndonji rrêmth të këtyne lândve, edhe mëndimet t' tuja kanë m' u bâ copë-copë,,.
11. Atëherë zgjata dorën përpara edhe këputa një gêm prej një kaçube të dëndun, e trupi i saj briti: "Pse po më shkyen? ,,
12. Mbandej, si u rî krejt me gjak të zí, nisi rishtas me vikatë: "Pse më then ti mue? Si nuk paske asnjë ndiesí mëshire?
13. Na qémë njerz e tash jemi bâ morrizë; dora e jote duhej t' ishte mâ e dhimbëshme edhe po të qênkëshim shpirtën gjarprijsh,,.
14. Sikur nga një drû e njornë qi të jét e ndezun në njënen maje dhe të gjimojë kah ajo tjetra tue fishkullue prej frymës qi del soje,
15. njashtu prej atij trupi rridhshin fjalë e gjak bashkë, prandej un lëshova gëmin e mbeta si njëj qi dron.
16. "Shpirt i gânduem,, përgjegji Udhëhjeksi i

dhunuesit e Hyjit. — 9. *Kujtoj . . .*: Në shumë vende Dante bân këso lojna fjalësb. — 10. *Edhe mëndimet . . .*: Kë me u çuditë kaq fort qi s'kë me dijtë mâ shka me mëndue. — 12. *Si u rí . . .*: Gjaku i një ngjyre

të mbylltë mblidhet aty ku është shkye gëmi e prej andej dalin edhe fjalët. — 16. *I gânduem*: i fyem, i shkyem. *Shka pau . . .*: Në librin e tretë t' Eneides, Virgjili tregon një epizod të njëjtë me këtë

em i urtë, “me pasë mujtun ai të besoje përpara shka pau edhe në vargjet e mija

17. s' kishte vû dorë në tÿ; por puna e pabesueshme më bâni t' a shtÿj në një vepër për të cilën tashti pëndohem.
18. Por thueji kush ti që, kështu qi ai, për shpërblim, t' a njomin kujtimin t' ând atje nalt në botë ku ka lëjën të këtheje,„.
19. E trupi: “Aqë po më joshë me at të folun t' âmbël sa qi un s' po mund të heshti; e mos t' ju vÿje rândë po u lëshova un pak n' ândje të bisedimit.
20. Un jam ai qi mbâjta të dy çelsat e zëmres së l'ederikut e, çel e mshel, kaq âmbël dijta me i sjellun
21. sa qi prej mshefsinavet të tija largova çdo njeri tjetër: besnikisht mbâjta zyrën e lavdurueshme aqë sa prisha dejt edhe gjumin.

Dantes. Enea, shkye një gëmth të njaj bushi, e shef tue qitë gjak edhe e ndien tue folë: në të kishte pasë qënë shëndrrue Polidori, i biri i Priamit. — 17. *Puna e pabesueshme*: Tue qënë e pabesueshme puna qi me folë e me qitë gjak lânda, e shtëna Danten me të shkye mbas si duhet të két një njoftim të plotë të Ferrit e të ndeshkimeve qi në Ferrë pësojnë shpirtënt e dënuem. — 18. *T' a njomin* . . . : Dante

e njehë Pier de la Vinjen krejt të pafaj për shka i qenë shpifë — 20. *Un jam ai* . . . : Pier de la Vinja. *Dy çelsat* . . . : Të dashjes e të mos-dashjes, të dashunís e të mënís. — 21. *Sa qi* . . . : Vetem un dijsheëm të gjitha mshefsinat e tija. Ndoshta ky qe edhe shkaku i humbjes së tij. *Zyrën* . . . : Ishte protonoter e logotet ase kançeljer. *Dejt edhe gjumin*: Ditën fuqit mëndore e natën pushimin e trupit

22. Lavira, qi prej baneset të Çezarit kurr nuk i shmangi sÿt e shnjerzuem, dekë e përgjithëshme, ves i mbrapësht i oborreve mbretnore,
23. ndezi kundra meje shpirtënt e të gjithve e ata qi ajo ndezte e ndezën aqë fort Augustin sa nderimet e gëzueshme u shëndërruen në mâ të trishtueshmen zí.
24. Shpirti i em, me një vullnesë përbuzëse, tue kujtue se me dekë përbuzjes po i shpëtonte, më bâni të padrejtë kundra vetes së drejtë.
25. Pasha rrâjët e reja të këtij drûni, ju bâj bé se kurr s' e theva besën qi i a dhaçë zotnís s' em, i cili qe aqë i dëjë për nderim.
26. E në këtheftë ndonjâni jush në botë, le të m' a ngrehin nalt përkujtimin gjithënji të gorromisun prej kopanjet q' i dha smira,,.

22. *Lavira*: Literalisht kurva, këtu d. m. th. smira. *Prej baneset*: nga oborri i Federikut II. *Dekë e përgjithëshme*: Mëkat i dekëshëm i përgjithëshëm, por në mënyrë të veçantë ves i oborreve mbretnore. — 23. *Ndezte e ndezen*: prap një lojë fjalësh. Qe paditë për trathëti. *Augustin*: Perandorin. — 24. *Shpir-*

ti i em . . .: për me i ikë përbuzjes së tjerve, famës së keqe të një trathëtari, un, i pafaj, u bâna i padrejtë kundra meje tue vrá veter, prandej qësh dënue në Ferrë. — 26. *Gorromisun*: i marrun rryeshëm me vete, i rrëzuem keqas (Fj. Bashk.) *Kopanje*: të ráme e fortë, *colpo* (Fj. Bashk.)

U L I S I

Ferrë XXVI, 85-142. Jemi në bolyjen e tetët të tetët rruth. Këshilltarët mashtruesa ecin aty poshtë, të mbështjellun sejcili në një flakë qi i mëshefë.

Njëna nder këto flakë ka dy maje; e në të janë ndeshkue Ulisi e Djomedi, dy luftarët grekë qi në rrethimin e Trojës trilluen e vënë në veprim disa gënjime të dobishme për ushtrinë e Akejve. Virgjili, mbas dëshirit të Dantes, i siellet Ulisit edhe i lypë lajme mbi dekën e tij misterjoze. Ulisi, mbret i Itakës, ishull i detit Jonjo, ndëi dhjetë vjet në rrethim të Trojës e dhjetë vjet tjera vonoi me këthye n' atdhë fort të dashtun. Peripetët e udhtimit të tij janë të tregueme n' Odisën e Homerit. Shka ndodhi mbrapa, si mbas tregimit të Dantes, tash po shofim në këtë epizod shumë të bukur. Ulisi është këtu simboli i madh i mëndes së paqetë të njeriut, qi s' është kurr i kënaqun për pushtime të veta.

1. Brini më i madh i flakës së vjetër zûni me luhatë tue peshëpëritun, shi si njajo qi era rreh;
2. pastaj, majen andej e këtej tue luejtë, si t'ishte gjuhë qi flet, qiti një zâ përjashta e tha:
"Kur
3. u dâva prej Çirçes, e cila më mbâjti më se

1. Flakës së vjetër: pse ishte aty ç'prej dymijëkaterqind vjetve para. Me luhatë: me luejtun si uë përkundje, andej e këtej (Fj. Bashk.) Shi si njajo . . . : era është fryma

e fjala e Ulisit. — 2. Si t' ishte gjuhë . . . : flaka tue luejtë shebullen lëvizjet e dridhjet e gjuhës qi flet. — 3. Çirçes . . . : e bija e Diellit edhe e Persës shortare,

nji vjet afër Gaete, para se Eneja kështu t' a emnonte,

4. as âmbëlsija e djalit t' em, as dhimba kundrejt atit plak, as dashunija e detyrëshme qi do t' a bânte të lume Penelopen
5. nuk mujten me shue në mue deshirin e nxeh-të për të njoftun mirë botën dhe veset e vlerën e njerzve;
6. por u vërvita në detin e naltë dhe të hapun në të tâna anët, me një anije të vetme e me at pakicë shokësh qi kurr nuk më lëshuen.
7. Pâsh njënin e tjetrin breg deri në Spanjë e deri në Marok, e ujdhesën e Sardëve si edhe të tjerat qi ai dët lagë.
8. Unë edhe shokët ishim pleq e të ngathët kur arrijtem ke ajo grykë e ngushtë ku Herkuli vûni megjet e veta

hyjnesha qi me artin e saj magjisttar shëndërronte njerzit në thî. Ulisi ndëi një vjet ke ajo. *Para se Eneja*: Gaeta muer mâ vonë këtë ëmen prej Enës, qi desht me kujtue në këtë mënyrë mamicën e vet Gaeta, e cila diq n' at vënd. — 4. *E djalit*: Telemaku. *Atit*: Laerti. *Penelopen*: grueja e Ulisit. — 5. *Deshirin e nxeh-të*. . . : tëfaqja e këtij fatosi grek, âsht një përfitim i ri e i madhnueshëm i poetit t' onë, qi desht me shembullye n' Ulisin një ndiesi të panjostne në kohën e tij,

por jo në kohën moderne d. m. th. lakmîn e shkencës kaqë të flaktë e mizore sa me i a zânë vëndin çdo ndiesije tjetër njerzore, edhe deshirit të jetës. — 6. *U vërvita*: u hodha me turr (Fj. Bashk.) — 7. *Ujdhesën e Sardëve*: Sardenjën. — 8. *Ke ajo grykë*. . . : qi sot thirret e Gjibraltarit. *Herkuli vûni*. . . : Herkuli, fatosi gjymsë-hý, kur arrijti n' at vënd vûni dy mâle, Kalpen n' Europë e Abilen n' Afrikë (shytilat e Herkulit) për me kallzue se nuk do t' u kalonte mâ përtej. Aty

9. për mos me lânë njeri qi të shkojë përtej:
lâsh Seviljen në të djathtën; n' ânën tjetër më
kish lânun qyshë përpara Septa.
10. “O vllazën,, thâsh “qi tue kapërcye njiqind-
mijë rreziqe keni arrijtun në krah të P'erëndi-
mit, kësaj vëngjille kaq të shkurtun,
11. qi shiseve t' ona u ka teprue, mos i a mo-
honi njohunin e botës pa gjind, tue ndjekë dri-
tën e diellit.
12. Përkujtoni farën e juej: nuk jeni bâ për të
jetue si shtâzë, por me gjurmue vërtytin e dijen,,.
13. Me kët bisedë të vogël i nxita aqë shokët
e mij me vijue udhën sa qi mbrapa me zi do t' i
kishem ndalun.
14. E tue sjellë pupen prej lindjes, kupit i bâme
flatra për at fluturim të falisun, tue shkue gji-
thënji kah e rrëmajta.
15. E shifshem natën të gjithë hyjt e pòlit tjetër,
e ai i yni aqë ishte ulë sa mos m' u dukun as-
pak jashta valës së detit.

fillonte panjoftja, në të cilën të gja-
llët nuk kishin lëjen me hy: nec
plus ultra. — 10. *Vëngjille* . . . :
kjo pak jetë qi i u ka mbetë. —
11. *E botës* . . . : përtej shtyllave
të Herkulit. — 12. *Farën e juej* :
natyrën e juej bujare: jeni njerz e
jo shtâzë. — 14. *Pupen* . . . : d.

m. th. se u mbarësuen kah përe-
ndimi. *Kupit*: Për at udhtim të
trëntë e të mrekullueshëm kupit
bâhen flatra. *Kah e rrëmajta* . . . :
kah emisferi antartik, në qander të
cilit ishte mali i Burgatorit. —
15. *Ai i yni* . . . : hylli polar, tue
vozitë kah sud-ovest, ulej dalkadalë

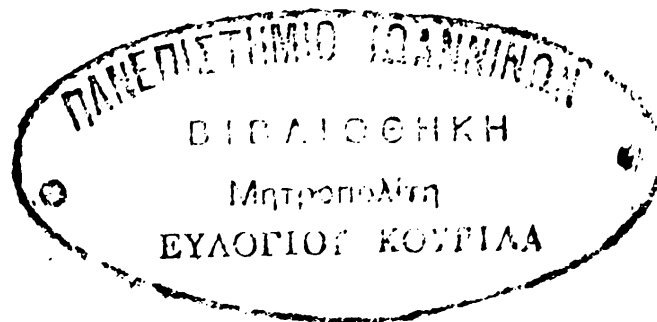

16. Pesë herë hâna kish ndezun rishtas fytyrën e vet edhe aqë herë ishte shkimë, qyshë se na hÿmë në shtegun e naltë,
17. kur na u shfaq një mal, i murrmë në largësi, qi m' u gjá aqë i hjedhtë sa s' kisha pámun kurrnjherë.
18. Na u gëzuem, por shpejt gëzimi i ynë u shëndërrue në váj sepse prej tokës së ré erdhi një duhí edhe shkrepí skájin e përparshëm t'anijes.
19. Trí herë e bâni m' u rrotullue me gjith áta ujna, të katërten me çue pupen përþjetë, me shkue kiçin teposhtë, si i pelqei dikuj,
20. derisá deti u mbyll përmbi né.

deri sa m' u dukë buzë sipërfaqes së detit. — 16. *Pesë herë*: kishin kalue pesë muej. — 17. *Një mal* . . . : mali i Burgatorit. Por Ulisi áisht pagan e nuk mund të zhgarkojë. Perendija zgjon një stuhí edhe mbyttë

guximtarët. — 18. *Skájin* . . . : kiçin e anijes. — 19. *Dikuj*: Hyjit. — 20. *U mbyll* . . . : kështu deti mbyllej, tue këthye në qetí, mbí guximin e mujtun të njerzve.

KONT UGOLINI

F'errë XXXIII, vv. 1-90. Në fundin e Ferrit në rrotullakun e dytë të rrathit të nândët, trathëtarët e Atdheut qesin kryet jashta akullit të Koçitit, i katërti lum i Ferrit. Në një lloj vëndi Dante shef dy të dënuem qi rrijnë të dy në një birë t'akullit: e njëni prej tyne brën egërsisht kryet e tjetrit n' arrç të qafës. Poeti ndalet i tmeruem e pyet at të dënuemin mbi psehin e një mënije aqë shtâznore.

1. Gojën e shkoqi prej gjellës s' egër ai mëkatnori tue e fshî me flokët e krës qi kish dhamçue për mbrapa.
2. Mbandej filloi: "Ti don qi të përtrijë idhni-min e deshpëruem i cili vetëm kah e mëndojo më plasë zëmren edhe para se të flas.
3. Por në qoftë se fjalët e mija do të jenë farë prej së cilës të bëje faqja e zezë e trathëtarit qi un grîj me dhamë, ti do të më shifish tue qá e tue folë përnjiheri.
4. Un s' di as kush jé as si ké ardhun këtu poshtë, por kah të ndëgjoj tue folë më gitesh Florentin.

3. *Në goftë se . . .*: Shpresa qi me i a shtue marren e poshtnimit amikut nalt në botë e bân Kont Ugolinin m' u ndalue n' at

ngrânje të shemtue.ne e me folë.
Tue qá e tue folë: shif edhe Kângën e Françeskës, treshe 18.
 — 4. *Por kah . . .*: e njef

5. Duhet t' a dijsh se un qësh Kont Ugolini, e ky është Rrugjeri argjipeshkëv: edhe po të diftoj menjherë pse e kam afër një njeri të tillë.
6. S' është nevoja të tham që për shkak të qelimeve të tija të mbrapështa, un, që i besojshem, qësh zënë e pastaj mbytë,
7. porse do të ndëgjojsh atë që s' kë mujtë me dijtun, se sa mizore që deka e eme, edhe do të shifish si ky më ka zezue.
8. Një birë e ngushtë mbrënda asaj kulle, që prej meje thirret e us e ku prap tjerë kanë me qënë të ndryem,
9. më kishte lënë me soditë disa hana, kur un pash andrren e mbrapësht që m' a shkjeu tisin e kohës s' ardhëshme.

në shqyptim se është prej Florencet. — 5. *Kont Ugolini*: Ugolini i Gerardeskës (Ugolino della Gherardesca) që kapitan i Pizanve në luftën e madhe të Melorjes (6 gusht 1284) e që thye keqas prej Gjenovezve. Por në tokë Ugolini dijt me i mbajtë larg anmiqt, e m' u bë sunduesi i qytetit të Pizës. Gibelint t' udhëhjekun nga argjipeshki Rrugjeri, që e trathëtoi Kontin tue i u shti mik, e mujten Ugolinin në vjetin 1288, edhe e ndryen me dy të birt e me dy nipat në një kullë, ku e lënë të desi un, më sa që Rrugjeri u bë sunduesi i qytetit, *Rrugjeri*: Rrugjeri degli Ubaldini që zgjedhë argjipeshkëv i Pizës në

vjetin 1278, diq në vjetin 1295. — 6. *S' është nevoja*: ishin punë të ndodhuna pak vjet para e prandëj të njoftuna prej gjithkuj. — 8. *Që prej . . .*: ajo kullë ku diq un Kont Ugolini me të birt e nipat e që u thirte e Gualandit, që thirrë mbas kë-aj ndodhjeje e *unit* (Torre della Fame). — 9. *Disa hana*: kishin kalue disa muej. *Andrren . . .*: është një alegori e punve të ndodhuna e që do të ndodhshin. Ujku, simbol i Guelfve, është Konti me të birt e nipat; shakat janë laperat e unshëm që Rrugjeri u vuni në shpinë. *Që m' a shkjeu . . .*: andrret, sidomos të mengjesit, besohej se zbulojshin kohën e ardhëshme (Shif

10. Ky më dukej zotni e prís gjahu edhe ndiqte
ujkun me zogj kah mali qi s' lèn Pizant me pá
Lukën:
11. me shaka të thata, të dhánuna e të mësue-
me, Gualandin me Sismondin e me Lanfrankin
i kishte vù përpara në ball.
12. Mbas një vrapi të shkurtun m' u gjánë të lo-
dhun si i ati si të bijt edhe më dukej si me pá
dhamët e mprefun kah po i a dermishin bríjët.
13. Kur u zgjova, para drite, ndjeva tue qá fmijt
e mij, q' ishin me mue, e tue lypë bukë.
14. Jé mjaft zëmer-gur, në qe se qyshë tash nuk
mjerohesh tue mëndue atë qi zëmra më ndiellte:
e në mos qájsh, për shka jé vaditë me qá?
15. Ishin zgjue, e po afrohej koha në të cilen
na siellshin gjellën e zakonshëme, e sejcili për
shkak t' àndrres së vet rrinte në dyshim.
16. E un ndjeva tue gozhdue poshtë derën e
kullës së tmerëshme, e shikova në fytyrë bijt e
mij pa bà ver me gojë.

Ferrë XXVI, 7.). — 10. *Ky* . . . :
Rrugjeri. *Mali*: Mali San Gjuljano,
qi është ndërmjet Lukës e Pizës.
— 11. *Të dhánuna*: plot zëll e
dëshirë. *Gualandin* . . . : ishin ta-
milje gibeline, në miqsi me Rru-
gjerin. — 12. *I ati* . . . : ujku me
zogj. *Dhamët* . . . : e shakave.
Dermishin . . . : hjekin mishin,

shkyejnë mishin (fj. Bashk,) —
13. *Fmijt e mij*: Uguçoni e Gad-
di ishin të birt, Anselmi e Brigata
nipat. — 14. *Atë qi zëmra* . . . :
mbas àndrres së pámun. — 15. *Për
shkak* . . . : zakoni me lânë kënd
me dekun úni në burg, nuk do të
ishte tepër i rrallë. — 17. *U bána
gur* . . . : idhnimi e pín edhe i

17. Nuk qava, kaqë u bâna gur përmbërnda. Qajshin ata e Anselmi i im i vocërr tha: "Pse na shikon ashtu, tatë: shka ké? „
18. Prandej nuk lotova as nuk u përgjegja gjithditën e gjithnatën derisá s' doli dielli tjetër mbi botë.
19. Si depërtoi pak rrezja e diellit në burgun e trishtueshëm dhe në katër fytyra pásh fytyrën t' eme,
20. të dyja duert i hângra në dhamë prej idhimit; e ata, tue kujtue se bâna ashtu prej deshimit të hës, u çuen
21. e thanë: "Át, mâ pak kishim për të vuejtun me hânger ti mishin t' onë: kët mish të ngratë ti na e dhae, e ti na shvesh prej tij.„
22. U qetova atbotë për mos me i trishtue mâ tepër. At ditë dhe në tjetrën qi e ndjeku, ndëjëm pa folë. Ah, tokë mizore, pse nuk u hape?
23. Kur arrijtëm në ditën e katërt, Gaddi m' u shtrî ndër kâmbë tue thânë: "Át i im, pse nuk më ndihmon? „
24. Aty diq; e njishtu si më shef ti mue, pásh un tue m' u rrëzue të tre tjerët një nga një, ndër-

duket vetja si t' ishte guri. —
 18. *Dielli* . . . : të nesërmen. —
 19. *Në katër* . . . : ai u pasqyron-
 te, si me thânë, në fytyrën e fmijve;

n' ato katër fytyra të lodhuna e
 të doshpërueme ai shifte të veten. —
 22. *Ah, tokë* . . . : námë e desh-
 përueme qi i del nga fundi i zëmres.—

- mjet të pestes e të gjashtes ditë; prandej un mora,
25. krejt i vërbuem, m' u ëndë syfri tyne tue përkitë sejcilin; e dý dit i thirra, mbassi qi kishin dekë; pastaj mâ e fuqishme se idhnija qe agjinesa„.
26. Kur pat thânun kêtë, me sý të shtrëmbënumun kapi rishtas rradakën në dhamë, qi kër-sitën n' asht si ata të qënit, të fortë.
27. Ah, ti Pizë, turp e marre e gjindve t' asaj krahine të bukur ku *si*-hi kumbon, mbassi qi fqijt t' tuej po ngjasin me të ndeshkue
28. le të dynden Kapraja e Gorgona e le t' i bâhen pëndë Arnos ke gryka kështu qi ai mbrênda teje të mbysi çdo njeri.
29. Sepse, po qe se flitej qi Kont Ugolini lëshoi me trathí kështjellat e tueja, nuk të duhej tý djelmt me i a vû n' at kryq.

25. *Krejt i verbuem*: prej pikllimi e mâ fort prej këputjes së fuqinavet. *Mâ e fuqishme* . . . : agjinesa bâni shka s' mujt me bâ idhnija: më mbyti. — 26. *Qi kër-sitën* . . . : si kersasin dhamët e fortë të një qëni kur ha ndonji asht. — 27. *T' asaj krahine* . . . : t' Italis, ku rrokja pöhuese *po*, thohet *si*. — 28. *Kapraja* . . . : janë dy ishuj në detin Tirren në grykë të lumit Arno, qi kalon nëpër Pizë. —

29. *Po qe se flitej* . . . : Thohet se Ugolini u kishte dhânë disa kështjelle Lukezve e Florentinve. Por kët punë e bâni per me shpëtue Pizën nga dâme mâ të mëdhaja, a por për trathëti? Nuk dihet. Veçse Dante tue e vû Kont Ugolinin në Ferrë e njehë për trathëtar, me gjithse disa thonë se jo per kët trathëti, por për at qi i bâni të nipit Ninos qi Dante donte e çëmonte (Shif Burg. VIII). —

30. Mosha rinore, mori Tebe e ré, bante të pajshëm Uguçonin e Brigatën si edhe të dy tjerët qi kânga përmëndë sipër.

30. *Tebe* . . . . : qytet i famshëm në Mithologji për mizori qi báheshin mbrënda saj. *Uguçonin e Brigatën* : i pari bër e i dyti nip i Kontit.

Dy tjerët . . . : Gaddi e Anselmi, d. m. th. djali tjetër i tij edhe nipi qi ka përmendun në vargjet e përparëshme,

KASELA

Burg. II, 76-133. — Dante e Virgjili janë në breg të detit n' ishullin e Burgatorit, tue pritë të lémit e diellit, kur qe shofin tue ardhë prej së largu një anije me të cilën një engjull bjen shpirtënt në Burgatuer. Shum shpirtën zbresin, por tue mos njoftë vëndin pyesin Virgjilin kah me i u ngjitë malit. Virgjili u pergjegjë se edhe ai ka ardhë rishtas n' at krahinë. Por një ndër shpirtën ka njoftë Danten e avitet: është muziktari Kasela (Casella).

1. Un pásh njânin prej tyne tue më dalun para për të më përçafë me aqë dashuní saqi më shtýni edhe mue të bâj si ai.
2. Oh hije të shprazta qi kini veçsá një dukje! Trí herë rreth atij un i shtrëngova krahët e këta të trijat herë këthyen në gjoksin t' em.
3. Kujtoj qi çudija u piksue në mue; prandej hija buzqeshi e u shmâng dhe un, tue e ndjekun, kalova pertë saj.
4. Âmbëlsisht ajo më tha m' u ndalë; atbotë un e njofta e e luta të qëndronte pak sa me folun.

2. *Oh hije . . . : shpirtënt e të dekunve s'kanë veçse dukjen, pa lândë trupore. Trí herë . . . : Kah s' ka trup hija e Kaselës krahët e poetit nuk kapin gjá. Shif Aen. VI,*

700. — 3. *Çudija . . . : i u piksue, i u duk në fytyrë. — 4. Un njofta . . . : Dante e njëf në zá kângatarin e muziktarin e vlershëm i cili qe mik i tij e muzikoi disá*

5. Më përgjegji: “Njashtu si të deshta në trupin e mortshëm edhe i liruem prej tij prap të due; për këtë arsye po ndalem. Po ti, pse po shkon?,”
6. “Kasela i em, për të këthye edhe njëherë aty ku jam, e báj un këtë udhtim, i thaçë; “po t’ý si të qe mohue deri tash kjo tokë e mreku-llueshme?,”
7. Edhe ai mue: “Asnji e fyeme nuk m’ásht bâ po qe se, ai qi merr me vete kê e kur t’i pëlqejë, më ka ndalue këtë kalim ;
8. sepse vullnesën e drejtë ai e bân të vetën; me të vërtetë tash tre muej ai ka pranue gjithkënd qi ka dashun të hýje, pa kurrfarë kundrështimi.
9. Prandej un qi ishem asokohe sjellë kahë bre-gu ku Tibri bâhet i ngjelmë, mirsisht prej tij qësh marrun.
10. Kah ajo grykë tashti ka drejtue ai flatrat, përse prorë aty mblidhet kush nuk zbret kah Akeronti,„.

vjerrsha të tija. Për Kaselen kemi pak lajme. Në Bibliotekën Vatikanë (kod. 3214) është një vjerrshë e Lemmos nga Pistoja me këtë shënim: «Casella diede il suono». (Kasela dha tingullin d m. th. e muzikoi vjerrshën.) — 6. *Per të këthye . . .* : për me këthye në Burgatuer kur të desi. *Po t’ý . . .* : pse kë vonue

kaqë shumë me ardhë këtu mbassi kë deké tash do kohë? — 7. *Ai . . .* : engjulli qi bân shpirtët e dekun në hir të Zotit prej grykës së Tibrit deri n’ ishullin e Parrizit të Tokës. — 8. *Vullnesën . . .* : vullnesa e Hyjit është e tija. — 9. *Ku Tibri . . .* : ku Tibri derdhet në dët. — 10. *Kush nuk . . .* : kush nuk shkon në Fe-

11. E un: "Në qoftë se ndonji ligjë e ré nuk të hjek kujtesën a përdorimin e këndimit dashu-
nuer qi më shutitte të gjitha kujdeset,
12. kij mirsín të ngushullojsh pak me të shpirtin
t' im qi tue ardhun këtu bashkë me trup ásht
aqë ngashrue !,,
13. "Dashunija qi ligjiron në menden t' eme,, zû-
ni ai atëhere aq' andshëm saqi kânga e âmbël
kumbon në mue gjithënji.
14. Mjeshtri e un edhe gjindja q' ishte me atê,
dukeshim të kënaqun si mos të kishim pasun
tjetër mendim në krye.
15. Na ishim të gjithë habitë në ndëgjim të ti-

rrë. — 11. *Në qoftë . . .* : në qoftë se ndonji ligjë e kësaj gjendjes s' ate të ré nuk të ka bâ me harrue artin t' and, apo nuk të pëngon përdorimin e tij. Katoni pak përpara i kishte folë Dantes per ligjë të reja (Burg. I, 80). *Shutitte* : qetonte. Poeti i ynë, si thotë Boccaccio (Bok-kaççjo) në *Jetën e Dantes*, u kënaqte e u argtonte shumë me këngë e valle në rini të vet e i kishte miq të gjith këngëtarët e luejtësit e mirë t' asaj kohe. — 12. *Me të . . .* : me këngë dashunije. *Asht aqë . . .* : pësimet e ndryshme t' udhtimit nëpër Ferrë e të lodhunit e rrugës e kanë ngashrue shpirtin e poetit. — 13. *Dashunija . . .* : Kasela nuk e lën Danten t' a lusi mâ gjatë por menjherë i a nisë me këndue një këngë të Dantes vetë, të shkrueme

rrath vjetit 1294 e të komentueme në traktatin e tretë të Gostis, e cila fillon italisht : *Amor che nella mente mi ragiona. Gjithë-
nji . . .* : Tue kujtue at shkenë Dantes i kumbon në vesh gjithënji ajo këngë e âmbël. — 15. *Na ishim . . .* : Shpirtët e arrjton në Burgatuer e dy poetët harrojnë qel-
llimin e tyne edhe rrugën qi kanë per të bâ kaqë janë habitë mbas këngës s' âmbël të Kaselës. *Platu* : Katoni, rojsi i Burgatorit. Ásht Katoni i Utikës, lé në vjetin 95, deké prej dorës së vet në vjetin 46 p. K. dalzotësi i liris republikane kundra Çesarit. Si pagan do t' ishte në Limb e si vetëvrasës në rrotulla-
kun e dytë të rrathit të shtatët të Ferrit; por Dante kishte një bindim të madh kundrejt këtij fatosi rromak e

ngujve t' atij; e qe, plaku i bindueshëm tue britë:
 "Shkaf është kjo, shpirtën të ngathët ?

16. ç' farë pakujdesije, ç' farë ndalimi është ky ?
 Ngáni ke mali me lânë lëvorën qi s' i u lën të kundroni Hyjin.,
17. Si pullumbat qi, tue skjepue grunin a egjëren,
 ngrânin së bashku të qetë dhe pa tregue krenin e zakonshme,
18. po qe se u tëfaqet gjâ q' i trëmbë, lânë menjherë gjellën pse një kujdes mâ i madh i tronditë ;
19. njashtu pash un at turmë t' ardhun rishtas tue lânë kângën e tue u nisë kah bregorja si ai njeri qi shkon pa dijtë ku del ;
20. as të nisunit t' onë s' qe mâ i kadalshëm.

m' e vû në Ferrë nuk i báni zëmra, me e kalue në heshtje emnin e tij nuk e la bindimi, prandej e vûni rojës në hÿmjën e Burgatorit tue e dënue e tue e shpërblye përnjeheri; pse shpirtënt tjerë qi s' janë dënue mund të pastrohen e mund të hypin ke gjindja e lume, më sa qi Katoni do të rrijë aty deri në ditën e gjygjit të fundëm; atëherë bashkë me trupin e ringjallun do të mund të ngjitet në harën e Parrizit. — 16. *Lëvorën*: mbulojë e rrjedhimeve të

mëkatit prej së cilës do të pastrohen në Burgatuer. — 17. *Krenin*: kur nuk hanë, pullumbat siellen me gjoks jashtë tue u krenue — 18. *Një kujdes* . . . : kujdesi me i shpëtue rrezikut qi u kërcnohet është mâ i madh se ai i gjellës. — 19. *Si ai njeri* . . . : ngitëshin të tënë kah mali por pa pasë një drejtim të caktuem. — 20. *As të nisunit* . . . : edhe të dy poetënt, qi qenë gjetë në gabim për të dytën herë prej Katonit, ikën tue ngá.

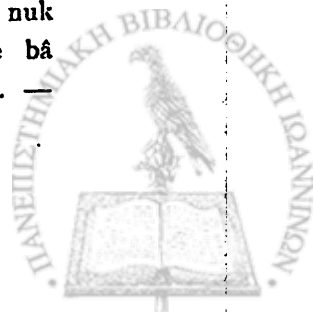
SORDELI

Burgatuer, VI, vv. 58-151. — Dante e Virgjili, në dyshim për udhë qi rrahin, shofin një hije qi rrin disi në një anë, krejt e përmbledhun në vete. Aviten edhe i a pyesin udhën; ajo nuk përgjegjet, por lypë me dijtun kush e prej kah ishin të, si merr vesh se kish përpara një Mantuan (Virgjili), ngrehet, difton se është Sordeli, edhe ai mantuan, e përqafë bashkëqytetarin e vet. Tue pá pritjen dashunore e të përzëmërt qi Sordeli i bân vendasit të tij, Dantes i shkon mendja ke grindjet e Italis s' asaj kohe; e, mbassi shef kavin e së gjitha të këqijave në zbrazien e selis perandorake, apostrofon një nga një të gjithë ata qi pandehë fajtorë për at zbrazje, tue lypë nga Hyji mbarimin e atyne mjerimeve. Në fund, tue ndërrue rryeshmënin në sarkazëm, i siellet Florencës tue i a tregue mbrapëshkëtit e ndërrimet e parreshtuna qi ajo bante në trajtën e qeverrimit.

1. Por vëne oroe një atje një shpirt qi, ndejë në një anë, vetem, filli vetem, kah na po shikon: ai ka me na diftue udhën më të shkurtun.

1. *Ndejë . . .* : në mënyrë qi me diftue se ajo vetmi ishte e deshirueme edhe e kërkue. *Kah na . . .* : nuk shikonte dy poetët, të tănë e mbledhun si ishte ndër kujtime të veta, por kishte fytyrën në drejtim të tyne. Shif edhe Ferrë

XII, 16 e XXXI, 70. *Udhën më të shkurtun* : më të shpejtën edhe më të lehtë. Æsht kujdesi i zakonshëm i Virgjilit; udha e shpërbllimit është aq' e vishtirë, saqi nuk duhet me humbë kohë tue e bân më të gjatë ase më t' ashpër. —

2. Erdhem ke ai : O shpirt lombard, me ç' të prûm burruer po rrijshe si në përbuzje, e sa të matun e të kadalshtëm po i siellshe sýt !
3. S' na thonte kurrnji fjalë, por na lënte me ecun, e vetem na shikonte si luâni kur pushon.
4. Me gjithëkëtë Virgjili i u avit tue e lutë me na treguemun përpjetjen mâ të mirë; e ai nuk i u përgjegj kërkesës së tij :
5. por na pyeti për vendin e për jetën t' onë. E Udhëhjeksi i âmbël po fillonte, "Mântua . . ." ; e hija, e përmbledhun në vetmín e vet,

2. *O shpirt lombard* : në mendën e Dantes, tue shkruar, këthen kujtimi i Sordelit e atëherë ndalë tregimin, për një shkrim të nevojshëm të ndiesinave të veta e për me na e tfaqë ashtu si kujtimi i a ka paraqitë fantazisë së tij. *Si në përbuzje . . .* : d. m. th. tue mos ditue andje me i a vû veshin a m' u interesue për sende t' të pa randësi. Tue pasë para të përshkrueme kështhu ket vetje të poemit, lexuesit ka me i bâ përshtypje mâ të madhe të ngrefunit në këmbë të Sordelit, i prekun në zëmer sa ndien emnin e qytetit të lindjes. — 3. *S' na thonte kurrnji fjalë . . .* : Ç' ndryshim prej kureshtës e llapës së shpirtënve të tjerë e këtij heshtimi të madhnueshëm të Sordelit, thotë Gioberti. *Por na lënte me ecun . . .* : s' kujdesohej për shka bájshin dy poetët. *Na shikonte* : përsiellte me sý lëvizjet e tyne. —

Si luâni . . . : ky varg e gdhënë në shpirt t' onë në mënyrë të pashlyeshme fytyrën e madhnueshme të Sordelit. — 4. *Me gjithëkëtë . . .* : me gjith se ajo përbuzje e ai heshtim e bájshin të vishtirë të qasunit e atij shpirti, Virgjili, i shtyem prej nevoje, i u avit. *Ai nuk i u përgjegj . . .* : Sordeli nuk përgjegjë, pse, sikur shifet në këngën VII, tue qënë dielli në perëndim, nuk do të mujshin me i u ngjitë mâ malit. — 5. *Por na pyeti . . .* : Sordeli nuk është kujtue se Dante është ende gjallë. Shif Burg. VIII, 58. *Udhëhjeksi* : Virgjili. *I âmbël* : d. m. th. i njerzishëm, pse tue pasë bâ një pyetje pa marrë farë përgjegjeje, prap ai vetë i përgjegjë pyetjes së Sordelit. *Mântua . . .* : qyteti i lindjes së Virgjilit është vû këtu për ket shembull të bindueshem atdhedashurije. Mbas fjalës Mântua kurrgjá s'ndjek, e Virgjili s' ka kohë me e

6. u ngrit kah ai prej skâjit ku qëndronte tue thënë: "O Mantuan, un jam Sordeli nga dheu i yt,,. E merreshin ngrykë njâni me tjetrin.
7. Ah, Itali shkarthe, banesë idhnimi, anije pa

zbulue veten, pse Sordeli i a pret fjalën në gojë kështu qi priten bujare Sordeli nuk i a bân poetit të madh latin por mantuanit. *E përmbledhun . . .*: kujton atitudën e përparëshme të Sordelit, per me bâ të spikasi fuqija e asaj ndiesije të gjallë qi ka mujtë me e shkundë nji njeri të tillë prej patundësis së tij. — 6. *U ngrit . . .*: çohet edhe nget për me përfaqë Virgjilin: kaqë zjarrm mbulonte në zëmër nën at qetësi të dukëshme. *O Mantuan*: Virgjili ka përmendë Mantuen e kjo, vetem kjo âsht arsyeja e përmallimit të Sordelit, sikur ky vetë e pohon: Un jam Sordeli nga dheu i yt. *Sordeli*: shpirti i të famshmit këngatar endës (trovatore) qi lulzoi në shekullin e XIII. Lé prej nji kalorsi bujar por të vobektë të Gojtos, afër Mantue, i ri, trim, i pajisun me bukuri e me mende të prehtë, Sordeli u dha mbas studjimeve të poezis tue zânë tri gjuhët italjane, frenge e provencale qi përdoroheshin atëherë në botën letrare, e qe nji herë në shërbim të Ricardit, kont Shën Bonifacit në Veronë (Rizzardo conte di S. Bonifacio), gruen e të cilit, Kunicën (Cunizza da Romano) motër e Ezelinit të famshem dhe e Alberikut (Shif edhe Par. IX) ai duket se dashunoi e këndoi në vjerrsha. Ndhimoi vllazënt da Romano, kur këta u prishen me Ricardin,

me i a grabitë Kunicën burrit. La Veronën e u përshkue ndër shum vende të Italis s'eper, e të Francës deri sa gjet nji strehë të nderëshme e bujare tu konti i Provençës Rajmond Berlingjeri IV. Kur ky diq ndei në shërbim të dhandrrit e pasardhësit të tij, të Karlit I d' Angjò, i cili ish martue me Beatricën e Provençës, të bijën e Rajmondit. Muer pjesë në luftën e Karlit kundër Manfredit, mbret i Siçiljes. Në vjetin 1266 e dijmë se qe ndrý në burg në Novara, ndoshta si rob lufte a ndoshta edhe pse u prish me Karlin, e Papa Klementi i IV në nji letër qi na ka nbetë, tue hý ndërmyjetës pranë Karlit, flet per të me lavd të madh e ankohet pse nuk shpërblente nji njeri qi i kishte bâ aqë shërbime. Me 1269 (e dijmë prej dokumentave) Sordeli, i shtyem në mot, pat në feud prej Angjoinit disa kështjelle n' Abruc. Qe vjerrshatar i famshem sidomos në poezin politike e civile tue diftue gjithmonë pa zhiqja mendimin e vet mbi sende e persona. Dante në *De Vulgari Elog.* e thret *tantus eloquentiae vir*, e poeti i ynë do t' a kët pasë mâ për zëmër se kurrgjâ tjetër, për kët çiltëri (franchezza) ndiesije, gjikimi e fjale. -- 7. *Ah, Itali . . .*: Tue kujtue at hov atdhedashunije, poeti shpërthen në nji apostrofë të rryeshme kundrejt Italis, të dekunt

pilot në një duhí të madhe, jo zojë krahinash
por lavirë e flligët!

8. Vetem porsa kumboi emni i âmbël i vendit

e së ciles përfaqen, ndërsá të gjallët hahen njëni me tjetrin. Apostrofon mbandej ata të cilët má fort e kanë fajin për gjendje të mjerueshme t'Italis; më njënjë anë njerzit e Kishës qi s' e lánë Çesarin me ushtrinë de-tyrët e veta tue i a púshtrinë zyrën; n' anë tjetër perandorët qi tash sa kohë nuk kujdesen për Romë e për Itali, të tánë e grindun dhe e mjerueme prej partínave. Në fund i siet Shëlbuesit, qi gati duket si i pa kujdes për Itali, po mos të muejte njeriu me pandehë se n' at mënyrë, në msheftësin e provanis së tij, do t' ishte tue i gatue dit má të lume e ndonji të mirë të largtë. Mbaron tue apostrofue Florencën. Kjo in-vektivë e gjatë nuk ásh t pjesë e poemit për sa ky ásh tregim i udhtimit në botën e andejshme: rrjedh prej pendës së Dantes qi tue përsëritë kujtimin e udhtimit, e vën këtu në përshkrimin i të pritunit qi i bân Sordeli Virgjilit. Të këndue- mit e udhtimit nëpër Burgatuer ásh t si i pezulluem e vijon me vargjet e para të kángës VII. Ásnji ndalje në tregimin e ndodhinave qi bân Dan- te në të gjith poemín e vet, nuk ásh t e gjatë sa kjo, edhe invektiva i përket kohës së hartimit të Ko- medís e jo kohës në të cilën pan- dehet se ndodhë udhtimi i Dantes nëpër Ferrë, Burgatuer e Parrizë d. m. th. në vjetin 1300, pse përfolen

përsona e fakte qi kanë ndodhë mbas asaj vjete. *Shkarthe*: shër- btore; pse nuk ásh t e qeverrisun prej mbretit, si Dante dëshiron, por ásh t e sundueme prej princave, prej po- pullit, prej të vetqujtunes lirí popu- llore etj. Në *De Mon.* Dante thotë: «Sidomos nën monarkín njerzimi mund të jetoje i lirë». *Banesë idh- nimi*: bânë e të gjitha atyne idh- nimeve qi lindin prej grindjeve e kryengritjeve. *Anije* . . . : e përfy- tyron Italin, e cila s' ka kend (nji peranduer) qi t' a proje n' at shfrim të pafre të gjitha lakmimeve, me nji anije pa njeri në timue në mes të nji stuhije të rryeshme. *Zojë kra- hinash*: Juristat e atëherëshëm m- sojshin se Italia, mbas ligjës, ásh t zojë krahinash. *Lavirë* . . . : hore; pse në vend qi me i u dhânë Çe- sarit, burrë e zot i ligjshëm, i u epte kryetarve të tjerë të viseve të ndryshme. — 8. *Vetem porsa* . . . : Kishte mjaftue vetem emni «Mán- tua» prej anës së nji të panjoftunit. Me i u pasë njoftue. Virgjili Sor- delit, Dante s' do mund të thonte kështu. Do të véhet roe veç se kjo ndiesí e njerzishme përshkruhet në nji shpirt qi gjindet ende n' anti- burgatuer, ndejë e ndiesinave të pa- nevojshme, por jo në kundrështim me shejtní. Má përtej, në Burgato- rin e vërtetë, (shí kángën XIII, 94 etj.), ku shpirtët janë má të rritun

të lindjes, ai shpirt i njerzishëm qe gati aty me i bâ bashkëqytetarit të tij gjith' at kremtim:

9. e në tÿ, tashti, të gjallët të tuej s' prâjnë tue u luftue, e grihen njâni me tjetrin edhe ata qi i përfshîn një ledh e një vijë.
10. Kërkò, moj fatakeqe, mbi brigje qi lagin detnat e tú, mbandej shikò po gjete në gjinin t' and ndonji vis qi të gëzoje në paq.
11. Sa pare bân qi t' a ndreqi frënin Justinjani shpirt-mirë, kur shala rri zbrazët? Pa të turpi nuk do t' ishte aqë i madh.

e të forcuem në hir, kësaj ndiesije dashunore të veçantë i a zën vendin ajo dashuni qi lidhë të tânë njerzit, të cilët kanë të gjith një burim të njëjtë e një atdhë qilluer të përbashkët. *Aty . . .*: d. m. th. në Burgatuer, ku një dashuni e një kremtim i tillë kanë mâ pak arsye me qënë. — 9. *E në tÿ . . .*: n' at vend, ata dy të dekun, qi tashmâ sundohen nga tjera ligjë, diftojnë se duhen aqë fort, më sa qi në tÿ (Itali) ata qi jetojnë mbrenda kufijve të tú duket se së mund të rrijnë pa u grî shoqi me shoq. *Edhe ata qi përfshîn*: edhe banorët e një qyteti. Motit të gjitha qytetet për siguri mâ të madhe, ishin të rrethueme me mure (ledhe) të ualta e me nga një vijë. Dante kujton dasinat qi përtriheshin paprá në mes të partinave ndër shumë qytete t' Italis. — 10. *Kërkò . . .*: kundrò qytetet detare të brigjeve të Tirre-

nit e t' Adriatikut (Venediku, Gënu, Piza, Amalfi) gjithmonë në luftë e qytetet tjera të viseve të ndryshme t' Italis të tâna në kundrështim të padám e asnj vend s' ké per t'a gjetë në paq. — 11. *Sa pare bân*: Justiniani peranduer i Bizancit (l.482, d. 565) përmbloodhi e rendoi ligjët perandorake (shif edhe Par. VI) në *Corpus Juris*, ligjë qi do të mjaftojshin për me mbajtë nën ndigjesë Italjant. Ligjët janë frëni i njerzve në të qeverrisun. *Kur shala . . .*: kur mungon perandori. Në Gostin (IV. 9) Dante thotë: «Mund të thuhet për perandorin . . . së ai ásht kalorsi i vullnetit njerzuer. E kali kur t' endet pa kalorës nëpër lámë, ásht e qartë, sidomos n' Italin e mjerë, se ka mbetë pa asnj mjet të qeverrisuni.» *Pa té*: pa frënin d. m. th. ligjët. Mos me pasun at *Corpus* ligjësh të Justinianit, do të kishe mâ pak arsye m' u turpnu

12. Ah, gjinde, qi të lypet me qënë mâ e divoçme, edhe m' e lânë Çezarin të hypi mbi shalë, po t' a kuptojshe mirë ti mësimin e Hyjit,
13. shikô si kjo shtazë ka falisun prejse nuk është mbarë e drejtue me nga shporët, qyshse ti kape në dorë frënin!
14. O Albert Tedeshk, qi e shporre këtë e cila është bënë e papërlëshme edhe e eger, ndërsá kish me t' u dashtun t' i kërcejsh në kocak,

për gjendje t' ande, pse kavija e turullimeve t' Italis do t' i u ngjeshte mungesës së një frëni, d. m. th. një kodi ligjesh. *Përkundra: Ligjërtanë, por kush vën dorë në to?* (Burg. XVI, 97). — 12. *Ah, gjinde . . .*: mbassi pau të cilat janë të këqijat qi e mjerojnë Italin tash poeti siellet e kërkon fajtorët tue fillue prej gjindes qi lypej t' ishte mâ e divoçme d. m. th. prej klerit. Disa komentatorë për këtë *gjinde etj . . .* kuptojnë guelfët, disa të tjerë popullin (shif Burg. XVI, 100). *Mâ e divoçme . . .*: m' u sjellë mbas punve të fës. *Me lânë Çezarin . . .*: m' e lânë perandorin t' ushtrojë auktoritetin civil d. m. th. mos me i kundrështue perandorin qi të vijë n' Itali për me marrë në dorë sundimin e mos me i u përzí në të qeverrisun. *Po t' a kuptojshe . . .*: kujton fjalët e Ungjillit (Mt. XXII, 21): «Epuni Çezarit shka është e Çezarit e Hyjit shka është e Hyjit». — 13. *Shikô . . .*: gati të gjithë modernët i njehin këto fjalë të drejtue me ekleziastikve;

të moçmit kujtojshe se qyshë tash. Dante i siellet perandorit Albert. *Kjo shtazë: Itali. Nga shporët: e një kalorsi të mirë, d. m. th. e nxitun dhe e ndeshkueme nga auktoriteti ligjues i një perandori t' urtë. Qyshse ti . . .*: d. m. th. ti (kler), tue ndërhy ndër punë civile por tue mos mujtë me hypë mbi shalë, e more kalin (Italin, popullin) për dore në mënyrë qi ky tue mos ndie në trup të vet shporët (nxitjet e ndeshkimet e auktoritetit ligjues) ecë si i trumhasun e pa drejtim të mbarë. — 14. *O Albert Tedeshk . . .*: Tjetër fajtues i anarkis qi mbretnon n' Itali është perandori e Dante i siellet atij qi duket se mbretonte kur shkroi këtë këngë. Alberti i Austris, bir i Rudolfit t' Absburgut lë me 1248, u emnue peranduer në vjetin 1298, e qe mbyttë trathëtisht me 1 maj 1308, pak kohë mbas dekës së djalit të parë të tij. S' u muer kurrnjherë me punë t' Italis tue pasë tepër trazime në vend të vet. Itali s' pau peranduer me s' ç' prej Federikut II (d. 1250) e deri tu

15. raftë prej hyjve mbi gjakun t' and një gjikim i drejtë, edhe të jët i rí e i çilët, i atillë qi t' a két frigë pasardhësi i yt!
16. sepse ti edhe yt-at, nga lakmija e pushtimeve t' atjeshme, keni durue qi të mbesi e shkretueme lulishta e perandorís.
17. Eja e shif Montekit e Kapeletit, Monaldit e Filipeskít, o njerí i pa kujdes; ata të rrëzuem, e këta me frigë.

Enrriku i VII (d. 1313). Fjalët e Dantes janë një ankim i drejtuem perandorve përgjithësisht. *E papërulëshme* . . . : kryengritëse kundrejt auktoritetit perandorak. *E eger* . . . : qi ngurron me i u shtrua zakoneve të qytetnis. *T' i kërcejsh* . . . : me marrë qeverrimin në dorë. *Kocak* : ital. *arcione* (Fj. Bashk.) — 15. *Raftë prej hyjve* . . . : mbas Dantes vetem Hyji është përmbi perandorin e prandaj vetem ai mund e ndeshkojë. *Mbi gjakun t' and* . . . : deka e Albertit prej dorës së nipit të tij, Gjoni i Svevjes, e deka e të birit të tij të parë Rudolfit në vjetin 1307 na ndriçojnë këtë shprehje të Dantes. Me të vertetë gjaku i Absburgut qe ndeshkue: një i dekun në lule të djelmënis, një i vrám e një gjakës! Kjo námë është një parafolje *post eventum* d. m. th. u shkrua kur ky gjikim mbi shtëpin e Absburgut, mbas gjase, qe i kryem. *Gjikim* : ky gjikim merret vesht se nuk mund të jët në mendë të Dantes një falje por do të jët një ndeshkim, një ah-marrje e Hyjit sikur edhe faktet

dishmuen m' vonë. *I drjtë* . . . *i rí e i çilët* . . . : qi të jët i jash-tëzakonshëm, i pashembull, e qi të gjithve t' i bije në sý se është një ndeshkim i Hyjit. *I atillë* . . . : qi mbas këtij gjikimi pasardhësi (qe Enriku VII) të drojë me i u shmá ngë detyrve të zyrës së vet. — 16. *Yt-at* : Rudolfi i Absburgut, i cili mbretnoi prej 1273 deri më 1291 e s' erdh asnjherë n' Itali. *T' atjeshme* . . . : të Gjermanís. *Lulishta* . . . : Italia. — 17. *Montekit e Kapeletit* . . . : interpretimi është i vishtirë. E shumta e komentatorve thonë se Dante përmendë këtu dy çifte familjesh, qi ishin në krye të partinave kuadrështare po më një qytet: në Veronë Montekit e Kapeletit (Montecchi e Cappelletti). Lenda thotë se dy dashnorët e shkretë, Romeu e Juljeta, ishin pjes-tarë të këtyne dy familjeve. N' Orvieto Monaldit e Filipeskít (Monaldi e Filippeschi). Por Kapeletit duket se ishin prej Kremonet (e dishmija e Pjetrit të birit të Dantes qi e pohon këtë punë ka shumë randësi)

18. Eja, mizuer, eja e shif ndrydhjen e bujarve të tú edhe mjekò varrèt e tyne, e ké për të pá sa e qetë ástht Santafjora.
19. Eja e shif Romën t' ande qi qán; e vejë, e vetmueme, natë e ditë këlthet: "Çezar i em, pse më braktise kështu? „
20. Eja e shif se sa duhen gjindja; e në mos paç asnji fije mëshirë për né, eja e turpnoju për nâmin t' and.
21. E në goftë kjo pyetje e lëjshme, o Jov i

e Monaldit dikush thotë se ishin prej Perugjet e atëherë disa komentatorë të tjerë interpretojnë kështu: Dante i thotë Albertit: eja e shif si kanë vojtë dalëzotësit e perandoris këtu n' Itali: Montekit në Veronë, Kapeletit në Kremonë, Monaldit në Perugja, Filipeskit n' Orvieto: ata të parët të mujtun e të shtypun, këta të ijerët të tănë frigë me mbarue po ashtu. Ky interpretim i dytë ka má gjasë vërtete, por ástht visltirë me e dá menden mirë pse b. f. Kapeletit dihet se kanë qenë kryetarë të partis guelfe d. m. th. të partis kundrështare të perandoris. — 18. *Ndrydhjen* . . . : travajët, vucjtjet. *E bujarve* . . . : të kontave, të markezave etj. qi prej perandorit kishin auktoritetin. *Varrët* . . . : dâmet e veset e tyne, d. m. th. eja me i librue e me i qortue. *Santafjora*: ky varg ástht ironik. Kontat e Santafjorës të luftuem rrebtësisht prej komunës së

Sjenës qenë të shtrënguem me i lëshue këtij qyteti, kah vjeti 1300, një pjesë të proneve të tyne. — 19. *Romën t' ande* . . . : personifikon kryeqytetin e shkretnuem të perandoris në një grue të vejë qi qán burrin e humbun. *E vetmueme* . . . : pse edhe Papët kishin dalë n' Avinjon në Francë. *Çezar i em* : . . . : e veja thrrret burrin. *I em* pse në Romë e jo ngjeti do t'a kishte ndejën perandori. — 20. *Eja e shif* . . . : ironi e idhët! Dante i kishte sprovue vetë të gjitha këto punë! *E turpnoju* . . . : kurrkush s' e njehte për gjá perandorin: turpi i famës së keqe, nemostjetër, qi ké këtu e i mosbindjes kundrejt auktoritetit t' and të shtyejnë me e krye detyrën t' ande. — 21. *E në goftë* . . . : pësimi e bân me u siellë në munshtim (*rimprovero*: Fjal. Bash.) kah qielli. *Jov i eper*: Hyji. Shif edhe Ferrë XXXI, 92 e ngjeti.

eper, qi për në në tokë që kryqëzue, a thuc
syt e drejtë të tuej janë prirë ngjeti?

22. A por është përgatitje, qi ti bân në humnerën
e këshilleve të tueja, e ndonji të mire të cilën
na kurrresi s' mund e marrim me mend?

23. Sepse tokët e Italis janë mbushun me tiraj,
e bâhet një Marçel çdo laper qi ndër partí për-
zihet.

24. Florencë e ime, ti sakt mund të jësh e kë-
naqun për këtë largim fjalësh qi nuk të përket
në saje të popullit t' and q' arsyeton aqë bukur!

Qi për në . . . : kujton mu-
ndimet e Krishtit, tue u çuditë se
si ai qi desht me pësue e me dekë
për njerzit tash duket se i ka ha-
rrue fare. A thue syt . . . : kjo
pyetje guximtare është e zbutun prej
fjalve: «Në qoftë se kjo pyetje është
e lëshme» e prej vargjeve qi ndje-
kin. Disa komentatorë e kuptojnë
edhe kështu këtë treshe: me gjithse
prej mbrapshtinave t'ona i kësiellë
syt e drejtë të tuej ngjeti, a thue
mëshira e jote e pambarueme nuk
të detyron me shikue pak kah Ita-
lija? — 22. A por është përgatitje:
A por ndoshta me të gjitha këto
mjerina jë tue na gatue ndonji të
mirë t' ardhëshme qi na s' munde-
na me parapaj? Në humnerën . . . :
Humnerë e këthelltë janë gjikimet
të tua. Ps. XXXV, 7. Shif edhe
Burg. III, 34-36. — 23. Me
tiraj . . . : me sunduesa të pali-
gjëshëm. Marçel: s' dihet a bân

fjalë për M. Klaud Marçelin, ngadh-
njyesin e Sirakuzës, i përmedun
si qytetar e pris i madh; apo për
M. Klaud Marçelin, konsull i partis
së Pompeut, kundrështar i rrebtë i
Jul Çezarit, e qi kujtohet këtu si
opozitar i rryeshëm i auktoritetit
perandorak. Si do të jët d. m. th.
nji njeri qi ka auktoritet politik të
madh — 24. Florencë e ime: në
fund poeti apostrofon Florencën.
Toni plot pësim i invektivës ndërro-
het në një sarkazëm t' idhtë. Për-
shkruen me helm në zëmër (pse da-
shunija e gjallë për qytetin e vet e
bân edhe më të madh pikllimin për
korrupcionin e tij) se si populli lak-
mon e mban zyret politike me kreni
e me lehtësi të pasytyrë e stigma-
tizon sidomos paqëndrimin e ndër-
rrimet e panumer në rendimin ci-
vil e politik. Për këtë largim fja-
lësh: shif shka thame në treshen 7.
Nuk të përket: për Danten Flo-

25. Shum kush e ka drejtësinë në zëmër, por vonë ajo zhgrehet për mos me ardhun pa mendim mbi hark; veç populli i yt e ka në zgrip të buzve.
26. Shum kush shmânget nga barra e sendeve të përbashkëta; por populli i yt i zellshëm përgjegjë pa qënë i thirrun tue bërtitë: "E marr un mbi vete!",
27. Gazmoju pra, e me arsye: ti e pasun, ti me paq, ti me urtë; a jam tue folë ndrejt, t' a thotë vetë puna.
28. Athina e Laçedemona, qi banë ligjëta e lash-ta, e qenë aqë të qytetnueme, dhanë shembull të vogël jete të mirë

renca ishte qandrra e trazimevet dhe e mbrapshtinave qi përmendi deri tash për Itali. *Q' arsyeton . . .*: qi orvatet me i dalë zot vetes me fjalë për mos me i meritue këto munshtime. — 25. *Shum kush . . .*: shum janë të drejtë në zëmër të vet; por kur është puna me gjikue, ajo drejtësi vonë e zhgrehë harkun e ndeshkimit, për mos me hjedhë pa peshim shigjeta qi mbandej nuk mund të marri më mbrapa. *E ka në zgrip të buzve . . .*: është gati me gjikue gjithëkend, ase: e ka drejtësinë në gojë e jo në zëmër. — 29. *Nga barra . . .*: nga zyret publike. Nji qytetas i urtë nuk pranon nji zyrë për të cilën s' e ndien veten t'astë. *Por populli . . .*: plot madhështi të gjithë janë gati në Florencë me

zënë ç' do zyre tue thënë: e marr un mbi vete at barrë të randë. — 27. *Gasmou pra . . .*: flet me ironi. *Ti e pasun*: e tillë ishte me të vërtetë Florenca, por pasunija e saj ishte e fitueme keqas. Shif Ferrë, XVI, 73. *Ti me paq*: ironi e thershme; Florentinët ishin gjithmonë në luftë a me fqijt e tyne a ndër-mjet shoqishojt. *Ti me urtë*: vijon ironija. — 28. *Athina e Laçedemona . . .*: Athina e Sparta, këto dy qytete të herëshme qi pateu nji mbarështrim aqë të mirë politik, nëpër konstitutat e Likurgut e të Solonit kanë dhënë nji shembull krejt të vogël rendimi të mbarë civil në krahasim me t'yanë. Dante ndoshta pat para sysh nji vend qi gjindet n' *Institutiones* të Justinianit (I, 2, 10)

29. në krahasim me t'ý, qi merr masa aqë të holla, sa në gjymsë të nandorit nuk arrin shka ti ende në tetuer!
30. Sa herë vetem në kohën qi mban mend kë ndërrue ligjë, pare, zyre e doke, e përtri gjymtyrë.
31. E në mos të pasët lânë kujtesa e në të bafshin dritë sýt, shife veten në gjasë t' asaj të së smuetes qi nuk gjën pushim ndër pupla,
32. por tue u siellun dhimbën e vet lehtëson.

ku thuhet: «Gurra e të së drejtës civile duhet të rrjedhi prej instituteve të dý qyteteve t' Athinës e të Laçedemonës». — 29. *Masa aq të holla*: ironija arrin në kulm. Pse ç' lavd tjetër mund t' i epet një ligjës përposë hollësis me të cilën ligjëbási ka parapá të gjitha rasët e u ka dalë para me masa të përkatëshme? Por shka është i hollë ngjatë për pak kohë, e ligjët e Florencës ishin të holla vetem në këtë veshtrim, pse prisheshin në më pak se një muaj. *Në gjymsë të nandorit*: merr shemblesën prej xejës s' endunit të pelhurës: ligjët qi ende Florenca nuk ngjasin asnjë muaj. «Legge Fiorentina fatta la sera e guasta la mattina» thonte një proverb populluer i atij qyteti. Poeti përmend tetorin e nandorin gati sigurisht për me kujtue ndërrimet qi ndodhen në Florencë prej tetorit e deri në nanduer 1301 qi shkaktuen katastrofën

e partis së Bardhve e mërgimin e vetë atij. — 30. *Vetem në kohën*: ndër këto vjetët e mbráme. Arrijtë në kulmin e ironis me treshen e përparëshme, gati si mos me i punue më shpirti me vijue në sarkazmën e idhët, flet tash i drejt për drejt. *Gjymtyrë*: banorët, qytetasit qi Florenca dëbonte e qi prap këtheshin nga mërgimi si mbas fitimi të një partije a të një tjetres. — 31. *Në gjasë t' asaj . . .*: e smueta kërkon ndonji lehtësim në dhimbat e veta tue ndërrue krah në të shtrume, mjekim qi gjithkush shef sa dobi mund të këtë; Florenca kërkon me u shpëtue të këqijave të veta tue ndërrue tash e parë ligjë, pare, zyre e doke. Por këto mjekime janë përprjekje të kota qi s' mund të kenë kurrfarë nëdikimi mbi të keqën qi e mundon: për m' u shërue, Florencës s' i mbetet tjetër veç me këthye nën sundimin perandorak.

MATELDA

Burg. XXVIII, 1 - 69. — Æsht mëngjesi i të shtatëtes ditë t' udhtimit të Dantes. Poeti ka arrijtun në majen e malit të Burgatorit, në Parrizin e Tokës, i përbám prej një pylli magjik e të dendun, ku toka erson kandëshëm me mija e mija lulësh e ku frÿn një fllad i ámbël e përherë i njillojshëm. Virgjili i ka dhânë qortinet e mbráme edhe lajmin e madh të librimit: tashmá vepra e atit t' ámbël edhe t' udhëhjeksit t' urtë e të dashun ást krye; tash Dante mund të veprojë mbas andjes së vet, tue ndëgjue vullnetin e lirë të tij të shëruem. Dante pa i përgjegjë aspak Virgjilit përfiton menjherë e nisë, plot gëzim për lirí qi i ást dhânun, me u endë, tue përshkue pyllin e hyjnueshëm të Parrizit të Tokës e tue shijue bukurit e mreku llueshme qi përmban. Ecë kadalë për me u kënaqë me ámbëlsín e njomsín e asaj natyre e cila në gjithëshka e gjithmonë i çon në vend nevojët e dëshiret e njerzve. Porse, në një shëj vendi, udha e tij ást e prême prej një sheut kejët të kulluet, në breg të cilit poeti ást i shtrënguem me u ndalue.

N' anë të përtejshme shef një grue shum të bukur tue këndue e tue mbledhun lule në gjasë të Lís qi pat pá n' ándërr në kângën e përparëshme (Burg. XXVII, 97 etj.). Dante e lutë me i u avitë bregut e ajo ndëgjon ftesën e poetit edhe i çon sÿt kah ai: janë aqë të bukur ata sÿ e kaqë e tërhjekin Danten saqi ky dëshiron me qënë në breg tjetër të lumit.

Kët vend të poemit e përkëthyem shqip në vargje të zgjdhuna njimdhjetërrokshe. Po me kët trajtë metrike shifet e sje-

llun në gjuhë t' onë prej arbreshit Luigi Lorecchio kënga e parë e Komedís Hyjnore n' Antologjin shqiptare të Jeronim De Radës (Napoli, 1896.)

- I. Plot deshir me kërkue kryq e tërthuer
at pyll aq të hyjnueshëm, t' shpeshë e t' gjallë,
q' i a zbutte sýve t' on' ditën e ré,
2. pa prit' mâ tjetër e lashë un bregoren
tue ecun nëpër fush' kadal-kadalë
përmbi tok' q' anekand ersonte andshëm.
3. Nji fllad i âmbël, qi kurrnjifar' ndrrimi
s' kishte n' vetvete, m' përshqente në ball
aspak mâ e fort' se erë ledhatare;
4. prej t' cilit rrêmthat, tuj u dridhun lehtas,
t' gjith vijshin e përkuleshin n' at anë
ku mali shêjt e hjedh hijen e parë;

1. *Plot deshir . . .* : ky deshir qe zgjue prej fjalve të Virgilit të këngës së përparëshme, qi i dha liri Dantes me shetitë kah të donte (Burg. XXVII, 115 etj.). *Me kërkue . . .* : me pa në të gjitha pjesët e tij at pyll. *Të hyjnueshëm* : pse âsht vepër e Hyjit e pse âsht aqë mâ i bukur se ato të tokës, sa natyra e përsosun mund të jët përmbi natyrën e pakryeme të kësaj bote. *Të shpeshë* : të dendun, plot me landë e me gjeth. *Të gjallë* : përherë i blertë e gjithmonë në lulzim. *Q' i a zbutte . . .* : i a pritte sýve dritën e diellit qi kish lé nj'atëherë. — 2. *Pa pritë mâ tjetër* : ndonji fjalë a ndonji shëj të Virgilit. Shif Burg. XXVII, 139. *Ka-*

dal - kadalë : pse donte me soditë gjithëshka e me shijue të gjitha bukurit e atij vendi. *Ersonte . . .* : tue qënë të tânë lule, bar e bimë të njoma. — 3. *Kurrnji farë ndrrimi . . .* : pa ndrime fuqije a drejtimi sikur era qi frÿn këtu në tokë. *M' përshqente* : më prekte porsá; me përshqye : *toccare o ferire leggermente* (Fj. Bashk.) *Aspak mâ e fortë . . .* : nj' aqë e fortë sa ajo qi na këtu në tokë thrrasim erë e kandëshme edhe e argueshme. — 4. *Prej të eilit . . .* : era i frÿnte Dantes në ball d. m. th. frÿnte prej lindjes kah prendimi mbassi Dante kish në ball edhe diellin qi porsa kish lé (Burg. XXVII, 133); këshu qi gëmat e njomë përkuleshin.

5. veçse jo nga qëndrimi i ndrejt' t'mjanuem
aq sa majeve zogjthit mos me i lânun
t' ushtrojn' qetisht të gjith mjeshtërín e tyne;
6. por me haré të plot' flimet e para
plym pritshin tue këndue nëpërmes gjethve
q' i a mbajshin me 'i përsjellës cërcërrimet,
7. njinji si gëm në gëm vjen e mbështiellet
nëper halat qi jan' gjat' bregut t' Kjasit
kur Shirokun Eòli e lën me frÿ.

n' erë n' anë qi binte hija e malit shëjt të Burgatorit d. m. th. kah prendimi. *Rrëmthat*: gëmat e vogjel e të njomë; *ramoscelli* (Fj. Bashk.). *Hijen e parë*: hijen e paradites kur dielli çohet n' anë të lindjes, pse natyrisht mbasdite, kur dielli është në përendim, hija bjen kah lindja. — 5. *Jo nga qëndrimi* . . . : d. m. th. rrëmthat nuk përkuleshin aq fort sa me i trëmbë zogjt e mos me mujtë këta me kërcye e me ndejë pa droje mbi maje të tyne tue këndue. *Mjeshtërín* . . . : artin e këngës. N' at natyrë të përkryeme një veprim jete, si është të fryemit e erës, nuk pëngon veprimet të tjera sikur ke na: nuk i rrahë e nuk i then drÿjt, as s' i trëmbë e s' i bën me prâ së kënduemi zogjt! Të gjitha shiset e ndiesit e Dantes kënaqen: mbas të pámít tue soditë bukurinat e atij vendi, t' ersuemit e të prekunit tue shijue flladin e ambël edhe erën e kandsime të gjith atyne luleve; tash edhe një gëzim për të ndiemit tue veshtue frushullimin e gjethve e cingrimin e zogjve. — 6. *Fllimet*: puhit, ernat e lehta;

venticelli freschi e leggeri (Fj. Bashk.). *Plym*: ase plim: a stormo (Fj. Bashk.). *Q' i a mbajshin me 'i përsjellës* . . . : frushullimi i pamëshem i gjethve ishte si një orkestër qi përsiellte këngën e ambël të zogjve. — 7. *Njinji* . . . : harmonija e atij pylli i kujton poetit atë të pyllit të halave të Raveonës kur frÿn Shirok e qi ai do të két ndie sa herë në ditët e mbráme të tijat. *Gëm në gëm*: pse frushullimi i sejcilit gëm mbliidhet në një zâ të vetem n' at pyll të haptë. *Bregut të Kjasit*: sot Classe, dikur kështjell ase qytetzë në limáuin e famshem të Ravennës me të cilen ishte e bashkueme prej një udhës së qujtun Cesazza. Afer Kjasit shtrihet pylli i halave. Sot nuk është më në breg të detit e prej asaj qytetze ka mbetë një kishë e shkëlqyeshme: bazilika e Shën Apolinarit *in Classe*, pranë së cilës u ngrit motit një abaci e banueme prej Kasinezve e mbandej në vitin 1138, prej Kamaldolezve. *Shirokun*: erë qi frÿn nga jug-lindja. *Eòli*: mbret i ernave në Mitologji, qi ernat i mbante të ndrÿme në një

8. Mue hapat e kadalshëm m' kishin çuemun
aq thellë n' pyll të vjetër, saqi unë
nuk mujshem mâ me dá se prej kah hýna;
9. e qe nuk m' la të shkoj përtë' nji çuterr
qi n' krah t' rrëmakt, me val' t e vogla t' veta
përkulte barin q' aty binte bregut.
10. Ujnat qi ktej ndër né jan' mâ të pastër
do t' dukeshin disì t' përlyem n' vetvete
kundrejt atij qi kurrnji send nuk mshefte;
11. me gjithse rrjedh ai új i murrmë i murrmë

rrëshiq e i lironte tue i lânë me fry kur i kishte anda. — 8. *Mue hapat* . . . : i tërhjekun prej të gjith atyne bukurinave, pa u kujtue, poeti kishte depërtue aqë mbrendë në pyll sa mos me mujtë, tue u sjellë mbra-pa, me pa vendin nga i cili kishte hy. — 9. *Nji çuterr* : është lumi Leté qi bân me harrue mëkatet. Dante nxuer prej Gjenezit (II, 10 etj.) idën e lumejve të Parrizit të Tokës qi lëjnë prej nji gurre të vetme e rrjedhin në drejtim të kundërt; por emnat i muer prej Mitologjis klasike. Leteu i Dantes nuk është Leteu i Mitologjis qi, tue shlye mbamenden e gjith kohës së shkue-me, i vën shpirtënt e të të dekunve në nji gjendje qi mos me mbajtë mend as punët e veta as të tjerve, të çveshun prej ç' do ndiesije ndergjegjëse edhe të verbët para ç' do drite njoftimi të dalluem. Leteu i Dantes, shpirtënt, qi lahen në të edhe pijnë ujën e tij, mbas pastrimit i bân me harrue vetem mëkatet e prandej i

libron prej të gjithë asaj dhnie të dhimbëshme e prej turpit qi kanë lânë e prap kishin me lânë në ndergjegje me bâ me vazhdue kujtimi i atyne mëkateve; këtu i ep nji plotësim asaj lumësije ke e cila ngjiten shpirtënt qi dalin prej Burgatorit. *Qi n' krah t' rrëmakt'* . . . : prandej ujët e atij çuterrit rridhte prej së të djathëtes në të rrëmaktën. *Barin* : buzët e ujit ishin të veshuna me bar të njomë. — 10. *Ujnat* . . . : kaq' është i kulluet uji i atij çuterrit, në të cilin shifen të gjitha sendet deri në fund, saqi ujnat mâ të kulluetit qi janë këtu në tokë, kishin me u dukë të turbullt krahas me atë. — 11. *Me gjithse* . . . : edhe pse rrjedh gjithkund nën hijen e pyllit të shpeshë qi s' lën me depërtue as rrezet e diellit as të hanës. Lumi i pastrimit qi rrjedh nën hijen e landve e puna edhe se të gjith dramit shpirtnuer qi Dante na tregon në këngët e pastajshme zhvillohet nën hijen e pyllit, munden

nën hijen e përhershme, qi as diellin
kurr me lshue rrezet n'tê nuk lën, as hânën.

12. Kâmbën e ndala, por me sÿ kalova
përte' atij lumi t'vogël me soditun
të madhën ndryshmëni t' rrëmthave t' freskët;

13. e atje m' u duk, nj' ashtu sikur na duket
disi fare e papritun gjâ qi shmângë
çdo mendim tjetër nga shpirti i hutuem,

14. një vash' në vetemí, qi lehtas endej

me pasë ndoshta kët veshtrim: si pastrimi i shpirtëve ashtu edhe historija e Kishës shtjellohen nën mprojen hyjnore qi i u është premtue njerzve në Ps. CXX, 6: «s' ka me të djegë as dielli ditën as hâna natën». «Këtu mund të thuhet se merr fund përshkrimi i Parrizit të Tokës. Përshkrimi i shkurtë pse i përmbledhun të tânë në tridhjetetëri vargje por konkret, i përpikëshëm, i qartë, i shkëlqyeshëm. Të gjitha fjalët duken si me qënë vetë gjurma e vula e sendeve. Asgjâ e ndërlikueme, ase e pakuptueshme, asnjë send i stërholuëm ase i tepërt. Asnjë përpjekje, asnjë ndjet me tregue zotësi. Mrekullija mâ e bindshëme në të gjithë kët përshkrim është mâ e çilta, mâ e qeta, mâ e ndritëshmjia thjeshtësi». *Graf - Lectura Dantis.* — 12. *Kâmbën e ndala . . .*: Dante s' pat shka me bâ e i u desht me u ndalë, por me sÿ kaloi përtej çuterrit për me soditë e m' u kënaqë me buku-

rit e andejshme. *Ndryshmëni . . .*: ngjyrat e ndryshme të degve të lulzueme. — 13. *M' u duk*: nuk e shef tue ardhë, por kujtohet papritë se është aty. *Nj' ashtu . . .*: sikur ndodhë nganjherë qi një send i ri i cili duket pa pritë pa kujtue, me çudin qi zgjon, largon prej nesh ç' do mendim tjetër. Dante përpara ishte krejt i habitun në soditjen e bukurinave të natyrëshme të pyllit, tash nuk shef tjetër veçse dukjen e ré. — 14. *Një vashë . . .*: kush është kjo grue Dante këtu nuk kallzon, mâ vonë i ep emnin: Matelda. Asnjë vetje e poemit të Dantes s' përbân një enigëm kaqë t' errtë e të rrahun ndërmjet të Dantistve sa kjo grue e bukur. Dante, bisedon me të pa e pyetë se kush është, d. m. th. se e njef me të parën. Kur mbandej ndëgjon emnin e saj (Burg. XXXII, 119), ai nuk pyetë kush është kjo Mateldë; mun diftohet si me e dijtë mirë se nj' ai është

tue këndue e tue zgjedh' lulen prej lules,
me t' cilat ish piksue krejt udha e saj.

15. "Deh, vashë e bukur, qi n' rreze t' dashnís

emni i vashës vetmitare. Në qoftë pra se Dante e njofti pa pyetë as atë vetë as të tjerët se kush ásht e se si quhet, d. m. th., mendojnë disa komentatorë, se e pat njoftë në jetën e parë këtu në botë; kështu qi kjo grue nuk mund të jët historikisht, sikur kanë mendue disa komentatorë të tjerë, as kontesha Matildja e Toskanës (1046-1115), as e shoqja e Enrikut I peranduer, e ama e Ottonit të madh (+ 968), as e lumja Metilde nga Hoekborn, benediktime e kuvendit të Helftes ngjat Eisleben në Saksonje, qi diq kah vjei 1300, sikur në vjetin 1860 tha Dantisti Lubin (Matelda, Graz. 1860), tue tërhjekë vërejtjen e eruditve mbi një libër të kësaj murgeshe: «*Mbi hirin shpirtnuer e mbi zbulime*» qi në shum vende i gjet krijesave të Burgatorit të Dantes: por mundet me qënë një vajzë e njoftun prej poetit, ndoshta ndonji ndër ato për të cilat përflitet në *Jetën e ré*, ndonji ndër shoqet e Beatrices: ajo për dekë të së cilës flet në kapt. VIII, a por ajo tjetra, *la donna dello schermo*, me të cilën Dante mendoj me mëshëfë dashunin e vet për Beatricen. Kurrkush veç s' ka mujtë me mbledhë provë të tilla për thezë të vet sa me largue ç' do dyshim. Opinioni i mbrâm veç duket i pështetun nga përshkrimi i Mateldes qi bân poeti, i cili nuk ásht sigurisht ai i konteshës së famëshme të Toskanes

e aqë mâ pak ai i një murgeshe. E tue qënë Matelda prise e mësuese e Dantes në Parrizin e Tokës, ajo qi e paraqet ke Beatricja, e zhytë n' ujnât mistikë të dy lumecjve (Eunorë qi këthen kujtimin e veprave të mira e Letë qi bân me harue mëkatet) edhe e qet në vallën e vërtetevë kardinale (Burg. XXIX etj.), mundet alegorisht me shembulleye ministerin eklesiastik (kishtar), barin ideal të shpirtënve. Dikush tjetër thotë se shembullen dashunin e Kishës, ase parimin monarkik, mistikën praktike, petkun e të zgjedhunit të mirë kah i cili mundohet m'u avitë mëkatnori i këthyem, etj. etj. Disa tjerë thonë: tue qënun e paralajmueme prej Lis s' andrrës (Burg. XXVII, 94 etj.), duhet të shembullejnjë si Lija, jetën aktive (vepruese) e për këtë shemblesë mâ fort kishte me u pershtatë Matildja e Toskanës. Çashtja, fort e vishtirë, ásht gjithënji *sub indice* e ndoshta kurr s' ka me mujtë të jët e zhbërthyme në mënyrë të padyshimët, pë shkak të dhânave të pamjaftueshme qi na ka lânë poeti. *Me t' cilat . . .* : kush mbledh lule e ka disi rrugën të diftueme prej luleve vetë qi do me mbledhun; d. m. th. qi lulet tue e ftue gruen me i këputë i shenjojnë edhe i piksojnë me ngjyre të veta udhën. — 15. *Deh, vashë e bukur . . .* : e thret në mënyrë qi me i hÿ në qejf për me qënë i ndë-

po nxehe, si e tregon n' t'ý çiltas ftyra,
qi deshmintare e zemres gati âsht prore,

16. urdhnô e del njifije mâ përpara,,
i bâna un asaj, "kah një ky lumi,
qi t' mundem me kuptue se shka po kndon.
17. Ti jé tue m' përkujuemun ku e si ishte
Prozèrpina n' at stinë kur e humbi
atê nâna, e ajo lulet e prendverës.,,
18. Me shoje t' ngjitme e tue përshqitun tokën,
sikur vallohet grueja vallatare,
qi porsa njânën kâmb' qet para tjetrës,
19. u suell mbi lule të purpërta e t' verdha
e nisun fíll kah un, porsi një virgjin
qi nga urtija sýt i ul' për dhé;

gjuem. *N' rreze t' dashnís . . . :*
të dashunis hyjnore. *Si e tregon :*
e me të vërtetë Matelda âsht ndezë
flakë në dashuní të Hyjit. — 16. *Qi
të mundem . . . :* ndiente melodín
(treshe 14) por nuk mund të da-
llonte fjalët. — 17. *Ti jé tue
m' përkujuemun . . . :* nuk mund e
krahasojë me asnjë gjá të mortshë-
me, e atëherë siellet kah bota prall-
zore e të moçëmve. Ndërmjet buku-
rís së vendit e bukurís së grues shef
një analogji kaqë të madhe saqi
Dante kujton simbolin e prendverës,
Prozerpinën, të bijën e Ceres e cila,
si na tregon Ovidi në Met. V, 385-
408, më sa po mblidhte lule bashkë
me shoqe në pyllin e Ennës qe rrë-
mbye papritmas prej Plutonit qi e çoi

në Ferrë, ku ai mbretonte. *Ku :*
në ç' vend; në pyllin e Ennës, si
tháme. *E si :* sa e bukur ishte Pro-
zerpina. *N' at stinë . . . :* d. m.
th. kur ishte aq' e bukur sa me c
bâ Hyjin e Ferrit të zënte marak
në të e t' a rrëmbente kështu qi
nâna humbi vajzën e vet e kjo, si
tregon Ovidi, lulet e prendverës qi
kishte mbledhun. — 18. *Me shoje
t' ngjitme . . . :* me hapin e lehtë
e të harmonishëm të një grueje qi
kërceen porsá tue perkitë tokën e tue
ndjekë rrythmin e këngës. *Vallohet :*
siellet, rrotullohet (Fj. Bashk.). *Qi
porsa njânën . . . :* me hapa të
vogjel. — 19. *Lule të purpërta e
t' verdha :* lulet e kuqe janë she-
m'ulli i dashunis, të verdhat, në

20. edhe i plotoi unji lutat e mija,
tue afrue veten aq sa jona e âmbël
me të gjitha veshtrimet mue m' arrînte.
21. Tek ajo u gjet aty ku bari i lagun
âsht nga suvalat e atij lumi t' bukur,
kah un tu' i çue m' i fali sÿt e saj.
22. Nuk e besoj aq drit' të kët shkëlqye
për nën qerpik' t e Vèneres t' plagosun
jasht' çdo zakoni t' tij, nga vetë i biri.

ngjyrë t' arit, shembulli i pastris. Graf, në librin *Lectura Dantis*, thotë: «poeti desht me e stolisun kët krijatyrë t' âmbël të fantazis së vet me ata hire e bukurî qi në një grue mund të duken mâ të tërhjekëshme. Âsht e bukur si Prozerpina e Vèneres (treshe 17 e 22); ka një qeshje qi e bân të harëshme; âsht plot turp urtije qi e bân mâ të dashun; këndon e ç' vesk u ep kânga grave na difton miti i sireneve (ksheta, floçka): ajo në fund mbledh lule, kërcen e grueja nuk âsht kurr aqë e kandëshme sa në levizjet e valles» — 20. *Jona e âmbël* . . . : e kângës së saj. *Me të gjitha veshtrimet* . . . : me fjalët e kângës e prandej edhe me veshtrimin e tyne. *Suvalat*: valë; *onde* (Fj. Bashk.). Âsht e njerzishme aqë sa me u avitë sa mâ fort qi të mundet tue lagë gati edhe kâmbët nd' uj. *M' i fali*: kishte ardhë me sÿ ulët; afër çuterit i çon me një hir të mitun kah Dante: e poeti difton harën e eva-

rîn e tij për at shikim me këto fjalë: *m' i fali sÿt e saj*. — 22. *Nuk e besoj* . . . : për me dhânë një idé të shkëlqimit të mbinatyrëshëm të sÿve të Mateldës poeti i krahason me ata të Vèneres, së hyjneshës së bukuris, kur, e zgjetueme pahiri prej të birit (jashtë c' do zakoni pse Kupididi zgjetonte gjithmonë deshtas; shif Ovidi Met. X, 525 etj.) u ndez në dashuni për Adonin: n' at ças sÿt e hyjneshës do të kenë shkëlqye me një dritë krejt të jashtëzakonshme, mbassi ajo qe dashunija mâ e flakët qi pat Vèneres. Tue krahasue dritën e sÿve të saj me shkëlqimin e shikimeve qi lëshoi Vèneres, hyjnesha e dashunis, kur zûni marak n' Adonin e ri e të pasëm, poeti na e përsosë të përshekruemit e vashës së hijshme qi i u tfaq e papritun midis bukuri-nave të 'arrizit të Tokës. Agim i kandshëm, flad i lehtë, zogj qi cingrojnë, új i pastër qi shushuritë, bar i njomë e lule gjithfarë ngjy-

23. E ngrejtun mbi breg tjetër ajo qeshej,
tue gërshetue me ato duer shum ngjyra,
të cilat toka e naltë i qet pa farë.

rash e në midis një vashë e mreku-
llueshme që këndon. Æsht një ndër
vende më të pëlqyeme të poemit. —

23. *E ngrejtun*: tash nuk përkulet
më me mbledhë lule por rrin ndrejtë.

Qeshej . . . : me fytyrë, me sy, me
kangë, me të gjithë personën. *Shum
ngjyra* . . . : lule shum ngjyrash.

Toka e naltë . . . : Parrizi i Tokës
që është majë një mali të naltë fort.

I qet pa farë . . . : i qet vetve-
tiu, pa nevojë që njëri të mbjellin

farën. Kujton fjalët e Ovidit në për-
shkrimin e kohës s'arit (Met. I,
107 etj.). «Ishte një prendverë e
përjetëshme e flladë të qeta me të
frÿmit e vokët argojshtin lulet e lé-
me pa farë» Shif edhe Burg. XXVII,
135. Mbas mendimit të Dantes Pa-
rrizi i Tokës mban po një at veti
që Hyji, kur krijoi rruzullin edhe e
pajisi me shka ka, i pat dhënë tokës
mbarë për me qitë vetvetiu bar të
blertë e gjithfarë bimësh.

TË DUKUNIT E BEATRIÇES

Burg. XXX, vv. 22 - 33. Dante tue ndjekë Matelden ngjitet kah gurra e Leteut. Mbas njëqind hapave lumi merr kah lindja e Matelda siellet prej Dantes dhe e fton me shikue në drejtim të ri e me hapë veshët. Nji vargim (procesjon) simbolik, qi përfytyron triumfin e Kishës, shtiellet para syve të poetit. Shtatë kandilerë të naltë e të ndezun i prijnë vargimit tue lënë shtatë vija të flakta n' ajri, qi shembullejnë shtatë shpirtënt e Hyjit (Apoc. IV, 5) e shtatë dhuntit e Shpirtit Shëjt (Is. XI, 2): urtija, shqisja, këshilli, trimnija e shpirtit, dija, përsHPirtë-nija, friga e Zotit. Dante çuditet dhe shef në fytyrë të Virgjil-lit po atë çudi. Matelda e fton rishtas me shikue shka ndjek mbas kandilerve: janë njëzetekatër burra të motnuem të kunoruem me lila, qi përfytyrojnë njëzetekatër librat e Shkkrimit Shëjt. Vijnë mbrapa katër frymorë të çuditëshëm të kunoruem me blerime, sikur i pat përsHkrue profeti Ezekjel (Ezech. I, 4-14 e X, 1-22) e Shën Gjoni Ungjilltar (Apoc. IV, 8): personifikimet e katër Ungjilltarve. Ndërmiet këtyne katër frymorve është nji qerr triumfal për bukurí (simbol i Kishës së gjithëmbarëshme), i ngrehun prej nji Grifoni (shqipe e luá njëherit), qi përfytyron Krishtin në të cilin janë dy natyrë, ajo hyjnore e ajo njerzore. Shtatë grá qi shembullejnë trí vërtetet teologale e katër vërtetet kardinale, kërcejnë për rreth qerrit. Mbandej ndjekin përfytyrimet e Punve t' Apostujve, të Letrave të Shën Palit, të Shën Pjetrit, të Shën Jakut, të Shën Gjonit e të Shën Judës. Mbyllë vargimin zbulimi i Shën Gjonit i përfytyruem prej nji plaku qi ecë tue fjetë.

Kur qerri arrën para Dantes krisë një bumbullinë e të gjithë vargimi ndalet. Njizetekatër pleqt siellen kah qerri, e një prej tyne, ai qi përfytyron Kângën e Kângve (*Canticum Cantorum*), fton Beatricën, e vërteta e zbulueme, drita e Revelatës, me zbritë prej qielle. Një aradhe engjujsh rrethon qerrin tue hjedhë lule e tue këndue lavdet e Beatricës, e cila, me një kunorë ullini mbi mbulojë të bardhë të lcrës edhe e veshun me një petk të kuq e me një mallotë të blertë, duket lumnisht ndërmjet atyne luleve.

1. M' ndodhi me pa n' agim porsa të nisun
brezin linduer shqim drandofill me ngjyrë
e tjetrin qiell n' kthiellti bukur stolisun;
2. e tue lé diellin disì t' marrun n' ftyrë
saqi prej avullimeve zbutue
sÿni për koh' të gjatë mujte n' e kqyrë:
3. njashtu me një ró lulesh krejt rrethue
qi prej duerve engjullore lét tue reshun
ngjitej e zbritej mbrendë e jasht' tue vlue,

1. *M' ndodhi . . .*: poeti don qi lexuesi të kujtojë shkëlqimin e agimit, për me pasë një idé t' asaj lëvizjeje dritash e ngjyresh ndërmjet të cilave u duk s' pari Beatricja. Prej rrethanës meteorologjike qi na bân me pa nga një herë mbarë qiellin e këthielltë, posë vijës së horixontit në lindje ose në prenim ku avullimet jo tepër të denduna në zen flakë në rreze të diellit, tue marrë një ngjyrë të drandotillët, edhe e zânë pak diellin në mënyrë qi të mundemi me e soditë pa na vrá sÿnin, poeti xjerr thalbin e një pik-

simi ndër mâ t' ámbëlt e të lumët qi mendja e tij mujt me krijue. *Brezin linduer*: horixontin e lindjes. *Shqim*: krejt, tânë. *E tjetrin qiell*: të gjithë kupën e qiellit, posë horixontit. *N' kthiellti . . .*: i stolisun me at ngjyrë të kaltërt qi ka qielli i këthielltë ditën. — 2. *Disì t' marrun . . .*: prej mjegulles së mëngjesit qi e mbulon. *Prej avullimeve zbutue . . .*: avullimet (mjegulla) e presin dritën e diellit në mënyrë qi mund të shikohet pa u marrë në sÿsh. — 3. *Njashtu . . .*: po më nj' atë mënyrë, si dielli i

4. mbi 'i tis të bardh', me ulli ballin të ngjeshun,
m' u duk një vash', mbulue me 'i petk gjelbruer,
e me 'i njesine flake t'gjallë e veshun.

mbuluem prej avullimeve, duket
Beatriçja e rrethueme me një ré
lulesh të hjedhuna nga engjujt.
Mbrendë e jashtë . . . : mbrenda
e jashta qerrit triumfal. — 4. *Mbi 'i
tis . . .* : kryet e ka të mbuluem
me një tis (vel) të bardhë e të ku-
noruem me ulli; petkun qi i a veshë

shtatin e ka të kuq (flake të gjallë)
e permblu këtu ka një mbulojë të
blertë. Janë ngjyret e tri vërtyteve
teologale (Beatriçja përfytyron të
vërtetat theologjike të zbulueme):
e bardha e fës, e blerta e sbpresës
edhe e kuqja e dashunisë. Ullini she-
mbullen urtin e paqin.

PROEMI I PARRIZIT

Parr. I, vv. 1-27. - Parashtron argumentin e pjesës së tretë të Komedis Hyjnore, por menjherë difton se pak gjà ka me mujtë të tregojë për të gjitha ato sende qi ka pá në mbretnin e të lumve. Lypë ndihmën e Apolit, të hyjit të poezis. Deri tash i kanë mjaftue Zánat, por tash e mbrapa të gjitha hyjnít e poezis duhet t' a ndifin, sepse s' ka me qënë një lavd e një lumné vetem për të, por një triumf edhe për ato hyjni në qoftë se mund t' ia dali me nderë punës fort të vishtirë të këndue-mit të Parrizit. Nuk mburret se do t' a përfundojë themën. Ndokush tjetër ndoshta mbas tij do t' a këndojë me një zâ mâ të mirë e me një zotësi mâ të madhe. Kjo shkëndí e vogël qi ai tash po kallë ndoshta ka me qënë e ndjekun prej një flake të madhe poezije.

1. Lumënija e nj' Atij qi lot çdo send
npër rruzull depërton, e farfuritë
diku mâ shum e mâ pak n' tjetër vend.

1. *Lumënija . . .*: veshtrimi i katër tresheve të para është ky: lumnija e Hyjit, kavi e parë edhe luejtës i parë, depërton e shkëlqen, pak a shum, në të gjithë rruzullin, tue qënum Ai substancialisht në të gjitha sendet. Por n' Empireus, ku Hyji i tfaqet drejt për drejt shqises

së krijatyrve, shkëlqen drita e Tij mâ tepër se në ç' do qiell tjetër ose tjetër krahinë të rruzullimit. Atje qësh un e pásh sende qi as s' dij as s' mundem me diftue, pse, tue u avitë ke filli i të gjitha dë-shireve (ke Hyji) shqisja e jonë thellohet aqë sa mbamendja nuk

2. N' qiell qi përfshin mâ t' shumtën e asaj dritë
qësh un, e sende pash qi me i diftue
s' din as nuk mundet kush andejna zbritë;
3. pse, vetem kah deshiri i vet tu' afrue,
kjo shqise e jona nj' aq thellohet sá
mbamendja nuk arrin m' e përkujtue.
4. Por prap shka mujta n' mbretní t' shéjt' me pá
tu' e mbledhun n' zëmër' t' eme si visar,
t' a bâj land' të ksaj kânge un e kam dá.

mund e ndjekin. Kam me diftue
përmbi mbretnin qiellore vetem shka
kam mujtë me ruejtun si visar në
mbamendjen t' eme. Lumnija është
madhnija e Hyjit qi duket ndër ve-
pra të krijesës. *Qi lot ç' do send:*
Shën Tona e thirret Hyjin «*movens
non motum*» luejtës i paluejtun. Hy-
ji i ep lëvizje gjithëshkafes: lëvizje
fizike qiellve e elementave, lëvizje
shpirtnore instinkteve, dëshireve,
inteligencës etj. *Npër rrusull de-
përton:* si kavi e këthelltë e qënjes
së çdo sendi. *E farfvitë . . .:*
krijatyrët e kuptueshme e shofin tue
shkëlqye lumnin e Hyjit në të gjí-
tha sendet, diku mâ shum e diku
mâ pak, si mbas përsosmënis e pra-
ndej si mbas aftësis qi ka sendi me
e ndrye në gjí të vet at lumni. —
2. *Në qiell . . .:* n' Empireus, në
ndejna e Hyjnís. *S' din:* pse s'mund
t' i mbajtë në mend. *As nuk mu-
ndet:* pse tue qënë ato sende shum
të larta fuqija e fjalës njerzore nuk
është e mjaftueshme për me i shpre-
hë. *Kush . . .:* kushdo qi prej
qielle këthen rishtas në kët tokë,

është gjithënji njeri i mortëshëm e
prandej do t' i shtrohet papërsos-
meníve njerzore qi janë harresa e
pamjaftësija e fjalës. — 3. *Kah de-
shiri . . .:* Hyji, e mira mâ e epra
e qellumi i mbrám i dëshireve të
njeriut. *Kjo shqise e jona nj' aq
thellohet . . .:* shqisja mund të vë-
het në gjendje m' u thellue në Hy-
jin me ndihmën e hirit hyjnuer; por
kur ky hir mangon e prandej mën-
vegimi i sendeve të nalta qi shqisja
ka pá, mbamendja vetem me fuqí
të veta nuk mund të këtheje për me
rrahë rishtas udhën qi pat bâ shqi-
sia e me kujtue prap shka kjo ka
pá. Qe psehi qi pak gjá ka mbetë
në mbamendje të Dantes për bët
udhtim të mbrám nëpër Parrizë,
më sa për Ferrë e Burgatuer puna
qe krejt ndryshej (Shif Ferrë II, 6
e 8). — 4. *Por prap . . .:* me
gjithëkëtë nj' at pak qi kam mujtë
me mbajtë në mend, po e bâj landë
të kësaj kânge: e cakton kështu ar-
gumentin e pjesës së tretë të Ko-
medís Hyjnore qi është kallzimi i
sendeve qi ka mujtë me pa në

5. N' kët vepër t' fundme ti, Apol bujar,
e vler' s s' ate lagji mund t' m' bâjsh me deshtë;
aq sa lyp për me fal' dashunin lar.
6. E Parnazit der' ktu mue njâna kreshtë
m' qe edh'e tepërt; por tash, mbas nevoje,
m' duhet me t' dyja n' shesh qi mbet m'u reshtë:
7. hÿn ti n' krahnorin t' im edhe frymsoje
ashtu si nj' atëher' kur Marsjen xore
jashta gjymtyrve t' tija si prej gzhoje.

mbretin shÿjte të Parrizit. — 5. *Në kët vepër të fundme*: pse âsht e mbrâmja pjesë e Komedis. *Apol*: në të dy pjesët të tjera ka lypë ndihmën e Zânave (Ferrë, II, 7-9 e Burg. I, 7-12); tash thret Apolin, Hyjin e poezis e prisin e Zânave, me i u gjetë në ndihmë për me shprehë sendet qiellore. *Lagji*: qyp; ital. *vaso* (Fj. Bashk.) d. m. th. mundesh me më mbushë me vlerë t' ande, me mâ të naltin vërtet poetik. *Aq sa* . . . : m' ep aqë vlerë sa ti vetë lypë me i a dhânë kuj të dashunin lar, d. m. th. kunorzimi si poet. *Të dashunin* . . . : të dëshiruem prej poetve. Disá meudojnë se do me thânë i dashun prej Apolit pse në lar ai shëdërroi Dafnen qi dashunonte (shif Ovid. Met. I, 452 - 567). — 6. *E Parnazit* . . . : Parnazi âsht mali i Apolit e i Zânave. Ndër dy shpatet e tija, Elikona e Çirra, e para ishte e kushtueme Zânave e dyta

Apolit. Prandej Dante d. m. th.: deri tash kam pasë mjalt njânën kreshtë të Parnazit, atë të Zânave, Elikonën; tash më lypen të dyja, më lypet edhe Çirra, ndihma e Apolit. *Në shesh qi mbet* . . . : përshkrimi i lumnis së qiellve. *M' u reshtë*: m' u sjellë, me hÿ; *rivolgensi, andare da una parte stabilita* (Fj. Bashk.) — 7. *Hÿn* . . . : i lypë Apolit qi të hÿjë në krahnuer të tij e t' a frymsojë në mënyrë qi të flasë ai vetë nëpër gojë të tij. *Kur Marsjen* . . . : frymsò shpirtin t' em me at fuqi e âmbëlsí qi tregove kur ngadhajeve mbi Marsjen. Ky qe nji satir (njeri me kambë dhije) i Mithologjis i cili guxoi m' u matë me Apolin në të râme të fyllit e qe mujtë edhe repë për së gjalli për ndeshkim të guximit qi pat me i dalë për ballë atij hyji. Edhe në Burg. (I, 10-12) Dante kur siellet kah Zânat, kujton ndeshkimin qi këta u kanë dhânë

8. O vërtyt i hyjnueshëm, po m' dhae dore
 aq sa veç hijen t' mundem un m' e shpallë
 t' asaj qi m' theku trût mbretní gazmore,
9. tue ardh' ke ai drû qi e don me andje t' gjallë
 do t' m' shifsh; e i bâm i dêj' nga ti edhe landa
 me gjetht e atij tu'u kunoruemun n' ballë.

Pikeve, të bijave të Pjerjos, tue i shëndrrue në grizhëla. — 8. *Hijen*: at gjurmë të zbët të gazmimeve të mbretnís së qiellve qi ka mbetë ndër trû të mija. — 9. *Ai drû . . .*: lari; përpara e pat quejtë: të dashunin lar. D. m. th.: po më dhae aqë ndihmë sa me mÿjtë me tfaqë vetem hijen e sendeve qi kam pá e qi kanë thekë trût e mija në lumnin e Parrízit, do të më shifish tue ardhë ke lari, qi ti don aqë fort,

e tue u kunorue me të në ballë, si kunorohen poetët. *I bâm i dêjë . . .*: i bâm i dêjë m' u kunorue me lar prej trajtës jo të pa meritë me të cilën kam me i shtjellue sendet e páme por qi ti vetem e vërtyti i hyjnueshëm i yti, Hý i poezis e i artit, keni me frymsue, e prej landës në vetvete fort të naltë edhe e dêjë për çmim. Shpresë guximtare qi difton përfitim e naltë të vlerës së vet qi poeti kishte.

SHËN FRANÇESKU

Parr. XI, 43-117. — Në të katërtin qiell, n' atë të Diellit, Dante shef shpirtënt e doktorave në thelogji, qi, tue shëndëritë shkëlqyeshëm, këndojnë e kërcëjnë rrath si e Beatrices.

Mbandej prej atij anaku të ndritëshëm dahet një shpirt, ai i Shën Tomës prej Akvinit, mâ i madhi thelog i Kishës, auk-tuer i veprës Summa Theologica. Shën Toma, domenikan, flet mbi Shën Françeskun e Asizit tue rreshtue lavdet e tija, sikur në këngën e pastajshme, Shën Bonaventura, françeskan, ka me bâ lavdet e Shën Domenikut (a Dodës).

Të dy urdhënt, të Françeskut e të Domenikut ishin mëkâmbë për me i dalë zot Kishës në rrezik; por ndërmjet ndjek-save të tyne ngjalleshin zilina e ndodhëshin grindje, qi Dante rrafshon për bind atje në qiell.

1. Ndërmjet Tupinit edhe ujit qi zbret nga kodra e zgjedhun prej së lumit Ubald, një shpat i plleshëm priret nga mali i naltë,
2. për shkak të cilit Perugja ndien të xetit a të

1. *Tupnit*: është një lum i vogël i Umbrjes. *Edhe ujit* . . . : lumi Kjashjo (Chiascio) qi lén prej kodrës ku ndei në vetmi Shën Ubaldi (Ubald Baldassini l. 1084. d. 1160

njiherë vetmitar mbandej ndër vjetët 1120-1160 ipeshkëv i Gubbios). *Malit* . . . : Subazi (Subasio). — 2. *Për shkak* . . . : Perugjës i frynte era e nxehtë e e ftohtë prej këtij mali

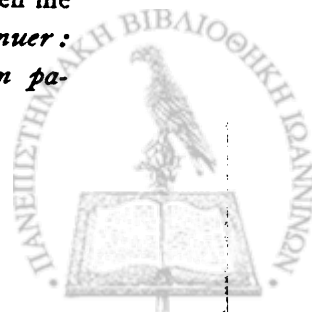

ftoftit kah ana e Portës së Diellit, e mbrapa qajnë prej zgjedhës së rëndë Noçera e Gualdo.

3. Nga ky shpat, aty ku bâhet mâ pak i thikëshëm, lindi në botë një diell ashtu si del ky nga një herë prej Gangjit.
4. Prandej kush përmendë at vend, mos t' a thërrasi Asizi, pse kishte me thënë pak, por Lindje, në dashtë me folë drejt.
5. S' ishte shumë qi kishte ague e filloi nga pak nëpër botë me bâ qi të ndiehet ngushllimi i vërtetit të tij,
6. sepse, ende djalo, rá në kundrështim me prindin për shkak të një zoje, së ciles kurrkush, më sa dekës, s' i a çelë derën e andjes;
7. e, para kurtit shpirtnuer edhe *coram patre*, u

kah ana e Portës së Diellit (Porta Sole, kështu thirrej një portë e qytetit Perugja që shikonte kah Asizi). *E mbrapa* . . . : mbrapa Subazit janë Noçera e Gualdo, dy qytete të cilat qajnë a pse gjinden në një pozitë gjeografike të keqe, a pse si thonë disa komentatorë vëjnë nën zgjedhën e Perugjës. — 3. *Aty ku* . . . : ku është qyteti i Asizit. *Lindi*: në vjetin 1182. *Një diell*: Shën Françesku, i biri i Pjetër Bernardonit. *Ashtu* . . . : d. m. th. se Shën Françesku shëndëriti në jetën e tij si shëndëritë nganjherë

dielli në vrapin e vet. *Prej Gangjit*: në solsticin e verës kur dielli është më i shëndëritshëm se kurr. — 4. *Lindje*: d. m. th. vendi prej kah lindi ai diell: Shën Françesku. — 5. *S' ishte* . . . : ishte ende i ri. Vijnë krahasimin me diell. — 6. *Rá në kundrështim* . . . : pat shitë do cohë e një kál të t' et, qi ishte një tregtar i pasun, për me i a falë parret kishës së Shën Damjanit qi ishte tue u ndërtue. *Një zojë*: vobsija. *Derën e andjes*: s' i a çelë derën me andje. — 7. *Kurtit shpirtnuer*: para ipeshkvit t' Asizis. *Coram pa-*

bashkue me atë; dita me ditë pastaj e dashu-
noi më fort.

8. Kjo, si humbi Burrin e Parë, njimijë e njiqind
vjet e më ndei e përbuzun ëdh' e harrueme, pa
qënë ftue prej kuj deri sa erdhi ky;
9. e nuk vjefti kurrgjâ qi u ndie se e gjeti të
qetë me Amiklatin, kur kumboi zâni i tij, ai qi
botës marë i shtëni frigën;
10. as nuk vjefti qi u dftue aqë e qëndrueshme
edhe trimneshë saqi, ku Marija ndejti poshtë,
ajo me Krishtin qau në kryq.
11. Por mos me vazhdue më përtej tepër mbyll-
tas, merr vesh për këta dashunorë të fjalve të
mija të hapta, Françeskun e Vobsin.
12. Të shkuemit mirë me shoqishoqin e fytyrat
e tyne të gëzueshme, e dashunija e mrekullija

tre: në pranë të t' et. *Me atë*: me
vobsin, tue lënë pasunin e të mirat
e shekullit. — 8. *Burrin e parë*:
Krishti qi leu, jetoj e diq në vob-
sin më të mjerë. *E përbuzun . . .*:
vobsin nuk e çëmonte kush n' at
kohë. — 9. *E nuk vjefti . . .*:
nuk mjaftoi me bâ qi njerzit t' a
dojshin vobsin e cila bje at siguri
qi pasunët nuk japin, sikur shofim
se i prâni Amiklatit, nji peshkatarit
të vobektë, i cili, kah s' kishte shka
me ruejtë, flente në kasollën e tij

me derë haptë pa drashtë ushtarët
e Çesarit e të Pompeut qi plaçkitshin
aty pari, e nji ditë ndei pa u tundë
fare kur i hyni në kasollë pa pritë
e pa kujtue Çezari, ai qi bante m'u
dridhë të tane botën. (Shit Lucan,
Phars. v. 521; Gost. IV, 13). *Kur
kumboi . . .*: Kur Çezari e thirri.
— 10 *Ajo me Krishtin . . .*:
Krishti la t' amën poshtë e u gozh-
due me vobsin në kryq kah diq
krejt lakur. — 12. *Shkak i shum . . .*:
zgjojshin edhe në tjerët mendime

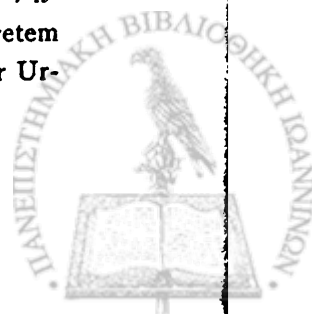

e shikimi i âmbël, ishin shkak i shumë mendi-meve shêjte:

13. aqë sa Bernardi i dëjë për nderim mâ i pari u zdath, e vrapoi kah paqi i madh, e me gjithë qi ngitte i dukej se ish i ngathët.
14. O pasuní e panjohun, o Mirsí qi ka grat! Zdathet Egjidi, zdathet Silvestri me ndjekë dhandrrin kaqë fort u pelqen nusja.
15. Mbandej shkon ai át e ai mjeshtëri me zojën e vet dhe me at familje qi kish nisë të lidhej me konop përvújtnije;
16. edhe aspak nuk i a zûni sýt turpi qi m' u dukun njerí i ultë sa me çuditë, ai i biri i Pjetër Bernardonit;
17. por në mënyrë mbretnore Inoçencit i a tre-

shêjte. — 13. *Bernardi*: Quintavalle, qytetas bujar i Asizit, i pari ndjekës i Shën Françeskut. *I dukej*: kaqë i madh ishte deshiri me shërbye shêjtin. — 14. *Egjidi*: i treti dishepull i Shën Françeskut, auktuar i librit *Verba Aurea*. Pjetri, dishepulli i dytë, nuk âsht i përmendun ndoshta pse diq para themeluesit t' Urdhnit, a pse Dante nuk i a dinte emnin qi nuk âsht i kujtuem as prej Çelanos as prej Shën Bonaventurës, jetëshkruesit e Shën Françeskut. *Silvestri*: i pari meshatar qi ndoq Shën Françeskun. Për-

para ishte i shtrëjtë por mbas një vegimi u dau skamnorve gjithëshka kishte e shkoi me shêjtin. *Dhandrrin*: Shën Françeskun. *Nusja*: vobsija. — 15. *Mbandej shkon*: Ke papa Innoçenci i III për me pasë miratimin e rregullës së ré. *Át*: Shën Françesku. *Zojën*: vobsin. *Familje*: dishepujt e vet. *Me konop*: konopi i Françeskajve. — 17. *Në mënyrë*: me madhni e me dinjitet mbretnuer. *Të vishtir*: pse rregulla e Shën Françeskut âsht shumë e randë. *Vulosjen*: Miratimi i parë, qe vetem me gojë. *Për besim . . .*: për Ur-

goi qellimin e tij të vishtë e prej atij mori vullosjen e parë për besim të vetin.

18. Mbassi qi gjindja e vobektë erdhi tue u shtue mbas këtij, jeta çmeritëse e të cilit mâ mirë do të këndohej në lavdër e qiellës,
19. me një kunorë të dytë shpirti i amshuem rrethoi me anë të Honorit vullnetin shëjt të këtij arqimandriti.
20. E kur, nga eti i martirizimit, në praninë e Sulltanit krenar, predikoi Krishtin e të tjerët qi e ndoqen,
21. e, tue pasë gjetun gjinden tepër të papregatitun për këthim në fé, për mos me ndejë kot, erdhi rishtas me nxjerrë fryte nga bari i Italis;
22. në shkâmbin e ashpër, ndërmjet Tibrit e Arnos, ai pat prej Krishtit vulën e fundme qi dy vjet gjymtyrët e tija bajten.

dhen e rregull të vet. — 18. *Çmeritëse*: të çuditëshme (Fj. Bashk.). — 19 *Me një kunorë* . . . : i dyti miratim i rregulles Françiskane dhënë solemnisht prej Honorit III në vjetin 1223. *Shpirti i amshuem*: Shpirti Shëjt, nepërmjet të Papës. *Arqimandriti*: bari i atyne qi ndiqshin rregullen e tij. — 20. *Në praninë* . . . : Shën Françesku predikoi n' Egjipt para Sulltanit Malek

al Kamel. *E të tjerët* . . . : doktrinën e Ungjillit të Krishtit e të shkrimeve t' Apostujve. — 21. *Nga bari* . . . : erdhi me këthye bashk-atdhetarët e vet. — 22. *Në shkâmbin* . . . : në malin Verna, n' Apeninin e epër, afër gurrave të Tibrit e t' Arnos. *Vulën e fundme*: varrët me të cilat Krishti e stigmatizoi tue i dhënë kështu drejt për drejt miratimin veprës së tij e jo

23. Kur Atij, qi e zgodhi për kaqë të mira, i pëlqei t' a naltoje ke shpërblimi qi meritoi tue u bâ i vogël,
24. vllazënve të vet, si trashigimtarve të vërtetë, i a porositi zojën e tij të dashun edhe u urdhnoi qi t' a dashunojshin besnikisht ;
25. e prej gjinit të saj deshti shpirti bujar m' u nisun për të këthye në mbretin e vet, e për kufomën s' kërkoi tjetër arkivol.

mâ me ndërmjetësïn e Papve. —
 23. *Ke shpërblimi* : në Parrizë. *I vogël* : i pervújhtë. — 24 *Zojën* : vobsïn. — 25. *E prej gjinit . . .* : sikur pat jetue ashtu deshti edhe me dhânë shpirt në vobsïn mâ të

plotë. Kur e pau veten se po des, (Shën Françesku deshti qi t' a shtrijshin picak për tokë. *Në mbretin* : në Parrizë. *Tjetër arkivol* : asnji madhni të përmortshëme, asnji ndërrim, veç vobsïn mâ të lanun.

VIRGJINES

*Parr. XXXIII, 1-39. — Në qiellin më të naltë, n' Empi-
reus, Dantes nuk i mbetet tjetër veçse me soditë n' ekstazë fy-
tyrën e Hyjit. Por është e nevojëshme ndërmjetësija e Virgjines
Mëri. E kësaj i drejtohet me këtë uratë fluturuese, plaku shëjt,
shkrimtari i madh mistik, Shën Bernardi nga Chiaravalle, qi
ndër këngët e mbrâme të Parrîzit është udhëhjeksi i poetit.
Shën Bernardi i nalton më parë Maris një hymn lavdi tue madh-
nue hiret krejt të posaçme qi i ka falë Zoti e tue diftue se
ç' vlerë e ç' fuqi ka në qiell e në tokë e si pa të nuk është e mu-
ndun me nxjerrë kurrnji dhuntí prej Perendís.*

*Mbandej lypë për Danten hirin me çue s'gt kah qënsija e
Hyjit, kështu qi të mundet me shijue një fije lumnin e qiellve
si të lumët të tjerë. Mbyllë uratën tue lutë Zojën me pasë në
kujdes poetin mbas vegimit të lartë të Hyjit kur të këthejë në
botë.*

*Më sa Shën Bernardi flet; Beatricja ka zënë vend në nde-
jën e saj e oborri qielluer me gjithë të lumët rreshtue nder selí
të veta rrîjnë rreth e rrotull tue trajtue si një drandofille të bardhë:*

1. Nânë virgjin, e bija e të Birit t' and, më e
përvújtun dhe më e naltë se ç' do krijatyrë; cak
i ngulun i një qellimi hyjnuer,

*1. Nânë virgjin: barati i Ma-
ris është me qënë përnjiheri virgjin
e nânë; e bija edhe e ama e Hyjit;
më e nalta prandëj e krijatyrve mbas-*

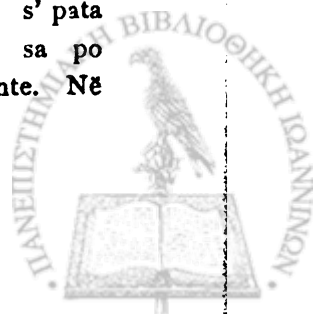
*si pat hire kaqë të mëdhaja. E bija:
E Jezu Krishtit, i cili si Zot është i
ati i Zojës sikur i të gjitha krijatyr-
ve, si njeri është i biri i Maris. Cak*

2. ti jé ajo qi ké fisnikue natyrën njerzore aqë sa Bâsi i saj nuk e njehi të padêjë m' u veshë me tê.
3. Në gjinin t' and u ndez rishtas dashunija, zjarrmi i së ciles kështu bâni me mugullue kët lule në paqin e amshuem.
4. Këtu, nder né, ti jé vravashka e dashunis e, poshtë nder njerz të mortshëm, jé gurrë e vërtetë shprese.
5. Zojë, aq' e madhe dhe aq' e fuqishme jé saqi kush kërkon hir e nuk të siellet tý, ai deshirin e vet don t' a bâjë me fluturue pa flatra.
6. Mirsija e jote, jo vetem ndihmon atê qi lypë, por shpesh herë i del para kërkesës.
7. Në tý mëshira, në tý dhimba, në tý madhnija, të gjitha të mirat qi mund të gjinden në një krijatyrë në tý përmblihdhën.

t' ngulun : e parashênjueme prej Hyjit *ab aeterno* me qënë nâna e Shelbuesit. — 2. *Bâsi i saj* . . . : Hyji u mishnue e u bâ njeri në krahauer të Zojës. — 3. *Dashunija* : ndërmjet Hyjit e të njerzve. *Mugullue* : me bijtë; italisht *germogliare* (Fj. Bashk.). *Lule* : drandofillja mistike e të Lumve të Parrizit. — 4. *Vravashka* : drû e ndezun për me bâ dritë; ital. *fiaccola*, *face* (Fj. Bashk.). — 5. *Kush* . . . :

kush kërkon hire prej Zotit e nuk të siellet tý, ásht si ai qi do me fluturue pa flatra. — 8. *Ky* : Dante. *Prej humnerës* . . . : prej toke. *Gjallesët* . . . : dënim, pastrim, lumni : Ferrë, Burgatuer, Parrizë. — 9. *Aqë fuqë* . . . : fuqin e vegimit lumnues (*visio beatifica*). *Kah shëndeti* . . . : kah Hyji. — 10. *Qi s' u dogja* . . . : qi kurr s' pata aqë dëshirë të shof Hyjin, sa po kam tash qi të shofi Dante. Në

8. Tash ky, qi prej humnerës së thellë të rrozullimit e deri këtu, ka pá gjallesët shpirtnore një nga një
9. të lypë, për hír, aqë fuqí sa me i çue sýt nalt kah shndeti i fundëm.
10. E un, qi s' u dogja kurr me pá vetë kaqë sa po digjem qi të shofi ai, të shtoi të gjitha luttat e mija, tue kërkue qi mos të m' i njehish të pamjaftueshme,
11. në mënyrë qi, nepërmjet lutjeve t' tueja, të zhdavaritish çdo ré të mortënis së tij e kështu t' i shtiellet andja mâ e epër.
12. Prap të lus, Mbretneshë qi shka të duesh mund të bâjsh, qi ai, mbas një vegimi të tillë, të rueje shndosh ndiesít dashunore të veta.
13. Roja e jote t' a bâjë me ngadhnjye mbi pri-rjet njerzore! Shif Beatricën edhe sa të Lum tjerë qi po bashkohen, duer-ngjitun, në lutën t' ime.

Parrizë çohet në vend plotësisht urdhni i Ungjillit me dashun shoqin si vetveten. — 11. *Çdo ré . . .*: çdo pëngim i qënsís së tij të mortshëme qi s' i a lëjon vegimin e Hyjit; at errsi qi i ep trupi shpirtit. *Andja . . .*: Hyji. — 12. *Të rueje . . .*: mos të krenohet për një hír qi s' i qe dhânë asnjë njeriut tjetër. — 13. *Pri-rjet njerzore . . .*: shtýmjet e pësimeve njerzore kah më-

kati. *Shif Beatricën . . .*: në mos mjaftojshin lutjet e Dantes e të mijat shif Beatricën me tãnë të Lumët e qiellve kah të lusin. Përfundim i madhnueshëm: të tãnë oborri qielluer don shka don Dante. Atëherë sýt e Zojës qi parandej qenë të ngulun n' oratorin, në Shën Bernardin, siellen kah Hyji. Shën Bernardi i bân shëj Dantes me shikue. Me vegimin e Hyjit merr fund poemi.

FRANÇESK PETRARKA

FRANÇESK PETRARKA

J E T A

Françesk Petrarka lindi me 20 korrik 1304 n' Arez prej një farë Petracco (shqyptò: Petrakko), noter florentin, i mërguem edhe ai si Dante me të Bardhët qi u dëbuen me 1302. Qe mbajtur shtatë vjet n' Inçiza, fshat jo fort larg nga Florenca, nën kujdesin e s' amës Eletta, derisá i ati, kur zûni vend në Piza, e mori me vete, tue i dhânë për mësues gramatikanin Konvenèvole prej Prato-s. Veçse aty s' bâni ndeje të gjatë, përse, si dështuen shpresët e nguluna prej Gibelinve n' Arrigun e VII, zoti Petracco iku në Francë, ku ndodhej asokohe kurti papnuer. Plotësue studjimet e gramatikës, të dialektikës e të retorikës, Françesku, mbassi tregohej qyshë atëherë djalosh me mëndesquetí të veçantë, qe prej t' et i shtrënguem të kapi mësimet e jurisprudencës, e për këtë qëllim banoi katër vjet në Mompeljeri e dy në Bologna. Porse, kur i diq i ati me 1324, zot i vetes, lën ligjët edhe epet krejt mbas studjimeve të dashuna të letërsís. Hÿni në marrëdhânje të ngushta me Kolonezët, shtëpijë e fuqíshme rromake qi kishte ndjekun Papën në Francë; e u ndez në marak me 1327 për Lauren, u dha me të tânë shpirtin mbas dashunís për të, mbas miqësis për derën Kolonna; dau kohën e vet ndërmjot studjimeve të shtrëngueshme, argtimeve të jetës kurtore e qetís së banimit vetmitar në Valkjuza; me gjith këtë nuk i mungoi koha

me bâ udhtime të shpeshta në pjesët e tjera të Francës e n' Itali, në Flandër, n' Alemanje e deri në Brigje t' Anglís. Ndërkaq vinte tue i u shtue nâmi si dijetar e si poet e me këtë nxitej deshiri i tij i pamatun e krejt pagan i lavdis: të cilën ai kujtoi se do t' a fitonte me një poem latin titullue *De Affrica*, qi nisi me 1339 e kreu me 1342. Por, në daç për të tjerat shkrime të tija në daç për pjesët e ndryshme të poemit qi ai copa copa bante të njoftun, doli aqë në zâ saqi në shtatuer 1340 (jo veç pa kërkesë të nxehtë prej anës së tij) qe grishun njëherit nga Universiteti i Parisit edhe nga Senati i Rromës me ngjeshë kunorën poetike. Zgjodhi Rromën edhe mbassi shkoi me dhânun provime publike në Napoli ke mbreti Robert, princ koprrac qi u tregonte dashuní të madhe letrarve e dijes, mori me kremtime të madhnueshme në Kapitollarin e shuguruem ditën e 8 të prillit 1341. Mbandej këthejti në Valkjuza m' u dhânë mbas studjimeve të veta: por me 1344 qe prap n' Itali, në Parma, në Verona, në Padua, në Milano. Me gjithqi vijonte papushue shtegtimet e paqetësueshme, aty e mbrapa nguli banesën e zakonshme n' Itali. Ndei dhjetë vjet në Milano, në një shtepijë të vogël vere qi ai bleu pak si jashtë qytetit e të cilën e quejti *Linterno* si vendin ku, vullnetisht i mërguem, kishte gjetun mareshtë Shipjoni, heroji i hirzuem prej tij. Kaloi vjetët e fundme të jetës n' Arquà (shqyptò: Arkvâ), katund shumë i kandshëm mbi kodrat Eugànei në rrethe të Padues, ku e gjetën dekun në mëngjesin e 19 ose 20 korrikut 1374.

Përveç poemit *De Affrica*, la disa qinda letrash në gjuhë latinishte, traktate filozofike, ndër të cilat dahet në shêj *Secretum suum* ase *De contemptu mundi*; tre libra epistolesh poetike e dymdhjetë eglòga.

VEPRAT

Nâmi qi Petrarka fitoi si poet latin e zelli dashunuer me të cilin ai u orvat të ngjalli studjimin dhe kultin e vjetërsís klasike do të kishin mjaftue me i dhânë një vend nderimi në historín e qytetnimit edhe të mendimit italian: me gjithkëtë lavdija e vërtetë i erdhi prej vjerrshave të hartueme për Lauren, e mbi disá argumenta moral e historikë. Janë këngë, tingëllime, balada, madrigale, e gjashtë poemtha në rrimë treshe me titull *Trionfi* (Ngadhunjime). Vjerrshat dashunore, mbledhë në *Canzoniere*, dâhen në dy pjesë: e para përfshín ato të shkrueme sa Zoja Laura qe gjallë; e dyta ato qi qenë shkrueme mbas dekës së saj. *Ngadhunjimet* janë vepër e moshës së pjekun dhe, me gjithse t'enduna mbi një koncept ma të hapët alegorik-moral, prap dashunija e poetit për Lauren âsht motivi e themëli kryesuer në to.

Vlera e madhe e lirikës petrarkore, përveç se në teknikën e hartimit të vargjeve, gjithmonë të matuna mâ së miri e të punueme me shije të përpikëshme artisti; përveç se në njomsín e n' elegancën e pakrahasueshme të gjuhës, qëndron në përsosjen e mrekullt me të cilën ai shprehë, tue i ndejun besnik të së vertetës psikologjike, shkallët e ndryshme të dashunís së tij e bukurín plastike të grues qi i a rrëmbei zëmrën, e sidomos n' at frymë krejt moderne mallëngjimi e sentimentalizmi qi depërton e nxén çdo vjerrshë të tij. E gjith kësaj shtoi edhe një ndiesí të thellë të natyrës, nepër të cilën bar e lule e brigje e kodra, në vend qi të jenë mjet retorik e suazë e ftoftë, marrin jetë, shpirt e shise, e në menden e poetit shkrihen e bâhen një gjâ e vetme me dashunín për Lauren.

ÇASHTJA E LAURES

Na s' e dijmë mirë kush që kjo grue që *Canzoniere-i* bëri të padokëshme. Disa shkrimtarë, tue marrun para sysh mungesën e dokumentave të sigurtë që t' i a dishmojnë emnin e shtëpis, arrijten të vëjnë në dyshim deri qënjën e saj. Por këta shkojnë kundra vërtetimit të Petrarkës vetë, i cili në shumë vende, si në varg ashtu në prozë, na ka lënë prova të qarta se Laura e tij që grue e vërtetë, e dashun prej si me dashun të madhe, jo krijim retorik, as kult dije apo dëshirë lavdije. Këtë na do t' a mbajmë për të sigurtë. Me kërkue se ciles Laure historike mundën me i u përshtatun cilsit e kësaj Laure poetike, i përket më tepër erudicionit se sa poezisë. Por kureshta erudite mund të dali gjithë e pavend në një anë e në tjetrën mund të çojë në përfundime të teprueme e të gabueshme. Petrarka, me mjeshtrinë e artit, e ka shëndërrue krejt Lauren e vërtetë, e tash që ajo është përshkue nëpër flakën e fantazisë së poetit dashunues, na s' kishim për të mujtun kurrsesi me i a dallue tiparet reale. E mbasi Laura gjallon me at jetë që vetëm poeti i dha, me i bërë rishtas, tue u përshtetun në gjurma të mëngta e mashtruese, origjinalin, është si me dashun me i tretun vlerën e forcën poezisë, pa u sjellun dobí as historisë as artit.

Me gjithkëtë qyshë në XV shekull eruditët qënë zënë prej etheve të kerkesës së vazhdave të vërteta të Laures. Në shekullin e XVIII një farë abati *De Sade*, tue u orvatë me qitë në dritë një lavdi të familjes, përpiloi një varg kujtimesh në bukura, shumë të dobishme, edhe vërtetë të çëmueshme për të provue opinjonin e tij se grueja e *Canzoniere-it* ish e bija e *Odibertit nga Noves* edhe e shoqja e baronetit *Ugo de Sade*, të cilit i fali njëdhjetë fëmij. Me gëzim shkrimtarët u kondenduen me këtë emën, e Laura De Sade kaloi madhështorisht në historinë letrare, e rrethue me emnin e *Canzoniere-it*. Porse kritika moderne i a ka voglue vlerën thënjes s' abatit De Sade, e cila duhet mbaj-

tun vetem si një pandehje fatlume, pa mohue se, po të donte njeriu m' u futun ndër hipoteza, ajo është pa tjetër më fort se të tjerat e provueme me argumenta të dëjë m' u marrun para s'ys.

NATYRË E PETRARKËS EDHE E LIRIKËS SË TIJ NË TË PARËN PJESË TË CANZONIERE-IT

U tha se Petrarka që i pari njeri modern: kjo thënë duhet të përdoret me masë. Në shekullin XIV koha e mesme vijonte gjithënjë, e doemos do t' a nëdikonte Petrarkën i cili është një prej atyne të mëdhejve që më së miri pasqyruen në vete natyrën e asaj kohe. Edhe njashtu ndodhi; prandëj kundrështimi ndërmjet mendimeve të reja e të vjetra, që është shëji dallues i atij shekulli vepron i fuqishëm e i pamëjshëm mbi shpirtin e poetit. Krahas me studjim të klasikve, studjimi i dijetarve të Kishës; bashkë me ethet e zjarrshëme të gëzimeve të hotës, mendimi i zymtë i jetës pëtej vorrit.

Në Danten njeriu modern nuk shfaqet ende çiltas, pse misticizmi i a zën gati krejt menden: në Petrarkën shfaqet për të parën herë, sepse në shpirtin e tij dy ndiendjat janë mirë të dallueme e të forta, e luftojnë ndërmjeveri pa mujtun kurr njëna me dërmue tjetrën. Ky luftim i rrehtë i a trazoi jetën, me gjithse, po t' u shikonte duka e përjashtëme, ai kishte m' u mujtë të thirret fatbardhë kejët ndër njerz. Ai që jetoj gjënisht në madhështin e oborreve mbretnore; ai që u kunorue në Kapitol me kunorën poetike të dëshirueme; ai në nâmë e në zâ, rasë e rrallë, sadoqi i rí; ai i pritun me kremtime, i dashun prej gjithkuj, i nderuem prej princave, prej papve, prej perandorve; i lavduem nga çdo njeri, pa kundrështarë, pa anmiq: shka dëshironte më tepër? Shka i mungonte? Kurrgjâ, po t' a shikojmë së jashtëmi; por për mbrenda, i mungojnë qetija e drejtpeshimi i shpirtit. Kështu jeta e tij është një

kundrathânje e përrherëshme, një lëvizje torturuese në kulmë ndiesish e dëshiresh të kundërta. Përbuzë shkëlqimet e botës, shkruen një traktat *De Contemptu mundi*, por me gjithkëtë gjakon nderime e nëmë edhe gëzohet me madhështí femnore për lavde që i bëhen. Mëniën jetën e zhurmëshme e të korrumpueme të qytetit, por s' mundet me ndejë kurr gjatë në paqën vetmitare të katundeve; vrrret kundra rreziqeve e trazimeve të udhetimeve e shetitë, plot kureshtë, gjymsën e Europës; ditën nget i veshun e i goditun me kërkue argtime e arratína, e natën kërcen nga shtrati për t' u dhënë mbas devocjoneve ma të shtrëngueshme; ankohet që dashunija e Laures e largon nga udhët e qiellit, por kurr s' prân tue i a adhurie bukurín, tue i a dëshirue të pámit, tue qá largesën e saj.

Lufta që është në shpirtin e poetit e që i a trazon jetën shifet tue vlue në çdo faqe të *Canzoniere-it*. Herherë është ndiesija njerzore që ngadhënjën, e atëhere vrumulisin dëshiret e dashunorit; atëherë ai akuzon ngursín e Laures, ankohet që ajo tepër rrallë i del para syve; kujton vendet ku e pau, edhe trajtat e petkat e saj edhe vuen nën zgjedhë të dashunís e përpigjet të lirohet a të desí. Herherë dy ndiendjat bashkohen, dy mendet e kundërta shkrihen e dashunija e tij bëhet shpirtnore; atëhere Laura e nxitë me krye vepra të bukura e bëhet burim mendimesh shëjte e bujare edhe i hapë udhën që e çon në qiell. Por nga një herë misticizmi merr papritmas hov e poeti i ngratë dënon dashunín e vet, përbuzë gjymtyrët e bukura për të cilat ushqei dëshirë aqë të madh, i lypë Hyjit frymsim për një gjallesë më të mirë e dënon si gjá të padëjë të dhánunit me aqë pësim mbas një krijatyre të mórtshëme në vend që me i u kushtue punve hyjnore.

E DYTA PJESE E CANZONIERE-IT

Porse, derisá Laura ishte gjallë, ai kot e dëshironte edhe kot e andrronte. Mendimet e ámbledhe përfytyrimet

e dashuna zhdavariteshin menjherë përpara realitetit t'ashpër, sepse ajo ishte shurdhë e së ndëgjonte të fshâmet e tija edhe nuk i a dinte kllapít. Por kur Laura diq, poeti mujti të harrojë deshoret e mrazta e shpresët e kota, edhe të lâtë me fluturue lirisht fantazín e vet, e n' andrimet e gëzueshme t' a përfytyroje të mëshirëshme gruen shumë të shtrëjtë, e plot dashuní për têt. Kështu qi, në të dytën pjesë të *Canzoniere-it* Laura shëndërrohet e tue pasë qênë idhull, bâhet vërevërtë grue. Në të parën pjesë âsht fytyrë-vrântë, e pagjinëshme edhe e ftoftë, shtatore mâ tepër se vetje e gjallë; këtua, përkundrazi, âsht e shoqnueshme e dashunore, zbret për të ngushllue poetin, nuk fshân veçse për têt, ndëgjon me vërejtje historín e vuetjeve të tija, i a terë lotin me at dorë aqë të gjakueme, e i thotë fjalë të një âmbëlsije të parrëfyeshme. Kështu me dekën e Laures paqohet kundrështimi qi grinte zêmrën e poetit, i cili tashti mundet qetisht me soditun n' ekstatën e vet gruen e dashun, dhânë uní mbas dashunís së tij, me ndiesína krejt njerzore, pa asnji hije senksualiteti a misticizmi. E ligjiron me têt e, tue mendue kalesën, lavdon e bekon ngursín e saj, tue e njehë si shêj të dashunís së vërtetë qi ajo për têt ushqente.

PETRARKA HUMANIST

Edhe pa meritën e përsosmënis poetike, Petrarka duhej të kishte një vend të naltë në historín e kulturës për shkasin qi ai u dha studjimeve klasike. I ndezun me një flakë dallduese për studjimin e auktorve latin, qyshë i ri u hÿni në shpírt veprave të tyne edhe mbandej u përpoq me i përhapë e me u a ringjallë në të gjitha mënyrët shijen, trajtat e kujtimet. Bâni kërkesa t' ethëshme dorëshkrimesh të lashta nëpër të gjithë Europen e kulturue-me; dha ai vetë shêmbull me i përshtakue, me ngarkue qi të përshtakuen, me i mbledhun kolekcjon e me i zhvillue; bibliotekën e vet e quente madhnisht pushimi i tij, gaz-

mendi i tij, krenija e tij, bija e tij e hirzueme. Me ndihmën e saj ai i trajtoi vetes një kulturë të hapun krejt laike në substancë, në një kohë që edhe laikët merrshin nga Kisha elementat e dijes edhe drejtimin e mendimit. Dashunues i vjetërsisë ai e bëri këtë pjesë të gjallë të shpirtit të tij në mënyrë që përfundoi të shofi gjithëshkafën nëpërmjet prizmit të botës rromane, prej së ciles nxori përfytyrime, shllime e ndiesina për një ato proze e poezi të veta që s' kanë për argument dashunin.

Prej klasikve, nga Ciceroni, nga Livi, nga Virgjili sidomos, ai mori at ndiesi të flakët atdhedashunije që është nota më e nalta e të gjith veprës së tij si shkrimtar. I pajisun me një shije të hollë fort, me admirimin që zgjoi e me shëmbullin që dha, i ndihmojti në mënyrë të veçantë atij stili latin plot elegancë, i cili që lëndoi i të XV shekull prej kah doli me aqë pasun trajtash letërsija e re e shekullit XVI. Prej të vjetërve i që frymsue edhe ndiesija shumë e gjallë e natyrës, që e nxiti me kërkue mbushë me enthuzjazëm krahinat e brigjet e detit më të bukura aqë sa me i a hë, i parë ndër alpinista, ngjitjes së Malit Ventoz. Një tjetër ndiesi që i a frymsoi studjimi i të vjetërve, që dashunija e nâmit, e lavdis, ndiesi kjo në kundërshtim më të plotë me at shpirt përvujtnije e flijimi që zotnonte ndërgegjetet e kohës së mesme. Dashunija për lavdi që ideja fikse e Petrarkës, e ndjekun prej tij me nxitësi të madhe shllimesh e veprash gjatë gjith jetës. Dihet se sa u perdorë me pasë kunorën poetike në Kapitoll e se sa, kur e mori, mburrej për të.

G. FINZI

(Sommaro di Storia della Letteratura Italiana)

LIBRI I KÂNGËVE

TINGËLLIME E KÂNGË PËR TË GJALLË
TË LAURES

TINGËLLIM I.

Ësht parathënja e të tânë Librit të kângëve. Auktori kërkon prej lexuesit dhimbë për gjendje të vet të mjerueme e rrëfen, plot turp e pendim, mraztinën e dashunís së tij.

1. Ju qi ndëgjoni në vjerrsha të shpërdáme tingullin e atyne pshërtimeve me të cilat un ushejshem zëmren në të parin lajthim t' emin rînuer, kur isha pjesërisht tjetër njeri prej atij qi jam;
2. për stylin e ndryshëm, ku qáj e ligjiroj ndër-mjet shpresave të mrazta dhe të mraztit idh-

1. Në vjerrsha të shpërdáme: në hartime poetike të shkurtuna e të ndryshme. Vjerrsha të shpërdáme do t' ishte titulli i vërtetë i Librit të kângëve të Petrarkës i cili latinisht e thirri: Rerum vulgarum fragmenta. Tingullin: shprehjen. D.

m. th. se shka difton tashti me fjalë nuk është veçse tingull, kumbim në barasim me shka ai ndien pëmbrenda vetes. Në të parin lajthim: në kohën e gënjimeve të rinis. — 2. Rendò: Po ndodhi kush qi t' a kuptoje dashunin për provë (qi din

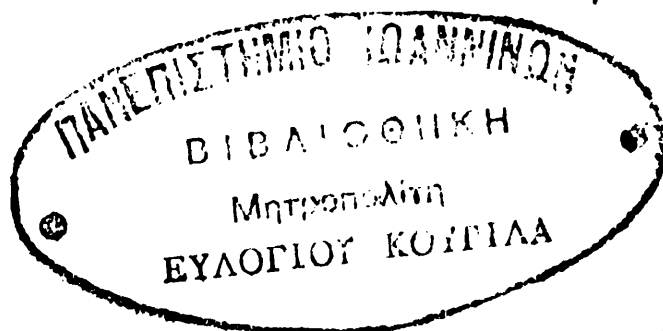

nim, po ndodhi kush qi t' a kuptojë dashunín për provë, uzdatem të gjëj jo vetëm përdllesë por edhe dhimbje.

3. Mirfilli e shof tashti si u bâna për të gjatë kohë prrallë e popullit mbarë: prandej për vete shpesh vetimeveti turpnohem;
4. e turpi âsht fryti i kllapís s' eme, edhe të penduemit, edhe njohunija e qartë se gjith shka na pëlqen në kët botë âsht andërr e shkurtun.

shka âsht dashunija pse e ka provue) uzdatem të gjëj jo vetem përdllesë (falje) por edhe dhimbje, për stýlin e ndryshëm, ku qáj etj. — 3. *Prrallë*: Për shum kohë qësh

landa e gazit edhe e bisedve të gjithkuj. — 4. *Turpi*: turpi, të penduemit edhe njohunija e qartë etj. âsht i gjithë fryti i dashunís s' eme të mraztë.

GJASHTE I.

Difton mjerin e gjendjes së vet. I a vën fajin Laures, edhe deshiron qi kjo të jët mâ e dhimbëshme për të por s' ka farë shprese. Gjashtë gjasëramet e kësaj gjashte janë të njëjta ndër të gjitha tubzat. Të gjashtat mbandej gjinden të përmbledhuna në tri vargjet e mbrâme.

1. Për sejcilin frymuer qi bânon dhén,
po hoqe ata qi në mënî kan' diellin,
âsht koh' punimit aq' sa zgjatet dita;
por kur zên qielli për me i ndezun hyjzit
kush kthehet në shtëpij', kush struket n' pýll
me pushue nemosè der' t' vîje agimi.
2. Por un, ç' se i bukur bân me dal' agimi
për t' shkundun hijet rreth e rrotull dhés
tue zgjue shkërbét e fjetuna n' çdo pýll,
nuk kam ndalje ndër t' fshâme sa ndrit' dielli:
mbandej kur shof tue farfuritun hyjzit
rrij tue lotue dhe tue deshrue t' kthej' dita.
3. Kur mbrâmja rrezet dbon qi na fal' dita,
edh' errsít t' ona u japin tjerve agimin,

1. *Po hoqe . . .*: frymorët e nalës. — *Shkërbét*: shtëzët. —

3. *Edh' errsít . . .*: kur na kemi natë n' anë tjetër të botës, ndër an-

kundroj mendueshëm të pamshirshmit hyjza
 qi kaq' dibel m' kan' lindun në kët dhé
 e mallkoj çasin qi pásh s' pari diellin :
 pse m' ep kët dukje njeriu t' ushqyem n' pýll.

4. Nuk dij të kët mallue kurrhera n' pýll
 egërsí kaq' e rrebt' , natën a ditën,
 si kjo qi m' bân me qá n' hije dhe n' diell,
 e nuk m' lodh' gjumi e as nuk m' lodh' agimi ;
 pse, nonse jam un trup i mortshëm dheje,
 kët deshrim t' ngulun m' a kan' dhânun hyjzit.
5. Para se t' kthej ke ju, o t' ndritshmit hyjza,
 a t' rrzohem posht' ku jan' dashunor't n' pýll,
 tue dal' prej trupit qi do t' bâhet dhé,
 kish t' shifsha mshir' n' atê: sepse nji ditë
 mund t' shpërbleje shum vjet e para agimit
 me m' lumnue mundet nga prendimi i diellit.
6. T' isha me tê qysh' prej largimit t' diellit
 dhe mos t' na shifte tjetërkush, pos' hyjzve ;

tipòde, ásht ditë. *Qi kaq dibel . . . .*
 qi më kanë lindë nji njeri mishit e
 gjakut qi ndien e jo nji kafshë të
 pashpirt. *Pse m' ep . . . .* : jeta qi çoj
 më bân m' u dukun njeri i egër. —
 4. *Mallue (me)*: me kullotë (Duka-
 gjin). *Kjo*: Laura. *E nuk m' lodh' . . . .*
 prej mëngjesit në mbrâmje s' lodhem
 kurr tue qá. *Pse nonse . . . .* : ndo-
 shta duket se qielli nuk do të kuj-
 deset për mue, qi s' jam kurrigjá veç-
 se nji trup dheje i mortshëm, por
 me gjithëkëtë un prej qiellit e kam

kët deshrim të ngulun qi më bân të
 qáj ditë e natë. — 5. *Para se*
t' kthej . . . . : kur des njeriu, shpir-
 ti këthen ke Hyji, thotë Platoni. *A*
t' rrzohem . . . . : në pyllin ku mbas
 Virgjilit (Eneide VI, 440) banojnë
 ata qi desin për shkak të dashunis.
N' atê : në Lauren. *Sepse . . . .*
 gëzimi i nji ditës mund të shpër-
 blejë pikllimet e shum vjetve. *E pa-*
ra agimit . . . . : më nji natë, prej
 prendimit e para se të dalë agimi,
 mund të më bájë të lum. — 6 *Dhe*

vetem një nat'; e kurr mos t' zbardhte agimi;
edhe mos t' u shëndrronte n' një land' pylli
për me m' dalun nga krah' t sikurse at ditë
q' Apoli e ndiqte ktu posht' nëpër dhé.

Por un do t' jem' nën dhé, n' një drû të pyllit,
e dita ka për t' qën' përplot me hyjza,
para se t' mbrrij' n' at agim t' âmbël dielli.

mos . . . .: ndërlikon Lauren me
Dafnen e cila i u shëndërrue ndër
duer Apolit (Febos), qi e merrte
mbrapa, në një landë lari. —
7. *N' një drû . . . .*: n' arkivol.

E dita: kanë m' u pá hyjt di-
tën. Thotë kështu për të tregue
se deshiri i tij s' ka për t' u plotë-
sue kurr, si kurr s' kanë për t' u pá
hyjt ditën.

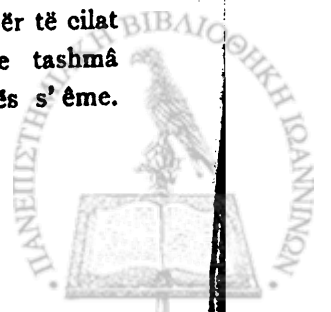
TINGËLLIM XXII.

Largohet prej gjithkuj e jeton në vetmi për mos me e hetue kush dashurin qi ka për Lauren, por dashunija nuk i dahet e rrin gjithmonë në shoqni të tij.

1. Vetmas e pror' n' mendim un papushue
me hapa t' ngatht' shetis arat mâ t' shkreta;
e sÿt mbâj gati për me ik' po gjeta
ndoj gjurm' njerzore kund përmbi tok' shkruet.
5. Tjetër proje nuk dij për me shpëtue
prej bot' s qi m' ndjek me kureshtit e veta,
sepse n' fytyr' ku u sos rrezja mâ e zbeta
e gzimit shifet si jam mbrend' tue vlue.
9. Kshtu qi besoj se male edhe zabele,
fusha e lumej hetuen sa âsht mjerija
e jet' s s' ime për t' cilen njerzt s' dijn gjâ.

5. Tjetër proje . . . : s' dij si me ju ruejtë ndryshej njerzve qi mos të kujtohen për gjendjen t'ême, të cilën s' mund e mbaj të msheftë pse më shifet qartas në fytyrë. —

9. Kështu qi besoj . . . : mbassi jetoj larg njerzve, qi prandej s' dijnë gjâ, malet e zabelet etj., nëpër të cilat endem gjithmonë, besoj se tashmâ e kanë njoftë mjerin e jetës s' ême.

12. Por udhë aq t' vshtira qi asnji kâmb' mos t' shkele
ende s' kam gjet' sa mos me ardh' Dashnija
tue fol' me mue edhe un me t' paprâ.

12. Kuptò: sado larg njerzve qi
t' ika e sado udhë të vishtira qi të
rrahi pyjeve e maleve, kurr s' mu-

ndem me i u largue Dashunis (kuj-
timit të Laures) e cila më përsjell
kudo e flet gjithënji me mue.

TINGËLLIM XL.

T'ue pá lajthimet e veta, lutë Hyjin qi t' a këtheie në një jetë mâ të mirë.

1. Át i Qiellit, mbas ditve qi m' kan' shkitun,
mbas netve kot të humbuna n' kllapí,
prej gjakimit qi n' zëmër m' u përtrí
të kandritunat sjellje tue soditun,

5. premtò tashmâ qi t' kthej, prej teje ndritun,
n' një tjetër jet' e n' vepra plot dobí;
kshtu qi tue pas' për mue kot rrjetat shtrí,
anmiku i em i rrebt' t' iki i koritun.

9. Vjet' i njimdhjet' t' ást, Zot i em, tu' u prirë
qi i u përkula të padhimshmes zgjedhë
qi mâ t' bindunt i bân mâ fort me psue.

1-4. *Shkitun*: rrëshqitun. *Gjakimit*: deshirit të madh, të pafre. *Të kandritunat*: shumë të ndriçme. *Sjellje*: të Laures. — 5. *Premtò* . . . : bân qi un i shndëritun prej hirit t'and, të kthej . . . 7. *Kështu qi* . . . : në mënyrë qi djalli (disá thonë dashunija) të mbesë i koritun kur të shofi se më ka vù pritrat kot. —

10. *Të padhimshmes* . . . : zgjedhës së dashunis. 11. *Qi mâ* . . . : dashunija ást mâ mizore me ata qi e shërbejnë mâ besnikisht. Don të thotë qi sa mâ tepër njeriu t' i shtrohet dashunis aqë mâ tepër kjo e mundon. Ai e donte Lauren me gjith zëmër e prandej ndiesit dashunore herë t' ámbra herë t' idhta,

12. Për ngashrim t' emin të padêj' t' kesh mshirë;
 kah ti mendimet endse bân me bredhë,
 kujtou atyne si që sot kryqzue.

kënaqja e pendimi, kaqë i a
 trazojsin shpirtin saqi mâ tepër
 pësonte e vuente se sa gëzonte. —
 12-14. *Ngashrim*: ital. *affanno*. *Të*
padêjê: qi s' e kam meritue, ase mâ
 mirë: i rrjedhun prej punve të mrazta.
Endse: qi s' kanë pushim, por

enden, siellen andej e këtej. *Atyne*:
 mendimeve. *Sot*: ishte e prendja e
 madhe në të cilën kujtohet deka e
 Krishtit. Para njëdhjetë vjetve
 n' at ditë kishte pá së pari Petrarka
 Lauren, praudej shi n' at ditë lutë
 Perendin t'a liroje nga dashunija e saj.

MADRIGAL III.

Përshkruen alegorikisht rrethânat e dashunimit e kujton me undje se si zûni marak në Lauren tek sa e pá së pari.

Ejllush' e ré, mbi flâtërat velete
 zbriti nga qielli nëpër t' fresktat brigje
 kur për rrisk t' im po shkojshem atypari.
 Si m' vrejti pa shoqni e udhëhjek' s, në vete,
 m' a ngrefi 'i lak mëndafshi n' ato shtigje
 qi an' e kand mbuloheshin nga bari.
 Atbot' qësh zân'; por keq mâ vonë nuk m erdhi;
 kaq prej sýve të saj drit' t' âmbël derdhi.

Ë ré . . . : e mrekullueshme edhe qi s' âsht pá kurrnjherë. *Velete . . . :* për me i ikë lakut të dashunis e miklimeve të shekullit. Mënyrë të thánuni plot veshtrim për me distue se si Laura ishte e kujtueshme edhe e shkathët: ejllushë me flatra. *Zbriti nga qielli . . . :* poeti s' m' nd mendojë se gjithë ajo bukuri vjen nga ndonji vend tjetër. *Nëpër t' fresktat brigje :* të Sorgës. Mund të kuptohen përgjithsisht fushat e vendet e banueme prej Lau-

res; ase kjo botë, kjo jetë; a edhe mosha e ré në të cilën ai shkonte vetem pá dashuni. *Për rrisk t' im:* edhe ndër vende tjera të *Librit të Kángëve* flet për fatalitetin e dashunis së tij. *Pa shoqni e udhëhjekës :* pa shoqni e arsyes e pa kurrfarë të gatuemi. *Lak mëndafshi:* mëndafshi pse mâ bujar, a por pse âsht mâ kapës, a por edhe pse âsht mâ i hollë e nuk lëu të shifet mashtriya, pusija. Në këtë lak përfytyrohet bukurija e Lauret qi e rrëmbei poetin.

KÂNGË XI.

*Tfaqë deshirin me dekë e me qënë i vorruem në vendin ku
ka pá njëherë vashën e tij.*

1. Ujna t' âmbël e t' dli­rë
ku t' bukurat gjymtyrë
shtini ajo qi më gján e vetmja grue;
gêm ku si n' shtyll' me endirë
(tue kujtue, fshâj n' kët mnyrë)
ijen e bukur ajo ka pushue;
bár e lule qi mblue
aq' hijshem qét nga kindi
i veshës engjullore;
ajrí e paqt', hyjnore,
ku sýni i saj dashnín n' zëmër m' a lindi:
ndëgjoni fjal' t e mbrâme
qi dhimbshëm jan' kah m' dalin nëpër t'fshâme.
2. Po e pata t' shkruem un fatin
(e n' Qiell kshtu âsht premtue)
qi t' m' i mbylli dashnija sýt tue qá,

1. *Ujna . . .*: janë ujn­at e lu­mit për të cilin flet edhe në një kângë të përparëshme. *Ajo qi . . .*: Laura, e vetmja qi poetit i duket e

dëjë për m' u quejtë grue. *Gêm . . .*: ku Laura âsht pështetë si më një shtyllë. *Ijen*: brin. — 2. *Qi të m' i mbylli . . .*: në qoftë shkruet

nji dor' e mshirshme t' ngratin
 trup e vorroft' ndër jue
 e shpirti t' kthej' picak n' bânën q' i u dá.
 Mordja kish me m' u gjá
 mâ e but' kur kët uzdajë
 t' ushqej n' at shteg t' dyshueshëm;
 sepse n' vend mâ t' pushueshëm
 kurr nuk do t' mujte shpirti plot travajë
 as n' kurrnji grop' mâ t' qetë
 eshtnave me i u ikë e mishit t' shkretë.

3. Ndoshta mot ka për t' ardhë
 qi n' bân' t' zakonshme t' ktheje
 vasha e egër mâ e bukur dhe mâ e mirë:
 e aty ku 'i dit' fatbardhë
 i priri sýt prej meje
 prap t' a sjelli shikimin plot deshirë
 tue m' kërkue; por, o mshirë!
 ndër gur shëjet e dhesë
 sa t' shofi, t' a frymsojë
 dashnija e t' fshâj' me at gojë
 aqë âmbëlsisht saqi t' më xjerri ndjesë
 e t' shtrëngoij' Perendín
 kur me tis t' bukur sýt ajo t' i fshín.

qi të des për një dashuni fatzezë.
Nji dorë . . . : ndonji njeri i dhi-
 mbëshëm t' a vorrojë trupin t' im
 ndërmjet jush (ndërmjet ujnave, barit
 e luleve qi ka përmendë në tubzën
 e parë.). *Picak* : i shveshun nga
 trupi. *N' bânën* . . . : në qiell. *Kët
 uzdajë* . . . : me qënë i vorruem
 ndërmjet jush. *N' at shteg* . . . :

në fill të mordes. *Sepse n' vend* :
 shpirti nuk do të mujte, kur të da-
 het prej eshtnave e mishit të shkretë,
 me e lënë kurr trupin në vend
 mâ të pushueshëm e në gropë mâ
 të qetë. — 3. *N' bânë të zakon-
 shme* : në kët vend ku Laura vinte
 shpesh herë. *Shëjet e dhesë* . . . :
 sa të shofi gurët e vorrit t' im ku un

4. Prej degve t' njoma i binte
 (kujtim plot âmbëlsí)
 nji plotní lulesh n' prêhen letë e letë;
 e zoja e hijshme rrinte
 përvújshëm n' at lavdí
 krejt e mbulueme nga t' erandshmet fletë.
 Ndoj lule n' petk me mbetë
 shkonte a ndër flok' pal' palë,
 q' inxhí edhe ar qi ndritë
 i u gitshin sýve at ditë;
 ndonji zbritte në tok', tjetra mbi valë:
 ndonji q' endte puhija
 dukej si t' thonte: ktu sundon Dashnija.

5. Sa herë atbot' kam thânun,
 mbush' si me 'i frig' dashnore:
 Sigurisht qi kjo grue n' Parríz' ka lé;
 kaq të hutueshëm lânun
 mënyra e saj hyjnore
 e ftyra e fjal' t e gazi plot haré
 m' kishin, e fare pré
 t' përfthimit t' drejt' çdo fillë
 sa thojshëm tue pshërtí:
 Si mujta un ktu me mbrri?
 tue besue se jo n' tok', por nalt jam n' Qillë.

do të jëm bâ krejt dhé. *Saqi* . . . :
 të qáj aqë sa të kët nevojë për
 me i fshimun sýt me tis e aqë âmbël-
 sisht saqi të shtrëngojë Perëndín
 me pasë ndjesë për shpirt t' im. —
 4. *Prej degve* . . . : nën të cilat
 ajo rrinte tue pushue. *Binte* . . . :
 n' at ditë qi e kishte pá poeti.

N' flokë . . . *q' inxhi* . . . : a pse e
 kishte stolisë kryet me inxhí e ar
 a por pse lulet ishin të bardha e
 dukeshin si inxhí ndër flokë ngjyrë-
 ari. *Ndonji* : lule. *Mbi valë* : të lu-
 mit, në breg të cilit rrinte Laura.
 — 5. *Mbushë si me 'i frigë* . . . :
 rrjedhim i dëshireve të paqta të

Ç' at-her' kaq' andje gjeti
shpirti n' kët bår, sa s' kam qeti un njeti.

6. Po t' kishe ti stolí sa e ké deshirin
do t' mujshe pa u topitun
me dal' nga pylli e botën m'e shetitun,

zgueme nga bukurija e Laures. *Hu-
tueshëm*: marrë mendsh. *E fare
pré* . . . : nuk kisha njohunin e vër-
tetë të sendeve qi shifshem, ishem si
n' andërr. *Ç' at-herë*: ç' at ditë qi
këtu pásh Lauren. — 6. *Po të ki-
she* . . . : i siellet kángës si

t' ishte një personë: «po t' ishe ti
e bukur si e ké andjen, do të muj-
she me dalë nga pylli ku ké lindun
për me shetitë botën e me qënë e le-
xueme prej gjithkuj tue i a njoftue gji-
ndve deshirin t'im». Mbarimit të ká-
ngëve petrarkore i thonë *commiato*.

KÂNGË XIII.

Anmik i vendeve të banueme, poeti kërkon vetmín për të shfrye zëmrën e vet edhe për t' andrrue Lauren qi gjindet larg.

1. Mendim në mendim, mal në mal m' udhëhjek Dashnija; sepse çdo shteg të rrahun e gjëj kundra jetës së paqët. Kur rrin në vetmín e njëj bregu, sheu a kroni apo në ndoj lugje plot hije qi shtrihet ndërmjet dy sukave, aty paqohet shpirti i hutuem; e, si t' a ftoje Dashnija, tash qeshë tash qán, tash dron tash sigurohet: e fytyra, qi e ndjek até kah të duen ajo me e siellun, vrâhet e kthiellet edhe s' ngjatë shum në një dukje; kështu qi tue më pá ndoj njerí i vaditun n' at lloj jete, do të thonte: ky digjet, edhe për gjendjen e vet ásht në dyshim.

1. *Mendim në mendim . . . :* mbas vendit ku gjindet ndërrojnë edhe mendimet, qi përshkohen në mende të tij me mija një mbas një prej marakut qi e ka zânë, sikur ai kalon prej një mali në tjetrin për me gjëtë pushim në vetmí. *Çdo shteg . . . :* nuk gjën paq ndër vende të rrahuna prej njerzve. *Kur*

rrin . . . : shpirti i friguem paqohet vetem kur rrin në vetmín e natyrës. *Si t' a ftoje dashnija . . . :* si t'i qesi para dashunija një mendim a një tjetër, të gëzueshëm a por të mallëngjyesbëm. *Tash qeshë . . . :* katër pësime kryesore: Shif. Aen. VI, 73. Hor. Ep. I, 6. *Atë:* shpirtin, në këto ndërrime të shkaktueme

2. Njëpër male të nalta e njëpër pyje t' ashpra gjëj ndonji pushim; çdo vis i banuem është anmik për dekë i s'ëve të mij. Mbas sejcilit hap të shndërruem përftohet një mendim i ri për vashën t' eme, qi shpesh pësimin t' im për të e vën në shpoti; e, porsá daj t' a ndërroi këtë gjallesë hem t' âmbël hem t' idhët, prap tham: ndoshta Dashnija të ruen për një kohë mâ të mirë; ndoshta ti, qi e mendon t' ulët veten, jé i dashun prej tjetërkuj: e, në kaqë, i a báj tue fshâ: a thue mundet me qënë e vërtetë? po si? po kur?
3. Ku lëshon hije ndoj halë ase ndoj kodër ndalem nga një herë edhe në mâ të parin gur

nga pëslmet e ndryshme. *Edhe s' ngjatë shumë në një dukje . . .*: ndërrohet shprehje e ndiesi tash e tash. *Ndoj njeri i vaditun . . .*: d. m. th. me marak në zëmër edhe ai. *N' at lloj jete*: në jetën dashunore. *Ky digjet*: prej dashunije. *Për gjendjen e vet është në dyshim*: pse s' din a është i dashun, edhe s' din shka me bâ. Në tubzën e parë prá poeti thotë se i ikë gjindes për mos me çartë fijen e mendimeve të veta edhe rrin ndër vende vetmitare ku qetësohet tue mendue. — 2. Në këtë tubzën e dytë poeti kallzon se shka bân ndër male e pyje, d. m. th. si i mendon me uzdajë punët e veta, por mbandej deshpërohet. *Çdo vis i banuem . . .*: përsëritë përfimin e tubzës së parë ku thotë: çdo shteg i rrahun e gjëj kundra jetës së paqët. *Një mendim i ri . . .*: a e

don a por jo. *Qi*: ndonji intërpjet i a referon këtë qi fjalës mendim, por me mâ gjasë do t' i referohet fjalve vashën t' eme, e atëherë mund të zhvillohet kështu: tue i tregue poeti trazimet e tija, Laura i siell në lojë ose nuk i vën vesh fare. *Porsa daj t' a ndërroi këtë gjallesë*: porsa më vjen një mendim me u dá këso jete. *E âmbël*: për kënaqësin qi ndiente tue mendue Lauren. *T' idhët*: tue qënë larg saj. Ase mâ mirë: t' âmbël pse Laura m' a ka këthye shpesh në gëzim pikllimin: t' idhët pse në fund prap se prap pikllim është. *Prej tjetërkuj*: prej Laures. *A thue mundet . . .*: qi të jét i dashun prej Laures. — 3. Në hijen e ndonji kodre a të ndonji hale i duket se shef Lauren më një gur e gëzohet, por trishtohet prap menjherë tue u kujtue për gënjim të shiseve të tija.

vizatoi me mend fytyrën e bukur t' asaj. Kur këthej në vete, e gjëj krahnorin quell nga mëshira; e atbotë tham: ah i ngratë, se si jé bâ e prej kuj jé dá! Por derisa mundem me mbaj-tun menden lojse ngulë në mendim të parë, edhe m' e soditun até, edhe me harrue vetveten, e ndiej Dashnín aq' afër sa shpirti më kënaqet n'at mashtrim: edhe e shof në të gjitha anët edhe aqë të hijëshme sa qi tjetër gjâ s' lypi veç të ngjasi mashtrimi.

4. Shpesh-hera (po kush do të m' a zâjë besë?) e kam pá gjallë n' ujin e qartë, e permbi bar të gjelbër, e në trupin e një ahi, e në një ré të bardhë, edhe aqë të bukur saqi Leda do të kish thânun se vetë e bija para asaj bjerr, ashtu si dielli mbulon me rreze hyllin: e sa mâ i eger e sa mâ i shkretuem të jét vendi a bregu ku gjindem aqë mâ të kandëshme e përfytyron mendimi i im. Mbandej kur e zhdavaritë e vërteta at mashtrim të bukur, shi njaty ku ndodhem ulem i ftofun, gur i dekun mbi një gur të gjallë, në trajtën e njëj njeriu qi mendon e qán e shkruen.

Quell: i lagun prej lotve. *Mëshira*: nga dhimba qi poeti ka për vetvete. *Si jé bâ*: në ç' gjendje ké vojtë. *Prej kuj jé dá . . .*: prej të pámit të Laures qi vizatonte me mend në gur. *Lojse*: qi kalon prej një mendimi në tjetrin. *Në mendim të parë*: ai qi e bânte me pá Lauren në gur. *Shpirti më kënaqet . . .*: e din se áisht jashta ç' do realiteti,

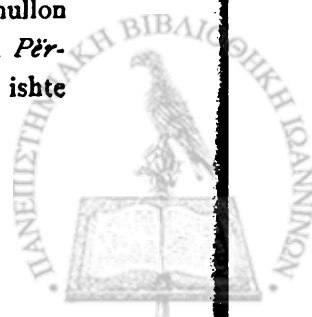
se áisht tue pá andërr me sý çelë, por prap kënaqet e s' lypë tjetër veçse të ngjasi ai vegim i rrëjshëm sa mâ shum. *Në të gjitha anët*: nuk e shef vetem në gur, por edhe ndër sende tjera. — 4. Fantazija e poetit shef Lauren në një krue, në livadh ase në një ah apo në ndoj ré; por mbetë keq kur kupton se s' áisht gjâ ai mashtrim. *Aq*

5. Kah kreshta mâ e madhe e mâ e lirëshme, ku nuk përket hija e asnji mali tjetër, jam vadi të të jëm i tërhjekun nga një dëshirë i ndezët: aty filloj të mas me s' dâmet e mija, e ndërkaqë shfregj tue lotue zêmrenë qi e kam të mbushun si me një mjegull të pikllueshme, kur mendoj sá shumë ajrë më dán nga fytyra e bukur qi prore m' âsht aqë afër edh' aqë larg. Mbandej vetimeveti me zâ t' ulun: shka bân, more i ngratë? ndoshta atje n' at anë dikush fshân për largësín t' ande: e në këtë mendim shpirti merr disi frymë.
6. Kângë, përte' një atij mali, atje ku qielli âsht mâ i kthiellët e gazmuer, do të më shifish rish-

të bukur . . .: sa vetë Leda do t' u shtrëngonte me rrëfye se e bija, Helëna, nuk ishte e hijëshme si ajo, e se do të dukej para saj si një hyll kur, ditën, drita e diellit i a merr krejt shkëlqimin. Leda qe e shoqja e Tindarit; zûni marak në të Zeusi, i cili mori trajtën e një mjellëmje për t' i pëlqye; qe e ama e Kastorit e e Poluksit, e Helenës edh' e Klitenestrës. *Gur i dekun . . .*: e shef veten si të nguruem e prandej të stoftë e të dekun mbi gurin e gjallë, ku âsht ndejë. *Në trajtën e njëj njeriu*: i duket vetja si një shtatore (*statua*) qi mendon e qân e shkruen. Prej kësaj fjalës së mbráme xieret se poeti mbas këtyne andërrimeve e vegimeve vëhej me shkruet vjerrsha. — 5. Difton se

shka bân në majen e një mali d. m. th. si soditë largësín qi e dán nga Laura, por ngushullohet tue mendue se ndoshta Laures nuk i a kande largimin e tij. *Mâ e lirëshme . . .*: të pámit e së ciles nuk âsht i pritun prej asnji majes tjetër. *Të mas me s' dâmet e mija*: të mas largësín qi më dán prej Laures e qi âsht shkaku i të gjitha travajve të mija. *Me një mjegull . . .*: me një mërzë t' idhët. *Sa shumë ajrë*: sa pjesë e madhe e atmosferës. *Aqë afër*: në mend. *Aqë largë*: në të vërtetë. *Me sá t' ulun*: nenkuptohet: thom. *Dikush*: Laura. *E në këtë mendim*: me gjithse i dyshimtë prap ky mendim pak më ngushullon e shpirti merr disi frymë. — 6. *Përte' një atij mali . . .*: poeti ishte

tas mbi një shë ku ndiehet ersimi i një pylli të freskët e t' erandëshëm larish. Aty është zëmra e eme, edhe ajo që m' a rrëmbejtë: këtu mundesh vetëm të shifësh një gjasim t' imin.

n' Itali e duket si me çue dorën tue dftue me gisht Alpet që e dajnë prej Laures. *Ku qielli . . .*: pse aty është Laura. *Do të më shifësh*: pse e ka mendën me shkue edhe ai n' at vend kah është tue nisun këtë këngë. *Mbi një shë . . .*: në bregun e sheut ku rrin Laura. *Të freskët e t' erandëshëm*: freskija dfton

rinin e Laures, ersimi kujton erën e kandëshme të famës së mirë të vërtyteve të saja. Pylli i larive simbolizon Lauren (*laureto*). *Ajo*: Laura. *Një gjasim*: trupi i poetit është vetëm një gjasim i tij, është vetëm njeriu i përjashtëm, pse shpirti e zëmra janë njëti: atje ku gjindet Laura.

TINGËLLIM XC.

I siellet Laures e përshkruen, me një lojë shumë të bukur antitezash, gjendjen në të cilën ka vojtë për shkak të saj.

1. Paq nuk gjëj, e s' kam luftë për të bâmun;
hem drue hem shpresoj; e digjem e jam akull;
e fluturoj nalt në qiell e gjindem i shtrëm për
dhé; e kurrgjâ nuk rroki e krejt botën përçafi.

2. Dikush më ká në burg qi as nuk më lëshon
as nuk më ndryen; as nuk më mban për vete
as nuk m' a zgjidhë lakun; e nuk më vret Da-
shunija as nuk më liron verigash; e as nuk më
don të gjallë as nuk më xjerr prej këtij zori.

3. Shof pa pasun sý; s' kam gjuhë e vrras;
këndeje deshiroj me sharrue andej lypi ndihmë;
vetveten e kam në mëni edhe due tjetërkend;

1. *Hem drue*: se më ka mëni (Laura). *Hem shpresoj*: se më don fluturoj . . . : prej hareje tue kujtue se Laura ka dashuni për mûe. *E gjindem* . . . : tue pá se s' ásh

c vërtetë. *Kurrgjâ* . . . : përnjëmend. *Përçafi*; me uzdej të kotë. — 2. *Dikush*: Laura ase dashunija. — 3. *Me sharrue*: me shkue keq. *Tjetërkend*: Lauren.

4. ushqehem me idhnim; qeshem tue qá; si de-
ka si jeta njinji më neveritën: në kët gjendje,
zojë, jam për shkak të juej.

4. Æsht i përshkruem shqetësimi
qi shkakton dashunija me të gjitha
ndiesit të kundërta njána me tjetrën,

të cilat e valavisin shpirtin e da-
shunorit tue e mbajtun ndërmjet
shpresave e dyshimeve.

TINGËLLIM CXXXVII.

E gjason veten me një anije të rrahun prej valve të detit në stuhí e qi gati bjerr shpresën t' arríje në limá.

1. Kalon anija e ime mbushë me harresë nëpër dé t' ashpër në një mesnatë dimni ndërmjet Shilës e Karidit; e në timue rrin zotnuesi, mun anmiku i em.
2. Për gjith kupí nga një mendim i gatëshëm e dijekeq, qi duket si të bájë n' asgjá thellimin e sosjen; velin e shkyen një erë e lagështitun dh'e amshueme të fshâmesh, shpresash e deshiresh.
3. Shí lotësh, mjegull idhnimesh rín e liron litarët e lodhun të bâm prej gabimit të shtrëmbënuem e prej padijes.

1. Mbushë me harresë: tue harrue vetveten e rreziqet e kalueme. Ndërmjet Shilës . . . : dy përbindshat (ishin dy shkambij) në të cilët të moçmit kishin përfytyrue rreziqet e lundrimit në grykën e Messinës: ndërmjet pësimeve në kundrështim.

Zotnuesi . . . : Dashunija. — 2. Për gjith kupí . . . : mendimet e këqija zânë vendin e rrëmave (kupi: rrëm) edhe e shtýjnë anín pa marrë në kujdes as stuhín as dekën. Velin e shkyen: d. m. th. e shtýn aqë sa m' u dukë se po e shkyen. —

4. Mshefen dý shêjet e âmbëla të mija të zakonshëme; dekun ndër tallaze âsht arsyeja dhe arti: aqë sa un filloj të humbi uzdajën e limânit.

4. *Mshefen . . .*: hyjzit e mij të zakonshëm (hyjt ndrisin e drejtojnë detarët): dy sýt e Laures. *Dekun . . .*:

s' punon as arsyeja as mjeshtrija. *Aqë sa . . .*: filloj e bjerri shpresën e shpëtimit.

TINGËLLIM CLXIV.

Çohet dielli e zhduken hyjt, çohet Laura e zhduket dielli.

- I. Të kënduemit e rí edhe të vajtuemit e zogjve kur gëdhîn dita bâjnë me jehue lugjet, si edhe të pëshpëritunit e kristalave t' ujhëm poshtë nëpër çutrra xhixhilluesa, të freskët e të zhdërvjellun.
2. Ajo qi borë e ká fytyrën, ár flokët, në dashunín e së ciles nuk qenë kurr mashtrime as faje, më zgjon në kumbimin e valleve dashunore, tue i a krehun plakut të saj leshrat e bardhë.
3. Njishtu çohen me përshëndetë aferorën edhe diellin q' ásht me têt, e mâ tepër at diell tjetër

1. *Të kënduemit e rí*: qi fillon rishtas, qi përsritet përherë n' at orë. *Kristalave t' ujhëm*: ujnât e rrjedhëshëm, qi shëndrisin si kristala. *Çutrra*: shéna, lumej të vogjel. *Rendò*: të kënduemit e rí etj. si edhe të pëshpëritunit e kristalave etj. bâjnë me jehue lugjet, kur gëdhîn dita. — 2. *Ajo*: Aferora. *Në*

kumbimin . . . : këndimet e vallet e zogjve e të gjithë natyrës në mëngjes. *Plakut*: Titonit, qi kur u martue me Aferorën, u bâ i padekëshëm, por nuk mbet i ri, kështu qi shtýhej në pleqsi përditë e mâ tepër. — 3. *Njishtu* . . . : Zogjt e ujnât, mbarë natyra zgjohen në mëngjes me përshëndetë aferorën (*aurora*) e

qi m' i muer sÿt qyshë në vjetët e para edhe prap m' i merr.

4. I kam pá ndonji ditë tue dalë të dy s'bashku, e në një hov e në një ças ai tue fikë hyjt e ky tue bâ m' u zhdukun até.

diellin qi vjen fill mbas saj (është me të). *At diell* . . . : Lauren. — *4. Të dy* . . . : diellin fizik edhe diellin tjetër të përfytyruem d. m. th. Lau-

ren. *E në një hov* . . . : pásh diellin tue bâ m' u zhdukë hyjt, e Lauren tue bâ m' u zhdukë diellin. *Ai* : dielli, astri i ditës. *Ky* : Laura.

TINGËLLIM CLXXVIII.

Tue mos gjetë ngushullim as në vetvete as në vetmí, e kërkon ndërmjet të njerzve.

1. O qelí e vogël, qi dikur u qé limâ tallazeve të randa të ditës s' ime, krue jé tashti lotësh nate, qi ditën mbâj të mshefun prej turpit.
2. O shtrat i vogël, qi prehje ishe edhe ngushullim ndër të gjitha këto travajë, me ç' farë boskash të piklueshme të lagë Dashunija me ato dý duer ëburi vetem kundrejt meje aqë padrejtësisht mizore.
3. Jo veç nga vetmija e ime un iku e nga pushimi, por mâ tepër nga vetvetja dhe nga mendimi i em, të cilin tue e ndjekë shkëputem ndonji herë fluturim prej jetës;

1. *O qelí*: i siellet, dhomës ku ilënte. *Dikur*: para se të zëjshëm marak. — 2. *Prehje*: pushim. *Boskash*: ital. *urne*. Boskat janë sýt e përvajun të poetit. Me ç' farë lotsh. *Me ato . . .*: me duert e bardha,

ëburi (fildishi) të Laures. — 3. *Të cilin tue e ndjekë*: tue ndjekë mendimin, tue tretë ndër kujtime, jam gati ndonji herë kah des (ndoshta do me thënë jam kah vras veten). —

4. e vulgun e mnijshtëm, anmikun t' em, si për mareshtë kërkoi (kush e kish mendue?); kaqë drue m' u gjetë vetem.

4. *Vulgun*: gjinden. *Mareshtë*: vend strehe; ital. *rifugio* (Fj. Bashk.)
Me i ikë marakut kërkoi gjinden.
Kush e kish . . . : Përpara kë-

konte vetmën; tashti, tue pá si në vetmë kujtimin dashunís së Laures e lodhë paprá, shkon ndërmjet gjindve m' u habitun e me harrue.

TINGËLLIME E KÂNGË PËR DEKË TË LAURES

TINGËLLIM XI.

Kudo qi gjindet, i duket si me e pá Lauren, e si me e ndie tue folë.

1. Me ndie zogjt tue pingrue, a fladin n' verë tue luejtun âmbëlsisht npër t' njomat fletë, a prej një bregu t' lulezuem e t' blerë me m' ardh' një shushuritje ujnash t' qetë

5. ku rrij n' mendim dashnije e shkruiej, at-herë shof Atë qi na e fali Qielli vetë e dheu e mshefi, e i gitet zëmrës s' mjerë se t' fshâmeve ajo u gjegj' si t' ish prap n' jetë.

9. “Deh, përse veten po don kshtu m'e shkri? „ m' thot' të tân' dhimbje: “e loden e deshprueme si lum po e derdh' prej sýve mbush' me idhni?

6. *Atë*: Lauren. — 7. *E*
i gitet . . . : i duket hija e
Laures për m'e ngushllue tue i u

përgjegjun të tshâmeve të pamëjshme
të tija e i thotë se në vend qi me
qá ai do të gëzonte mbassi tue deke

12. Për mue mos qaj'; pse deka m' bâni t' lume
edhe t' përjetshme e këta sÿt e mÿ
kur t' gjau se i mbylla, i çela n' drit' t' amshueme„.

ajo kishte fitue lumnin e pasosme.

E dheu e mshefi: pse kishte dekë.

13. *Këta sÿt* . . . : atëherë qi tÿ

të dukej se po i mbyllshem sÿt me

dekë t' eme, un i çela në jetën e

vertetë, i çela në dritën e parrizit.

TINGËLLIM XXXIII.

Shef rishtas luginën e Valkjuzës edhe e përshtëndetë. Sgt e njoftin për atë të përparëshmen, por jo zëmra e tij.

- I. Lugin', qi me ankime t' mija u mbushe, — lum, qi shpesh-hera shton nga vaji i em, — egërsi t' pyllit, zogj të bukur, peshq — qi njani e tjetri breg gjelbruer përfshin; —
2. ajr, prej t' fshâmeve t' mija i nxeht' e i kthiellët, — shteg i âmbël, qi m' del pastaj i idhun, — kodrin', qi më pelqeve e tash m' mjeron, — ku mbas zakonit prap m' siell Dashunija, —
3. mirfillit njoft un n' jua trajtat e njëjta, — s' i njoft mâ n' vete qi prej rrnese aq' t' gzueshme — bânesë u bâna e një idhnis s' pasosun.'

1. *Shpesh-hera shton*: është një hiperbolë. *Qi njani . . .*: qi janë të përfshim (peshqit) prej dy brigjeve d. m. th. qi janë n' ujë e lumit. — 2. *Kodrinë*: prej kah parandej shifte *Avignonin* ku gjinhej

Laura. *Mbas sakonit*: mbas vadi-tjes. — 3. *Trajtat e njëjta*: trajtat, dukjen qi kishi kur Laura ishte gjallë. *S' i njoft mâ n' vete . . .*: zëmres' së tij të piklueme ato vende i bâjnë tash një përshtypje tje-

4. Ktu shifshem vashën t'ime; e ndër kto gjurma — kthej un me pá prej ku lakur n'qiell shkojti, — tue lânun n'dhé veshën e saj të hijëshme.

tër. — 4. *Npër kto gjurma*: nëpër këtë shteg të shkelun tjeraherë prej Laures e prej meje. *Prej ku*:

vendin ku diq Laura. *Lakur*: picak, lakuriq. *Veshën . . .*: trupin e saj të bukur.

TINGËLLIM XXXIV.

*Me mende, si në vegim, naltohet në qiell. Aty shef Lauren:
e ndien kah flet e kah i premtan edhe atij lumnin e Parrizit;
i lum, gati mbetë në qiell për së gjalli.*

1. M' naltoi mendimi ke një an' qiellore
ku ish ajo që n' tok' kërkoi pa e gjetë:
aty, n' atë që përfshin rrathi i tretë,
e pash më t' bukur dhe më pak madhshtore.
5. M' kapi për dore e m' tha: "N'kët sfer' na prore,
n' mos m' rrëjt' deshiri, bashk' kem' me zatetë:
un jam ajo që t' ka n' aq' luft' shkapetë
e m' a preu ditën n' gjyms' deka mizore.
9. Mende njeriu lumnin s' mund m' a kuptojë:
vetem pres ty e at trup për bukuri
q' aq fort ti deshte e toka sot e mbshtuell,„.

3 - 4. *N' atë që përfshin . . .*:
në qiellin e Vëneres, ku edhe Dan-
te vën shpirtënt dashunuesa (dashë-
sit e vërtetshëm). *Më pak madh-
shtore*: pse në tokë nuk e kishte
kapë për dore as s' i kishte drej-

tue fjalë aqë t' ambla. — 6 - 8. *Za-
tetë*: këtu d. m. th. me ndejë, me
banue. *Shkapetë*: i hjedhun e i
shkrepun. *Ë m' a preu . . .*: di-
qa para kohe. — 10. *Vetem pres . . .*:
lumnin s' eme për me qënë e plo-

12. Deh, pse m' lshoi dorën e mâ s' çeli gojë ?
përse m' ato fjal' t' dhimbshme e plot pastrí
mungojti pak qi s' u ndalova n' qiell.

tësue me s' i mungon veç ardhja e
jote këtu edhe ajo e trupit qi ti
deshte aqë fort e qi tash rrin nën
dhé, atje në tokë, por qi nji ditë
do të ngjallet e do të bashkohet me

shpirt t' im. — 13. *Përse . . .* : tue
ndëgjue ato fjalë për pak gjâ qësh
tue u lumau e tue u hyjnue në
mënyrë qi me harrue botën e ngash-
rimeve njerzore.

TINGËLLIM XLIII.

Tue ndëgjue këngën e bylbylit poeti kujton fatin e vet t' idhtë të cilin s' mujt me e parapá e nëpërmjet të cilit kupton se në këtë botë asnjë send i kandëshëm nuk ngjatë.

- I. Ai bylbyl, qi ndoshta qán përmallshëm zogjt e vet ase bashkëshorten e dashun, shkrín n' âmbëlsí qiellin e fushat me at morí tingujsh aqë të dhimbshëm e mjeshtorrë,
2. edhe gjith natën duket si të më përsielli e të më përkujtoje fatin t' im të ngurtë: por s'ka pse më qán zêmra në kend veç vetem në vete, mbassi qi nuk besojshem të mbretnoje Deká edhe mbi hyjnesha.
3. Oh, sa lehtë ásht me gënjeje njerín e besueshëm! Ato dý drita të bukura, mâ se dielli të ndritëshme, kush mendoí se toka ka për' t' i terratisun?

1. *Morí*: shumsi e madhe. —
2. *Por s' ka pse . . .*: e bán Lauren hyjneshtë e thotë: s' mund t' ankohem veçse për vete, pse nuk besojshem se edhe hyjneshat (e pra-

ndej Laura) mund të disshin. —
3. *Njerín e besueshëm*: qi s' ka farë dyshimi (*sospetto*) e qi e mban veten tepër të sigurtë. *Ato dý drita*: sýt e Laures.

4. Tashti po e dij se rrisku i im i eger don qi tue rrnue e tue lotue un të zâ qi kurr gjâ këtu poshtë nuk ngjatë shka kënaqë.

4. Rrisku i im i eger: fati.
E kuptoj tashti se fati i im desht
qi un të zâ tue e provue si bukurija

apó sendet qi na kënaqin ngjasin
pak fort në kët shekull, zhdavaritën
menjiherë si voesa para diellit.

TINGËLLIM XLIV.

*Kurrqjâ mâ nuk e ngushullon kështu qi s' pret tjetër veçse
dekën për me pá rishtas Lauren në Parrizë.*

1. As endje e kandshme hyzish nëpër qiell,
as anije t' vërgjilta nëpër detë,
as egërsísh n' pýll t' bukur turm' e letë,
as nëpër fusha kalorsa n' arm' tu' u siell,

5. as ardhja e 'i lajmi t' bardh' prej zëmrës ndiell,
as vjerrshim mbi dashní mâ i nalti t' jetë,
as buz' kroni n' livadh gjelbruer e t' qetë
kâng' zojash t' hijëshme âmbël tuj u shtiell,

9. as kurrnji send mue shpirtin nuk m' a thekë:
sepse me vete t' gjitha i ka vorrue
ajo qi qe per mue dritë e pasqyrë.

12. Aq' m' âsht mërzitun t' gjall't sa due me dekë
e me vojt' sýnin rishtas m' e gëzue
n' atë qi mâ mir' kurr mos t' kisha kqyrë.

KÂNGË III.

Poeti tue kundrue bukurit e të mirat e Laures së dekun, merr guxim për me e përbuzë morden; e tue dashun me dëftue nëpërmjet të shembeltyrve vërtetin e veskun e Laures edhe deken e saj, thotë se, mbas një të peshuemi të gjatë, zgodhi këto gjashtë: një egërsi me fytyrë njeriu, një anije, një lár, një gurrë, Fenixen edhe Euridixen; e sejcilit përfytyrim i kushton nga një tubzë të kësaj kânge.

1. Tue ndejun një ditë vetem në dritore, prej kah shifsha sende shumë edhe aqë të mrekullueshme sa gati ishem lodhë tue soditun, në krahin e djathët m' u duk një egërsi me ball njeriu qi me djegë vetë Jovin, e ndjekun prej dy langojve, një i zî, një i bardhë, të cilët dhamçojshin një-

1. *Në dritore . . . .*: në dritore të mendes; pse ai njeri qi rrin në dritore në një vend të naltë shëf shumë sende për s' largu, ashtu poeti shëf me kundrimin e mendes së vet sende shumë e të mrekullueshme. *Shifsha sende . . . .*: ishin të panumërta gjasimet qi rráshin në fantazi të tij edhe qi shembullejshin subjektin të cilin ishte tue këndue d. m. th. bukurin e deken e Lau-

res. *Ishem lodhë . . . .*: pse s' dinte shka me zgjedhë. *Një egërsi . . . .*: e thret egërsi, sikur edhe ngjeti nëpër *Libër të Kângëve*, për me dashhtë me shënue vërtetin e saj qi s' lën kend me i u avitë, edhe pse e pandehë si një egërsi qi ai ka dalë me gjuajtë. *Me ball . . . .*: me fytyrë njeriu. *Qi me djegë*: qi me ndezë në dashuní vetë të parin e Zotave. *Një i zî, një i bardhë . . . .*

nën e tjetrën ije t' egërsís së kandëshme edh'a-që fort sa në pak kohë e çuen ke shtegu, ku tue e mbyllë nën një rrasë deka mizore e mundi të tănë at bukurí; e fati i saj i ngurtë më báni të fshâj.

2. Mbandej pásh në detin e naltë një anije, me konopë mëndafshi e velin arit, krejt n' èbur e n' ebàn e ndërtoeme; edhe ishte deti i qetë e flladi i lehtë, e qielli njashtu si ásht kur asnjí ré s' e përshkon; e ajo përplot me mall të zgjedhun e të çëmueshëm. Por një stuhí lindore e papritun turbulloi aqë ajrín edhe valën saqi anín e shkapeti për një shkamb. Ah sa pikllim i randë! Ças i shkurtun mbyti e vend i pakët mshe-

intërpretët kuptojnë për këto dy langoj ditën e natën qi janë si dy langoj me të cilët koha i ndiek njerzit deri sa t' i shkyej d. m. th. deri sa t' i çojë ke deka. *Shtegu* . . . : n' at vend ku koha e pritte për me e dá këso jete. *Tue e mbyllë* . . . : tue e shti në vorr. *Të tănë at bukurí* . . . : të gjithë ajo bukurí qe mujtë prej dekës qi e prishi edhe e kalbi në vorr. — 2. *Në detin e naltë*: përfytyron kulmin e jetës, moshën e përgjysët, as e ré fare as e vjetër. *Me konopë* . . . : don me shembullye me mëndafsh, ar, èbur dhe ebàn të gjitha bukurit trupore të Laures. *Me konopë të mëndafshët* don të na kujtojë lakun bujar të dashunís me të cilin e pat lidhë poetin sa qe gjallë. *Velin arit*: flokët e artë. *N' èbur*: fildish; për me diftue bardhësin e trupit. *N' ebàn*: për sý e

vetulla etj. zí si ebàn, i cili ásht një drú e çëmueshme krejt e zezë. Përgjithësisht do të kuptohet: ishte stolisë për bukurí anija e vegimit (ndoshta poeti ka pasë përpara mendes së tij at anije jashtëzakonisht të bukur e të pasun me të cilen Kleopatra i duel para Mark Antonit); po me at bukurí ishte stolisë Laura, pa u përpjekë me i a zbatue e me i a përshtatë trupit të saj materialisht pjesët e ndryshme t' anijes e eiltit e kësaj. *Ajo*: anija. *Përplot* . . . : vijon alegorija. *Një stuhí lindore e papritun*: Laura diq shpejt për shpejt prej murtaje qi Boccaccio përshkruen në fillim të *Drameronit* e qi ai thotë se erdh prej lindjes. Stuhija lindore etj. shembullen kët dekë të shpejtë e të rryeshme të Laures. *E shkapeti* . . . : e hodh me fuqí kundra shkambit

fi pasunít e nalta të cilave në botë s' u gjinden shoqet.

3. Në një zabel të rí lulzojshin degët e shêjta të njëj lari të njomë e të ndrejtë qi gjasonte një ndër drúj të Parrízit, e nga hija e atij delshin aqë kângë t' âmbëla zogjsh të ndryshëm, edhe plot andje tjera, sa prej bote shqimit më kishin dá. E, tue e shikue un ngultas, qielli për rreth ndërroi edh' u terratis e mbi të shkrepí, e ç' prej rrâje e zhguli at landë të lume: nga ky shkak jeta e ime u trishtue; sepse një hije e atillë kurrkund mâ nuk gjindet.

4. Po n' at zabel një gurrë e kulluet bunonte prej një curri, edhe ujna të ftoftë e t' âmbël derdhte shumë andëshëm tue shushuritë: n' at vis të mshefun, plot hije e freskí, nuk aviteshin blegtorë e buqarë por nymfa e zâna qi këndoishin me të njëjtën mënyrë. Aty u ula; e, kur isha mâ tepër tue u kënaqun me at jonë e me at të páam, vrejta tue u hapun një humnere e tue marrë me

tue e fundue. — 3. *Të rí*: difton moshën e rë. *Të njëj lari*: nëpër emen të Laures shpesh fort Petrar-ka e merr në *Librin e Kângëve* she-mbullin e larit. *Degët*: diftojnë gjymtyrët e trupit të Laures, ose, për ndonji komentator tjetër, doket e saja. *Të ndrejtë*: për me diftue kthielltín e Laures. *Të parrízit*: të Parrízit të Tokës qi ásh t' përshkruem në Bibljë me gjithëfarë drújsh. *Kângë t' âmbëla* . . . : të

Laures e të shoqevc të saja aseo për dikë tjetër, të poetënve qi këndoishin lavdet e Laures. — 4. *Një gurrë* . . . : gojtarija e Laures ase sasija e rrjedhët qi s' mën kurr e vërtyteve e të bukurive të saja. *Prej një curri* . . . : zëmra e Laures gurit kundrejt poetit. *Nuk aviteshin*: nuk qaseshin burra të pagdhëun e trashamana por nymfa e Zâna, grá e virgjina qi këndoishin po me at mënyrë d. m. th. kishin po ato vër-

vete gurrën e visin: e nga ky shkak un ndiej gjithënji pikllim e vetem tue përkujtue tmerohem.

5. Tue pá në një pyll, vetem edhe krenare, një feniçe të bindshëme, me të dyja flatrat të veshuna në purpur e kryet arit, kujtova se kam para syve një trajtë qiellore e të pamortshëme derisá nuk mbërrijti ke lari i zhgulun e ke gurrë qi toka përpini. E së mbrâmi çdo send fluturon: sepse tue kundrue gëmat e shpërdám në për tokë edhe trupin e këputun, edhe lángun e gjallë të thám, i a solli vetes skjepin si në përbuzje; e në një ças u zhduk; e nga ky shkak zëmra m' u dogj në dhimbë e në dashuní.

6. Për fund pásh tue shkue nëpër lule e bár një zojë aqë të vërgjilët e të hijëshme saqi kurr s' e mendoj mos të përvlohem e të dridhem: e përvûjtë në vetvete, por krenare kundrejt Da-

tyte. *Gurrën e visin*: gurrën edh' at vend ku kjo bunonte. — 5. *Një feniçe*: përmbi feniçen mund të shifet tingëllimi i *Librit të Kángëve* qi fillon «*Questa Fenice, de l'aurata piuma*» ku poeti përshekruen këtë zog të mrekullueshëm mbas kallzimeve të Plinit e të Klaudjanit. *Feniçe* (phenix): zog prallzuer qi, mbas gojdhânave të moçme, ishte i vetem në farë të tij. Jetonte shumë shekuj midis shkretëve t' Arabís, digjte veten mbi një turrë drúsh t' erandëshme e u ngjallte rishtas prej hinit të vet. *Vetem edhe krenare*: vetem pse feniçja thuhet se rrinte gjith-

monë vetem. E Laura nuk dashunonte kend; krenare për kah ana e nderit. *Si në përbuzje*: si me pasë randë jetën. Për këtë tubzë epen zhvillime të ndrysbme. Mâ i gjashëm na duket njiky: Laura tue ndie të pakët në vete, gjymtyrët e saja të bukura të dekuna e fjalën e bjerrme edhe tue e njoftë veten të mortshëme, përbuzë këtë mënyrë gjallesë e des tue mos i u dhimbët aspak jeta. — 6. *Një zojë . . .*: merr shembullin e Euridiçes e cila si na tregon Ovidi (Met. X, 8), tue shetitë me shoqe nëpër bar qe mbytë prej një gjarpni

shunis: e kish përsipër një veshë aqë të bardhë e aqë mirë t' endun sa dukej përnjiherit arit e boret: por pjesët e epera ishin të mbështjelluna në një mjegull t' errtë. E zânun në thëmbër prej një gjarpni të vogël, si lule e këputun qi bjen c fiket, e gëzueshme edh' e sigurtë u nis. Ah, kurr-gjâ përveç vajit s' ngjatë në këtë shekull!

7. Kângë, mirë fort mundesh me thânun: — Këto

qi e zûni në thëmbër. *Të bardhë*: si është i bardhë trupi i Laures e si është i pastër shpirti i saj. *Arit e boret* . . . : arit flokët, boret pjesët e tjera të trupit. *Pjesët e epera*: fytyra e saj kishte një hije të trish-tueshme, ndoshta pse parandiente dekën e afërme. *U nis*: u dâ këso jete. — 7. *Mirë fort*: Mund t' a pohojsh me siguri, me gjithë se nuk është një punë qi zëhet besë lehtas. *Në zotin t' im*: auktori. Nemostjetër sa për kureshtë po njoftojmë një interpretim tjetër të kësaj kânge alegorike qi ep Françesk Pasqualigo. Ai shef një korrespondencë ndërmjet këtyne gjashtë vegimeve e gjashtë triumfeve të Petrarkës. Egërsina me ball njeriu është Dashunija qi sikur ngadhjnen në botë, ashtu triumfon edhe përmbi poetin; anija e ngarkueme me gjithfarë malli të çmueshëm është Përkuermenija qi triumfon përmbi Dashuní; rrëfeja qi zgjeton larín edh' e zhgulë me rrâjë përfytyron Dekën qi triumfon mbi Përkuermení; gurra e qartë qi derdhë paprá ujín e freskët të vetin edhe kur gjithëshka për rreth është thá prej zhegut e ngadhjnen mbi shkret-

tín e fushës është Fama qi triumfon përmbi Dekë; teniçja, simbol' i padekëmenís, është Koha qi triumfon përmbi Famë; grueja e bukur edhe e kandëshme qi shkon mendueshëm ndërmjet barit e të luleve e i ka pjesët e epera të mbështjelluna si më një mjegull, përfytyron Hyjin e mjegulla shënon at tís nëpërmjet të cilit shqisja e jonë i shef sendet hyjnore. Por mbas këtij interpretimi e mbas të gjitha interpretimeve qi u çeken në komentimin e kësaj kânge, na duket me vend të shtojmë (shif edhe sa thamë në tubzën e tretë) këtë shënim mjaft t' arsyeshëm, të Lud. Ant. Mutatorit: «Kângë alegorike (është kjo) asi lloji si u pëlqen disa letrarve të cilët gjuejnë me andje nëpër ré e dijnë me gjetë atje të gjitha sendet má bujare e má të rralla të botës. Kështu ata shofin e gati prekin me dorë në këto gjashtë vegime të gjitha vërtytet morale e intelektuale të Laures e bukurit e saja trupore: gojtarín, njohunín e poezís me të qënunit e saj vetë si poeteshë, posë shkëlqimit, shkathtësis e njimijë ciltive tjera t' asaj grueje fatbardhë. Sigurisht Pe-

gjashtë vegime kanë ngjallë në zotin t' im një
deshir t' âmbël deke.

trarka nuk ishte një njeri që flitte
kot: ai dinte se kurrigjâ s' do të jët
as në poezi as në pikturë as në çdo
punim tjetër që mos t' a kët pschin
e vet, edhe një pse të mirë. Por
dinte edhe se kali i poezis mund të
shetisi e mund t' endet pa e matë
për së tepri çdo hap edhe dinte se

s' është nevoja që sejcila veçanëri e
sendeve alegorike t' i korrespondojë
atij objekti që don me përfaqyruë, tue
mjastue një lloj përkimi bujar të
piesve të para. Tashti gjetunija e
këtij hartimi është shumë poetike e
kjo vjerrshë është e pajisun me disa
përshkrime të bukura e fort të gjalla».

TINGËLLIME MBI ARGUMENTA TË NDRYSHËM

TINGËLLIM I.

Ngushullon e nxitë një mik të vijoje në studjime letrare e në dashurin e Filozofis.

1. Gryksija e gjumi edhe puplat e plogta çdo vërtyt kanë dëbue nga bota, prandej natyra e jonë ka dalun gati krejt prej rrymës së vet, e mujtun nga veset;
2. edhe është aqë shkimun çdo dritë mirsije e qiellit, nëpër të cilën trajtohet jeta njerzore, sa qi diftohet në gisht si gjâ e mrekullueshme kush përpiqet me bâ të bunojë një lum prej Elikonës.
3. Ku ká deshir lari? apo myrti? Lakur edh'e

1. *Puplat e plogta*: pasunija, plogtija. Të plogtit rrijnë gjatë në shtrat pështetë ndër kultra puplash. — 2. Influksi i mirë i qiellit prej kah jeta e njeriut merr cilti e trajtë, nuk ndihet mâ në botë, kaqë sa

duket punë e mrekullueshme me u mundue kush të xjerrin ndonji fryt të dobishëm prej letërsis a prej Filozofis. *Elikonës*: malit shugurue Zânave. — 3. *Lari e myrti* janë simboli i lumnis poetike e letrare.

vobektë ti shkon, filozofí, thotë turma e ngrehun ndër fitime të poshtëme.

4. Ké për të pasun pak shokë n' udhën tjetër: aqë mã tepër të lus, o shpirt i njerzishëm, mos t' a lãjsh veprën t' ande zëmër-madhe.

Turma . . .: kush e ka ngulë mendën në fitim, nuk e çëmon filozofin sepse prej si nuk del fitim të

hollash. — 4. *N' udhën tjetër*: n' atë të studjimeve të letërsis e të filozofis.

TINCËLLIM V.

Pergëzohet me mikun e tij Boccaccion, auktuer i Dekameronit, pse është këthye më një jetë më t' urtë e të nderëshme.

1. Nuk gëzon më tepër se un tue arrijtun në breg anija qi qe e luftueme dh' e mujtun prej valve, kur gjindja me fytyrë të tmerueme shtrihen për dhé m' u falun nderës;
2. as nuk del prej burgut ai qi e ndieu rreth fytit konopin e shtrënguem më gëzueshëm se un qi po shof të lëshueme pallën e cila luftë aqë të gjatë i bâni Zotit t' im.
3. E ju të gjith, qi Dashunín lavdoni në vjerrsha, këtij qindisësi të mirë fjalësh dashunore, q' ishte përpara i humbun, bâni nderime:
4. përse më kremtje është në mbretnin e të zgje-

1. *Shtrihen për dhé*: për me i u falun nderës Zotit qi i ka shpëtue nga stuhija. — 2. *Pallën*: shpatën, d. m. th. shkrimet shpottitëse. *Zotit t' im*: dashunis. — 3. *Këtij*

qindisësi: shkrimtar. — 4. I a zbaton këthimit të Boccaccios fjalët e shëmbelltyrës së Krishtit mbi delen e humbun: «Cili prej jush është ai qi ka njiqind dele, edhe në

dhunve për një shpirt të këthyem, i cili edhe
mâ tepër çëmohet, se për nandëdhjetënandë
tjerë të përsosun.

hupët një prej tyre, nuk lën të
nandëdhjetenandëtat në vathë, edhe
vete me kërkue atë që ka humbun
deri sa t' a gjëjë? E si t' a gjëjë e
merr mbi krahë të vet tue u gëzue.
Edhe kur vjen në shtëpi, thërret
miqt edhe fqijjt e u thotë: — Gëzo-

nju bashkë me mue, pse gjeta delen
t' eme, që pat humbun. Po u tham
juve, se kështu ka me qënun mâ
gëzim edhe në qiell për një fajtuer
që pendohet, se për nandëdhjetena-
ndë të drejtë, të cilët s' kanë nevojë
për pendesë —».

TINGËLLIM IX.

Fton grát edhe dashunorët të qajnë me të dekën e Çino-s nga Pistoja, vjerrshatar i përmendun i t' âmbilit stil të rí.

1. Qani, ju grá, dhe me jue t' qaj' Dashnija; -- qani, dashnor' nëpër të gjitha vendet; — mbas-si qi dekun sot âsht ai q' orvatej — me ju dhân', sa qe gjall', lavdim e nderë.
2. Un për vete po lus idhnín e egër, — qi lotin kurrsesi mos t' m' a ndaloje, — e t' jét i gjânë e t' m' fali aq' pshërtime — sa qi t' m' i u lypen për me shfryemun zêmres.
3. Le t'qajn' dhe rrimet, vargjet edhe t'qajnë — pse i yni zoti Çino dashunuer — nuk âsht shum koh' qi prej nesh u largue;
4. le t'qaj' Pistoja e qytetar' t e mbrapësht, — qi t' afërshëm kaq t' âmbël na kan' hambun; — e Qielli le t' gazmoj' ku ai ka shkue.

2. Po e lus qi mos të m'a presin vajin e të më lânë me dënesë deri sa të shfreje krejt zêmra e eme.

— 4. Qytetarët e mbrapësht: Çino qe dëbue nga Pistoja për arsye politike.

LUDOVİK ARIOSTO

LUDOVIK ARIOSTO

JETA

Ludovik Ariosto ishte prej një familjes nga Ferrara; por lindi, me 8 Shtatuer 1474, në Reggio Emilia (shqyptò: Regjo Emilja) ku i ati Niccolò (shqyptò: Nikkolò) ishte urdhentar i qytetzës. E ama ishte nga Reggio, e quhej Daria Malaguzzi. Dymdhjetë vjeç djaloshi u ngul me banesë në Ferrara, ku zûni të studjojë ligjë për me i u shtruemun vullnesës së t' et; por mâ tepër edhe mâ mirë u dha mbas studjimeve letrare nën udhëhjekjen e Gregorit nga Spoleto. Studjoi shumë latinishten, e në këtë gjuhë hartoi lirika të hijëshme kejët, e kish nisun m' u thellue në greqishten, kur me 1500 i diq i ati: për këtë arsye i u desht me këputun studjimet e âmbra, e, bâ kryetar i një familjes me shumë pjestarë, me u gjetun burrë motrave edhe m' u ndihmue si babë vllazënve të vogjël.

Hÿ dhe ai si i ati në shërbim t' Estensejve, qe së pari, në vjetin 1502, kapitan në fortesën e Kanosës; e një vjet mbrapa u muer në shërbim t' atij kardinali Hyppolit nga Este, vllá i dukës Alfons e bër zëmër-madh i Herkulit, të cilit do t' i kushtonte mâ vonë poemën e tij. Kardinali nuk i dha shkas fort prirjeve letrare të zyrtarit të vet, por e shtini në punë tue e dergue andej e këtej me

ngarkime diplomatike e luftarake. Prandej tha një ditë Ariosto për zotnín :

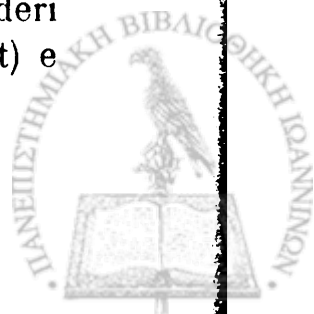
*Me ndëjun shumë nuk m'la mue n'kurrnji vend,
e prej poetit m'bani përsjells kualsh.*

Me gjithkëtë, ndërmjet udhetimeve si bajloz e luftave ai punonte rreth *Orlando Furioso*-s, edhe rreth tjera veprave me randësi. Kur hypi në thron Leoni i X, i cili sa ishte kardinal i dftonte miqësi të madhe, shkoi me i paraqitë nderime në Romë (1513); por nuk pat prej tij ato ndihma qi ai pritte. Tekembrâmja, tue pasë shkue Hypoliti si peshkop në Buda të Magjarrís, ai nuk desht t' a ndjekti atje, e qe pushue nga shërbimi. Kishte njoftun në këtë ndërkohë në Florencë Aleksandrën Benucci (shqyptò: Benuççi), të vejën e Tito Strozzi-t, e cila qe dashunija e tij mâ e madhe edhe shoqe e tij besnike.

Si u nis Hypoliti, ai hyni në shërbim të dukës Alfons (1518) prej të cilit i qe lidhun një rrogë jo e keqe qi e lëjoi me gjallue i qetë e m' u dhânë mbas studjimeve. Por në vjetin 1522 e gjëjmë larg çerdhes së vet, komisar dukal në Garfagnana (shqyptò: Garfanjana). Si ndodhi ky ndërrim? Rrethânat e luftës kishin bâ t' i a hiqshin rrogën, edhe ai atbotë, për me jetue, pranoi at zyre të largtë. Ndejti aty trí vjet, pa kurrfarë qejfi, e tue qeverrisë me urtí; derisá në korrik të vjetit 1525 këthei në Ferrara me një grumbull të hollash qi e vûni në gjendje të blejë një tokë n' udhën Mirasole edhe të ndertojë n' at vend një shtëpijë të vogël me një lulishte. E sipër saj shkroi distikun e përmendun :

*Parva, sed apta mihi, sed nulli obnoxia, sed non
sordida, parta meo sed tamen aere domus.*

“E vogël, kjo shtëpijë, por e përshtatëshme për mue: e nuk mvaret prej askuj: edhe nuk âsht e ndytë; e në fund e kam blé me paren t' eme„. Në të jetoi i lum deri në ditë të dekës, tue limue e qortue tetëshet (oktavet) e

poemit të tij e tue i dhânë fund hartimit të satireve. E ngushullonte dashunija e së shoqes Aleksandra, prej buzëve së cilës zênte, edhe shtinte në punë, thjeshtësín e të folunit florentin; e merrej edhe me mbielljen e kopështit të vogël të tij, por me pak fryt e “me pak dijení mbi barishte,, si shkroi i biri Virgjinjo.

U smue natën e 31 Dhetorit 1532, e me 6 Qershuer të vjetit 1533 diq në shtëpín e vogël, të përvûjtun e të pastolisun, ai qi kishte krijuë aqë shumë pallate të mrekullueshme . . .

VEPRAT

KOMEDINAT E SATIRET

Ariosto-ja shkroi lirika të vlerëshme latine e italjane; por, ndër veprat e tij të dyta, mâ të randësishmet janë *Komedinat e Satiret*.

Estensejt pëlqejshin fort shfaqjet teatrore; e, tue qênë se komedinat latine ishin asokohe të kërkueme shumë, ai mendoj të hartojë komedina italjane origjinale, por të zhvillueme mbas modeleve të Plautit e të Terencit. Hartoi katër: *Cassaria*, *Suppositi*, *Negromante*, *Lena*; një e pestë, *Scolastica*, mbet e pakryeme.

Tue siellun sÿt kah të vjetrit, e sidomos kah Horati, Ariosto-ja përdori mjeshtrisht satirën. Ndër treshet e saja ai flet piksperi për vete, për idhnimet e për dashunít e për fatkeqsít e tija, tue gjuejtun rasën me vû në lojë me ironí të kandëshme të mbetat e njerzve t' asaj kohe, edhe me u tregue i lír e plot sedër para zotnive të tij të fuqishëm :

“Tashti tue përfundue tham qi, po kujtoi Kardinali se më ka blémun me dhuntít e tija, s' kam aspak vishtirsí me i a këthye, për të fitue lirin t' eme të maparëshme,,.

ORLANDO FURIOSO

Në vjetin 1506 poeti kishte nisë të shkruëj *Orlando Furioso* (Orlandi i çmendun). Ky u duk për të parën herë me 1516, e më vonë, i qortuem, për herën e dytë me 1521. Ç' prej asaj kohe Ariosto u përpoq me e punue rishtas kryekëput, e në mënyrë të veçantë me përmir-sue gjuhën e vargun, tue i shtuemun edhe gjashtë këngët e fundme; deri qi me 1532 doli në Ferrara pranë Roso da Valenza botimi i tretë edhe i fundit, i cili është një ai qi vjen tue u shtypë paprâ edhe sot.

Orlandi i çmendun fillon aty ku Orlandi dashunues (*Orlando innamorato*) i Boiardo-s kishte mbetë i këputun. Tue vijue veprën e një poeti të madh, Ariosto mujti me dalë edhe më i madh se ai. Boiardo kishte krijuë një botë poetike të ré; Ariosto hyn n' at botë edhe e zbukuron e e shëndërron. Të shkrimit e elementit klasik me atë kalorësiak është i përsosun. Huret e poezisë greke e latine përsiellin zojat e kalorsit, stolisin armët, dashunít, punët e njerzishme edhe arratijat e bukura. Ndërkaq njisija ruhet edhe në ndryshmënin e jashtazakonshëme të veprimit. Janë trí fije kryesore rreth së cilave vijnë tue u lidhun tâna të tjerat: kundrështimi i madh ndërmjet Lindjes saraçine edhe Përendimit të krishtënë; dashuniya e Orlandit për Angjelicën; dashuniya e Rrugjerit e e Bradamantes prej të cilve rrodhi shtëpiya e Estensejve me të gjitha lavdit e veta.

Vetjet kryesore janë po ato t' Orlandit dashunues por Ariosto i ka ndreqë mbas mënyrës së vet, do me thënë si artist i madh qi ishte. Asht në të, përveç pasunís së çuditëshme të fantazisë edhe shkëlqimit të vargjeve e të parafytyrimeve, një ironí shumë e hollë e fisnike qi qet kryet aty këtu gjatë poemit edhe i a shton mrekullisht hijeshín. Kjo bukurí e hirëshme apo ky hir i bukur asht vërteti kryesuer i poemit, prej të cilit rrjedhin të gjitha meritat të tjera. S' ka vende jo të njinjishme apo qi mos të

jenë në drejtpeshim; por ká një harmoní nëpër të cilen pësimi vrret por nuk hukatë, e komiciteti qeshë por nuk zgërdhëhet. Harmoní e ndihmueme nga përsosmenija edhe qartësija e stilit, nga kumbimi i matun edhe i ndryshëm i vargut, nga gjuha qi punimi i gjatë i limës ka bâ toskanisht të pastër.

G. LIPPARINI

(I Grandi Autori della Letteratura Italiana)

PRRALLA E POEMIT

Krejt Ariosto-n na e gjëjmë n' Orlandin e çmendun: rreth së cilit punoi në kohën mâ të mirën të jetës së tij, me kujdes e dashuní shum të madhe: si mundet me u vretjtë ndër qortime të panjehuna të dorëshkrimeve të tija: e prej krahasimit të parit botim me të tretin. Prandej mund të thuhet se poemi, qi duket mâ i vetvetíshmi i krejt letërsís italjane, ást në realitet mâ i menduemi e mâ i punuemi; për me shprehun në mënyrë të ndriçme krejt botën e tyne të mbrendshëme poetët arríjnë me shum zor, aqë mâ tepër sa mâ të mëdhej të jenë. Qe tashti gersheti i tregimit. Boiardo kishte çue deri ke ledhet e Parisit Agramantin mbretin e Afrikës me të gjithë mbretët e vet, edhe me Marsilin mbretin e Spánjës. Tashti, peripetít e ndryshme t' atij rrethimi prrallzuer mbesin si kryefilli i poemit t' Ariosto-s, sikurse pikë-pjekja ku, prej vendeve mâ të largta e prej udhve mâ të ndërlikueme, vjen e zhvillohet tregimi. Kristjant, së pari, janë të mujtun. Angjelika, grueja qi kishte shkaktue aqë shum kundrështime e qi Orlandi kishte prû, anames njimijë rreziqeve, në Francë, Angjelika, qi Karli i Madh perenduer donte t' i a epte si çëmim atij prej paladinve qi të kish vrámun një numer ma të madh anmiqsh, si merr vesht se Kristjant u thyen, vëhet në t' ikun, e ndjekun prej Rinaldit, qi ajo mënín me gjith shpirt. Por ai humbë gjurmën e

saj; e mbandej âsht i derguem prej Karlit të Madh me gjetun ushtarë n' Angli. E ndërkaq duket Bradamante, luftare e eger edhe grue shumë e butë, motër e Rinaldit, dashunuese e Rugjerit pagan (poeti parafytyron, si edhe Boiardo, se prej tyre do të rrjedhi shtëpija e Estensejve). Ajo kërkon shi Rugjerin, qi magjistarja e mirë Melissa, projsja e saj, i ka thânun se âsht i ndryem në një kështjell të Pirenejve, ku shortari Atlant (i cili parashifte se Rugjeri do të bâhej i krishtënë) e mban rob, në mes të çdo ambëlsije. Atlanti mblidhte n' at kështjell magjik të gjitha grát e bukura, qi gjênte nëpër ato vise. I rrëmbente, tue zbritun me një kál të flatruem (hipogrifi); e me një mburoje qi merrte sýt, sa zbulohej, bânte me rá pa mend kêdo qi donte t' i kundrështojë.

Bradamante kish me vete një unazë, dikur e Angjeli-kës, qi s' lënte me veprue asnjë magji. Në saje t' asaj, i qet bejleg Atlantit: edhe e kapë. S' i bân zêmra m' e vrá; por libron Rugjerin. Kështjelli âsht zhdukun; por Rugjeri don t' i hypi hipogrifit: i kërcen në shpinë e rrokë mburojen magjike; e hipogrifi ngjitet me një shpejtí të rrufëshme, tue lânun Bradamanten të mjerueme, edhe e çon djaloshin (e me këtë kryente prap vullnesën e Atlantit) n' ujdhesën e Alçinës së bukur; një njimtare e cila, si u mërzzite prej dashunuesve, i shëndërronte në drûj, në kroje, në frymorë, e në të tilla sende. Por Melissa zêmërmirë i bâhet edhe kësaj here ndihmë vajzës qi mpronte. Nën fytyrën e vetë Atlantit, ajo liron Rugjerin, tue e bâmun m' u kuqë për dashunín e padêjê; një grue e urtë, Logjistila, e mëson si m' e zaptue hipogrifin, edhe ai hidhet përpjetë, me qëllim të këtheje në Francë ke Bradamantja e tij.

Âsht kot të thomi se edhe Orlandi ka hý në valle. I ngulun në mendim qi të ndjeki Angjeli-kën, niset vetem nga Parisi për të kërkue mun gruen qi s' ka me gjetë kurr; përkohet po në një atë udhë qi edhe ajo rreh, por gjithmonë arrin tepër vonë. Angjelika, e zânun prej Ku-

sarve, âsht e çueme n' ujdhesën Ebuda, ku, mbas nji zakoni të vendit, do t' i hidhet si gjellë nji përbindshi detar. Orlandi niset andej; por i a behë mâ parë, mbi hipogrif, Rrugjeri. I cili liron gruen, i a merr sÿt përbindshit me mburojen magjike; rrokë Angjelicën edhe e vën para vetes në kál të flatruem. Por kur zbret në tokë për të ndëjun mâ lirisht me têt, kjo i hjek doret unazën qi qe dikur e saj e të cilen Bradamantja i a kish dërgue Rrugjerit; edhe e shtie në gojë, e bâhet e padukëshme; sepse unaza kishte edhe kët vërtyt. Për t' i a çue fatkeqësin në cip, Rrugjerit i ikë edhe hipogrifi. Ndërkaq, n' ujdhesën e Ebudës, nji tjetër grue e bukur i hidhet përbindshit: Olimpja e mjerë. Orlandi e liron: edhe vret shtëzën detare, tue i hÿ me nji sandall e me nji shpirancë në fyt, e tue e ngrehë mbandej të cofun në breg. E niset rishtas për në kërkesën e tij të kotë.

Tashti poeti na siell në Paris të rrethuem. Karli i Madh lutë Hyjin; i cili i dergon engjullin Mëhíll me kërkuë Heshtimin (qi t' udhëhjeku nëpër terr të natës, pa u kujtue Saraçint, aradhet e Rinaldit prej Anglije) e Dasín (qi të fusi grindje në mes të sulmuesve të rrehtë). Engjulli gjên Dasín aty ku s' e mendonte, në nji kuvend; ku gjindet edhe Njimtija, e cila e mëson se në çë skutë mshefet Heshtimi. E t' udhëhjekuna prej Heshtimit, aradhet e Rinaldit arrijnë në Paris, shi kur po nisej rrethimi i qytetit në të cilin spikatë vigâne figura e Rodomontit, mbret i Algjerit, qi, i vetem, djeg e pjek Parisin tue bâ ploje, derisá Rinaldi mësyen sulmuesët mbas shpine. Atëhere edhe perandori i prin ushtrís jashtë qytetit. E rrethuesit janë të rrethuem. Dardineli, me qindresën e tij, me dekën heroike, ndalon qi Saraçint të shqymen unjí: e i vën në gjendje m' u forcue ndër llogore. Nji djalosh, Medori, ushtar jo në zâ i Dardinelit, del, me mikun e vet Kloridanin, për me vorrue mbretin e vet. I zânun prej nji çete Kristjansh, rrëzohet i therun prej tyne e lêhet aty për dhé si i dekun. Angjelika, qi shpëtoi nga duert e Rrugjerit, me una-

zën e vet qi e bân të padukëshme, ka mujtun me rrahë pa frigë pjesën mâ të madhe t' asaj krahine. I a përshëpjetë kur Medori po diste. I dhimbet djaloshi i pëshëm. E shëron me mjekime, qi ajo zûni të pregatiti në Lindjen e saj; e kapë maraku edhe me të kalon disa dit lumniye ke një blegtuer. Bashkë mbandej me Medorin niset për Barcelonë, prej kah do të hypi në një barkë me këthye në Hindí, për t' a kunorue mbret të Katajit. Kështu Angjelika, në midis të poemit, zhduket për gjithmonë.

E qe se Orlandi, tue e kërkue gjithënji, arrin në një mbasdite të zjarrtë shi në zabelin e banuem prej Angjelikës e prej Medorit. Në trupat e drûjve shef të gëdhënun emnat e tyne: në të hýmit e një shpelle lexon një nëshkrim tepër të gjatë e tepër të qartë. Dron se ka kup-tue. Bûen ke blegtori, qi i kallzon tue mendue se i a zhदारitë trishtimin e tij, historin e të dy dashunorve, edhe i difton një xhevahir, qi i a dha si shpërblim Angjelika: një xhevahir qi ai, Orlandi, i a kish falë dikur asaj! At natë paladinin s' e muer gjumi. Të nesërmen e kapë një marrí e furishme. I çmendun, lakur, shetitë poshtë e përþjetë nëpër Francë, tue sodumë gjithëshkafen e tue tmerue gjithkend. Gjën Angjelicën, qi është kah ngarkohet n' anije; por s' e njef as nuk është i njoftun prej saj. Kapërcën, më not, grykën e Gibraltarit; e kalon n' Afrikë.

Rrugjeri hýn në një pallat magjik (i ngrehun prej Atlantit, qi s' don kurrësi t' a lájë djalin me shkue ke Bradamantja), sepse i duket se ndien zânin e grues së vet të dashun kah e thrret. Siellet kthinë në kthinë, pa e gjetun kurr. Melissa e din at mashtrí. E i a behë me Bradamanten n' at pallat; tue e lajmue qi të vrasí këdo q' i paraqitet me fytyrën e Rrugjerit: vetem ashtu mund të thehet shortija. Por grueja s' ka zëmër t' i bije as hijes së njeriut qi dashunon: ashtu edhe ajo mbetë e zânun prej mëngjive të pallatit. Por shka se paladini Astolf, dikur dashës i Alçinës, prej saj i shëndërruem në bush, e mbandej i këthyem në trajtën njerzore nga Melissa — aven-

turjeri mâ i falisun i poemit — arrin mun në kohë. Ai ka një libër, qi mëson të gjitha shortit edhe mënyrën si me i asgjâsue; ka edhe një brî me një zâ të rrebtë fort; i frÿn atij: e kështjelli zhduket: e Bradamantja e Rrugjeri tekembrâmja gjëjnë njëni tjetrin. Por grueja, para se m'u bâ nusja e Rrugjerit, lypë qi ky të pagzohet. Ai kishte me i ndëgjue mun aty për aty; por don një herë të presi qi të marri fund rrethimi i Parisit; nuk i bân zêmra m' e lânun në rrezik mbretin e vet Agramantin. Bradamantja këthen në kështjellin e vet të Montalbanos e Rrugjeri shkon në lâm t' Agramantit. Udhës ndeshet në një luftare, në Marfizën, e cila nis me i pëlqye; e Bradamantja, qi e merr vesht, grîhet në zilí.

Saraçint këthejnë me rrethue Parisin. Arkangjulli Mëhíll shkon e kapë rishtas Dasín, qi po rrinte në një kapitull murgarësh të mbledhun për zgjedhjen e eprorit të tyne; i then një dorzë kryqi mbi kurrizë; e shtrëngon të këtheje në lâm të Saraçinve. Edhe ajo me të vërtetë këthen; e kësaj here kryen ma së miri zyrën e vet. Për shkaqet mâ të ndryshme, Pagant mâ të fortë idhnohen me shoqishojnë e gati sa s' përdorin armët njëni kundra tjetrit; Gradasi e Rrugjeri, Marfiza e Mandrikardi, Rodomonti e Sakripanti. Mâ fatakeqi âsht Rodomonti. I bindun se Doraliçja e don me shpirt, e qi duron, përdhûni, Mandrikardin, e fton qi të zgjedhi ndërmjet të dyve; edhe ajo zgjedh Mandrikardin. Rodomonti niset mbushë me zêmrim kundra gráve: e gati sa s' del mendsh edhe ai si Orlandi. Ndalet në Mompeljeri, pranë një kishe të vogël të lëshueme, mbi një lum. Aty kalon Izabela e mitun, qi bante me vete arkivolin e Zerbinit të vet. Rodomonti zên marak në têt; por ajo mâ parë pëlqen dekën se me qênë e atij. Përdorë prandej një gënjeshtër; i thotë se din të pregatiti një pije e cila i bân njerzit të pacenueshëm; ka për t' i a mësue, në qe se ai premtun qi nuk e shnderon. Shtrydhë do bár, lyen qafën me têt, grishë Rodomontin me i ra. Njeriu i pagdhênun i mshon në shpatë edhe

i a pret kryet. Për me bâ pendesën e gabimit të tij, ndër-rron kishën në vorr për Izabelën edhe goditë një urë të ngushtë mbi lum. Kushdo që të kalojë aty pari, do të luftojë me të, edhe ai do t' i vari armët e të mujtunit si shëj ngadhnjimi për nderim të së dekunes. Prej aty nuk ndëgjon me luejtun, me gjith që Agramanti s' prân tue e thirrun. Bradamantja, që deshiron me dijtë ndonji send për Rugjerin, kalon nëpër urë. Një heshtë ari magjike e bân të dali fituese. Atbotë Rodomonti, prej turpit, shkon m' u mshefun në një shpellë, e betohet mos me ngjeshë mâ armë, për një vjet, një muej e një ditë.

Rinaldi, me një aradhe ushtarësh besnikë, i ka dalun mbas shpine Saraçinve, edhe bân ploje më ta. Agramanti me zi që shpëton, edhe zbrapet n' Arli të Provencës, me gjinden e paktë që i mbetë. Aty n' Arli gjindet Rugjeri. Bradamantja, plot zilí, vjen edhe i qet bejleg. E lën që ai t' a mujë. Edhe Marfiza ka marrë pjesë. Bradamantja vërvitet në të. Por një zâ prej nëndheut, zâni i Atlantit — që, mbassi diq nga idhnimi se Rugjeri humbi për paganizëm, ishte i vorruem aty — tregon si Marfiza s'âsht tjetër veçse motra e Rugjerit: e grabitun qyshë në foshnjí prej Paganve. Rugjeri merr ngrykë motrën e papritun, i zbulon dashurin e tij për Bradamanten, e tregon historín e stërgjyshave, tue zânë fillë asgjâmangut, prej Hektorit. Del në shesh që n' origjinë janë të krishtënë si Rugjeri ashtu Marfiza, e cila lypë aty për aty pagzimin.

Por me i dhânun ngadhnjimin e fundit Kristjanve bâhet shkak Astolfi i falisun; që mbi hipogrifin, prej Rugjerit kalie atij, përshkon Francën, Spânjën, Afrikën, Etiopín, ku liron mbretin e verbët Senàpin nga Harpijet; e, tue i ndjekun këto me kumbimin e përfrigueshëm të brinit të tij, i dëbon deri në ferrë; prej kah ngjitet mbi malin e parrizit të tokës. Aty, prej Shën Gjonit Ungjilltar, që banon n' at vend, merr vesht marrín e Orlandit edhe si ai, Astolfi, âsht i caktuem nga fati për t' a shërue. Mbi qerr zjarrmit të profetit Elija ngjitën, ai e Shën Gjoni,

deri ke Hâna. Në Hânë përmbledhet gjithëshka të mirë e të keqe humbet këtu mbi tokë, prej së ciles një gjâsend nuk shkoqet kurr: marrija. Urtija e njerzve âsht në Hânë. E, në një filltar të madh, paladini gjên urtín e Orlandit, edhe e merr me vete, por jo para se me i marrë erë e me fitue rishtas urtín e vet të humbun. Zbritun mbi mal të parrizit të tokës, Astolfi mbledh një bâr, me të cilin i këthen të pámit Senàpit, qi Hyji kish vërbue për krení qi kishte. Senàpi, në mirnjohje, bâhet i krishtënë, edhe ep gjind për të mësyë mbretnín e Agramantin, për t' a shtrëngue këtë me lëshue Francën.

Por ushtria s' ka kual. Astolfi lutë me nxehtësí Hyjin, rrokullisë gurë nëpër një mal, e gurët bâhen kual; e kështu niset për me mësyë Bizertën. Qet cekën me i hjekun edhe Provencën Saraçinve; por i mungojnë anijet. Lutet, hjedh në dët gjeth larísh, palmesh, çedrash, e ata gjeth shëndërrohen në një flotë. Kur anijet janë gati me lundërtue, duket, tue rrenue vendin, një i çmëndun: Orlandi. Asht çasi i veprimit. E lidhin, i apin filltarin me urtín e tij qi t' i marri erë. Ai këthen në vete, turpnohet për shka bâni, betohet për të jetue me projtun krishtënimin, merr pjesë me Astolfin në rrethimin e Bizertës; ndërsa flota ndeshet natën me atë t' Agramantit qi, i mujtun, velezonte kah Afrika. Edhe shef për së largu flakën e Bizertës së tij të djegun. Një dyluftim ndërmjet Orlandit, Olivjerit e Brandimartit, për anën e Kristjanve, Agramantit, Gradasit e Sobrinit, për anën e Saraçinve, n' ujdhesën e Lipaduzës, i ep fund luftës. Orlandi vret Agramantin e Gradasin, Sobrini âsht i plagosun randë, e dorzohet. Mbetë i varruem edhe Olivjeri. E Brandimarti des, tue i a porositë shokve gruen e dashun të tij, Fjordiligjin. N' ujdhesë arrin, tepër vonë, Rinaldi; qi, bashkë me Orlandin bán trupin e Brandimartit në Sicili, për t' i dhânun vorrim të dëjë.

Po Rrugjeri e Bradamantja? Duka Amon, i ati i Bradamantes, s' don qi ajo të marri për burrë Rrugjerin; ai

i a ka folun vajzën Leonit, të birit të Kostantinit, peranduer i Byzantit. Edhe Bradamantja, si bijë e ndëgjueshme qi âsht, i shtrohet atij flijimi; por nxjerr nga Karli i Madh (e i ati nuk guxon të kundrështojë) qi të bâhet burrë i saj vetëm ai qi t' a mujë në një dyluftim. Rrugjeri, tue ndërrue emën e tue u quejtun Kalorës i Ljokornit, shkon, mbushë me maraz, me rrëzue nga throni Leonin; por Leonit aqë i pëlqehen trimnít e tija saqi dy djelmohat zânë miqësi të ngushtë; aqë sa Rrugjeri pranon me luftue kundra Bradamantes, me veshën e me dhumerin e Leonit, për t' i a fitue këtij gruen; edhe i a fiton: Porse Leoni, marrë vesht qi kalorsi i Ljokornit ishte Rrugjeri, i fejuemi i Bradamantes, s' do qi ky t' i a dali me njerzi, e i a lypë ai vetë, për mikun e vet, perandorit vajzën. E tekembrâmja bâhet darsma para Karlit të Madh; per, qe, ia behë i papritun Rodomonti prej vetmís, shi në sofër, për t' i hjedhun bejleg Rrugjerit, mohues i besimit të vet. E me dyluftimin e tyne, edhe me dekën e Rodomontit, shpirti i të cilit ikë tue true në ferrë, përkryhet poemi.

E. DONADONI

(Breve Storia della Letteratura Italiana)

ORLANDI I ÇMENDUN

FILLESA E KUSHTIMI

Këngë I, tetëshe 1-4. — Ndër këto katër tetëshe të fillesës, poeti tregon argumentin qi do të zhvilloje e prej tyne kuptohet menjëherë se poemi do të flasi sidomos mbi arratijat e kalorsve e jo aqë mbi luftën e Agramantit me Karlin e Madh. Qyshë në të parat vargje shifet të shkrîmunit e dy qerqeve, karoling e breton.

1. Grát e kalorsit, arm' t e dashunít,
pun' t e njerzishme un kndoj dhe guxim-plote,
qi qen' kur turma e Maurve lshoi anít
mbi dé t' Afrik' s e Francën keq damtote,

1. *Turma e Maurve:* e Saraçinve. Saraçint o Harapët prej Arabijet u përhapen nëpër Afrikë e Spánjë, ku zotnuen deri në kohnat e Ferdinandit e t' Izabelës. Paten fuqi të madhe; hynë edhe në Francë, por qenë thye në Poitiers me 732 prej Karl Martelit (Çakiçit), gjyshi i Karlit të Madh. Karli i Madh vetë bëni disa ekspedita ku-

ndra Maurve në Spánjë, në njânën ndër të cilat rá tue luftue në Ronçisval, qafë e Pirenejve, Orlandi, dukë i Britanis. Poetët kalorsiakë mbi këto themele të mângta historike ndërtuen legenda të panjehuna, tue ngatrrue e përzie Karlin e Madh me Karl Martelin, tue sendërgjue një depërtim Maurësh në Francë në kohën e Karlit të Madh.

tue ndjek' pezmin rinuer edhe furit
e mbretit Agramant qi u për lavdote
me marrun gjak për t' vràmunin Trojan
mbi Karlin mbret e peranduer rroman.

2. Për Orlandin njihërit do t' tham sende
qi kurr der' tash as n' varg as n' proz' s'jan' thànë,
si nga dashnija krejt falisi n' mende,
ai qi për njëri t' urt' bota e çmoi t' tånë,
po qe se ajo qi m' çoi gati n' at gjende
e kto trû t' pakta tu' i limue nuk prânë
ka me lëjue t' përkryhet puna e ime
e t' arrij t' i plotoj t' dhânmet premtime.

3. Bujarín t' kini, o i Herkulit birë,
stolí e shekllit t' onë edhe ndriçesë,

Mbi dët t' Afrikës . . . : në grykën e Gjibraltarit. *Agramanti* : mbret i mbretënve ndër Maurë. *Trojani* : át i Agramantit, vrá prej Orlandit. *Agramanti*, mbret i Afrikës, në mo-shën e 22 vjetve tue dashtë me i marrë gjakun të t' et Trojanit, qi Orlandi i a vrau në Borgonje, mbledh në kuvend 33 mbretënt qi i kish nën vete, edhe dán me i shpallë luftë Karlit të Madh. *Agramanti* edhe lufta e tij kundra Francës janë sendërgjime të thjeshta të Bojardos. *Karlin mbret* : mbas historis mbret i Frankëve e peranduer i Romës. Qe kunorzue në Romë nga Papa Leoni III natën e Këshndellave të vietit 800. — 2. *Për Orlandin* : Orlandi është njeri historik, paladin, kont, senator rromak, mjeshtëri i madh lufte; ish i biri i Bertes, mo-

tër e Karlit të Madh, e prandëj nip i Karlit. Për të historija na thotë vetem se qe vrá në qafën e Ronçisvalit, mbassi u zû befas, më sa po i printe mbraparojes franke, nga uji mori anmiqsh. Trajta frënge e emnit është Roland. Legenda qyshë në kohnat má të lashta e kish bá paladinin má të mrekullueshëm të kurtit të Francës. Dashunija e marrija e tij janë trillime të Bojardos e t' Ariostos, të cilët e shëndërruen në një kalorës aventure. Bojardo e báni të zájë marak n' Angjelikën pagane, bijë e Galafronit, mbret i Katajit (Kinë verore). *Ajo qi m' çoi* : ajo qi gati më ka bá të marrë; është grueja e dashun prej poetit (Aleksandra Benuçi, qi ai njofti në Florencë, me 1513). — 3. *I Herkulit birë* : pse birë i dukës Herkul i Fe-

Hypolit, me pëlqye shka ka deshirë
dhe mundet t' api nji shërbtuer plot besë.
Kurrsi s' kam si e përligji shka m' bāt t' mirë,
me fjalë e shkrola veç n' shpërblefsha 'i pjesë,
dhe se pak ap tue lá me shkrola e fjalë
mos t'thuhet, pse shka kam jam krejt tu' e falë.

4. Kini për t' ndiemun, ndër mâ t' dëjt luftarë
qi gatitem me çekë e me lavdue,
dh'at Rrugjer tue përmend' q'etënve t' parë
t' juej u qe trunk i vjetër si edhe Jue.
Trimnín e nalt' të tij, turrin bujarë
do t' ju tregoj, po desht' t' ju vesh me m' vue,
e n' qe se pun' t' e mdhá qi n' trû ju vlojnë
vargjeve t' mija paksa vend u lshojnë.

rrarës. I stuem nga Kardinali, Ariosto kishte hÿ me 1530 ndër bujarë të kurtit të Ferrares; e gjindej gjithënji në shërbim të Hypolitit kur bâni me 1516 të parin botim

t' Orlandit. — 4. At Rrugjer: Ariosto bân me rrjedhë shtëpin e Estensejve nga Rrugjeri e Bradamantja, kjo e fundit motër e Rinaldit.

IKJA E ANGJELIKËS

Kënga I, tetëshe 33-43. — Angjelika, si mbas sendërgjimit të poetit, është e bija e mbretit të Katajit. E lakmueme prej Orlandit e prej Rinaldit, shpëton nga vërejtja e dukës së Bavjerës, të cilit vetë Karli i Madh i a kish dhënë në roje, edhe ikë për mos me ra në dorë të Rinaldit, qi ajo mëniente për dekë, tue pasë pi në kronin e Harresës, ndërsa Rinaldi kish pëtmun n' atë të Dashunís. Angjelika kalon në t' ikun nëpër do pyje të mnerëshme derisá gjindet në një zabel ndërmjet dy shënave të qartë, edhe flën në një kaçubë drandofillesh e gjembash të lulzuem. Por e zgjon zhapllima e një kalorsi, qi zbret ke lumi m' u ankue për dashuní e me qá. Æsht Sakripanti, mbret i Qirkasís, edhe ai dashunues i Angjelicës.

1. Ikë nëpër pyje të tmerueshme e t' errta, nëpër vise të pabanueme, t' egëra e vetare. Të luejtunit e gëmave e të blerimeve qi ndien prej bungave, vidhave e ahave, e kishte bâ të gjëjë aty-këtu me frigsime të paprituna shtigje të çudíme; sepse për çdo hije qi shifte në mal a në fushë, dronte se ka Rinaldin mbas shpine.
2. Si vashë e vocërr a sutë a kaprushë qi në-

1. *Vetare*: të vetmueme, vetmitare. *Të blerimeve*: të gjetheve;

metonimi. — 2. *Sutë*: fëmna e drënit. *Kaprushë*: fëmna e kaprrollit.

për rrëmthat e zabelit ku lindi pau leopardin tue i a furë fythin s' amës, e tue i a çelë brînin e krahnorin, e prozhëm në prozhëm fluturimthi largohet nga mizori, edhe dridhet në frigë e në dyshim: e për çdo shkurre qi tue kalue përket, beson se i ra shtâzës së pashpirt në gojë.

3. At ditë e gjith natën e gjymsën e ditës tjetër shkoi tue u endë, pa dijtun se kah siellej: në fund u gjet në një zabel të kandëshëm qi lehtas një puhí e freskët luhatte. Dy çutrra të qartë tue shushuritë për rrotull gjithmonë barin e mbajnë të butë edhe të njomë; e falshin, m' i a vû veshin, një jonë t' âmbël, tue thye nëpër guraleca rrjedhën e kadalëshme.
4. Aty mbassi i u duk asaj se kish shpëtue e se ish larg njimijë mile prej Rinaldit, dau të pushoje pak trupin e lodhun nga rruga e nga vapa e verës. Zbret ndërmjet luleve, edhe kalin pa frê e lëshon në kullotë; e ai shkon tue vllue buzë atyne valve të qarta, q' i kishin brigjet mbushë me bar të rí.
5. Qe jo fort larg shef një çufërr të bukur gje-

Tue i a furë fythin: tue i a këndirë; ital. *soffocare*. *Mizori*: leopardi; antonomazi. *Shkurre*: kaçubë; ital. *sterpo* (Fj. Bashk.). — 3. *Luhatte*: lonte, lëvizte (Fj. Bashk.). *Çutrra*:

shëna, rrjedhje jo të mëdhaja uji; ital. *ruscelli* (Fj. Bashk.). *Jonë*: ital. *aria musicale* (Fj. Bashk.) — 4. *Tue vllue*: tue u endë për rreth (Fj. Bashk.). — 5. *Çufërr*: kaçubë (Fj.

mbash të lulzuem e drandofillesh të pùrpurta,
 qi rrin tue u pasqyrue mbi valët e rrjedhëshme,
 e projtun nga dielli ndërmjet lisave plot hije;
 por në midis aqë i çelun e i zbrazët sa me
 përbâ si një furrik të freskët ndër hije mâ të
 mshefta; e gjethi me degë âsht i gërshetuem
 në mënyrë qi as dielli aty s' hÿn jo mâ shikim
 mâ i ligësht.

6. Aty bari i butë përgatitë si një shtrat, qi fton
 m' u shtrë këdo qi të paraqitet. Grueja e bukur
 midis atij zatetë; aty bjen edhe aty e zën gju-
 mi. Por kohë të gjatë ashtu nuk ndejti, sepse
 i duket se ndien tue u avitun si një zhapllimë.
 Kadalë ngrehet, e afër lumit shef një kalorës qi
 kish arrijtë i armatosun.
7. S' kupton a âsht mik apo anmik: tuta e
 shpresa i a trondisin zëmrën dyshuese; e pret
 fundin e asaj arratije, e me askurrnji të fshâme
 àjrin s' e trazon. Kalorsi në breg të lumit ulet
 me mbështetun mollzën e faqes mbi një krah;
 e në një mendim të madh humbet aqë fort sa-
 qi duket i shëndërruem në gur qi s' ndien.

Bashk.). *Gjembash*: ferrash; këto
 lule ital. thirren *bianco-pini*, por
 poeti në tekst thotë: *spin fioriti*.
Shikim mâ i ligësht: ai i njeriut.
 — 6. *Zatetë*: vndohet; ital. *si co-
 lloca* (Fj. Bashk.). *Zhapllimë*: kri-
 sëm hapash; ital. *calpestio* (Fj.
 Bashk.). *Nji kalorës*: Sakripanti,

mbret i Qirkasis, krahinë ndërmjet
 detit Kaspik e detit të Zi: Angje-
 lika mbandej zgjedh këtë për paj-
 tuer e udhëhjekës. — 7. *Arratije*:
 aventure. *Në gur*: hypërbolë shumë
 veprimtare në këtë vend e qi
 shprehë mirë paluejtësin e ka
 lorsit. —

8. Mendueshëm e krye-ulun ndei, Zotní, mâ se
 një orë kalorsi i mjeruem; mbasandej nisi t' an-
 kohet me zâ të pikllueshëm e të lodhun aqë
 âmbëlsisht saqi kish bâ me plasë nga dhimba
 gurin e një tigër gjaksore me ushqye mëshirë;
 tue qá fshânte, kështu qi shé dukeshin faqet, e
 krahnori një Mongjibel.
9. Mendim (thonte) qi zêmrrën m' a ngrîn e m' a
 djeg, edhe jé shkak i kësaj dhimbe qi prorë e
 brén dh' e limon, shka duhet të bâj? mbassi
 qi arrîna vonë, e tjetërkush pêmën ka shkue
 m' e këputë para meje. Me zi qi un pata fjalë
 e shikime, e një tjetër ka prén e mâjme. E kur
 mue prej saj s' më tokon as pêmë as lule, për-
 se un mâ për të t' a piklloi zêmrrën?
10. Vashëza virgjin i gjet një asaj drandofillje qi
 ndërta pushon vetem e e sigurtë në një luli-
 shte të bukur mbi ferrën ku lindi, as grigjë as
 barí nuk i afrohet: flladi i andëshëm e agimi
 i përvoesuem, uji, toka në nderim të saj për-
 kulen: djelm të hijëshëm e vasha dashunuese de-
 shirojnë të kenë parsme e tàmtha me të të sto-
 lisun.
11. Por, sa shkëputet nga kallini amnuer, e nga

8. *Zotní*: i siellet gjithënjë Kardinal Hypolitit nga Este, të cilit Ariosto i a kushtoi poemën e vet. *Shé*: lumth. *Mongjibel*: emen arabisht i Etnes, vulkan i Sicilis. — 9. *Prorë*

e brén: kuptohet zêmrrën. — 10. *I gjet një asaj*: krahasim i zgjatun ase similitudë qi gjindet edhe në poetët mâ të përparëshëm, por këtu paraqitet me një njomsí të ré.

trunku i saj i blertë, qe se nderim, hir, bukurí
qi kish para njerzve e para qiellit gjithëshka
bierr.

Qe se nderim etj.: me këtë kra-
hasim poeti don të thotë se sikurse
drandofillja në gëm të vet ka má
shum njomsí dhe erë të mirë, ashtu
edhe vasha në rrathin shtëpijak pranë

s' amës qi e ruen nderohet prej Zotit
e prej robit. Porsa të shkëputen,
drandofillja nga ferra ku lindi, vasha
nga roja amnore, humbin njána fre-
skin dhe ersimin, tjetra pastrín e hirin.

UJDHESA E ALÇINËS

Kânga VI, tetëshe 17 - 25. — Rrugjери mbi Hipogrifin fluturon larg derisá arrín ke një ujdhesë shum të kandëshme ku ulet e lidh kalin e flatruem për një bush (myrt).

1. Me gjithse áshtr Rrugjери trim me fletë
e ngjyra aspak nuk i ka luejtun n' ftyrë,
nuk e besoj qi zémrën mos t' a ketë
tu' u dridh' si thupra, me mujt' mbrend' m'e kqyrë.
Shum larg mbas tij Europa kishte mbetë
dhe ndër hapsir' na ish larguemun n' mnyrë
qi mâ s' e shifte shêjin qi, Herkuli
i pamujshëm, lundruesave i a nguli.
2. Ai Hipogrifi, shpend qi me t' çuditun,
me flatra t' mdhaja aq' vrap e rmben n' ajrî
sa qi as i hovshmi prús i rrfés m' e qitun
s' do t' kishte mujt' kurrsi me flutrim t' tí.
S' ka frymuer tjetër n' ajr qi tue vozitun
atë t' a barasoje n' at shpejtí;

1. *Shêjin qi Herkuli*: Shtyllat e Herkulit (Heraklit): Gjibratari. — 2. *Hipogrifi*: përbindsh i flatruem (me flatra), gjyma kal e

bumbullima e vetima tham paksá
mâ shpejt prej qiellit n' tok' munden me rá.

3. Mbas qi vise mjaft t' hapta kaloi shpendi
gjat' një vijës së drejt' kurr pa u përkulë,
i ngim me ajr, rrotllime t' gjâna endi
dhe përmbi një ujdhes' filloi m' u ulë
njinji me atë qi, kur dashnorin çmendi
e tu' u mshef' n'deshprim zëmrën i a pat ngulë,
kot Aretuza virgjin, pertej deti
tue shkue ndër shtigje t'verbta e t'bindshme, gjeti.
4. Kurr vend mâ t' bukur s' pau as mâ gazmuer
qyshse ndër gjith at ajr puplat i shtrinë,
as t' a kërkonte botën kryq-terthuer
mâ t' mir' se ktë s' do t' shifte asnjë krahinë,
ku, mbas një fluturimi rrotulluer,
shpendi i madh zbriti me Rrugjerin n' shpinë.
Fusha t' punueme dhe kodrina t' buta,
livadhe e shpate t' blera e val' t' kullueta.
5. Zabele t' érshme e të fladiçme larit,
palmesh e bushash t' andshëm m' u shikue,
portogala t' lulzuem plot me pëm' arit
n' trajta të ndryshme e t' bukra gërshetue,
n' vapën e veres hije u bâjn' shtegtari
shatorr degët e blerta tue naltue.

gjyma grifon. Grifoni ishte përnji-heri shqipe edhe luá. *Prús i rrfés*: shqipja e Jovit. — 3. *Njinji me atë*: ujdhesa e Alçinës i gjason Siçilis, ku nymfa (zâna) Aretuza, e shëndërrueme në krue, erdh e gu-

foi nga Greqija tue kalue për nën det, për t' i ikun lumit Álfé, dashu-nes i saj. *Kot . . . gjeti*: përse Alfeu erdhi edhe ai në Siçili e për-zieu ujnát e vet me ujna të saj. —

E bylbylat flurimin aty bredhin
e zânin cërcerritës n' paq e dredhin.

6. Drandofillet e lilat q' aty ká
i mban të njom' një fllim i vokt' përorë
e nëpër ta t' sigurt' lepujt tue ngá
dhe drëjt me brîna shifeshin madhshtorë,
pa drashtun se i kap' kush a shkon me i vrá
kur hán bar a përtypën n' vllájt gjelbrorë:
sutat e lehta e skjept e shkath't lodrojnë
qi n' ata vise me shumic' gjallojnë.
7. Kur afras Hipogrifi dhén përshqiti
sa q' i rrezikshëm mâ nuk ishte kcimi,
prej kocakut Rrugjeri leht' rrëshqiti
edhe na u gjet n' midis t' atij blerimi.
Dorën ai frënit gjithnji fort i a ngjiti
pse dron se kali i ik' kah kalthërimi.
Mbandej e lidhi n' breg ke 'i bush pran' valës
qi n' mes t' një lari ngrehej e t' një halës.
8. Edhe aty ngjat ku 'i krue me rrjedh' acare
palmet për qark tu'u dridhë i qet n' pasqyrë,
lën shytin e hjek t' naltën përkrenare
e dorcat zgjidh' qi n' duer gati e kanë plyrë,
e tash prej malit tash prej val' s detare
fllimeve ngjallse i siell t' ndëzunen ftyrë,
fllimeve q' âmbël frýjnë e kah piprisin
ahave e brejve majet i a valvisin.

7. *Kocakut* : ital. *arcione* (Fj. Bashk.). *Kalthërimi* : kupa e qiellit

e kaltërt. 8. *Acare* : shum e ftoftë. *Shytin* : mburojë. *Plyrë* : dorcat

9. Buzën e tháme freskon n' uj' t e qartë
 e papushue n' tê duert lán e shpërlán,
 n' mnyr' qi t' i dali nxehtësija e lartë
 qi n' dejt i a ndezi pçira e rand' qi bán.
 Dhe s' âsht çudí t' jet' lodhun ai tu' e bartë
 pse s' qe shetija e lehtë âshtu si dán:
 por pa u ndalun kurrherë e n' arm' mbërthye
 trimij' mile tue ngá kish kapërcye.

hekuri i a kanë ndrydhë e vra dorën
 gati sa me i a përgjakë... Me
 plyrë : me përgjakë. Thuhet edhe

me plirë (Fj. Bashk.) — *g. Pçira*
ra : parzmorja hekuri qi bájshin ka-
 lorsit e kohës së vjetër.

PËRSHKRIMI I ALÇINËS

Kângë VII, tetëshe 11 - 14. — Alçina e tërhjek Rrugjerin me bukurin e saj edhe e bân të harroje Bradamanten.

1. T' ardhun e kishte trupin ajo n' trajtë
qi s' bâjn' mâ t' mir' piksuesat mâ çallakë;
kaçurrelat n' bishteca i kishte mbajtë:
nuk gjindet ar qi t' qes' mâ tepër flakë.
Ngjyra, q'i derdhej faqeve, i kish gjajtë
drandofilles s' përzieme me zamakë:
éhuri t' dli'r' t e ka ballin q'i qeshë
e t' gjân' sa duhet t' jét në një hyjneshë.
2. Nën dy qemer' të zez e kejèt t' hollë
dy sÿ t' zez jan' porsì dÿ rreze dielli,
t' mshirshëm n' shikim, t' përkuerm' tue luejt' okollë,
dhe n' ta t' gitet se shfren i Dashnís trilli,
e kjo ndër ta kukùrin shpraz'; e ndollë
qi zêmrat çiltas rmben kahdo t' i sielli.
Prej tyne hûnda n' mes t' fytyres priret
e n' tê lajthim nuk gjindet as prej Smiret.

Tetëshe 1. Çallakë: të zotët e punës. *Éhuri*: fildishi. — 2. *T'përkuermë*: të matun. *Trilli*: kaprici. *Mbas* mîthologjis Dashunija përfy-

tyrohej në një ferishte t' armatosun me hark e me kukurë plot shigjeta. *Kukurë*: vegël ku mbareshin shigjetat; ital. *turcasso, faretra* (Fj. Bashk.).

1. Nën hûndë i rrin, e qukat ka për brí,
goja qi 'i t' kuq i lém rrethon e nnyen:
prej saj dy vistra t' zgjedhun me inxhí
shifen kur t' âmblën buzë e çelë a e ndryen:
prej aty dalin fjal' t të tân' njerzì
qi zêmrrën mâ t' pagdhênme e t' egër zhdryen:
nênqeshja e mrekuillt del prej asaj goje
qi parrîzin n' kët tokë e hap kur t' doje.
4. Krah' t mrekuillisht natyra i a ka matë;
dhe dor' n e bardh', kur leht' vjen tuj e trandë,
i a shef disì të ngusht' e 'i fije t' gjatë,
e dejt duken paksá, t' holl' me t' i kandë.
N' fund kâmba e shkurtë e rrumbuilak' t e thatë
për bukurí sos trupin hije-randë.
Trajatat ejllore t' linduna në qiell
nuk ka tis qi t' i mshefi tu' i mbështiell.

NJIMTIJA

Këngë XIV, tetëshë 87. — Agramanti përgatitet të sulmojë rrebtas Parisin. Karli ditën para, me ceremoni të madhnueshme, kërkon ndihmën hyjnore. Hyji ka mëshirë për të edhe dergon arkangjullin Mëhill me gjetë Heshtimin e Dasin: i pari do të veprojë në mënyrë qi ushtria inglize t' arrijë e papritun me forcë të krishtënët: e dyta do të shkaktojë grindje në lëmin e anmikut. Si gjën Dasin, arkangjulli shkon me kërkue Heshtimin e merr këshille nga Njimtija, e cila i dëfton se Heshtimi rrin ke shtëpija e Gjūmit; e atje ai nisat menjherë fluturim.

Ftyr' mà t' pëlqyeshme e sÿ mà t' urt' s' ké pá,
e me shum hije ásht veshë e ec' kadalë,
flet e përvūjtë e e âmbël me t' u gjá
engjulli Gabriel qi thot': T' jam falë.

Ngjeti e përcudun dh' e shemtuet sa s' ká
por kto gjymtyr' të mbrapshta i msheh' ndër palë
t' nji petku t' gjatë e t' gjânë; e nën të t' mbluem
ajo gjithmon' nji shish mban t' helmatuem.

Njimtija: krája; ital. *frode*.
Fjalën njimti për *frode* e përdorë

Budi. Ndër malsina të verit përdoret edhe për *seduzione*.

SHTËPIJA E GJÛMIT

Kângë XIV, tetëshe 91-94. — Arkangjulli Mëhll fluturim nëpër ajrë shkon me gjetë Heshtimin. E gjën n' Arabí, dertar ke shtëpija e Gjûmit.

1. Nji lugje e kandshme shtríhet n' Arabí
 larg nga qytetet e katundet t' tâna,
 qi n' hijen e dý malevet unji
 âsht mblue me aha t' lashtë e brej vigâna.
 E kot përpiqet drita mbrend' me i hî
 pse s' ka si depërton as dielli as hâna,
 kaq udha u âsht prej degve t' shpeshta pré:
 e aty nji shpellë e gjân' hapet nën dhé.

2. Për nën gjethet e errta nji gropore
 mjaft e naltë edh' e madhe çelet n' gúr,
 ballin e s' ciles lerthi, besnik prore,
 anekand shtrembtas shkon tu' e përtërthúr.
 Gjûmi randosh na shtríhet n' kët bûjtore;
 e mâjmja Papunsí mbshtetet për múr.
 Plogtija rrin për tok' n' nji tjetër anë
 kah s' mund t' ecin pse kâmb' t me zi qi e mbanë.

3. E t' hutuemen Harresë e ké te dera;
 njerí me hÿ nuk lën, s' njef kurrkend n' botë;
 nuk ndëgjon as nuk çon lajme kurrhera;
 veçse me ikë andej gjithkuj i thotë.
 Heshtimi n' kpuc' pambuku i leht' si era
 ruen atypari pshtjell' me 'i t' zez' mallotë:
 dhe kê shef se me ardhë asajt ka gjasë
 s' largu i bân shëj me dor' qi mos m' u qasë.

Tetëshe 2. Lerthi: shërmashe-
 ku ; ital. *edera* (Fj. Bashk.). *Përtër-*

thúr: me thurë për anesh (Fj. Bashk.).
 3. *M' u qasë*: 'm'u afrue.

KLORIDANI E MEDORI

Këngë XVIII, tetëshe 164 - 192. — Æsht një ndër epizode më të bukura të poemit. Dy miqt, Kloridani e Medori, dalin me marrë trupin e mbretit të tyne qi kish mbetun në luftë, edhe njëni gjën dekën e tjetri dashunin.

1. Gjith natën nëpër lamijet e Saraçinve të frigusuem e të shtypun derdhen vajtime, gjimime e ankime, por sa më tepër qi u mujte me zâ t' ulun e të ndryem. Disa pse kanë lânë dekun miqt e farefisnít, disa për vetvete pse ishin të varruem e qëndrojshin me zor: por më e madhe është droja e dâmit qi do të vije.

2. Aty u gjeten ndërmjet të tjerve dy Maura, të lindun në Tolomitta prej fisi t' errtë, historia e të cilve është e dëjë të jët e përshkrueme si shembull i rrallë dashunije të vërtetë. U'quejten Kloridan e Medor, e përherë ndër rasa të mira e të këqija kishin dashunue Dardinelin, e tashti kalue detin e ardhun në l'rancë me têt.

Tetëshe 1. Disa pse kanë . . . : kuptohet vajtojnë, gjimojnë e anko-

hen . . . — 2. Dardinelí: nga Almon-te, i vrám përpara në luftë prej

3. Kloridani, të tânë jetën e tij gjuetar, ishte i shëndoshë në trup e i vergjilët; Medori kishte faqen e kuqe e të bardhë e të pëlqyeshme në moshën mâ të ré; e ndërmjet gjindve të dalun n' at veprim luftarak s' ishte fytyrë mâ e hijëshme as mâ gazmore: kish sÿ të zez, e flokë krela-krela arit: dukej engjull, asish të mâ së naltes valle.
4. Ishin këta të dy sipër vendeve të projes me shum të tjerë tue ruejtë olloqet, kur nata ndër dÿ largsina të njëjta po shikonte qiellin me sÿ të përgjumshëm. Medori aty në të gjitha fjalët e tija s' mundet të rrije pa përmendun e ankue zotnín e vet, Dardinelin nga Almonte, i cili qëndron pa kurrfarë nderimi në fushë.
5. Tue i u siellun shokut, tha: "O Kloridan, së dij me dítue sa keq më vjen për zotnín t' im qi mbet atjè për dhé, ushqim oh vajl i ujqve dhe i korbave. Kah mendoj sa i njerzishëm qe përherë me mue, më duket se edhe me dhânë jetën për shtimin e nâmit të tij kurrsesi nuk i përlijji as nuk i zgjidhi detyrët e mija të pambarueme ndaj të.
6. Due të shkoj në midis të fushës m' e kërkue abollà mos të jesi i pavorruem: e Hyji do të premtojë ndoshta qi t' arríj msheftas atjè ku

Rinaldit. — 3. *I vergjilët*: i shka-thët, i ardhun në trup (Fj. Bashk.).
— 4. Olloqet: vendet e lámijes

ushtarake. *Ndër dÿ largsina etj.*: me kët figurë të bukur poeti don të thotë se ishte mjesnatë.

heshtë lâmi i Karlit mbret. Ti ndalou këtu: kë-shtu qi, po qe e shkrueme të des, ti ké për të tregue si diqa: e në m' a ndaloftë Fati të kryemit e kësaj vepre të bukur, fama nemosè t' a zbuloje zêmren e mirë t' ime,,.

7. Çmeritet Kloridani qi një zêmër t' atillë e t' atilla besë e dashuní të két një kalamâ: e rreket mjaft, mbassi qi e donte, me i a hjekë at mendim: por kot, pse një dhimbë aq' e madhe nuk pranon ngushullim as davaritje. Medori ish gati ja me dekë ja me vorrue zotnín e vet.
8. Si pau se nuk i a lot as nuk i a përkulë vendosjen, Kloridani përgjegjet: "Atëhere po vî edhe un vetë; edhe un due të futem n' ato prova të lavdueshme, edhe un një dekë plot zâ deshiroj e kërkoi. Shka kishte me më vjeftun jeta po mbeta pa tý, o Medori i im? shum mâ mirë me sharrue s' bashku me armë në dorë se me dekë mbandej prej dhimbe mbassi të kemi humbun tý!,,.
9. Kur e danë kështu mendën, vûnë n' at vend roje tjera e u nisen. Kapërcejnë vija e parmakë e mbas pak kohe janë ndërmjet të t' onve qi fare pa kujdes rrijshin. Të gjithë flëjnë n' olloqe edhe krejt i shqimun âsht zjarrmi sepse fort pak frigë kanë për Saraçin. Në mes t' armëve e të

— 6. *Fama nemosè*: në qoftë se des, ti nemosjetër kallzò ç' trimni

deshta të báj. — 7. *Rreket*: përpiqet. — 8. *Me sharrue*: me humbun.

qerreve rrijnë shtrî, të zhytun në vënë e në gjùmë.

10. U ndalue pak Kloridani, e tha: "Kurr s' duhet m' e lânë rasën t' iki. Mbi këto çeta qi zotnín t' im theren, a thue s' do të bâj un, Medor, kërdí? Ti, abollà qi kush mos të na përshëpjeti, sýt e veshët drejtoj në çdo anë: sepse un me kët shpatë po gatitem të çeli udhë të gjânë ndërmjet anmiqve„.
11. Kështu tha ai, edhe fjalën mbajti, e hýni ku flinte i dijshmi Alfé, i cili vjetin para erdhi në kurtin mbretner të Karlit, mjek e shortar, e plot me astrologjí: por kjo e ndifi pak këso here, mun e mashtroi plotësisht. Parafolë i kish vetes se në gjinin e familjes do të diste ngarkue me vjet:
12. e tashti Saraçini dinak i ka vû majen e shpatës në grykë të fytit. Katër tjerë vrau mbas dijsit, qi s' paten kohë me bâ ver me gojë; Turpini emnat e tyne nuk i përmendë e koha e gjatë shlieu çdo lajm mbi ta: e mbas atyne Palidonin nga Monkaljeri, qi i sigurtë flinte midis dy kvalve.

— 9. *Rrijnë shtrî*: kuptohet Frankejt qi kishin fitue në luftimin e asaj dite e nuk i drojshin mâ Saraçint. — 10. *Mos të na përshëpjeti*: mos të vije kush në të pabef. — 11. *Shortar*: magjistar. — 12. *Dij-si*: thirret kështu ai njeri qi dikton

kohën e ardhëshme, qi paratlet mbi ngjarjet e përtardhuna. *Turpini*: Ariosto, si edhe Boiardo para tij, përmendë shpesh, sidomos kur është tue tregue sende të pabesueshme, Turpinin, murgar i Shën Djonigjit, qi pandhej auktuer i nji libri titullue

13. Pastaj vjen aty ku gërhet me krye mbështetë për vozgë Grili i ngratë: e kish boshatisë edhe kujtonte se po flën në paq, i lum e i qetë. I a preu kryet Saraçini i guximshëm: del, nëpër të njëjtën vrimë, gjaku bashkë me vënë: e andrron se është gjithënji tue pí, e Kloridani e shëmtoi.
14. E pranë Grilit fikë me dy të ráme një Grek e një Tedeshk, Andropônin e Korradin, të cilët një pjesë të mirë t' asaj nate kishin kalue gëzueshëm në fresk, tash me gotë tash me zare; fatbardhë po të rrijshin çuet në tryezë derisá Dielli të kalonte ván e Hindit. Por fati s' do të kishte asnjë fuqí mbi njerz, po t' a dinte sejcili t' ardhmën e vet.
15. Si luá esull në një shtallë plot, mbas unit të gjatë qi e ka mbarue e thá, therë grinë kafshon bân ploje mbi grigjën e ligësht qi ra në thojt e tij: ashtu Pagani mizuer vret në gjúmë gjinden t' onë, edhe lëshon rrëkajë gjakun anepranë: as palla e Medorit nuk rrin pa veprue; por e përbuzë therjen e vogjëlís së panjohun.
16. Malindin vrau, e Ardalikun vllán e tij, q' ishin të bijt e Kontit të Flandres; si njënin ashtu tjetrin i kish bâ kalorës të rij Karli e ngjitas me

De Vita Caroli Magni. — 13. *Vozgë*: fuçi. — 14. *Kalonte ván e Hindit*: Poeti përdorë shpesh emnin e lumit Hind për të thënë Lindje e

largët. — 16. *Ngjitas me armë*. . . edhe *samakët*: u lëjoi të bájshin në dhumier edhe zamakët e Francës. Zamaku ishte shëj dallues i mbretëve të

armë dhënë edhe zamakët sepse n' at ditë i pau tue këthye të dy nga luftimi i përgjakun me patërshana të ngjyeme në të kuq; e u kish premtue edhe tokë në Frize edhe do t' u a jep-te: por s' la Medori.

17. Hekurat e rrezikshëm u ishin afrue shatorreve qi për rreth shatorres së Karlit ngrejten paladint, të cilët bájshin roje sejcili me rend, kur Saraçint prej vrasjes së pamëshirshëme tërhoqen shpatat e në kohë këthyen dalë; sepse e pamundun u duket qi në një turmë aqë të madhe mos të gjindet njeri çue.
18. E nonse kanë rasën të shkojnë ngarkue me plaçkë, duen të shpëtojnë veten e s' kërkojnë fitim tjetër. Aty, ku mâ t' udobët parashofin kalimin, shkon Kloridani e mbas tij shoku. Arrijnë në log luftarak, në të cilin ndër shpata e harqe, e shyta e heshta, në një moçale të kuqe, shtrihen të pasun e të vobtë, mbretën e ushtarë, e njëni mbi tjetrin njerz e kval bashkë.
19. Pshtjellimi i mënershëm i kufomave, qi okolle mbulojshin fushën e madhe, mujte me bâ qi deri n' agim të dritës të shkoje huq mundi i të dy shokve, mos të qitte hâna, jashta një réje të murrme, brînin, e lutun prej Medorit. Me bi-

Francës. *Tokë në Frize* : Friza ishte krahinë e Viseve t' Uluna. *Patërshana të ngjyeme në të kuq* : heshta të përgjakuna. — 17. *Paladint* :

me këtë emen quheshin dymdhjetë luftarët mâ trima qi ndihmuen Karlin e Madh ndër lufta të tija. — 18. *Moçale* : kënetë. — 19. *Brînin* :

ndim sÿt në qiell kah hâna nguli Medori, e kë-shtu tha:

20. “Hyjneshë e shêjtë, qi prej pleqve t’ onë me shum arsye e quejtun jé trí-trajtëse: qi në qiell, e në tokë e në ferrë tregon në trí trajta të ndryshme bukurín t’ ande e qi ndër pyje bishave dhe përbindshave shkon, gjuetare, tue u a ndjekun gjurmën: më diftô ku mbreti i im âsht shtrî midis gjith këtyne: ai qi sa rroi qe dashamirë i prirjeve të tueja të shugurueme,„.
21. M’ at lutë, Hâna çeli rén, a pse ashtu qe rasa apo prej atij besimi aqë të thjeshtë; dhe kurr mâ e bukur sÿnit njerzuer s’ i u paraqit; e, mbassi rrezja e saj shkrepit ndrejtë, u tëfaqen bashkë me Paris n’ at dritë edhe njâni e tjetri lâm: e mali e fusha u panë: e u dukën edhe dÿ kodra në largësi, Martri n’ e djathët e Leri n’ e rrëmaktë.
22. Shëndriti drita shumë mâ e qartë aty ku i biri i Almontit shtríhej dekun. Medori u qas, tue qá, ke zotnija i dashun, sepse njofti dhumerin

hâna, në ditët e fundme të saj, i gjason një brini. — 20. *Tri-trajtëse*: sepse e njëjta hyjni ishte e thirrun *Hânë* në qiell; *Dianë* (hyjneshë e pyjeve edhe e gjahut) në tokë; *Hekate* në Ferrë. *Dashamirë i prirjeve të tueja*: Dardineli ishte i dhânun mbas gjahu. — 21. *A po pse*

ashtu qe rasa: nuk thotë drejt se luta e Medorit bâni hâuën me dalë nga reja, por lën ndëgjuesin të lirë me besue, si të duen ai vetë, ja në rasën ja në fuqin e lutës. *Martri* . . . *Leri*: dÿ kodra ndër dÿ anë të Parisit. — 22. *Dhumeri*: dalluesja, ngjyra e armve të piksueme në

bardh e kuq; e krejt fytyra i u rî me vajë t' i-dhun (e na kishte një çuterr nën çdo qerpik), e me mënyra aqë t'âmbëla vajtonte e aqë âmbël ankohej sa qi mujte me ndalë flimet me ndëgjue:

23. por me zâ t' ultë e porsa jashtë të qitun: jo qi ka ndonji zor se e ndiejnë a se ka kujdes për jetën e vet (mun e mënien e deshiron të dali soje) por nga friga mos të jesi e ndalueme vepra bujare qi aty e ka siellë. Mbreti i dekun qe i ngrejton pezull mbi supa të dyve, qi ndër-mjet tyne e dajshin peshën.
24. Shkojnë tue shpejtue hapat sa munden, nën ngarkesën e dashun qi i ngatrron n' ecje. E po avitej ai qi zot është i dritës për t' u rrëmbye hyjt qiellit dhe hijen tokës, kur Zerbini, të cilit vërtyti i naltë i a largon gjûmin kur të jët nevoja, mbassi kish ndjekë gjith natën Maurët, po këthente në lām luftarak me dritat e para.
25. E kish me vete disa kalorsa, qi panë për së largu ata dy shokë; e sejcili prej tyne po i a mbante n' at anë me shpresë se gjën plaçkë e

mburoje. *Sa qi mujte me ndalë*. . . : e qante zotnin e vet aqë dhimbë-shëm sa me bâ edhe flimet (fladet) m' u ndalë për t' a ndëgjue. *Hypërbole* qi mirë shprehë vajin e thekëshëm të Medorit dhe dashunin e madhe qi ushqente për mbretin Dardinel. — 23. *Mun e mënien* : kup-tohet jetën, prej së ciles ai deshiron

me dalë (me dekë) mbasst qi i diq zotnija. *Vepra bujare* : vorrimi i Dardinelit. *Mbreti i dekun* : Dardinel i Almontit. — 24. *Ai qi zot është i dritës* : dielli. *Zerbini* : i biri i mbretit të Skocjes. *Të cilit vërtyti i naltë*. . . : d. m. th. kur e lypë nevoja Zerbini din të rrije edhe pa fjetë. — 25. *Se gjën plaçkë e*

fitime. "Vllá (tha Kloridani) duhet të hjedhim në tokë ngarkesën e t' u mshâjmë kâmbëve; pse nuk do t' ishte aspak mendim i urtë të sharrojnë dy të gjallë për një të dekun,,.

26. Edhe hodhi kufomën, tue mendue se Medori i tij po ashtu do të kish bâ: por ai i ngrati, qi e dashunonte mâ tepër zotnín e vet, krejt vetem mbi krahë e mbajti. Tjetri me ngutë të madhe po ikte, si të kish pasun mikun për krah ase mbrapa: të dinte se e la në rrezik jo një dekë, por njimijë aty me të do të pritte.
27. Ata kalorsa, me qellim qi ja me i bâ të dorzohen ja me i vrá, kush andej kush këtej shpërdahen edhe zânë menjherë çdo shteg ikjeje. Jo fort larg tyne prisi mâ i shpejtë se të tjerët i ndjek; sepse, kah i shef se dronë n' at mënyrë, kujtohet se janë prej çetave anmike.
28. Ishte asokohe n' at vend një pýll i lashtë e i dendun me drúj plot hije e me bîmë të ndryshme qi, si labyrint, nderlikohej përmbranda me shtigje të ngushta të shkeluna vetem prej shtázve. Shpresojmë t' a kenë të dy Pagant aqë mik

fitime : kalorsat e Zerbinit kujtojnë se ngarkesa e dy shokve është gjá e vjeshme m' u plaçkitë. — 26. *Tjetri me ngutë* . . . : Kloridani lëshon kufomën e Dardinelit edhe vëhet në t' ikun tue kujtue se edhe Medorin e ka mbrapa. — 27. *Çdo shteg ikjeje* :

ata kalorsa rrethojnë gjithkahë Kloridanin e Medorin. *Prisi më i shpejtë* : Zerbini. *Kah i shef se dronë* . . . : tue pá se Kloridani e Medori marrin me ikë, kupton se janë Saraçin, prandej anmiq. — 28. *T'a kenë* : kuptohet pyllin. *Por,*

sa t' i mbajnë nëpër degët e tija të mshefun.
Por, atë qi nxjerr andje nga kânga e ime, një
tjetër herë e pres qi t' a ndëgjoje.

atë qi nxjerr : at ndëgjes apo le-
xues qi më ndjek me andje gjatë
këtij tregimi e pres në një kângë

tjetër për t' i a kallzue mbarimin e
ngjarjes. Æsht fundi i kângës
XVIII.

KLORIDANI E MEDORI

Kângë XIX, tetëshe 1-15. — Æsht vijimi i epizodit të dy shokve qi shkojnë me gjetë në lām ushtarak trupin e mbretit të tyne, të mbetun në luftë, për t' a vorrue.

1. Kurrkush deri sa të rrije lumnisht mbi rrotën e Nafakës nuk mund t' a dijë prej kuj Æsht i dashun; sepse ka miq të vërtetë e të rrë'shëm për rreth, të cilët diftojnë besë të njëjtë. Por m' u shëndërrue në mjerim gjendja e gëzues'ime, siell shpinën turma lajkatare; ndërsa ai i cili don me zëmër qëndron i fortë e e dashunon zotnín e vet edhe mbas deke.

2. Por të mujte m' u pá zëmra si shifet fytyra ai qi në kurt Æsht i madh e mban të tjerët nën vete e ai qi s' Æsht fort i pëlqyem prej zotnís së vet, rendin e tyne kishin m'e ndërrue. Ky i përvújti do t' u bānte mĀ i madhi: ai i madhi do të rrinte me turnat e fundme. Porse të këthehemi ke

Tetëshe 1. Mbi rrotën e Nafakës . . . : të moçmit e parafytyrojshin Nafakën me një rrotë nën kĀmbë. Ishte simboli i pĀqëndrësës së saj. — 2. Rendin e tyne: ata

qi janë të hirzuem do t' u dĀbojshin për t' i a lĀshue vendin atyne qi lĀhen mbas dore. Æsht një shkrim i Ariostos kundra kurtarve mĀ t'afĀrm të dukës së Ferrarës.

Medori besnik e mirnjohës qi dashunoi për së gjalli e për së dekuni zotnín e vet.

3. Shkonte djali i mjerë tue kërkue shpëtimin në shtegun mâ të ndërlikuem; por pesha e randë qi kishte në shpinë i a qitte huq të gjitha përpjekjet. Nuk njef vendin, e gabon udhë; e këthen m' u ngatrrue ndërmjet ferrave. Larg tij arríjti në cak të sigurtë ai tjetri qi e kish shpinën mâ të lehtë.
4. Kloridani kish kapërcye në një anë ku nuk ndëgjonte as krismën as zhurmën e atyne qi e ndiqshin: por, kur shef se Medori s' ish pranë, i duket si të kishte lânun mbrapa zëmrën. "Po si (thonte) qësh aqë i pakuejtueshëm, si qësh aqë i hutuem qi pa tý, Medor, këtu u futa, e s' dij as kur as ku të lësh! „.
5. Kështu tue thánun hÿn rishtas n' udhën dredha-dredha nëpër pyll të ngatërrueshëm; e andej kah kish ardhun niset edhe njëherë: vazhdën e përparshëme ndjek për të këthye ke deka e vet. Ndieu prap kvalt, e vigmat, e zânin e anmikut qi kërcnohej: në fund ndëgjon edhe Medorin e tij, e shef se ai vetem ásht kâmbë ndërmjet të shumve në kál.

— 3. Në shtegun mâ të ndërlikuem : mâ të mshefun nëpër drúj t' atij pylli. *Pesha e randë* : kufoma e mbretit Dardinel. *Ai tjetri* : Kloridani. — 4. *S' ish pranë . . .* :

kujtonte se edhe Medori kish lëshue kufomën për me ikun si ai. — 5. *Për të këthye ke deka . . .* : Tue pá se shoku i mbet mbrapa, në rrezik, këthen me dekë bashkë me

6. Njiqind në kál, e i janë të gjithë okolle; Zer-
bini urdhënon e vikatë qi t' a zânë. Fatziu rro-
tullohet si qarku e sa mundet pruhet prej tyne
tash mbas një lisi tash mbas një vidhi a breu a
plepi; edhe pa u shporrë kurr prej ngarkese së
dashun e mbështetë n' e mbrâm në bár kur m' e
mbajtun mâ s' mundet, e shkon tue i u siellun
rrotull:
7. si harushë, qi një gjuetar malsuer ka mësy në
stroofull ndërmet shkambijeve, rrin mbi zogj, pe-
zull në zëmër, e vrumuliset me zâne dhimbe e ga-
razi: idhnimi e një furí e natyrëshme e shtýjnë me
zgjá çepojt e me ngjye në gjak buzën; dashunija
e mallëngjen e e bân m' u zmbrapun e me shikue
zogjt në mes t' idhnimit.
8. Kloridani, qi nuk din si t' a ndifi, e qi don me
dekun bashkë me têt, por jo pa gjetë mënyrën,
para se t' a ndërroje jetën me dekë, si me vrá
mâ tepër se një, vên në hark një ndër shigjeta
të veta mâ të mprehuna e me atê, i mshefun,
aqë bukur vepron saqi i a shpon një Skoti trût
e pa shpírt e rrëzon prej shalet.
9. Siellen gjith të tjerët kah ajo anë prej kah
kish dalun shigjeta gjakbâse. Në kët ndërkohë
Saraçini hjedh edhe një tjetër në mënyrë qi për

atê. — 6. *Rrotullohet si qarku* :
siellet rrotull vetes me i u ikë të
rámeve t' anmikut si ajo vegla (qar-
ku) qi përdorin zdrukthatarët me ho-
llue drân. — 7. *Si harushë* . . . :

krahasim qi mirë shprehë deshperi-
min e Medorit qi mprohet nga an-
miqt pa u largue nga mbeti i Dardi-
nelit. — 8. *Një Skoti* : një njeriut
prej Skocjet. — 9. *Saraçini* : Klo-

brî të parit vritet nji i dytë, i cili ngutëshem kêtê dhe atê po pyette kush qiti me hark, e po vikatte në kupë të qiellit; e shigjeta arrîn, e i a përshkon fyтин, edhe i a këputë fjalën për gjymsë.

10. Tashti mbas kësaj Zerbini, q' ishte prîsi i tyne, s' mundet mâ me pasun durim. Me pezm e me furî vjen ke Medori, tue thânë: "Ti ké m' e pague! „. Shtrîni dorën n' ata flokë arit, dhe e zhagmiti kah vetja me zêmrim: por, si lëshoi sýt n' at fytyrë aqë të hijshëme, pati disî mëshirë, e s' e çarti.
11. Djaloshi desht me provue lutën, e tha: "Kallorës, pásh Hyjin t' and, mos jí aqë mizuer sa me më mohue të vorroj trupin e mbretit t' im. S' due mëshirë tjetër prej teje, as mos mendò se kam gajle për jetë: për kêtê kam kujdes aqë sa t' arrîj me i bâ vorrimin zotnís s' im e aspak mâ tepër.
12. E në daç me u dhânë ushqim bishave e shpendve e n' ushqefsh furín e Kreontit teban, jepu atyne gjymtyrët e mija për gjellë e ato të birit t' Almontit lën të vorrohen., Kështu thonte Medori me mënyra të bukura e fjalë t' afta të

ridani. — 10. *Mbas kësaj . . .* : mbas asaj vrasjeje të dytë, Zerbini s' durohet mâ por hudhet mbi Medorin. — 11. *S' due mëshirë . . .* : fjalë bujare qi zbulojnë fisnikin e

shpirtit të Medorit. Nuk mendonte jetën e vet, por kish në kujdes mâ tepër vorrimin e mbretit. — 12. *E Kreontit teban* : tyran i Thebës, i përmendun për mizorin e tij. Nda.

thekin një mal; edhe' aqë pikllue na ish Zerbini saqi në dashuní e në dhimbë krejt digjej.

13. Në këtë kohë një kalorës trashaman, tue pasun nderim të pakët për zotnin e vet, theri në patërshanë prej së nalti teposhtë parsmën e njomë të lutësit. I u neverit Zerbinit vepra e pamëshirshëme dh' e pa vend; sidomos kur shef djaloshin tue u rrëzue, zbë e tretë aqë sa mendoi se diq.
14. E kaqë i u dhimbt e kaq u idhnue sa tha: "Gjakhupët mos të jesin," e mbushë me mendime të këqija i u suell kalorsit qi kreu at vepër të mbrapësht, por ai u zmbrap e u largue në një ças prej tij, e iku. Kloridani, qi Medorin kundron për dhé, vërvitet jashtë nga pylli me luf-tue ballafaqe:
15. e hjedh harkun edhe plot me pezm hekurin siell rrotull në mes t'anmiqve, mâ tepër për të gjetun dekën se sa me nxjerrë at ahmarrje qi t' i a barasoje idhnimin. Ndërmjet gjith atyne shpata-ve, rânën tue u kuqë me gjak të vetin shef e

loi rrebtësisht qi t' u vorronte trupi i Poliniksit, i vrám nga vllau Eteð-kli, edhe vorroi gjallë Antigðnen, e cila, shtý nga dashunija vllaznore, i a kish thye urdhnin. — 13. *Për zotnin e vet*: për Zerbinit. — 14. *Gjakhupët . . .*: don të marri

mbi ushtarin e vet të mbrapësht gjakun e Medorit. — 15. *At ahmarrje qi t' i a barasoje . . .*: sado anmiq me pasë vrámun, kurr Kloridani s' e kishte shue idhnimin e tij për dekë të Medorit. *Rânën tue u kuqë . . . shef . . .*: i plago-

tekembrâinja edhe sosjen tue i ardhun: e kur ndien se çdo fuqí po e lën, lëshohet e bjen pranë Medorit të tij.

sun në shum vende nga shpatat e anmiqve, shef tue rrjedhë rrëkajë për tokë gjakun e vet edhe ndien forcat tue i u pakue. *Edhe sosjen . . .*: dekën. *E bjen pranë Medorit . . .*: Klo-ridani zëmërmadh nuk don të jetojë asnji ças pertej shokut të dashun Medorit, prandej del nga pylli ku ishte mshefë e shkon me dekë. Por Medori ishte vetem i pla-

gosun. Aty n' at pyll ka për t' a gjetun Angjelika, ka për t' a shërue me do mjekime të veçanta të saja, ka për të zënë marak në të e ka për t' a marrë për burrë. Tallje e hollë e Ariostos: vasha e dashu- nueme prej kalorsve má të përme- ndun t' ushtrive franke e saraçine mbaron nuse e një ushtari të për- vùjtë e prej një fisi t' errtë

MARRIJA E ORLANDIT

Kânga XXIII, tetëshe 121 - 136. — Fati don qi Orlandi t' arrËje shi n' at vend ku kishin banue Angjelika e Medori. Kur ai, prej njimijë shËjeve e prej dishmËs së bariut, i cili pa dijtë i difton deri stringlën e Angjelicës, prek me dorë pabesnin e saj, atËherë Æsht i kapun nga nji trishtim i atillë saqi pak nga pak humbë arsyen e del mendsh. Endet lakur nËpër Francë tue bË marrina të çudiçme.

1. Ky përfundim qe spata qi me nji të rãme i a këputi kryet nga qafa, tue qënë se vetem mbas gjith atyne të rrahunave u pá i ngim Hyji faqezí i Dashunís. Orvatet m' e mshefun idhnimin Orlandi; me gjith këtë ai idhnim don të shpërthejë dhe me zi i del atij m' e mbajtun mbrendë: në fund prej gojës e prej sËve me lot e me të fshãme, deshti s' deshti, i duhet m' e lânë të bunoje.
2. Mbassi qi mundet me i a zgjãnue frënin dhi-mbes (sepse mbeti vetem e pa marre të kuj)

Tetëshe 1. — Ky përfundim :
të pámit e gurit të çëmueshëm qi
ai vetë i a kish dhurue Angjelicës.

Hyji faqest i Dashunís : personi-
fikohet Dashunija në nji mizuer qi
i a pret kryet mbas shum torturave

nji lum lotësh përposhtë nga sÿt tue kullue në për faqe i derdhet mbi parsëm; pshëretin e gjëmon, e me të sielluna të shpeshta andej e këtej gjithkahë shkon tue i u rotllue të të shtruemes; e këtë mâ të ngurtë se gurin edhe mâ të thersëm se hÿthin e ndien gjithënji.

3. Ajo e shtrueme, ajo shtëpí, ai blegtuer menjherë n' aqë mëní i shëndërrohen saqi pa e pritun Hânën ase lindjen e atij ndriçimi q' i prín ditës së ré, kapë armën e kalin, e del jashtë midis pyllit aty ku gjethet janë mâ t' errta; e kur mbandej i duket se ásht krejt vetem, me të britme e ulurima i hapë dyert idhnimit.
4. Të vajtuemit kurr, as brimën kurr s' e pushon; e as natën as ditën nuk bjen kurr në fashë: u ikë qyteteve e fshatave, e shtríhet në prozhëm mbi dhé të vrashtë nën qiell të hapun. E çuditet në vetvete për at krue të gjallë lotësh qi përmban në krye e si mundet me fshâ aqë gjatë; e shpesh tue qá thotë kështu vetimeveti:
5. "S' janë mâ lot këta qi qes jashta sÿve me këtë plotní rrjedhjeje. Idhnimit nuk i mjaftuen lotët qi kisha: mbaruen kur ai ishte në gjymsë. Lângu i jetës tashti po m' ikë, shtÿ prej zjarrmit të mbrendshëm, nëpër at udhë qi çon ke

me të cilat e mundi. — 5. *S'janë mâ lot*: mbas Orlandit, prej sÿve

të tij s' dalin mâ lot por lângu i jetës i shtÿm nga zjarrmi i etheve

sýt; e ky qi po shprazet ka me i a siellun çasin e fundëm idhnimit edhe jetës.

6. Këto qi duken shêje të pësimit t' im, s' kanë si me qënë pshërtime pse pshërtimet kështu s' janë. Ato pushojnë nga një herë; e un kurr s' po ndiej se vuetjen t' eme mâ pak krahnori po vjen tue e dikue. Kët duhí Dashuniya qi më përvlon zêmren e shkakton tue rrahë fletët mbi zjarrm. Dashuní, me ç' farë mrekuillije bân ti qi zêmra të rrijë në zjarrm e kurr mos të shuhet?
7. Nuk jam un, nuk jam un ai qi gjas në fytyrë; ai q' ishte Orlandi ka dekë e gjindet nën dhé; grueja e tij, e pabesë kejët, kaqë luftë të madhe i bân ti tue i dalë bese saqi e vrau. Un jam shpirti i tij, prej atij i shkëputun, i cili në kët ferrë tue salvue veten endet, abollà qi me hijen e vet, e cila vetem teproi, shembull t' i jét kuj në Dashuní ngulë shpresën,,.
8. Njëpër pýll u suell gjith natën Konti; e kur agoi flaka e ditës fati i tij e prûni s' rishti ke ai krue ku Medori kishte gëdhënë epigramin. Të pámit e asaj së fyeme shkruet në mal e ndezi aqë fort sa në tê s' teproi thermí 'qi mos t' ishte mëní, pezëm, idhnim, furí; e s' u durue mâ, por zori jashtë shpatën.

qi e kapen. — 6. Parafytyrime e personifikime shumë të stërhollueme. Ariosto vën këtu në lojë stilin e poet-

ve t'asaj kohe. — 8. *Epigramin*: nëshkrimin ku përkujtonte dashunin e lume të tij me Angjelikën. —

9. Preu shkrimin edhe gurin, e deri në qiell bâni m' u çue fluturim leskrat e îmta. E mjerë ajo shpellë, i mjerë çdo trup lande ku lexohet Medor e Angjelicë! Aqë mbeten at ditë saqi hije e flladitje kurr mâ s' kanë per t' u falun asnji bariut e asnji grigjes edhe ai krue, dikur i qartë e i kulluet, nga ai tërbim humbi paqin;
10. sepse degë e cûnga e trupa e gurë e búca nuk mëni tue hjedhun në valët e bukura derisá aqë i turbulloi prej majes e në fund sa s' u bânë kurrmâ të qarta e të ddirta; e i lodhun teke-mbrâmja, e quell prej djerset, mbassi qi e mujtuna fuqí nuk i përgjegjet pezmit, ménís së randë, idhnimit të zjarrtë, bjen mbi livadh, e kah qielli fshân.
11. Në fund i piklluem e i molisun bjen mbi bár e ngulë sýt në qiell e nuk bân zâ. Ashtu rrin pa bukë e pa gjumë ndërsa dielli del trí herë edhe trí herë këthen teposhtë. Zezimi i thershëm s' ndejti pa u shtue gjithënji deri qi e bâni me dalun mendsh. I kapun prej një furije të madhe, të katërten ditë veshën hekuri shkjeu në shtat.
12. Këtu mbetë përkrenarja, atjè shyti; larg përdorset luftarake, e má larg pçira: të gjitha armët e tija, së mbrâmi, gjeten nga një vend të

11. Në fund...: bjen mbi bar: kjo paluejtësi e kjo heshtje mbas furis së rryeshme ásht faza e fund-

me (ideja e ngulun) qi Orlandi ka para se me humbun plotësisht arsyen e me bá marrinat má të mëncr-

ndryshëm nëpër pýll. Mbandej coptoi teshat, e barkun leshatak lakur e qiti, si edhe krejt krah-norin e shpinën; e nisi marrija aqë e mëner-shëme saqi mâ të madhe kurrkush s' ka për t'a pá.

13. N' aqë pezm e n' aqë tërbim erdhi sa i mbet e terratisun çdo shise. S' u kujtue me marrë shpatën në dorë sepse un mendoj qi me të kish bâmun punë të çudiçme. Por as ajo as këmesë as varcak nuk i u nevojitshin forcës së tij të pamatun. Aty për aty bâni një provë të çmeritëshme: një çetinë të naltë me një të të trandun zhguli:
14. e zhguli mbas së parës prap disa tjera, si t' ishin kûja pishe, shtogje a bîmë të lehta; e veproji gjithashtu me lisa e me vidha të vjetër, me aha e verra e brej e arrnëj. Shka bân një gjuetar zogjësh, i cili përgatitë sheshin për të vû rrjetat tue e dliurë xûnkthash, kallamash e hîthash, atë ai bante me bûnga e me landë tjera të lashta.
15. Barijt qi kanë ndëgjue at farë rrapame, tue lânun grigjën të shpërdâmun nëpër pýll kush këtëj kush andej me hapa të mëdhej vijnë të gjithë me pa ç' âsht ajo poterë. Por kam

shme. — 14. Shka bân një gjuetar zogjësh, i cili përgatitë një vend të lirë e të dliur për të ngrehë

rrjetat, tue hjekë xûnktha e hitha, Orlandi e bante me lisa e me të tjera landë të lashta e të mëdhaja.

ardhë n' at shëj vendi, të cilin po e kapërceva,
mundet historija e ime me ju trazue; e un mâ
fort deshiroj t' a lâ për një herë tjetër se sa me
ju mërzitun tue e zgjatë.

15. *N' at shëj vendi . . .*: Poeti e
ka zakon me këputë në gjymse
arratën mâ t' interesueshme për me
nisun tregimin e një të reje. Ndër

këngë qi vazhdojnë kapë e zhvillon
pak një nën pak tjetrën, deri sa i
përfundon mbandej të gjitha mreku-
llisht, në mbarimin e poemit.

ASTOLFI NË HÂNË

Këngë XXXIV, tetëshe 71 - 87. — Si del nga Ferri, Astolfi i hypë rishtas Hipogrifit edhe ngjitet në majen e një mali ku është Parrîzi i Tokës. Në tremen e ndritëshme të një pallati, Astolfi u prit nga një plak i bindueshëm qi s' është tjetër veçse Shën Gjon Ungjilltari i cili rrin aty bashkë me patriarkun (kryegjyshin) Enoch e me profetin (parafolsin) Elija. Mbas një përshëndetjeje shumë të përzëmërt, Shën Gjoni i difton Astolfit se ka ardhë aty i tërhjekun nga vullnesa e Hyjit, e se i duhet m' u ngjitet në Hânë, ku do të gjëje mjekimin për marrin e Orlandit. Kështu, mbi një qerr të ngrefun prej katër kualve të zjarrshëm, Paladini e Ungjilltari hypin në qiellin e Hânës, ku gjinden të grumbullueme të gjitha sendet e kota e të gjitha mraztit e tokës. Aty mbandej ka edhe do lloje filltarësh, në të cilët është e mbyllun urtija e një atyne qi e kanë humbun këtë në tokë. Ndër ata, Astolfi merr me vete një atë, në të cilin gjindet e mbyllun urtija e Orlandit.

1. Astolfi aty dyfish u mrekullue, sepse njëherë ai vend, i cili në qi e kundrojmë prej këtyne anave na duket një rolle e vogël, për s' afërmi ishte shumë i madh: mbandej pse i duhet me i mprehun mirë s'yt po deshti të dalloje andej e

Tetëshe 1. Në qi e kundrojmë...:
në, qi e kundrojmë prej tokës, hâ-

na na duket e vogël. — *Rolle:* disk,
trup me figurë rrotullake (Fj. Bashk.)

këtej tokën e detin qi atjè shtrihen; pse, tue mos pasun dritë, fytyrat e atyne pak spikasin.

2. Tjerë lumej, tjerë liqëj e tjera male gjinden atjè nalt qi s'janë këtu ndër né; tjera fusha, tjera lugje, tjera ara qi kanë qytete e kanë këshjtjelle të veta me shtëpija aqë të mëdhaja sa t' atillat s' i pau Paladini as parandej as mbrapandej: edhe ka aty pyje të hapta e vetmitare, ku Zânat paprâ gjuejnë bishë t' egra.
3. S' ndejti Duka me kërkue mun gjithëshkafën; sepse atjè ai s' ishte ngjitë me at ndjet. E solli Apòstulli shéjt në një luginë të madhe mbyllë ndërmjet dy maleve, ku gjindej për mrekullí shka humbë ndo prej gabimit t' onë ndo për faj të kohës apo të Nafakës: shka na humbin khâ, atjè përmblihet.
4. Nuk flas vetem për mbretnína e për pasunína ndër të cilat punon rrota e paqëndrueshme; por edhe për atë due të tham qi s' e ka në dorë Nafaka as m' e dhânë as m' e marrë. Shum e lavdija asht atjè nalt qi koha si tēja mbas një rrjedhjeje të gjatë përpín këtu poshtë: atjè nalt janë luta të pambarueme edhe kushte qi na mëkatnorët i a bájme Hyjit.

Tokën e detin : krahinat e detnat e hânës. — 2. *Paladini* : Astolfi, dukë ingliz, por paladin i Francës. — 3. *Duka* : Astolfi. *Ndjet* : qellim. A-

pòstulli shéjt : Shën Gjon Ungjilltari. — 4. *Rrota e paqëndrueshme*: e Nafakës. Nafaka përfytyrohej prej të moçëmve si një grue me sy të lidhun

5. Lotët e pshërtimet e dashunorve, koha qi kot humbet në lojë, e papunsija e gjatë e njerzve të padijshëm; qellime të mrazta qi kurr nuk plotësohen edhe të mraztat deshire janë aqë sa zânë e zaptojnë të shumtën e atij vendi: shkurt shka këtu poshtë ti humbe ndonjiherë, tue u ngjitë atjè nalt mundesh m' e gjetun.
6. Kah kalonte Paladini nëpër ata grumbuj, herë për këtë herë për atë e pyette udhëhjeksin. Shef një mal tumbullacash të frÿm qi dukej si me pasë mbrenda poterë e piskamë; edhe mori vesh se ishin kunorat e lashta t' Asirve e të dheut të Lidjes, e të Persjanve e të Grekve, qi dikur qenë të përmendun, e tashtë gati e kanë emnin t' errtë.
7. E shef mbandej një mori grepash arit e argjantit, të cilët ishin ato dhurata qi u bâhen me uzdajë shpërblimi Mbretënve, ja Princave dorërrudhët, ja Pajtorve. Shef leq shumë ndër anake; e pyetë edhe merr përgjegje se janë të gjitha lajka. Vargjet qi në lavdurim të Zotnive bâhen, kanë gjasim kungallash të plasuna.

nga një shamë e me një rrotë siellse në dorë. Me këta shëje simbolizohet verbësija e saj e paqëndrimi. *Për atë due të tham*: për famën, lavdën, qi s'e ep Nafaka, por veprat e kryeme. — 5. *Të mrazta*: të zbrazta, bo-she, të kota (fjalë e Budit): ital. *vane*. — 6. *Udhëhjeksin*: Shën Gjoni Ungjilltarin. *Kunorat e lashta*: mo-

narkit e vjetra. *T' Asirve e të dheut të Lidjes etj.*: të mbretëve shumë të përmenduna në historinë e vjetër. — 7. *Pajtorve*: të mprojsave; ital. *patroni, protettori* (Fj. Bashk.). *Anake*: kunora lulesh, gershete; ital. *ghirlande* (Fj. Bashk.). *Lajka*: miklime; ital. *adulastoni* (Fj. Bashk.). *Të Zotnive*: të prin-

8. Trajtë nëjesh ari e verigash xhevahiri kanë dashunít qi keqas përfunduen. Kishte aty çepoj shqipesh; e mori vesh q' ishin fuqija qi të vetve u apin Zotnít. Rrëshiqat farkash qi mbulojnë rreth e përqark janë tymi e ndernat të cilat Princat hov hov u a dajnë Ganimedave të tyne, qi mbandej zhduken me lulen e vjetve.
9. Ka gërmadha qytetesh e kështjellesh me shum visare katrapilas të grumbullueme. Pyetë edhe merr vesht se janë lidhje, e nj' ato kongjura qi aqë vishtirsisht rrijnë në msheftësi. Shef gjarpij me fytyrë vashe, vepra gënjeshtarësh edhe kusarësh: mbandej vren rrume të thyeme gjithfarë llojesh, q' ish të shërbyemit ndër kurte dorë-shtrëngueta.
10. I a vret sýnin nji sasi e madhe ministrash të shprazuna edhe pyetë Doktorin e vet se ç' veshtrim kanë. "Ësht lëmosha,, thotë "qi dikush lën m' u bâ mbas deket,,. Kalon nji mal të pamasë lulesh të ndryshme, i cili dikur pat erë të mirë, tashti qelbej sa s' ká. Kjo ish dhuntija (në qoftë lêja kështu m' e thirrun) qi Kostantini i bâni Silvestrit bujar.

cave, të bujarve të fuqishëm. —
 8. *Ganimedave*: të hirzuemve të tyne. Ganimedi, princ trojan, qe i biri i Trosit edhe i nymfes Kaliroe. Zeusi, tue marrun trajtën e nji shqipje, e grabiti edhe e bâni n' Olymp mbushës kupash në gostít e hyjnive.

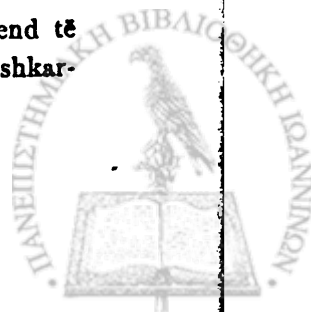
— 9. *Katrapilas*: pshtjellueshëm; ital. *alla rinfusa* (Fj. Bashk.). *Lidhje*: traktate. *Kongjurë*: besatim i msheftët ndërmjet disa vetve për me rrëzue nji qeverri, nji princ etj. *Rrume*: shishe e rrumbullakët (Në Mirditë). — 10. *Doktorin e vet*:

11. Pau një plotni të madhe drujsh me visk, q'ishin, o Zoja, bukurit e jueja. Do të shkonte gjatë me i endun të gjitha varg e varg sendet që aty qenë tregue; sepse mbas njimijve e njimijve prap s' do të mbarojshem; e çdo gjë që na lypet, aty gjindet: marrí veç nuk ka as pak as shumë, sepse atë e kemi këtu poshtë e kurr nuk dahet nesh.
12. Kah disa dit edhe punë të tija, që ai pat humbun, u suell aty; sepse, mos t' ishte zhvilluesi pranë tij, nuk do t' i dallonte trajtat e tyne të ndryshme. Mbandej arrini ke ajo, të cilin aqë jemi të bindun se e kemi, saqi kurr kushte për të nuk i u bënë Hyjit, due të tham për urtín; e prej so gjindej aty një mal, që ish më i madh ai i vetem se sendet e tjera të kallzueme.
13. Ishte si një lîng i hollë që avullohej po s' u mbajt mirë i mbyllun; edhe shifej i mbledhun në filltarë të ndryshëm, njëni më i madh tjetri më i vogël, t' aftë për at përdorim. E më i madhi ndër të gjith ishte një ai, në të cilin u dikue urtija e madhe e zotit të çmendun t' Anglantit.

Shën Gjon Ungjilltarin. *Kostantini i bani Silvestrit*: kuptohet për tokë që Kostantini i Madh thuhet se i fali Papës Silvestër. — 11. *Drú me visk*: kuptohet mënyra me zënë zogi tue lye rrëmthet e një lande me një farë rrëshine ngjitëse që thirret visk. — 12. *Kah disa dit edhe*

punë . . .: u suell me kundrue disa dit të kalueme që kishte humbun kot e disa punë që prej pakujdesi mbet pa i krye. *Ke ajo*: Të gjithë kujtojnë se kanë mend mjaft. Shif satirën e Fishtës n' Ânzat e Parnazit mbi galën ngarkue me mend të Shën Pjetrit e atë ngarkue me shkar-

E u dallue prej filltarve të tjerë porsa u pá shkrimi në tē: urtija e Orlandit.

14. E kështu gjith të tjerët kishin mbi ta të shkruem emnin e atyne i të cilve ishte urtija. Edhe pjesën mâ të madhe t' asaj së vetes pau Duka trim; por e bânë tepër m' u mrekullue disa qi ai besonte se asnji derhem s' e kanë mângut, e aty gjindej prova e qartë se pak janë ata qi e përmbajnë krejt në vete; sepse sasija mâ e madhe e saj ndodhej n' at vend.
15. Dikush në dashuní e humbë, dikush mbas nderimeve, ndonjâni tue kërkué detin për pasunína, ndoj tjetër tue ngulë shpresën ndër Zotní, nji palë tue ndjekun marrínat e magjís, nji palë në xhevahire, disa në vepra piksuesish e do tjerë në ndoj send tjetër qi mbi gjithëshkafën çemojnë. Mjaft urtí sofistash e astrologësh aty ish mbledhun e kishte shum edhe aso poetësh.
16. Astolfi mori at të veten; mbassi qi e lëjoi shkruesi i errtë i Apokalipsit. Filltarin, qi atë përmbante, ai e vûni ke hunda edhe duket se ajo në vendin e vet shkojti; edhe Turpini rrëfen se Astolfi ç' atditë e tutje jetoi gjatë kohë

pa të djallit. — 13. *Filltar*: nji lloj shishjeje e hollë; ital. *ampolla* (Fj. Bashk.). *E zotit të çmendun t' Anglantit*: t' Orlandit. — 14. *Duka trim*: Astolfi. *Sasija mâ e madhe e saj*: e urtís s' atyne qi e

kujtojnë veten shum të meçëm. — 15. *E humbë*: kuptohet urtin. *Aso poetësh*: urti poetësh. — 16. *Shkruesi i errtë i Apokalipsit*: Shën Gjon Ungjiltari. *Ai e përmbante*: urtin. *Turpini*: shif notën në faqe 195.

n' urtí; por një gabim që bëni mbrapa që ai i cili i a treti s' rishti mendt.

17. Mâ të madhin e mâ të mbushunin filltar, ku ishte urtija që e bënte të përmendun Kontin, morri Astolfi; e s' ishte aqë i lehtë si kujtoi kur e pau me të tjerët në at mal. Paladini, para se me zbritun nga ajo sferë plot me dritë kah ato mâ t' ultat, prej Apòstullit shëjt që i çuem në një pallat që një lum kishte përbrî.

Ariosto i merr gjoja, punët e mrekullueshme që tregon në poem, nga

historija që besohet e shkrueme nga Turpini. — 17. *Kontin*: Orlandin.

DEKA E BRANDIMARTIT

Kângë XLII, tetëshe 13-14. — N' ujdhesën e Lipaduzës daret fati i luftës së madhe ndërmjet Frankve e Saraçinve në një dyluftim në mes Orlandit, Brandimartit e Olivjerit për anën e krishtënë edhe t' Agramantit, Sobrinit e Gradasisit për anën pagane. Brandimarti është i vrám prej Gradasisit.

1. Orlandi i a hoq përkrenarën nga fytyra e gjeti qi ndërmjet njânës e tjetres vetull kryet e kish të çám deri ke hunda: porse i ka mbetun aqë shpírt sa për fajë të veta me i lypë të falun Mbretit të Parrízit para perëndimit; edhe mundet me ngushillue Kontin, qi mollzat lagë me vajë, e m' e lutun të kët durim;
2. e me i thánun: "Orland, më përkujtò ndër uratë të tueja qi Hyji aqë fort pëlqen; edhe jo mâ pak të porosis t' imen Fjordi . . . „ por s' mujt me shqyptue *ligji*, e këtu mbaroi. E zâne e jone engjujsh valle valle u ndëgjuen n' ajr porsa i doli shpirti; i cili i zgjidhun nga tisi trupuer nëpër një melodí t' âmëbël u ngjit në qiell.

Tetëshe 2. Fjordi . . . : Fjor-diligji, e dashuna e Brandimartit.

Ai donte t' a shqyptonte kët emen t' adhuruem, por deka s' e la.

TORQUATO TASSO

TORQUATO TASSO

JETA

Torkuato Tasso, i biri i poetit Bernardo e i Porcjes De Rossi, lindi në Sorrent me 11 Mars 1544, edhe pat një motër të dashun, Korneljen, të lindun para tij. Kur Ferrant Sanseverini, princ i Salernit, në shërbim të cilit ishte Bernardi, që i shtrënguem për arsye politike m' u mërgue, edhe shërbtori i tij besnik e ndoqi; e me 1554 nguli banim në Romë, ku, tue u shkoqë me përdhuni nga e ama, erdhi edhe Torkuati i vogël. Ky përkujtonte me do vargje plot pikllim, shumë vjet mbrapa, ngjarjen e trishtueshme:

*Mue prej gjinit s' em' am' një fat i zë
ende ferishte m' dau. T' puthmet e saja
q' ajo njomte paprâ me lot pikllimi,
tue fshâ un i kujtoj sikur dhe lutat
e nxehta, qi grabiti flladi i shpejtë :
pse mâ ftyrën me at ftyr' nuk do t' bashkojsha,
ndër ata krahë i rrokun
me neje aq të shtrëngueta e aq t' qëndrueshme.*

Edhe me të vërtetë ajo diq papritmas mbas dy vjetsh, e nuk e pau mâ të birin. Me 1557, si ndejti pak kohë në Bergamo, Torkuati u bashkue rishtas me t' an, qi në këtë ndërkohë ishte shpërngulë në Pësaro, në shërbim të Guidubaldit II della Rovere; e pat si shok studjimesh vetë dja-

lin e dukës, Françeskun. Mbandej, kalue Bernardi në Venedik, i erdhi edhe i biri aty me 1559, e në vjetin tjetër nisi studjimet e ligjve në Padua; por mâ vonë ndërroi mendim e u dha mbas letrave e mbas filozofis. Me 1562, tetëmdhjetvjeç, botoi poemën e parë: *Rinaldin*.

Në vjetin që erdhi, Torkuati shkoi me vazhdue studjimet në Bologna; por me 1564 u shtrëngue t' iki për shkak të një satire për të cilën e bájshin fajtuer. Kreu atëhere studjimet në Padua (1565), e po n' at vjet hyni në kurt t' Alfonsit II, dukë i Ferrares, në shërbim të kardinalit Luigj D' Este, të cilit i kish pasë kushtue Rinaldin. Qenë ato vjetët mâ të lume të jetës së tij. Zotnija zëmër-madh e lënte të lír m' u dhânun mbas poezis e mbas studjimeve; edhe ai punonte, tashmâ në pjekëmenín mâ të plotë të mendes, me gjithse ish ende mbushë me flakë rinore, rreth poemit të tij të madh. Në kurtin dukal t' Alfonsit ai u dá në shëj menjihërë për plotín e ndryshmënin e dellit të tij poetik, për bisedën e hollë, për mjeshtrín e madhe ndër armë. Në kaqë, mbassi u shpërngul kardinali në Francë, Tasso pat lëjën të hýjë ndër njerzit e familjes së dukës (1572), e në vjetin që pasoi bâni kryeveprën mâ të përsosun teatrore të Pesëqindit, dramën blegtorar titullue *Aminta*.

Në këto vjet Torkuati i dha dorën e fundit poemit, Jeruzalemit të liruem, që u mbarue së hartuemi në prill 1575. Por shi n' at kohë mendja e Tasso-s nisi m' u turbullue. E msyen njimijë dyshime rreth moralitetit të poemit, aqë sa desht me qënë i gjikuem edhe prej Inkuizicionit që, natyrisht, nuk gjeti kurr gjâ të keq. Gjithashtu e torturuen dyshime tjera natyret letrare, e tepër trazohet për kritikën e për këshillat e miqve pedanta. Banesa në Ferrara kish fillue me i u bâ e papëlqyeshme; i kapun nga një maní salvimi, përveç se prej manís fetare, njeriu i madh e fatkeq shifte në këdo një anmik, e dalkadalë u zhgreh në furína të tilla saqi dukës i u desht m' e ndrye (1577). Me 27 korrik i doli me ikë, e shtegtar e-

ndës e i laskaruem arrini në Sorrent pranë së motrës Kornelja. Shtegtoi mbandej, prore i paqetësueshëm, nëpër qytete të ndryshme, derisá në kallduer të vjetit 1579 la Torinin për të këthye në Ferrara, ku duka ish tue bâ pregatitje të mëdhaja m' u martue për të tretën herë e s' kish ngae m' u marrun me tē; e atij i kërcei një idhnim aqë i rrehtë saqi, si i çmendun i furishëm, në mars 1579 qe ndrye në smuetoen e Sh' Anjes, ku ndejti shtatë vjet; jo i mbyllun në një qelí t' errtë, si thotë legjenda (e cila çpiku edhe historín e dashunís së tij fatakeqe për Eleonorën, të motrën e dukës) por në disa oda të vogla ku ai pritte vizita të shpeshta e prej kah nxirej jashtë kur e lëjonte shndedja. Marrija e tij shfaqej hove hove, e kohë kohë i lēnte dit të mira e të qeta; kështu qi shi ndër ato vjet shkrojti pjesën mâ të madhe t' atyne *Djalogve*, për të cilët ai drejtësisht njehet si një ndër prózatorë ma të mëdhej të letërsís italjane.

Ndersa ai ishte i ndryem, Çeljo Malaspina botoi në Venedik me 1580 katërmdhjetë kângë të poemit tue e titullue *Gotredi*; në vjetin pas, Engjell Ingjenjeri e bâni me dalë të botuem unji, tue i dhânë titullin, qi mbandej i mbeti, Jeruzalem i liruem. Por Tasso, kundra vullnetit të cilit kish ndodhun botimi, mohoi poemín, edhe shkoi tue e qortue në mënyrë qi t' i a shuente vetes sa mâ tepër shkrupullat letrare e fetare. E qiti një *Jeruzalem të pushtuem* (1593), një poem të ftoftë, të stërholluem e të mërzitëshëm qi koha e ardhun i a mohoi, tue i ndejë besnike pasunís e liris së *Jeruzalemit të liruem*.

Ndërkaqë Vinçenc Gonzaga, princi i Mantues, kishte nxjerrë lëjën të marri me vete në korrik të vjetit 1536 Tasson e ngratë; i cili në kurtin mantuan i dha fund një tragjedís jo fort të bukur fillue shum kohë përpara, e qi titulloi *Mbreti Torrismond*. Por edhe nga Mantua nuk shkoi gjatë e iku; edhe na s' mundemi mâ t' a gjurmojmë ndër shtegtime të tija. Ai endet nëpër të gjithë Italn si i ndjekun prej një gjenije të keqe. Me 1588, mik në Napoli i

murgarve olivetanë, nisi për ta një poemth në tubza tetëshe, *Mali Olivet*; e, më vonë punoi rreth një poemi të shëjtë në vargje të zgjidhuna, *Shtatë ditët e botës së krijueme*. Në nanduer 1594 gjindej përsëri në Napoli, kur Klementi VIII e ftoi në Romë, ku e pritte kunorzimi si poet në Kapitol; por deka i a hoq edhe këtë ngushullim të fundëm. Lodhë e smue, që bajtun në Kuvend të Shën Onofrit, e aty diq me 25 prill 1595. Vetem atëhere ai gjeti paqin qi kërkonte.

G. LIPPARINI

(Në veprën e përmendun).

VEPRAT

Përveç poemit të madh, *Jeruzalemi i liruem*, Tasso ka lënë edhe vepra tjera të përmenduna. Botoi *Rrimet* në të cilat ndoqi trajtat petrarkore mbas mode t' atij shekulli, por tue shfaqë shpesh motive e theksime të veçanta e vetiake. Shum të bukura anakreontiket qi ai hartoi mbas shembullit të shkollës frënge të Plejades. *Epistolari* i tij, bashkë me atë të Leopardit, është më i bukuri i letërsisë italjane. Ato letra, të përmbledhuna në të, me qartësin kristalore e thjeshtësin e stilit, trajtojnë vërevërte "historin e një shpirti". Dialoget përmbajnë një ndër proza më të mira të Pesëqindit. Studjues i Platonit, ai i u avit në këto shkrime me elegancën e shprehjes. *Aminta*, dramë ase prrallë blegtorare, është vepra artistikisht më e përsosun e Tasso-s. Æsht poezi qi i afrohet fort muzikës e qi paralajmon ardhjen e afërme të melodramës.

Mbas G. LIPPARINI-T

(Në veprën e përmendun).

JERUZALEMI I LIRUEM

PRALLA E POEMIT

Ishin pesë vjet qi ngjatte lufta e së pares kryqsatë: i veprimi të madh qi do t' i a hiqte Turqve vorrin e Krishtit. Kryqsatësit, nën udhëhjekjen e Gofredit nga Buljone, kishin pushtue Niçën, Antjokjen, Damaskun, Tolozën n'Azí të Vogël edhe ishin ndalue. Por Hyji vendosë qi lufta të jët e nisun rishtas me hití edhe e përfundueme. Gofredi, të cilit një engjull i a tregon vullnesën hyjnore, si i mledh krenët e si bân parakalimin e ushtrís, dyndet kah Jeruzalemi. Mbreti i qytetit, Aladini shumë mizuer, përgatitet për qëndresë. Këshillue prej shortarit Izmen, një i krishtënë mohues, ai dergon disá njerz të vet për me grabitë në një kishë një fugure të mrekullueshme Zoje qi do të mpronte, si të vëhej në xhamí, qytetin edhe besimin mysliman. Veçse prej xhamije at fugure e hjek një dorë, e panjohun po, por sigurisht kristiane. Aladini, Erod i rí, urdhnon qi të gjithë të krishtënët të vriten; kështu ka për të qënë i ndeshkuem me siguri edhe fajtori. Atëhere virgjinesha Sofronja, për të larguemun nga bashkë-fetarët e vet plojen, paraqitet si fajtorë për at vjedhje. Si fajtuer paraqitet edhe djaloshi Olindo, dashës i saj, qi nuk mund të duroje të shofi vashën e vet tue dekë. Kishte me na pëlqye — për nderë të popullit kristjan — qi vjedhsi i vërtetë t' u rrëfente vetit e t' i u shtronte martirizimit. Mbreti, qi s' din a e ka fajin Sofronja apo Olindi, i dënon të dy m' u djegun në zjarrm. Por Klorinda, një luftare qi vjen prej Persije me mprojtun Jeruzalemin, arrin e papritun; ka mëshirë për ata dy të rij, edhe nxjerr lirim e tyne. Edhe ata kalojnë prej turre të drëve në darsëm e në mërgim.

Ndërkaq kryqsatësit kanë ardhun n' Emaus, një ditë larg Jeruzalemit. Arrijnë te Gofredi dy lajmtarë t' Egjyptit, Aleti edhe Arganti: Aleti diplomat shumë dinak, Arganti një njeri i pagdhëun e plot furí qi s' kuptohet se shka

duhet si bajloz. Aleti n' emën të mbretit të vet, i besëlidhun me atë të Jeruzalemit, don të bindi Kapidanin mos me vazhdue mâ gjatë at veprim: t' i mjaftoje lavdija e fitueme: mos t' a nguci mbretin e Egjyptit tue shkaktue ndërhyëmjen e tij. — Shpresa e jonë âsht në Krishtin, përgjegjet Gofredi, e do t' ishim të gëzuem me dekë të gjithë për tê. — E shpallet lufta kundra mbretit t' Egjyptit; me harën mâ të madhe prej anës s' Argantit, i cili, prej lajmtari qi ishte i bâm anmik, shkon drejt e në Jeruzalem, për të luftue sa mâ parë, edhe lën Aletin vetem të shkoje ke mbreti i vet.

Të nesërmen kryqsatësit arrijnë me pá s' largu Jeruzalemin; e vikasin nga gëzimi e qajnë mbi mëkate të tyne, edhe ecin papushue. Prej një kulle të qytetit Erminja, e bija e mbretit t' Antjokjes, i tregon mbretit luftarët kristjan, e mâ parë se të gjithë Tankredin. Ajo ishte qënë robneshë e tij edhe e donte, msheftas por me nxehtësi. Tankredi vjen deri ke ledhet: del për t' a ndeshun Klorinda; por kur ai i rrëzon me një të siellun heshte përkrenarën për tokë edhe një në tê vashën shumë të hijëshme qi pau një ditë tue freskue ballin në një krue, ndalet, e shkon me luftue me tjerë anmiq. Por ka dalun jashta qytetit edhe Arganti i rrebtë.

Tankredi, Rinaldi, Dudoni fërfullohen mbi tê: e Dudoni kryetari i kalorsvet të venturës (kalorsa të lirë, e pa lidhje me asnjë princ, si ata të tryezës së rrumbullaktë) des. Rinaldi i a përshëpjetë për t' i marrun gjakun; por Gofredi thrrret ata qi tregohen tepër guximtarë; e mendon si me rrethue mbas rregullave ushtarake qytetin, e dërgon njerz me rrëzue një pýll për të ndërduemun makina me zaptue ledhet.

Satani, natyrisht, s' flën. Mbledh në kuvend të nënsh-truemit e vet, i nxitë me dalun nga ferri e me u ngrhë sa mâ shumë pusina qi të munden kristjanve e me i a ngatrrue veprimin. E djemënt përhapën nëpër botë. Njëni shkon ke Idraoti, shortar e mbret i Damaskut, edhe e këshillon të dërgoje në log të kristjanve mbesën e tij, Armidën e

bukur, qi të bájë për vete e të habisi sa mâ shum Kryqsatës qi t' i dali. Armida duket ndër kryqsatës. Âsht si zjarrm qi përpîn. Asnji qëndresë e luftarve të Krishtit kundra tërhjekjeve t' asaj fêmne. Sa arrîn te Gofreûi, Armida paraqitet si viktimë e ungjit të saj, qi i ka grabitun mbretnín e Damaskut, e desht t' i marri jetën edhe e shtrëngoi t' iki. Lypë ndihmë për të këthye në mbretnín e vet; i mjaftojnë dhjetë luftarë të vetem. Kapidani nuk mund t' i a api; mâ parë duhet të pushtohet Jeruzalemi. Por kryqsatësit nuk janë t' atij mendimi: sidomos kalorsit e venturës. Eustazi, nonse vlla i Gofredit, shpallë se s' ka për t' a ngjeshun mâ pallën po s' i u dha lêja të mprojë një virgjin të salvueme. Kapidani âsht plot urti por edhe ka zëmër tepër të ligësht. Lëshon pê: veçse për të largue çdo përgjegjësi, dhjetë luftarët urdhnon qi të zgjidhen ndërmjet kalorsve të venturës. Por lypet përpara së gjithash, m' u emnue kryetari i atyne kalorsve, në vend të Dudonit qi diq. Rinaldi e lakmon at nderë të madhe. E lakmon edhe Gjernandi, princ i Norvegjis, i cili, ngucë prej një djalli, shán e fyen në publik shembrin e vet. Rinaldi e vret, pa tjetër. Gofredi dërgon njerz për t' a burgosun. Rinaldi pa mendue asnjifije do të vritte edhe këta njerz të dërguem prej tij; por këshillue nga Tankredi, niset për të shkue ke Boemondi, n' Antjokje; e Gofredi e deklaroi t' arratisun. Atëhere, ndërmjet të luftarve të venturës, qiten short emnat e atyne të dhjetëve qi do të përsiellin Armidën; por vasha e hijëshme kejët kishte bâ për vete shumë mâ tepër ndër ta, qi e ndjekin tinzisht.

Arganti s' mundet të rrije mâ gjatë mbrenda ledheve. Ka dalë jashta qytetit, i ka hjedhë bejlegun kalorsve të krishtënë. Tankredi pranon. Ushtrinat prej njânës e tjetrës anë rrijnë e i kundrojnë. E prej një stomi shikon edhe Klorinda. Tankredi kujtohet, e mbetë i hutuem; kështu qi i del punë e lehtë Argantit m' e rrëzue nga kocaku. Por Trankredi këthen në luftim me mllef të madh. Nata

këputë për gjymsë dyluftimin qi do të fillojë rishtas në mëngjes; e Tankredi i varruem âsht i bartun ndër të vetët. Erminja qi ka ndjekun me sÿ e me zëmër luftimin edhe dron mos të jët Trankredi randë i plagosun, dán të shkoje ajo vetë me e mjekue. Veshë me petka të Klorindës, për mos me pasun pëngim në të kaluemit prej rojeve, del me një besnik të vetin nga qyteti, edhe e dërgon të lajmojë Tankredin se një grue deshiron t' a shofi. Por, si mbetë vetem, âsht e shëndrrueme, nga disa roje të krishtëna, qi rrijshin gati me pritë mos të hÿjshin karvane ushqimi në Jeruzalem, për Klorinden edhe ndiqet prej tyne. Ajo ikë nëpër një pÿll gjith at natë e gjith ditën e nesërme, derisá gjên, e panjohun, mareshtë e paq pranë një blegtori plak. Tankredi tue dyshue mos âsht Klorinda grueja qi deshironte t' i flasi e qi tashti ndiqej prej rojeve, del tinzë nga lâmi ushtarak për të kërkuë atë. Edhe zëhet rob në një kështjell të mbrapësht, ku Armida kish ndrye edhe të tjerët ndjeksa të saj. Në mëngjes Arganti i a befë përsëri për me vijue dyluftimin, si mbas gòdit, me Tankredin; e Tankredi s' duket kurrkund. Arganti s' lën gjâ pa thânë për atë qi s' âsht pranë; por kurrkuj nuk i a mbân me i kundrështue. Kërkon të dali atëhere në dyluftim Gofredi vetë: kërkon Rajmondi plak, kont i Tolozës: e, të shtÿm nga turpi, plot edhe tjerë luftarë mâ të rij. Qiten short emnat e tyne; e shorti bjen shi në kontin plak të Tolozës. Një engjull zbret nga qielli për t' a mprojtun, i padukëshëm. E Arganti, ndërmjet çudis së gjithve, varrohet, ndërsa Rajmondi qëndron shndosh. Atëherë një pagan gjuen me një shigjetë luftarin plak. Me këtë thehet armë-pushimi ndërmjet dy ushtrive. Lufta bâhet e përgjithëshme. Kristjant do të hÿjshin në Jeruzalem, po mos të zhgrehshin djemënt një duhí, qi u rreh në fytyrë, e i shtrëngon të zmbrapën.

Vjen lajmi në log ushtarak i dekës së Svenit me gjith aradhe të tij: i ardhun ç' prej Danimarket në ndihmë të kryqsatësve. Ai qi bjen at lajm e qi shpëtoi nga ploja e

përgjithëshme siell shpatën e të të dekunit, e cila, për vullnet të Hyjit, do t' i dorzohet Rinaldit. Rinaldi do të vrasë me atë kë vrau Svenin : do me thënë Solimanin, mbretin e rrëzuem të Niçës, qi, hÿ në shërbim të mbretit t' Egjyptit, në krye të një çete kusarësh harapë, siellet nëpër rrethe të Jeruzalemit, tue ndalue qi t' i u arrijnë kryqsatësve ushqime e njerz : gjithmonë i padukëshëm, i pakapëshëm, i tmerëshëm gjithmonë. Lën atbotë në lām ushtarak një deshër i gjallë për të pasë aty Rinaldin e largët. E, qe, një tjetër lajm i zî. Janë gjetun, edhe siellen aty, armët e tija. Argjilani natën, i frymsuem prej një djalli, bindet se Rinaldi qe vrá prej smiret nga Gofredi vetë; e ngrehë gjith lāmin kundra Kapidanit i cili e këthen përsëri në ndëgjësë tue u dalë para ushtarve, edhe dënon për dekë Argjilanin. Natën, ish mbreti i Niçës i bjen papritmas kryqsatësve. Ásht një tmerë e madhe. Argjilani, me fitue nderin e humbun, hidhet në luftë; e sharron, vrá prej Solimanit. Por Kristjant ikin, përse me Solimanin janë shpirtënt e ferrit. Veçse, në ndihmë të kryqsatësve, zbret Mëhilli arkangjull, e një çetë pesdhjetë luftarësh të panjohun përkryejnë fitoren. Turma e harapve asht tekembrâmjia e thyemë. Solimani, i mujtun por jo i përulun, baret mrekullisht prej Izmenit shortar mbrendë në Jeruzalem. Aty ishte tue u mbajtur një koncil (këshillë); e, përveç Argantit e Klorindës, të gjithë lypshin m' u dorzue. Por ardhja e Solimanit u ep fuqí të ré të gjithve.

Ndërkaq pesdhjetë luftarët e panjohun ishin zbulue. Janë Tankredi e të tjerët qi Armida kish zânë rob në kështjellin e vet, tue kërkue përdhuni prej tyne qi të mohojshin Krishtin. Asnji s' kishte pranue, përposë Rambaldit. Të lidhun me prânga, ishin qënë dërgue si dhuntí mbretit t' Egjyptit; por udhës i a kish përshöpjetë Rinaldi me i lirue. Gjallë prandej ásht Rinaldi, e n' udhtim për Antiokje. Mbi log luftarak la armët e veta, thye e coptue n' at luftim të madh. Deshrimi për t' a pasun në mes të tyne shtohet ndër kristjan. Por Gofredi, mbas një

proçesjoni të përshpirtshëm në malin Olivet, nis rrethimin. Shkon para një kullë lëvizëse, shumë e tmerueshme; e kundër soje zhgrehet mllëfi i të të rrethuemve. Çakiçat e mëdhej rrahin përposhtë ledhet. Gofredi kryen detyrët e urdhentarit edhe t' ushtarit. I plaguem prej një shigjete, i duhet m' e lënë luftën. Solimani e Arganti vërviten prej një hepje të çelun në ledh. E vajë për të krishtënët, mos t' ishte Tankredi me i dhânun zëmër të vetve, e mos t' ishte Gofredi, i shëruem për mrekullí, qi më dalun në log të luftës, edhe mos të zdirgjej errsija me e pezullue përpjekjen e armëve. E n' errsí Klorinda e Arganti dalin për të djegun kullën-luejse pushtuese, edhe i arrijnë qelimit të guximshëm. Kryqsatësit, të zgjuem, marrin mbra-pa deri ke ledhet të dy guximtarët. Solimani hap derën, shtyen anmiqët, shtjen mbrendë Argantin. Por Klorinda, tue pasë këthye për të ndeshkue një ndër ndjeksat qi e feu, mbetë jashta qytetit. Atëhere shtihet si t' ish një prej të krishtënve, e siellet rrotull ledheve, për të gjetun një derë tjetër. Tankredi, natyrisht pa e njohun, e ka vue roe, edh' e ndjek për të luftue me atë qi atij i duket luftar shumë trim; e mbas një dyluftimi të gjatë, e rrëzon për dhé. Klorinda, qi, para atij veprimi të fundëm, mori vesht nga një sherbtuer se ajo kish lindun kristjane prej Senà-pit mbretit t' Etiopís, tue dhânun shpirt i kërkon luftarit pagzimin. Tankredi shpejton në zyrën e përshpirtshëme; por, tue i a hjekë përkrenaren, njëf vashën shumë të dashun; do të kish dekë edhe ai aty prej idhnimit mos t'a ngushullonte jëremija i shëjtë, Pjetri, e mandej edhe Klorinda vetë, qi i duket nga qielli, e lumnueshme. I duhet atëhere kristjanve me ndërte një tjetër makinë për rrethim. Kapidani dërgon me pré landët e një pylli. Por Izmeni shortar e ka popullsue me djemën; ushtarët ndiejnë aty mbrendë të britme e ulurima, edhe ikin të friguem. Hÿn, tue mos u besue kallzimeve, Alkasti, por këthehet plot me tmerë: ka pá tue i u ngrehun përpara, mbas një muri të zjarrshëm, qytetin e ferrit. Tankredi e marr për-

sipër me hÿ në pÿll; por landët i flasin tue gjimue; prej trunkut të tyne ndien tue folun Klorindën e tij, këthen edhe ai i pÿm nga çudija.

Çasi âsht me randësi; sidomos pse një thatinë e madhe lodhë aqë fort kristjant saqi këta nisin me shumicë të desin prej së nxehtit e prej ûnit, e shum largohen nga lâmi. Porse Hyji çon shÿn, mbas lutjeve të Gofredit, edhe i qet në mend këtë q të dergojë njerz për të kërkue Rinaldin. Vetem ky mund t' i theje shortit e pyllit. Karli, qi shpëtoi nga ploja e aradhes së Svenit, e Ubaldi plak paraqitën vullnetisht për t' u nisë me kërkue n' Antiokje Rinaldin. Por Pjetri jeremí përkundrazi i dërgon n' Askalonë, ku nga një magjistar i vjetër kristjan marrin vesht se si Rinaldi gjindet bashkë me Armidën në njënen ndër ujdhesa të Lume (n' Atlant); u mëson si me i thye magjÿt e vendit, edhe u ep me vete një vajzë udhëhjekse, qi i gjet në fytyrë Nafakës, e qi me shpejtÿ të jashtazakonshëme, anamës detit Mjesdhë, i çon n' ujdhesën e lume. Punë të tmershëme së pari, mbandej tërhjekje t' andëshme për shise presin aty të dy shtegtarët, Karlin e Ubaldin, të cilët dalin ngadhnyesa mbi të parat edhe mbi të dytat. Në një lulishte të mrekullueshme gjëjnë Rinaldin, qi pushon në prëhën t' Armidës. Kur largohet ajo, të dy i dalin para t' armatosun. Ubaldi i paraqet një mburoje të ndriçme ku ai shef veten, e turpnohet. Në dashunorin e molisun, lind rishtas luftari. Nuk janë aspak të nevojëshme qortimet e Ubaldit: Rinaldi don të niset menjherë. I a befë Armida, Armida qi e dashunonte Rinaldin me gjith shpÿrt; e lutë qi të rrije aty aso qi t' a marri me vete. Ai nuk ndëgjonte por i flet me njerzÿ edhe niset. Atëhere grueja, mbi një qerr fluturues, këthen në kështjell të vet, mbassi bân të zhदारitet n' ajr lulishta e ndërtueme me mijete shortije. Mbandej shkon fill e ke ushtriya e Egjyptit, qi ka ngulun shatorret në Gaza, gati m' u dyndë kundra kryqsatësve. Madhështore edhe e hijëshme sa s' ka mbi qerrin e vet, ajo lutet qi të jët e pranue me ndër luf-

tarë. Ata duhet t' i a marrin gjakun për të fyeme qi i bâni Rinaldi. Adrasti e Tisaferni, tue u ndezun në marak për të, betohen të luftojnë për nderin e saj, e cila kurr s'ishte dukun mâ e bukur e mâ krenare se at ditë.

Rinaldi e të dy luftarët përsiellen rishtas nga vasha udhëhjekse ke magjistari i vjetër; Rinaldi veshet me armë të reja, edhe merr prej Karlit shpatën e Svenit, edhe magjistari për lavdon veprat e pasardhësve të tij, qi mbarojnë ke zotnít D' Este. Mbandej mbi një qerr të padukëshëm, barë luftarët kah lâmi i krishtënë, tue voglue mërzin e udhtimit (e tue i a shtue lexuesit) me profetít mâ lajkatare mbi Estensejt e ardhëshëm, e sidomos mbi Alfonsin e II, pajtorin e Torkuatit. Veprimi tashmâ shpejton kah fundi. Rinaldit i del me lirue pyllin prej shortíve, tue e pasë bâ, një lutje e nxehtë para se të lindte dielli, të dëjë për hirin hyjnuer. Makina të reja e mâ të fuqishme janë të ndërtime. Një pullumbeshë, e ndjekun prej një skyferi, kërkon strehë në prëhën të Gofredit; e prej një pusulle qi kish të lidhun në fyt, ai merr vesht se ushtria egjyptjane po afrohet. Duhet, pra, me bâ shpejt.

Fillon një e mësyeme e përgjithëshme kundra ledheve të Jeruzalemit; dalin ngadhnyesa, mbas një kundrështimi të rrebtë, kristjant, të cilët futen në qytet e vrasin e presin e djegin.

Por Arganti qëndron gjithënji, e i qet bejleg Tankredit, me të cilin, si dihet, kish një çashtje të moçme. Tankredi del me të prej ledheve, e, si luftojnë, e vret; por ka humbun gjak shumë e, tue këthye kah qyteti, rrëzohet pa mend. Erminja, e zânun në vetmín blegtorare nga disa kalorsa egjyptjan, ishte qënë dërgue si dhuntí 'e prej tyne kryetarit t' ushtrís, Emirenit, por Vafrini, spijû i krishtënë në lâmin egjyptjan, e kishte marrë me vete për t' a çue në Jeruzalem. E tashti ajo udhës shef për tokë Tankredin e dashun. E kujton të dekun; por me përqafoset ma t' âmbëla e këthen në vete. Mbas lajmeve qi bjen spijûni Vafrin, âsht punë e lehtë për Gofredin me i

dalun para e me e mujtë ushtrín egjyptjane qi tashmâ i ishte afrue Jeruzalemit. Gofredi vret Emirenin. Solimani, qi prej qytetzës së Davidit, ku ishte ndrye bashkë me Aladinin, del për të sulmue për herën e fundit kristjant, vritet nga dora e Rinaldit; ndërsá Aladini, i mbetun në qytetzë, âsht i vrámun nga Rajmondi, qi e pushton me mundë edhe ngulë në maje të saj flamurin e madh të krishtênë. Në lâmin e egjyptjanve ishte Armida. Si shef se humbja âsht e sigurtë, vendosë me vrá veten, edhe zgjedh shigjetën ma të mprehtë. Por Rinaldi i a befë mbas shpine; s' e lën të çoje në vend mendimin e eger; e lutë m'u bâ e krishtênë. Edhe ajo përgjegjet, si përherë: Tek âsht shërbtorja e jote.

VETI ARTISTIKE E VESHTRIM I JERUZALEMIT TË LIRUEM

Kemi tregue, me një farë gjânsije, gërshetin e njizet kângëve të poemit, abollà qi lexuesi, prej këtyne rrjeshtave, të shofi organicitetin edhe të dámit e pjesve, e njihërit strukturën e thjeshtë e të madhnueshme të tânësís. E për një ndiendje mase e vërtetësije mâ të madhe duhej të dallohej poemi heroik nga rromani kalorësiak. Qi mbandej — në shpírt — edhe Jeruzalemi âsht një poem kalorësiak (dashunít s' kanë vend mâ të vogël se armët) nuk çon aspak kandar; edhe mâ pak ka randësí puna qi, përveç emnave e ngjarjeve kryesore, kurrgjâ tjetër aty mbrendë s' âsht e vërtetë historikisht e qi aspak s' tregon ambjentin luftar, fanatik e t' eger të kryqsatave; sado qi i lypet poemit heroik të kët një përmbajtje e një ngjyrë historike. E vërteta âsht qi një vepër poezije âsht mâ parë se kurrgjâ tjetër vepër poezije. Në të poeti shprehë shka kërkon me shpirtin e tij e me rrjedhjet shpirtnore të kohnave të tija. E Tasso qe vërevërte njerí i kohnave të veta. N' epokën e restauratës katolike, në vjetët kur mbarë

Europa e krishtënë ishte bashkue për t' u vërsulun kundra Turqve, përpjekje kjo qi përfundoi me fitoren e padobíshme të Lèpantos (1571), me këndue të parën kryq-satë, ekspeditën e madhe katolike kundra shi njatyne Turqve, nuk ishte vetem efekt kërkesash e konsideratash rreth një argumenti shumë t' interesueshëm. Jeruzalemi është dokument i shpirtit formalistikisht e jo substancjalisht fetar të kundër-reformës katolike. Religjositeti në poem është krejt i përjashtëm: zhdrivillohet në proçesjone, në predke, në punë pendese: nuk asgjâson kurrsesi senksualitetin, edhe në qoftë se shprehja e saj është pak më e mbulume, ase më hypokrite, se n' Ariosto-n. Poeti tue i u siellun Zânës së vet, ase Mëris Virgjin, i lypë mitunisht përdllesë qi ka derdhun nëpër vepër të vet tjera knaqje e jo vetem ato të kullueta të shpirtit; sepse n' ato knaqje "ngjet njërzija,,"; e poeti i katoliçizmit të rimkâmbun shkruen për botën qi gëzon, për t' i pëlqye ortës së njerzve me kulturë, e cila kishte gjithënji në vesh tetëshet gazmore dhe epikurjane të Furioso-s.

Të ligësht në poem karakteret heroike, edhe në qoftë se bájne shumë zhurmë. Rinaldi kapërcen me udobí të tepërme prej furis ahmarrse në dashuní e pshore, në harrësë të grues e në përshpirtëni. Tankredi është dashunues pa gjallni. Tepër punmadh Arganti: tepër mizuer Aladini: typa konvencjonal.

Gofredit i rrjedh prej goje dije e urtí; por nuk është një karakter; është një figurë negative. Bujar, n' etin e pashueshëm ahmarrjeje mbi të krishtënë, Solimani; edhe pse nuk shfaqet shumë në veprim, e ndiehet më tepër se shifet. Grát (përposë luftares Klorinda, qi është fëmën veç me emen, edhe nuk i afrohet kurrkund Bradamantes s' Ariosto-s e cila të një luftarje ka vetem armët e trimnín), grát janë më të gjalla se burrat: e âmbël sa s' ka Erminja; e zjarrtë në dashuní Armida, me gjithë qi tepër përligjëron. Sepse Tasso është poet qi kërkon shpesh-herë të bájë përshtypje: si shifet në kuvendin e famshëm të dje-

mënve. Ka heraherë cilsina të mrekullueshme mâ tepër oratori se poeti. E flet si prej shkene, e mâ tepër deklamon se flet. Stili i tij është gjithmonë i naltë e madhështuer; i kande të shofi at anë të sendeve qi shkëlqen mâ tepër. Epitetet, çiftat e verbave e t' adjektivave me veshtrim gati të njinjishëm janë orë e ças të përdoruem; mendimi s' është kurr i shprehun me përpiknín e me qartësin e Ariosto-s. Por një frymë dashunore, e nxehtë e e butë, — e ré në poezín e Pesëqindit — rrjedh nëpër tubza të Tassos. Nën përsonat e mbas situatave heroike, duket poeti me dashunít e travajët e tija, shkrumue nga një dëshir paqi e pushimi. Jeruzalemi i gjet pak një autobiografie. Æsht dishka mâ pak e dishka mâ tepër se një veprë e thjeshtë arti. I flet zëmrës e ndiesive; e për këtë arsye u përhap dhe u pëlqye me shpejtí të madhe, e qiti në harresë Furioso-n, me gjithë qi ky ka vlerë artistike shumë mâ të madhe. Kumbimi i plotë i tetësheve të Tassos — qi mërzitë shpejt veshët e hollë të lexuesit modern — i ndihmoi fort suksesit të poemit, në një kohë në të cilen poezís s' i mbette tjetër gjá e gjallë përveç kumbimit. Edhe me të vërtetë shi atëherë nisen me dalun të parat *opere* në muzikë. N' at valë muzikore rrëmbyese nuk vrehen thuejse aspak stërhollimet e shumta stilistike e lojnat fjalësh, qi do t' u futshin mbandej me plotní të dërmueshme në poezín e Gjashtëqindit.

E. DONADONI

(Në veprën e përmendun)

AMINTA

Aminta është një fantazë e bukur rinore: në pesë akte. Protagoniste është një breshë e re sa e bukur aqë edhe e eger: Aminta, bari, ka zënë marak në të; por ajo nuk don m' u kuptue për at punë. Kot Dafne, një breshë më e mësueme, këshillon Silujen me i u shtrua dashunís. Nuk e ndihmon Aminten as rasa qi pat me lirue Silujen nga sulmi i një satyri. Ajo s' don me dijtë për asnjë bari: mendon vetem të gjuhë jo njerz, por egersina. Një ditë ajo ndjek një ujë nëpër pyll; gabon shigjetën në të gjuhëtun, tue i ra, në vend të bishës, një lande; e, tue ikë nga ajo, lën të ngatrrueme nëpër do gëma një degermí të saj. Nerina, qi i a përshëpjetë n' at pyll, shef at degermí e shef edhe shtatë ujq qi lëpjnë do gjak në tokë. Menjherë kujton se Silujen e kanë hangër ujqit e kët lajm i a përhapë barijve. Aminta, si e ndëgjon, nget me vrá veten. Por Siluja, tash qi merr vesht at ndjet të rrebtë t' atij, ndien si një të brém në zëmër, fillon m' e dashtë; e kur bariu plak Ergusti shkon me i dijtue se ai vetë e pau Aminten tue u hudhun nga një shkrep: qi është bilë përpykë por kot t' a ndalojë, tue e kapë për brez qi i mbet i këputun në dorë, vasha dán edhe ajo të vrasí veten; veçse përpara don të corrojë të të dashunin. Por qe se vjen Elpini me i tregue ndëgjesve se Aminta s' kish dekun. Tue u rrëzue, ish ngatrruemin nëpër degë e ferra e gjeth të një kaçube, të mugullueme në shkrep, e kështu hovi i rrëzimit ish gënë zbutun. Djaloshi rá, po, si i dekun, por mbandej këthei në vete. E Siluja i a shpërblei dashunin e gjatë e të deshpërue.

AKTI IV — SHKENË E DYTË

ERGASTI, KORI, SILVJA, DAFNE

Ergasti

1. Me dhimbë e me pikllim e kam krahnorin
t' mbushun edhe me aq mner', saqi nuk mundem
kahdo m' u end', t' sodis e t' ndiej kurrgjâ
qi mos t' më frigësoje e t' më ngashroje.

Kori

5. Shka po na bje ky njëri,
qi aq' âsht turbullue e n' dukë e n' t' folun?

Ergasti

Po bie lajmin e kobshëm
se diq Aminta.

Silvja

E ngrata un! shka foli?

Ergasti

10. Blegtori mâ bujar i ktyne pyjeve,
qi qe aq i njerzishëm e aq i hijshëm,
dh' aq i hirzuem prej nymfeve e prej zânave,
me ç' deké i njom' na diq, kukú, me ç' deké!

Kori

T' lutem tregona gjithsesi krajatën

e tij e t' on', qi t' mujm m' e qá na sbashku.

Silvja

15. Ah kob, s' guxoj t' avitem
kah ky për me ndëgjuemun
shka pra duhet t' ndëgjoj! Zëmër mizore,
zëmër e ime gurit,
shka jé, shka jé tue drashtë?
20. Shko e delu tash përpara
thikave t' mprefta e t' thërshme
qi bje n' gjuh' t' vet ky njëri, dhe diftona
aty krenín e jote.
Barí, po vî t' marr pjesë
25. n' idhnim qi po na siell këtu gjith néve;
sepse m' përket mue ndoshta
mâ tepër se e mendon: e jam tu' e pritun
si 'i gjâ qi meritova. E tash pa dhimbë
mbi mue idhnimin shpraze.

Ergasti

30. O nymfë, un t' a zâ besë;
sepse ndjeva at krah-thatin n' fíll të mordes
jetës tu' i dhânë ai fundin
me emnin t' and në gojë.

Dafne

- Tashmâ, barí, filloje
35. tregimin e mjerueshëm.

Ergasti

- Ishem në gjyms' të kodrës, ku po ngrehsha
disa leq t' mij, kur qe për afër meje
shof tue kalue Amintën, n' ftyrë e n' mnyrë
tepër i shndrruem, sa gati mos m' e njoftun,
40. kejët i zyrtë e turbull. U vërvita
shpejt edh' e zûna e e ndala ; dhe ai m' siellet
e m' thotë: Ergast, un due sot tÿ me t' lypun
nji nder' të madhe : kët, qi t' vÿjsh ti sbashku
me mue si deshmimtar i nji pun's s' ime ;
45. por due përpara qi t' m' a apish besën,
tue m' a forcue dhe me nji bé t' shtrëngueshme,
se ké me ndej' n' njânë an', pa luejtun dorë
për me m' ndaluemun shka kam n' mend me bâ.
Un (kush kujtohet për nji ras' aq t' bindshme
50. e për trill aq' të trënt' ?) si deshti bâna,
tue i u përbé tmerueshëm e tue thirrun
Palas e Pan, e Prjâpin e Pomonën,
dhe Hekatën e nates. Mbandej eci
e m' prîni aty ku âsht mâ e thikshme kodra
55. e ku ndër brigje e ndër shkambije t' egra
s' ka udhë as shteg qi t' rrahi kâmba e njërit,
por hapet nji humnere mbi nji lugje.
Aty u ndalem. Un, tue kundrue fundin,
krejt u përqetha n' shtat e vrik përmbra pa
60. i dhaç' vetvetes ; por ai n' sÿ m' u dukte
si pak mâ i qeshun e u kthiellue n' fytyrë ;
prandej, tu' e pâm ashtu, mâ nuk u tuta.
Mâ von' foli njikshtu : — Kallzoi gjithkuj,
çdo nymfe e çdo bariu, shka tash do t' shifish. —

65. Prap tha, tue vrej't n' teposhte :
 — Po t' mujshem un me pasun
 të gatshëm mbas vullnesës
 fytin e dham' t e ujqve qi kurr s' ngihen,
 si i kam njikto shkambije,
70. njat dek' do t' dojshem vetem
 qi bâni jeta e ime ;
 do t' dojshem qi kto t' ngratat gjymtyr' t' mija
 t' coptohen edhe t' grîhen
 njinji, ah kob, si u shkyene
75. gjymtyr' t e njoma t' saja.
 Por mbassi s' âsht uzdaja
 qi mue qielli mbas andjes
 t' m' i sielli bish' t mizore
 njitash qi m' erdhi koha, un due me marrun
80. udh' tjetër për me dekë ;
 at udhë un due me ndjekë
 qi, ndoshta jo e përshtatshme,
 âsht nemosë mâ e shkurtë.
 Silvje, po vî mbas teje
85. për m' u bashkue me tý
 po qe se nuk m' përbuzë ;
 do t' des me hov hareje
 po t' ishem i sigurtë
 se mbrapa tý tue t' ardhun
90. nuk kam me t' turbullue,
 edhe se i shuem ka mbetë
 idhnimi i yt me jetë.
 Silvje; po vî, po t' ndjeku. — Si tha kshtune,
 ai u plandos prej s' nalti
95. kryepicingul n' humnerë; un mbeta i ngrîm.

Dafne

I ngrati Aminta!

Sileja

Ah kob!

Kori

Po pse nuk e ndalove?
A por ndoshta ti ngele pa e shpëtuemun
prejse t' lidhi me bé?

Ergasti

100. Jo aspak, sepse tuj i përbuzun bénat
qi jan' n' kët rast të kota,
kur u kujtova për ndjet t' tij të trëntë,
un dorën menjher' kah ai e zgjata
e, sikur desht i ngurti fat i atij,
105. e kapa për kët brez të hollë, i cili
n' bel e rrethonte; porse tue mos mujtun
me i a mbajt' trupit hovin edhe peshën
me t' cil' t ish lshue n' humnere, atbot' në dorë
kështu i kputun m' mbet.

Kori

- Na thuej shka ndodhi
110. me trupin e tij t' mjer' ?

Ergasti

S' dij shka me thânun;

sepse ishem aq mbush' me tmerë e mshirë
saqi nuk m' bâni zêmra m' e soditun
për t' a pá copa copa.

Kori

Ah ndodhje e bindshme!

Silvja

- Qyqja! un sakt jam gurit
115. kurse ky lajm s' m' rrëzon pa frym' për dhé.
Ah, n' qe se deka e rrêjshme
e asaj qi aq fort e mniente
e xori nga kjo jetë,
arsye e mjaft' do t' ishte
120. qi tash deka e vërtetë
e atij qi aq fort më donte
mue t' m' xierte nga kjo jetë:
dhe, po, due qi t' më xjerrin
e në mos mujt' me idhní, barè me hekur.
125. Ase me an' t' ktij brezi
i cili kot pa arsye
jo nuk i iku fatit
t' zotnís së tij, të ngratit,
por vetem ndei mbi mue për t'a shpague,
130. përmbi ngursín e ime
qi e çoj n' at dek' të tmershme.
Brez fatakeq, i mjeri
brez me i zotní mâ t' mjerë,
tashti durò me mbetun
135. në kët banes' kaq t' mnieshme,

përse po mbetesh vetem si një vegël
ahmarrjeje e mundimi.

M' u donte, po, m' u donte
t' i u bâhsha shoqe n' shekull

140. Amintes qi kam bjerrë:
mbassi q' ashtu nuk deshta
do t' jëm ndër vepër t' ande
un shoqe e tija n' ferrë,

Kori

145. Ngushllou, mori kërcunë,
sepse s' qe faj i yti por i fatit.

Silvoja

Barij, përse vajtoni ?

N' m' a qájshi mue ngashrimin,
s' e meritoj, jo, mshirën
qi s' dijta as vet' m' e ushqyemun;

150. e n' qájshi ju krah - thatin
qi diq pa kurrfar' faji,
âsht shêj i vogël vaji
për një arsye kaq t' madhe. E tash, pash Zotin,
teri, moj Dafne, lott qi jan' tue t' pshtue.

155. Po qáve ti për mue,
at-her' due me t' u lutun
jo për mshir' kundrejt meje, por për mshirë
t' kuj qe për të i dëjë,
qi t' m' ndifish me kërkue
160. gjymtyr' t e tija t' mjera, e me i vorruemun.
Kjo vetem mund t' m' ndaloje

- qi mos t' a vras ktu veten:
 t' i a kthei due me kët vepër,
 mbassi qi s' mundem ndryshej,
 165. dashnín qi për mue pati.
 Nonse kjo dor' mizore
 mund t' a perlyente ndoshta
 shêjtnín e veprës, prap se prap e dij
 se e kandshme do t' i duket
 170. vepra e ksaj dore atij;
 sepse ai fort më deshti
 si m' a tregoi tue dekë.

Dafne

- Me shum deshir do t' ndifi tý n' kët zyrë;
 por shporrju ti mendimit
 175. se mbasandej do t' disish.

Silvja

- Der' sot për vete rrnova
 e per deshir t' im t' eger, por shka m' mbetet
 do t' rroj tash për Aminten,
 e n' qoft' se s' muj për tène.
 180. due për t' gjallitun vetem
 për mbetin e tij t' ftoftë.
 Aq, jo mâ tepër, lëjen
 kam për me ndej' n' kët bot'; mbandej njiheri
 me sos' vorrim e jetë.
 185. Barí, m' kallzò ç' farë udhe
 çon deri ke lugina ku humnera
 vjen e mbaron?

Ergasti

Njikjò çon atje filli;
e s' âsht prej ktu e atje largsí e madhe.

Dafne

Eja, po ví me tý për t' kallzue rrugën,
190. sepse mirë e dij vendin.

Silvja

Lamtumirë,
barij; oh lamtumir', rudina e pyje.

Ergasti

Kjo flet n' nji mnyr' qi don me gjas' t' tregoje
se po i gatitet nisjes mâ të fundme.

Varg 62. — Palas e Pan etj.: hyjni pagane. — 71. *Jeta e ime:* Silvja, e dashuna e tij, të cilen ai kujtonte se e kanë shkye bishët e egra të pyllit. — 128. *Për t'a shpague:* fati të ruejti tý, o brez, abolla qi un të vari veten me anën t' ande; kështu qi në kët mënyrë ti ké m' u bá shpaguesi, gjakmarrsi i Amintes. — 135. *Banesë kaq t' mnieshme:* trupi i Silvjes. Tue i dhánun shpirt poetikisht brezit, i thotë se sigurisht nuk do të rrinte me andje aty me të, tue qënë se ajo ishte shkoku i dekës së zotnis së tij, i Amintes. — 142. *Npër vepër t' a-*

nde: tue të perdorë un tý (brezin) për të vra veten. — 143. *Ferrë:* kështu thirrshin të moçmit botën e të të dekunve. Kjo fjalë s' kishte asokohe kuptimin e soçëm kristjan, së donte me thënë vend ndeshkimi por vetem banesë e të shuemve. — 149. *Qi s' dijta as vetë . . .:* Mos kini mëshirë për mue, o barij, sepse as un nuk pata mëshirë për Aminten. — 158. *T' kuj qe për të i dëjë:* t' atij qi qe për të (për mëshirë) i dëjë d. m. th. Aminta. — 173. *Zyrë:* vepër; ital. *ufficio, funzione* (Fj. Bashk.). — 181. *Mbetin:* kufomën; ital. *cadavere* (Fj. Bashk.).

JERUZALEMI I LIRUEM

ERMINJA NDËR BARIJ

Kânga VII, tetëshe 1-22. — Erminja, veshë me armët e Klorindës, del nga Jeruzalemi për me shkue ke Tankredi i plagosun qi ajo msheftas dashunonte. Por luftarët e krishtënë e hetojnë dhe, tue pandehun se âsht Klorinda, e ndjekun. Ajo ikë e, tue i grahë kalit, hÿn në një pÿll.

1. Ndërkaq Erminja për nën land' tân' hije
t' një prozhmi t' lasht' prej kalit âsht tërhjekë;
e dora n' frëj s' i ka mâ far' fuqije
kah dridhet e ajo vet' s' gjân gjallë as dekë.
Përshkohet ndër shum udh' plot çarravije
kali dh' e çon kah t' vÿje atij t' i u tekë,
dersá n' fund larg çdo sÿnit ajo hiqet;
dhe s' âsht rrezik qi mâ prej kuj të ndiqet.
2. Si mbas një vrapi t' mundshëm nëpër fushë
këthejn' zagart, mërzitshëm e pa frymë,
pse egërsija q' i bâni m' u përpushë
u pshtoi prej arve t' hapta n' pÿll tue hymë,

Tetëshe 1. — Plot çavarrije :
plot ndalime, pengime stomesh,

vijash uji etj. (Fjal. Bashk.) —
T' i u tekë . . . : tue i kande.

ashtu t' turpnuem e lodhë e me mlllef mbushë
kalorsve të krishtënë i u desht me kthymë.
Gjithnji ajo ik', dh' e tutun e e hutueme
shpesh siell kryet t' shofi mos âsht e gjurmueme.

3. Gjith natën iku, e t' nesërmen gjith ditën
u end pa dijtun se ç' drejtim të mbajë,
pa ndi e pá veç lott qi ftyr's i rrshqitën
dhe piskamën qi duel nga goja e sajë.
Por kur qerrin e diellit kualt e zbritën
kah deti e vala rrotat zû t' i a lajë,
erdh ke Jordani i bukur, plot qartí,
e n' breg t' lumit u ul e aty u shtrí.
4. Nuk shtie gjâ n' goj' ; pse me mjerime, e shkreta,
vetem ushqehet, ka veç et vajtimi:
por gjumi, qi njerín me halle t' veta
e bân me shkit' n' një âmbëlsí harrimi,
shtríni mshirshëm mbi tē flatrat e qeta
kshtu qi me shise n' fashë i ra dhe idhnimi;
por s' rrin Dashnija me nga 'i anderr t' letë
paqin e gjumit pa i a prish' tue fjetë.
5. E nuk u zgjue dersá zogjthit mbi krye
gëzueshëm s' ndjeu agimit tue i u falë,
me gëma e lule filladin tue defrye,
lumin e shpejt' tue pëshpërit' me valë.

2. *Mlllef*: idhnim, zëmrim (Fj. Bashk.).

3. *Qerrin e Diellit*: mbas mithologjis Dielli (Febo, Apollo) udhonte nëpër hapësi të kupës qiellore

mbi një qerr ari të farfurishëm, ngrehë prej do kualve të bardhë.

Jordani: lumi kryesuer i Palestinës.

4. *Me shkitë*: me rrëshqitë.

Çelë edhe rrotull siell t' mekunin sÿ
 e shef ksolla barijsh n' drit' qi kish dalë.
 E i gitet se npër uj e rrëmtha 'i zâ
 del qi e josh' rishtas me lotue e fshâ.

6. Por ankimet e vajshme asaj i a kputë
 nji jon' qi kah ajo kadalë avitet,
 si nji kumbim zâmaresh me zâ t' butë
 përzí me 'i kâng' barijsh; edhe âsht si i gitet.
 Ngrehet e andej drejtohet pa u ngutë
 e shef nji plak flok-bardh' nëpër ag dritet
 tuj endun xûnktha nsa dhënt po mallojshin
 e tue ndëgjuem tre fmij' qi kâng's i a thojshin.
7. Sa pân arm' t e papritme aty për brí
 tuj u çfaqun, ata nisen m' u dridhë;
 por i përshndetë Erminja me njerzí,
 tue zblue sÿt përkrenarjet krelat zgjidhë:
 — Vijoni — u thot' — të bukren pun' n' qetí,
 o gjind qi bes' me Qiellin keni lidhë;
 përse veprave t' ueja luft' s' u bijnë
 kto armë as kângve q' âmbël n' buzë i u vijnë.
8. E mbandej shtoi: — N'kët vend, qi çmos tue hjekun
 rreth e rreth âsht nga lufta, si ké muejtë
 me ndejun n' paq edhe me pshtue pa t' ndjekun
 furínat ushtarake e kshtu m' u pruejtë? —
 Ai i u përgjegj: — O bij', krejt të paprekun
 gjint e mij edhe grigjën ktu kam ruejtë;

6. *Po mallojshin*: po kullotë-
 shin. — 7. *Sa pân armët*: Ermi-
 nja kishte veshën hekuri të Klorin-

dës. *As kângve* . . . : kângve qi jeni
 aqë ambël tue këndue në kët paq
 të natyrës. — 8. *Martí*: hyji i luttës.

e deri tash me zhurmën e vet Marti
qetín e kësaj skute nuk e çarti.

9. Nuk dij a për hír t' Qiellit qi nën proje
mban përvújtnín e t' mitunve blegtorë;
apo, si rreftja qi nuk shkrep' ndër troje
t' uluna por mbi cipa madheshtorë,
ashtu furija anmike merr t' cenoje
me arm' veç krena mbretensh me kunorë;
e ushtarin shpartallues për plaçk' s' e ngrefë
vobsija e poshtme e jon' qi ktu rrin mshefë.
10. Vobsí kjo e poshtme jo për mue, për t' huej,
sepse s' gjakoj visar as prutek' mbreti;
deshir madhrije a kujdes gjâje s' bluej
mbrenda në shpírt, pse i knaqun jam n' vetveti.
N' ujt e kulluet kur due etin e shuej
pse e dij qi helm nuk ká si ásht friga ngjeti;
e tryezën t' ime kopshti bashk' me grigjë
përkuer me gjell' t' pabléme m' a përligjë.
11. Dëshiret e nevoj' t' jan' t' vogla fare
n' jetën t' on' qi shum s' lyp' n' knaqje m' u sjellun.
Kta jan' djelm t' mij, pse s' mbâj shërbtor' me pare,
e ruejn' baktín n' kullot' tue m' a përsjellun.
Njikshu gjalloj n' kto vende vetmitare
e shof skjep e kaprroj kah keejn' t' zhdërvjellun,
e peshqit' tue lëviz' n' lumin e qartë
e zogjt tue shtjellun puplat n' qiell të artë.

10. *S' gjakoj*: nuk deshiroj; gjakimi është një dëshirë i madh, i pafund. *Përkuer*: me përkorë; ital.

parcamente (Fj. Bashk.). *M'a përligjë*: m' a kënaqë; ital. *soddisfa* (Fj. Bashk.).

12. Qe një mot, shi n' riní kur njeriu ká
deshire t' ndezta e s' mundet t' rrije i qetë,
qi me ruejt' delet si poshtnim m' u gjá
e lësh vend-lindjen, larg nafak' me gjetë;
e n' Menfi ndeja e n' kurt mbretner më rá
qi m' u njeh' ndër gjind t' mbretit edhe vetë;
nonse nuk qësh veç një rojtar lulishte
njofta sa e mbrapsht' ndër kurte gjindja ishte.
13. Veç prap mashtrua prej shpresave dalluese
gjat' mot un vujta ndër sherbime i shtypun;
por, kur sbashku me moshën lulezuese,
guximi e uzdaja n' mue filluen m' u zdrypun,
kam qá kët rres' t' përvújtun e pushuese,
paqin e humbun tuj ofshá kam lypun;
e thásh: — Lamtumir', kurt. — E ktu nën hije
të pyllit t' im un gjeta dit lumnije. —
14. Ndërsa ai kshtu ligjron Erminja veshin
gojës s' i a hjek q' aq âmbël din m' u shprehun;
e ata fjal' t' urta asaj n' zëmër i reshin
e t' shiseve duhít vijn' tue i a prehun.
Mbas q' i vluen nëpër trû, mendimet ndeshin
n' vendim qi në vetmín e prozimit mshehun
me ndejë edhe me e zgjedhun për banesë
dersa fati n' udh' kthimi mos t' a qesë.
15. Prandej plakut i thot': — O ti qi 'i ditë
njofta t' kqijat e jet' s, blegtuer or-mirë,

12. *Menfi*: qytet i Egjyptit të mo-
çëm. — 14. *Tue i a prehun*: tue

i a pushue; prehje: pushim. —
15. *Or-mirë*: i dashun nga fati.

kurr Qielli kët lumní s' ka me t' grabitë
 në paç ti për mjerime t' mija mshirë;
 pra, m' lën prân' teje mue ktu me gjallitë
 se me banue n' ksoll' t' ande kam deshirë.
 Ndoshta zêmra n' kët pýll të hijezuem
 ka prej randimit t' mortshëm m' u liruem.

16. Pse, për inxhí dhe ár qi papushue
 turma adhuron si idhuj, lakmí n' ké
 kaq shum me vete prap më kan' qillue
 sa krejt gjakimin me t' a shue n' haré.
 Mbandej tue derdh' prej t' bukrit sý nji krue
 loti e pikllimi npër fytyr' të ré
 nji pjes' tregoi të púnve q'i ki'n ngjá;
 e qau blegtori kur e pau tue qá.
17. Me fjal' t' âmbla e ngushlloi e atnisht tu' e dashtë
 me andje kah kasolla ai e përsuell;
 e i a tregon aty grues s' tij të lashtë
 qi zêmër-mir' si ai vet' Qielli i a suell.
 Vasha mbretnore krelat n' pelhur' t' vrashtë
 i mshefë e shtatin n' nji petk t' vobtë e mshtuell;
 por kah lot sýt e ato t' hijshme gjymtyrë
 s' duket banuese pyjesh n' asnji mnyrë.
18. Rodin fisnik s' arrijn' t' i a mshefin zhelet
 as ça n' trup ká t' njerzishem e bujarë;
 madhnija e saj mbretnore kurr nuk mshelet
 përse i a difton t' prûmit tash e parë.

15. *Prej randimit . . .* : prej deshpë-
 rimit qi kish pse Tankredi s'e donte.

18. *As ça n' trup ka . . .* : sjelljet
 fisnike t' Erninjes, q' ish bijë mbreti.

Me një sjeçe ajo qet me kullot' delet
 e n' mbrâmje i kthen te ksolla mbarë e mbarë.
 E xjerr prej gjíve qumshtin, si i mbyll' n' vathë,
 mbandej e shtjen ndër ên' për me zân' djathë.

19. Shpesh, kur dhént veres hijeve gjelbrore
 mrizojshin kalamend' nga vapa e randë,
 ahave njimij' herë i a shkroi mbi lvore
 emnin e dashun q' aq fort i a kish kandë:
 e të çudiçmën e t' vajtueshmën store
 t' dashunís s' saj e gdhêni n' njimij' landë;
 mbandej tue kndue ça shkroi me t' bukren dorë
 faqet i njomte me lot kristalorë.
20. E thonte atbot' me váj: -- M' i rueni, o bimë,
 kshtu t' vizatuna n' jue vuetjtet e mija,
 pse ndoj dashnuer besnik qi ktu një grimë
 t' ndalet me ndejë i joshun nga freskija,
 ndoshta kur t' i lexoj' tash shkrihet n' dhimë
 për krajata qi m' solli dashunija
 e tash thot': — Sa shpërblim t' padrejt' nga fati
 kjo besnike q' aq fort ka dashun pati.
21. Ndoshta do t' ndodhi, n' qe se Qielli mirë
 do t' a pres' nemostjetër njikët lutë,
 qi 'i dit' ndër kto zabele t' vij' pahirë
 ai qi nga psimi i im kurr nuk â zbutë;
 e, mbi dhé sýt e vet aty tu' i prirë
 ku t' jét vorrue ky trup i brishtë e i smutë,

18. *Sjeçe*: prutekë barijsh (Dukagjin). — 19. *Emnin e dashun*: atë

të Tankredit. — 20. *Krajata* . . . : kobe, mjerime, rreziqe.

çmim t' vogël le t' i api dashnís s' ime
sado von' me dy lot e dý pshërtime.

22. Kshtu qi mbassi për t' gjall' qe zêmra e mjerë
makar për s' dekni shpirti pak t' lumnoje,
pluhuni i ftoft' prej flakës s' tij at-herë
shka s' m' epet tash me gzue baremâ t' gzoje. —
Kshtu landve t' shurdhta u flet në pýll të blerë
e lotsh prej sýve t' bukur derdh dý kroje.
Ndërkaq Tankredi, nëpër t' gjitha vendet,
paprá larg saj, atë me gjetun, endet.

RINALDI THEN SHORTIN E PYLLIT

Kënga XVIII, tetëshe 12-33. — Magjistari Izmen kishte mbushë pyllin me mëngjina, kështu qi Kryqsatësit nuk mund të nxiershin prej si drûnin qi u nevojitej për ndërtim makinash luftarake. Fuqija e shortve ishte e atillë saqi as Tankredit nuk i del t' i muji. Kur këthen në lûmin e krishtënë, Rinaldi merr përsipër thyemjen e atyne shortve e në mëngjes nisat kah pylli.

1. Ishte ajo orë në të cilen errsija ende nuk i a liron kufinin dritës por shifet tue u kuqun lindja e gjithënji ndonji hyll stolisë qiellin, kur ai drejtoi hapat kah Oliveti me sÿ përperjetë tue kundrue bukurit e pashueshme dhe hyjnore këtej të natës e andej të ditës.
2. Mendonte me vete: oh sa shkëlqime të bukura përmban tempulli qielluer! Ka koçin e vet të madhe dita; nata rrotullon hyjt e artë dhe hânën e argjantë; por as atë as këta kurrkush

Shorti: mëngji; ital. *incantesimo, sortilegio* (Fj. Bashk.).

Tetëshe 1. Kah Oliveti: mali Olivet, afër Jeruzalemit. *Bukurit e natës* janë hyjt qi gjithënji xhixhi-

llojnë kah prendimi, bukurit mëngjesore janë ndriçimet e kuqe t'afërorës kah lindja. — 2. *Koçin e vet*: qerrin e Diellit; koçi: qerr i stolisun; ital. *cocchio* (Fj. Bashk.).

nuk i vezhgon për t' u knaqë; shikimet t' ona kërkojnë ndriçimin e turbullt e të zî qi tëfaqet nga një të siellun sÿsh e nga një vezullim nënqeshjeje në qarkun e vogël të një fytyre të njomë.

3. Kështu tue mendue, u ngjit mbi maje t' epera e aty, krye-ulun e me bindim, naltoi menden sipër çdo qielli mà të naltë edhe të pámit e nguli në lindje: — Jetën dhe fajet e mija të përparëshme shikoj me një sÿ mëshire e përdllese, o Át e Zot, e le të reshi hiri i yt në mue kështu qi Adami plak i em të pastrohet e të përtrihet. —
4. Në këtë mënyrë lutej: e i dilte për báll e purpura aferorë qi po bâhej arit e atij përkrenaren e armët si edhe kreshtat gjelbrore të mallit vÿnte tue ndritue e përarue; e ndiente frymën e një puhije të kandëshme kah i lëvizte në parsëm e në fytyrë e mbi krye i rigcnte voesën nga gjini i agimit të bukur.
5. Voesa e qiellit cirklatë fytyrën e tij, qi kishte si një njesinë hÿni; e aqë e dliurë saqi i a hjek zverdhimin e i ep një të kërtndezun të ndriçëm; ashtu një luljeje të thatë cirkat e freskëta mëngjesore i a ngjallin fletzat; ashtu i kna-

Kërkujnë ndriçimin . . .: habitën mbas një fytyre të kandëshme vashe e harrojnë bukurit tjera të natyrës. —
3. *Përdllesë*: falje fajesh; ital. *per-*

dono (Fj. Bashk.). *Adami plak i em*: mishi qi sejcili njeri merr, nëpërmjet të prindit, bashkë me mëkatin origjinar, nga Adami i lashtë.

qun përtrihet në riní të gëzueshme gjarpni e me ar të rí stoliset.

6. Ai vetë çuditet tue pa bardhënin e dukjes së ndërrueme. Mbandej kah pylli i vjetër e i naltë me guxim të sigurtë siell hapat. Kishte arrijtun n' at vend ku të gjith ata qi janë mâ pak tri-ma se ai ndalohen vetem nga tmera qi lëshonte të pámit e atij: me gjithëkëtë nuk i gitet pýlli Rinaldit i papëlqyeshëm as aqë i frigueshëm, por mbushë me hije gazmore.
7. Kalon përtej edhe i arrín një tingull qi me mâ të madhën âmbëlsí përhapet e i cili disí përmban vajin e një sheu frushullitës e një të fshâm filladi ndërmjet gjethve e kângën e dridhëshme të një mjellëmjeje muziktare dhe atë të një bylbyli qi tue u ankue i përgjëgjë: çeste e tàmra, e zâne njerzish në valle; kaqë tinguj të shumtë e të ndryshëm një tingull i vetem shprehë.
8. Kalorsi pritte, sikurse i pat ndodhun të tjer-ve, një kumbim bumbulluer frige e mnerimi; e përkundrazi ndëgjon piplime t' âmbra Zânash e Floçkash, flimesh ujnash zogjthish: prandej njëherë çmeritet e ndalë hapin, mbandej ecë ngu-

7. *Të një mjellëmjeje*: mjellëmja ásht një shpend i bardhë, me qafë shumë të gjatë, qi rrin n' ujë si rikat e patat; ital. *cigno* (Fj. Bashk.). Legenda thonte se para dekës mje-

llëmja këndonte në mënyrë hyjnore. *Çeste*: vegël muzikore; ital. *cetra* (Fj. Bashk.). *Tàmra*: vegla muzikore (Fj. Bashk.). — *Floçkë*: zânë uji, kshetë.

rrueshëm e dyshas në mende e gjatë udhës nuk gjën tjetër ndalim, përveç një lumi të rrjedhshëm e të paqët.

9. Njëni edhe tjetri breg i lumit të bukur er-sojnë e qeshin të stolisun me hijeshí e me am-sime. Ai kaq' e shtrín të siellunit e vet saqi si në një rrotullak pyllin e mbyllë: jo vetem e qar-kon në gjasim të një anaku por një bisht i tij i hÿn pyllit përmbrenda edhe e dán dÿsh: lu-mi ujteson pyllin e pylli hijezon lumin, tue bâ shëndërrim të bukur ndërmjet tyne ujnash e hijesh.
10. Sa shikon luftari se ku mund të gjêje një vá, qe, një urë e mrekullt i u tëfaq: një urë ma-dhështore ari e cila mbi harqet paramune çudha të gjâna kalimi i paraqitte. Kalon at shteg të përaruem, e ky plandoset sa kâmba e tij shklet bregun tjetër; edhe me të shpejtë uji e merr me vete, uji qi s' ishte mâ çuterr por prrue.
11. Ai siellet mbrapa dhe e shef të zgjânuem e të shtuem si t' ishin dè shum borna në té edhe tue u rrotullue në vetvete me njëmijë gjire të shpejta kejët. Por prap deshir sendesh të reja e ngrefë até me shqyrtue ndërmjet landve të motnueme e të shpeshta: e ndër ato vetmí t' egera tjera çudí përherë mâ tepër e joshin.

9. *Ai kaq' e shtrín*: lumi. *Anak*:
kunorë; ital. *ghirlanda* (Fj. Bashk.).

10. *Paramune*: të forta, të qënd-

rueshme; ital. *solide* (Fj. Bashk.).

Çuterr: rrjedhë uji, prrue jo i rrëm-beshëm; ital. *ruscello* (Fj. Bashk.)—

12. Në gjurma qi ai lën në kalim, duket si me gufue e me mugullue dishka: atjè çel një lil, e këtu del një drandofille; aty ngjallet një krue, mâ larg një shé zgjidhet: e për sipër e për rreth atij, prozhmi i vjetër krejt gjân se po i përtrîn gjetht: zbuten lëbokurat, e këndellet gëzueshëm në çdo landë blerimi.
13. I rîmun me voesë t' âmbël ishte çdo rrêmth, e rridhte mjaltë prej lëbokurave; e së rishti ndiehej ajo. harmoní kânge dhe ankimesh plot gëzim e mrekull: por vallja njerzore qi mjellêmeve, flladit, valës i a mbante përsiellsen, nuk din se ku mshefet; kurrkund nuk hetohen njerzit qi këndojnë as nuk shifen veglat e muzikës.
14. Ndërsa kundron, e mendja s' don me u zânë besë gjânave qi shiset vijnë tue i a paraqitë si të vërteta, shef një bush në njân' anë e drejtohet andej kah një shesh i madh ku mbaronte shtegu. Bushi i çudiçëm degët e hapta zgjân, mâ krenar se qiparisi e palma, e naltohet shatorr mbi të gjitha landët e tjera: e dukej si t' ishte aty throni i pyllit.
15. Kur çilej ndoj Silen dosido i gdhênun, shifte mrækullína koha e lashtë; por ai bush i madh në gjinin e hapun tregoi përfytyrime shumë mâ

12. *Lëbokurat*: lëvoret. — 14. *Bush*: myrt. — 15. *Ndoj Silen*: flitet për ato ligura të vogla drûni në trajtë Sileni (ishte ky një satyr qi

rriti Bahtin, hyjin e vënës) të pagdhênuna përjashta, por kur hapeshin tregojshin stirsime shumë të bukura hyjnish pagane.

të hijëshme e të rralla: tregoi një grue që në duken e rrëzshme shëmbullen një bukurí engjullore. Rinaldi vren e i gítet të shofi të prëmit e fytyrës s' âmbël t' Armidës.

16. Atë ajo shikon e gëzue me dhe njëherit e mallëngjyeme; njëmijë ndiesina duken të përzieme në një shikim. Mbandej thotë: — Të pásh se të pásh; e tekembránja po këthehesh te ajo prej së ciles íke. Pse erdhe? për me ngushllue netët e mija të veja e ditët e mjeruome? a por erdhe me më shpallë luftë e me më dëbue, që po m' a mshefë fytyrën e bukur e po më difton armët? —
17. E vijonte të folunit, e dhimbshëm rrotull siellte sýt, e zverdhohej në fytyrë tue dashun të mashtroje me të fshâmet e âmbëla, me dënesët zbutuese e me vajin e kandshëm; kaqë sa një mëshirë e pamend, para atyne vuejtjeve, kishte shkri në dhimbë edhe një ngursí djamanti. Por kalorsi, i kujtueshëm e jo mizuer, s' pret mâ dhe rrokë shpatën e nxjerrun.
18. Shkon te bushi; atbotë ajo merr ngrykë trun-kun e dashun, hýn ndërmjet e piskatë: — Ah mos qoftë thânë që ti të më nëpërkambish kështu, që të më prejsh landën t' ime! Ule hekurin, o i pashpírt, ase mâ parë ngule në trupin e Armidës fatazezë: vetem nëpër këtë krahnuer, nëpër këtë zëmër shpata mund të gjéje udhë me i ra bushit t'im të bukur. —
19. Ai matet me hekur e nuk i a vën veshin

lutes së saj, por ajo shëndërrohet (oh përbindsha të rij!) si ndodhë n' andërr kur një fytyrë shpejt ndryshon e del në vendin e saj një tjetër. Njashtu rriti gjymtyrët e vrâni ballin e në të u zhdukën ëburi e pûrpuri; u zmadhuc në një vigân çuditërisht të naltë e u bâ Briaré me njëqind krahë t' armatosun.

20. Pesëdhjetë shpata zgjatë, e me pesëdhjetë mburoje bân bujë, e tue u kanosun vrumuliset. Edhe Zânat e tjera veshen n' armë e shëndërrohen në katallâj të mënershëm: veç ai s'tutet, por i a dyfishon të rámet landës së projtun, e cila gjëmon si të kish shpírt. Hapësít e ajrit duken lámije të Stygjit kaqë shum tëfaqën në to përbindsha e shortína.

21. Për sipër atij bumbullon qielli i turbulluem e nën të toka; ai veton, kjo dridhet; ernat i a behin e duhít luftojnë ndërmjet vetit, e në fytyrë i frýjnë me poterë t' ashpër. Por asnji e ráme palle nuk i shkon kot kalorsit as ajo furí nuk i a ndalë hovin: pret arrën; ásht arrë e dukej bush. Këtu shortija u sos dhe u zhdavariten fantazmet.

22. Këthei qielli i kthiellët, e ajri i qetë; këthei

19. *Eburi*: fildishi; ital. *avorio* (Fj. Bashk.). *Briaré*: një ndër vigâj, bij të Tokës, qi kish njëqind krahë e njëqind krena. — 20. *Vru-*

muliset: ital. *freme* (Fj. Bashk.). *Lámije të Stygjit*: Lámije të Ferrit; Stygji ishte një lum i Ferrit të vjetërsis pagane.

prozhmi në gjendjen e tij fë natyrëshme; as tmerues prej shortíve as i gëzueshëm; plot me terr, por me terrin e zakonshëm. Përsëritë provën fituesi paleh a ndalon gjâ tjetër të prëmit e pyllit; pastaj qeshet e i thotë vetes: — Oh gjasime gënjeshtare! i marrë ai qi pëngohet prej jush! —

DYLUFTIMI NDËRMJET ARGANTIT E TANKREDIT

Kënga XIX, tetëshe 1-26. — Kryqsatësit, mbas një mnyenijeje të përgjakëshme, pushtojnë ledhet e Jeruzalemit. Të gjithë Paganjt ikun, vetem Arganti qëndron ende. Por arrin Tankredi, lufton me të edhe e vret.

1. Ndo deka ndo urtija ndo friga kishte shporrë çdo Pagan prej të mprojtunit; vetem Arganti kryeneçë ende s' është hjekun nga ledhet e pushtueme. Fytyrën ai e tregon të pafrigëshme dhe të sigurtë e lufton rrethue prej anmiqve, tue drashtun të zbrapunit më tepër se dekën; don, edhe kah të desi, mos m' u diftue i mujtun.
2. Por sulmues më i rrebtë se gjith të tjerët i a behë Tankredi, edhe atë qëllon. Në të prûmit, në të luejtunit e gjymtyrve dhe n' arinë të njohuna, Qerkezi me të parën dalloi atë me të cilin luftoi dikur edhe i premtoi me këthye të gjashtë ditë; e premtimin s' e mbajti. Prandej

Tetëshe 2. Qerkesi: Arganti ish prej Qerkezijet (Circassia). *Prem-*

timin: Trankredi nuk ish paraqitë me bā dyluftimin si mbas godit.

vikati: — Kështu m' i ndeje besës, Tankred ?
kështu po këthen tash m' u matë me mue ?

3. Vonë po këthehesh, e jo vetem: me gjith
këtë un pranoj me luftue e m' u matë rishtas
me tý, nonse po më duket se këtu i a arríne
jo si luftar por si një farë çpiksi makinash.
Mblidhi njerzit të tú me të dalun zot, merr si
ndihmë vegla tjera lufte dhe armë të jashtaza-
konshme, sepse s' ké për të mujtun me më
shpëtue duersh e me i ikun dekës, o gjaksuer
i fortë grásh. —
4. Buzqeshi disì në përbuzje Tankredi bujar e
me fjalë madhështore i a dha përgjegjen: —
Këthimi i im ásht me të vertetë i vonë, por
prap mendoj se tepër i shpejtë ka me t' u du-
kun edhe pak; e ké me deshirue qi një mal të
na dánte ase të kishim detin ndërmjet: e qi
shkakut i vonesës s' ime nuk qe as tuta as lig-
shtija do t' a shifish tash qi po matemí.
5. Eja këtu n' anesh, ti qi vrasës jé vetem vi-
gájsh e kreshnikësh: gjaksori i fëmnave po të
thurret në bejleg. — Njikshu po i thotë, mbandej
siellet prej njerzve të tij, i bân me pezullue të
msýmit, e u vrret: — Ndalonju e mos e ngucni

3. Çpikës makinash : ironizon idh-
tas mbi makinat luftarake me ndih-
mën e të cilave Krvqsatësit pu-
shtuen qytetin. O gjaksuer i fortë
grásh : Tankredi kish vrá pa da-

shun e pa e njohun Klorinden, va-
shën qi ai dashunonte me gjithë zë-
mër e për dekën e së cilës rrinte në
pikllimin má të madh. Prandej fjalët
e Argantit e therin thuellë në shpirt.

asnijfije ju; pse ky është anmik i im mâ tepër se i përbashkët, e me të më lidhë një detyrë e vjetër. —

6. — Tashti na zbrit poshtë, vetem a i përsiellun, si të dësh — zû rishtas Qerkezi kryenaltë; — shkò në daç në vend të populluem në daç në vend vetmitar sepse as për dyshim as për paudhí nuk të lëshoj. — Kështu i bâm dhe i pranuem ftimi i rrebtë, u nisen sbashku kah dyluftimi i madh; mëniya i shoqnon; e mllëfi anmiqt i bân tashti mprojtës i njëni tjetrit.

7. I madh është kujdesi i nderit, i madh është dëshiri që Tankredi ka me derdhun gjakun e Paganit; edhe i gitet se nuk i shuen plotësisht të gjitha idhnimet po i a nxori dorë tjetër edhe vetem një cirkë: me shyt ai e mbulon; e, — Mos i bân dâm — i piskatë kujdo që ndeshë tue shkue; kështu që shëndosh prej miqve e xjerr anmikun, tue e shpëtue nga armët e terbueme e ngadhnjimtare.

8. Dalin nga qyteti, e u këthejnë shpinën shatorreve të lãmit ushtarak; edhe ndjekun një shteg dredha-dredha që i çon nëpër do të sielluna të mshefta; e gjëjnë një luginë të ngushtë e plot me hije, të shtrime, midis disa kodrinave, jo ndryshej por si t'ish theatër ase vend i mbyllun pastafat për luftime e për gjah.

6. *Për dyshim . . .*: s' drue se më ngrefë ndonji pusí, due me të ndje-

kun gjithkund pa frigë deri sa të dyluftoj me ty. — 7. *Shyt*: mburojë.

9. Këtu ndalen të dy: e gjithënji siellej Arganti si dyshas kah qyteti i mjerë. Tankredi, kur shef se P'agani s' ka shyt për m' u mprojtun, e ferfullon larg at të vetin. Mbandej i thotë atij: — Ç' mendim të ka rrëmbye? Mendon se t' arrini çasi qi qe shkruie për t'ý? Në qoftë se tue e parapá rrin ashtu i plogtë, tepër vonë të ka kapë friga.
10. — Mendoj — përgjegjet — qytetin shum të vjetër e zotnuer të Mbretnis së Judés qi po bjen i mujtun; e kot un u rropata t' i bâhem shtyllë në rrenim caktue prej fatit; e se âsht gjakmarrje e pakët për idhnimin t' in kryet t' and qi Qielli po m' ep. — Heshti: e shkojnë kundra njâni tjetrit me roje të madhe, sepse mirë e njoftin shoqishoqin ata dy burra.
11. Âsht Tankredi në trup i vergjilët e i zhdërvjellun edhe shum i shpejtë në dorë e në kâmbë; i a kalon atij me naltësi kreje Arganti si edhe me madhësin e gjymtyrve. Shifet Tankredi, i përkulun e i mbledhun në vete, tue i u siellë rrotull për m' u vërvitë e me depërtue; e me shpatën e vet ndeshë në shpatën anmike e, me i ndërruemun asaj drejtim, sprovon çmos.
12. Por i ndrejtë e i hapun Arganti krenar tregon mjeshtrí të njëjtë, mënyrë të ndryshme. Sa ku

9. *E ferfullon* : e hjedh. — 10. *Qytetin*: Jeruzalemin. *E njoftin shoqisho-*

qin : kishin dyluftue edhe nji herë tjetër. — 11. *I vërgjilët* : i shkathët.

mundet zgjatë dorën për me kërkue jo hekurin por trupin kundrështar. Ai tjetri në çdo ças përpiqet të gjëjë shtigje të reja, ky i a mban shpatën prorë për kundër fytyrës: kanoset edhe rrin gati me i a ndalue të hÿmet dredhake e kapërcimet e paprituna.

13. Njashtu luftimi në dët, kur s' frÿn mbi sipërfaqen e ujnave as Afriku as Noti, ndërmjet dÿ anijave jo të ninjishme i ninjishëm zhvillohet; sepse njâna i a del me naltësi tjetrës e kjo asaj me shpejtí; e para me këthime të përsërituna sulmon e siellet prej kiçit në pupe, e rrin e dyta pa luejtë; e kur mâ e lehta afrohet, mâ e nalta kërcnohet me rrenim prej së nalti.
14. Ndërsa Latini rishtas orvatet të depërtoje me shpatë të tij, tue e largue hekurin qi shef kundruell, i mëshon Arganti asaj së vetes edhe i a paraqet majen ke sÿt; ai shpejton m' u mprojton; por me atë aqë vetimshëm e rrebtas Pagani i bjen saqi s' i lën kohë m' u ruejtë edhe e therë në brÿjë; e tue i a pá brÿjën e varrueme, vikatë: — Me mjeshtri u mujt mjeshtri. —
15. Nga mllefi e turpi brehet përmbrenda Tankredi edhe lëshon rojen e urtë të zakonshëm: e aqë deshiron gjakmarrjen saqi fitimin e vonuem e njehë humbje. Talljes i përgjegjet me hekur,

— 13. *Afriku, Noti*: emna ernash të dubishme. — 14. *Me mjeshtri u*

mujt . . . : dola mâ mjeshtër ndër armë se ti. — 15. *Mllefi*: garazi.

edhe i a drejton në përkrenare aty ku kjo u ep shteg shikimeve. I a këthen Arganti të rámit ; e trimnisht Tankredi në gjymsë të shpatës ásht afrue.

16. Dél para vrap atëhere me kâmbën e rrëmaktë edhe me të rrëmaktin krah të djathtin atij i a rrokë, e ndërkaq me të djathtën dorë brîjën e djathët i a cenon me të ráme të mórtshëme. — Mjeshtrit qi e mujti — thotë — kët përgjegje i këthen dyluftari i mujtun. — Vrumulisë Qërkezi, e shpupurishet e tundët, por krahin e zânun s'mund e lirojë.
17. Athotë la pallën të mvaret në veriga e u fut për nën Latinin bujar. Ashtu i a bâni edhe Tankredi ; e më mâ të madhen fuqí e ndrydhen njâni tjetrin, shoqishoqin tue shtrëngue : e Alçidi vigânin e madh nuk e shkoqi prej dheut tue e mbajtun pezull përpjetë me mâ tepër forcë se atë qi shtijshin në punë krahët e atyne tue u kapërthye në trup me neje të pazgjdhëshme.
18. Kapërthimet e të trandunat qenë t' atilla saqi të dy njiherit tokën me brîjë shtypen. Arganti, qe zhdërvjelltija apo rrisku i tij, sipër ka krahin e mirë e nën vete të rrëmaktin : por dora qi ásht mâ e aftë për të ráme përposhtë i rrin e pëngue-

-- 17. *E Alçidi vigânin . . . :* Alçidi (Herkuli) luftoi kundër vigânit Anté, bir i Tokës, e cila, sa herë qi ky e prekte

me kâmbë, i a përtrinte fuqit : atëherë Herkuli e çoi pezull nalt e ashtu e furi dhe e mbyti. — 18. *Por dora . . . :* kuptohet dora e djathët.

me luftarit frëng; prandej ai, qi i a shef vetes rasën e vështirë edhe rrezikun, zhgatrrohet prej tjetrit e hidhet në kâmbë.

19. Saraçini ngrehet mâ vonë e përpara i arrin një kopane e madhe mbi kokë. Porsi nën erë të lindjes hala përkulë edhe njëherit nalton majen e blerë, ashtu ai trimnín e vet e zmadhon tue e ngjitur në cip shi një atëhere kur është kah rrëzohet mâ i përulun. E zënë këtu rishtas me i ra njëni tjetrit; luftimi mâ pak mjeshtrí ká, por është mâ i mënerëshëm.
20. Prej mâ se një vendi i del Tankredit gjaku; por edhe Paganit i dikohet rrëkajë. Në fuqit e diblueme shutitet furija si flaka n'ushqime të pakta. Tankredi, qi e shifte kah siell armën përherë mâ kadalë me krahin randë plagosun, lëshoi idhnimin prej zëmrës së gjânë, e qetisht po i arsyeton tue tërhjekë kâmbën:
21. — Shtroju, burrë i fortë; e si mujtës t' andin ja mue ja fatin njëje; un prej teje s' due as shëj ngadhnjimi as plaçkë; edhe s' po ruej asnji të drejtë mbi ty. — I tmerëshëm Pagani, mâ tepër se kurr, të gjitha furit e veta ngjallë e përmbledh; pergjegjë: — Ti po mburre se m'a d'ole edhe guxon me ligështí t'a tundojsh Argantin?
22. Shtëne në punë nafakën qi paske; sepse un

— 19. *Kopane*: një e ráme shpate; ital. *colpo* (Fj. Bashk.). — 20 *Si*

flaka . . . : fiket si kandili të cilit i mungon voji djegës.

kurr gjâ nuk drue as nuk kam për për t'a lânë pa ndeshkim marrin t' ande. — Si kandil qi para se m' u fikun përtrîn flakën e tue ndritë sosë jetën e vet: ashtu, tue mbushun me pezm gjakun e lodhun, trimnís së djerrun i dha fuqí të ré; e çasat e dekës s' afërme deshti t' i ndriçoje me një mbarim zëmër-madh.

23. Shoqes tjetër dorën e rrëmaktë i a avitë, e me të dyja sbashku hekurin zbret; lëshon një të ráme, e nonse gjën kundrështim në shpatën anmike, e largon këtë edhe kalon përtej; bjen mbi shpatull, e poshtë nëpër krahnuer shumë varrë me një të siellme të vetme shkakton. Në qoftë se s' tutet Tankredi, don me thánë qi parsmin trim s' i a báni natyra t' aftë me ushqye frigë.
24. Ai merr me përsëritun të rámit e mënerëshëm, e kot n' erë forcat e idhnít shkapaderdhë; sepse Tankredi, tue u kujtue, i u shmâng kopanes e u flakrue në një anë. 'Ti prej peshës s' ate i ngrehun, teposhtë me mjekërr shkove, o Argant, e s' mujte m' e ndihmue veten: por vedit u plandose, fatlum nemosè në këtë, qi tjetërkush s' mund të përlavdohet për rrëzimin t' and.
25. Të rrëzuemit i a hapi mâ tëpër plagët e çeluna, e gjaku doli tue shkue rrëkajë. Të rrëmaktën ngulë ai në dhé edhe siellet tue u ngrej-tun mbi një gjú prap se prap m' u mprojtë. — Dorzoju — vikatë fituesi i njerzishëm tue e gri-

shë s' rishti m' u lëshue në dorë, e me armë nuk e trazoi. Ai ndërkaq tinzë i bjen me hekur, e në shputë të kâmbës e plagosë, gjithënji tue u kërcnue.

26. Pezmatohet atbotë Tankredi e thotë: — Kështu shpërdoron, i pabesë, mëshirën t' ime? — Mbandej shpatën i a shtëni e i a rراسi në fytyrzë, ku çeli shteg të sigurtë. Po diste Arganti, e ashtu po diste si jetoi; kanosej edhe tue dekë e nuk perulej; krenare, të tmerëshme e shum mizore lëvizjet e tija të fundme qenë e të fundmet zâne,

DIFTOJSI

<i>Kushtim</i>	faqe	V
<i>Paradhânje</i>	”	VII
<i>Shënim</i>	”	XV

DANTE ALIGHIERI

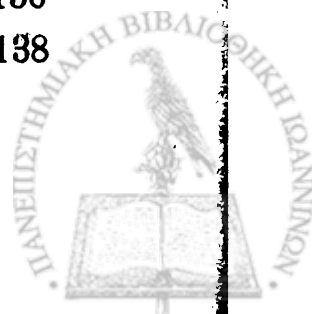
JETA	”	3
VEPRAT E DYTA	”	6
KOMEDIJA HYJNORE	”	8
<i>Gjeneza e përmbrendëshme e kronologjia e Komedis</i>	”	8
<i>Titulli i Komedis</i>	”	10
<i>Shpirti i poemit</i>	”	11
<i>Skemi i poemit</i>	”	13
POEZIJA E DANTES	”	23
Beatrice	”	27
Tingëllim	”	28
Baladë	”	29
KOMEDIJA HYJNORE — Kânga e parë e Ferrit	”	30
Franceska	”	41
Pjer de la Vinja	”	47

Ulisi	faqe	52
Kont Ugolini	"	56
Kazela	"	62
Sordeli	"	66
Matelda	"	77
Të dukunit e Beatrices	"	86
Proemi i Parrizit	"	89
Shën Françesku	"	93
Virgjines	"	99

FRANÇESK PETRARKA

JETA	"	105
VEPRAT	"	107
<i>Çashtja e Laures</i>	"	108
<i>Natyrë e Petrarkës edhe e lirikës së tij në të parën pjesë të Canzoniere-it</i>	"	109
<i>E dyta pjesë e Canzoniere-it</i>	"	110
<i>Petrarka humanist</i>	"	111
LIBRI I KÂNGËVE — Tingëllime e Kângë për të gjallë të Laures	"	113
Tingëllim I	"	113
Gjashte I	"	115
Tingëllim XXII	"	118
Tingëllim XL	"	120
Madrigal III	"	122
Kângë XI	"	123
Kângë XIII	"	127
Tingëllim XC	"	132
Tingëllim CXXXVII	"	134
Tingëllim CLXIV	"	136
Tingëllim CLXXVIII	"	138

Tingëllime e Kângë për dekë të Laures . . .	faqe 140
Tingëllim XI	” 140
Tingëllim XXXIII	” 142
Tingëllim XXXIV	” 144
Tingëllim XLIII	” 146
Tingëllim XLIV	” 148
Kângë III	” 149
Tingëllime mbi argumenta të ndryshëm . . .	” 155
Tingëllim I	” 155
Tingëllim V	” 157
Tingëllim IX	” 159

LUDOVIK ARIOSTO

JETA	” 163
VEPRAT	” 165
<i>Komedinat e Satiret</i>	” 165
<i>Orlando Furioso</i>	” 166
<i>Prralla e poemit</i>	” 167
ORLANDI I ÇMENDUN	” 175
Fillesa e kushtimi	” 175
Ikja e Angjelicës	” 178
Ujdhesa e Alçinës	” 183
Përshkrimi i Alçinës	” 187
Njimtija	” 189
Shtëpija e Gjûmit	” 190
Kloridani e Medori	” 192
Kloridani e Medori (vijim)	” 202
Marrija e Orlandit	” 208
Astolfi në Hânë	” 214
Deka e Brandimartit	” 221

TORQUATO TASSO

JETA	faqe	225
VËPRAT	"	228
<i>Jeruzalemi i Liruem</i>	"	229
<i>Prralla e Poemit</i>	"	229
<i>Vetë artistike e veshtrim i Jeruzalemit të Liruem</i>	"	237
Aminta	"	240
JËRUZALEMI I LIRUEM	"	250
Ërminja ndër barij	"	250
Rihaldi then shortin e pyllit	"	258
Dyluftimi ndërmjet Argantit e Tankredit	"	266
Diftojsi	"	277

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΟΝ ΑΡΙΘ. ....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολίτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

